تاریم

2

Altunay

1989

سرداشلار

سۇرەتنى ئەرشىدىن توختى تارتقان.

باش مۇھەررىر: ئابلىمىت سادىق.

مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: ئەخەت تۇردى، قاھار جىلىل.

تەھرىر ھەيئەت ئەزالىرى (ئىلىپبە تەرتىپى بويىچە):

ئابدۇشۇكۇر تۇردى، ئابلىمىت سادىق، ئابلىز نازىرى، ئەخەت تۇردى، ئەلقەم ئەختەم، تىيىپجان ئىلىيوپ، غوپۇرجان بورھانوف، قاھار جىلىل، قەيىۇم تۇردى، مۇھەممەت شاۋۇدۇن، ئىمىن تۇرسۇن، ياسىن خۇدابەردى.

تاڭقىم

(ئايلىق ئەدەبىي ژورنال)

2

1989

Altunoq

39-يىل نەشرى

بۇ ساندا

ئەخەت تۇردى

قىزىق ئىشلار

شۇنداق، تۇرمۇشتا ۋىجدان بىلەن ياشاشنى ئويلىغان سەممىي ئادەملەرنىڭ، كۆڭلىدە قارىماق يوق پەزىلەت ئىگىلىرىنىڭ بەزىدە رىيازەت چېكىپ قېلىشى بولۇپ تۇرىدىغان ئىش، بۇمۇ خۇددى ناغىرىنىڭ گۈمبۇرلىشى تەمبۇرنىڭ يېقىملىق ئاۋازىنى ئاڭلاتقۇزمىغاندەك، سامساقنىڭ پۇرىقى ئىپارنىڭ خۇش هىدىنى بېسىپ كەتكەندەك بىر ئىش.

غەيرەت غوپۇرى

قەلبىم مېنىڭ كۆك دېڭىزدەك دولقۇنلۇق

ئاخشامقى چۈشلىرىمدەك يارقىن تېخى،
ئۇ چاغلار هاياتىمنىڭ ئابىدىسى.
قەلبىمدە بالىلىقنىڭ كۆلكىسى بار،
ئۇ كۆلكە گويا تۆگە كولدۇرمىسى.
بورانلىق يوللىرىمدا ئاشۇ كۆلكە
سۆزلەيدۇ دالىلارغا شاھ قىسىسى.

ئالىمجان ئىسمايىل

سەھرا لەقلار

سانىيە بەخت ۋە لەززەتتىن هۇزۇرلىنىپ كۆزىنى يۇمدى، شۇ هامان كۆز پەردىسىدە قىپقىزىل دۇنيا نامايان بولدى. ئالتۇن نۇرلار بىلەن نولغان بۇ دۇنيا ئۇنىڭغا تولىمۇ يېقىملىق، تولىمۇ مەنىلىك تۇيۇلۇپ، ۋۇجۇدى راهەتلەندى، كۆڭلى ئىمىن تاپتى.

بۇسساندا

نەسىرىي ئەسەرلەر

جانابىل ..... «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ 300 سان چىققانلىقىنى تەبرىكلەش يىغىنىدا سۆزلەنگەن سۆز 4

ئەخەت تۇردى ..... قىزىق ئىشلار (ھېكايە) 9
ماخموت مۇھەممەت ..... بۇركۇت قېرىمايدۇ (ئوچېرك)..... 34
ئابدۇرېھىم ئابلىمىت ..... كېچىكتە (ھېكايە) 40
ئالىمجان ئىسمايىل ..... سەھرالىقلار (پوۋېست) 60
ئابدۇرۇسۇل ئۆمەر ..... ھېكايىلار 92

شېئىرلار

غەيرەت غوپۇرى ..... قەلبىم مېنىڭ كۆڭ دېگىزدەك دولقۇنلۇق..... 24
ياقۇپجان قۇربان ..... ئويغاق تۇيغۇلار 26
ئابدۇكېرىم ئوسمان ..... شېئىرلار 27
يۇسۇپجان ئەخمىدى ..... زاراتگاھلىقتىكى خىياللار 29
ئەركىن روزى ..... شېئىرلار 30
مۇھەممەتجان ئەمەت ..... ئىككى غەزەل 32
مۇھەممەتتوختى ئەخمەت ..... دىلىرىمگە 33
ئابدۇكېرىم مەخسۇت ..... تۇيغۇلار گۈزەل، ھايات بىر دۇنيا 50
ياسىن زىلال ..... ئىككى شېئىر 53
مۇھەممەتجان سادىق ..... مۇھەببەت لىرىكىلىرى 54
ھوشۇر ئىبراھىم ..... ئىككى شېئىر 56
ئابلىكىم خېۋىر ..... ئۇدۇنىيادىن كەلگەن باغاق..... 57
دىلشات سايىت ..... قەترىلىرىم چاچسا خۇش ئىپار 96

قۇربان ئىمىن ..... مۇھەببەتنامە 99
تۇردى سامساق ..... شېئىرلار 100
مۇھەممەت روزى ..... شېئىرلار 101
ئېلى زايىت ..... شېئىرلار 102
روزى نىياز ..... جۇشقۇن ھايات كۆلگەن ھەر تاڭدا 103
ئابلىكىم تۇردى ..... قىسقا شېئىرلار 105

مۇھاكىمە ۋە تەقرىز

مۇھەممەد باغراش ..... يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىمىزنىڭ 10 يىلى ۋە مەن 106
ئابدۇللا مەتقۇربان ..... «سېنتەبر خاتىرىلىرى» ھېكايىسى ھەققىدە..... 129

بىزنىڭ ئەدىبلىرىمىز

ئىقتىدارلىق ئەدەبىي تەنقىدچى مۇھەممەت پولات 135
شائىر مامۇت زايىت..... 139

سوۋېت ئۇيغۇر شائىرلىرى شېئىرلىرىدىن

ئابدۇلھەي روزى 142

جاھان ئەدەبىياتى مۇنبىرى

تۇركىيە ئەدەبىياتى 145

ھۆسنىخەتنى مەمەت ئايۇپ يازغان، رەسىملەرنى مەمەت ئايۇپ سىزغان

جانابىل

«شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ 300 سان چىققانلىقىنى تەبرىكلەش يىغىندا سۆزلەنگەن سۆز

يولداشلار:

«شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ قىزغىن كىتابخىنى سۈپىتىدە، بۇگۈنكى يىغىنىڭىزلارغا قاتناشقانلىقىم ئۈچۈن ئىنتايىن خۇشالمەن. مەن ئالدى بىلەن «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ 300 سان چىققانلىقىنى، چىقىشقا باشلىغانلىقىغا 35 يىل تولغانلىقىنى قىزغىن تەبرىكلەيمەن.

ئۆتكەن ئوتتۇز نەچچە يىلدا «شۇغىلا» ژۇرنىلى ئىغىر كۈنلەردىن، تار يول، تايغاق كېچىكلەردىن ئۆتۈپ، ئۆزىگە خاس ئۆزگىچە مۇساپىنى بېسىپ ئۆتتى. پارتىيە رەھبەرلىكى بىلەن پارتىيىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت سىياسىتىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، كەڭ قازاق قەلەمكەشلىرىنىڭ جاپا-مۇشەققەتلىك ئەمگەك قىلىشى ئارقىسىدا، «شۇغىلا» ژۇرنىلى سوتسىيالىستىك ۋەتەنپەرۋەرلىكنى، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشنى، قازاق خەلقىنىڭ سوتسىيالىستىك ۋەتەنپەرۋەرلىكنى بۇيۇك ئائىلىسىدىكى بەختىيار ھاياتىنى مەدھىيىلەيدىغان نۇرغۇن مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى ئېلان قىلدى. قازاق خەلقىنىڭ سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش جەريانىدىكى كىشىنى ھاياجانغا سالىدىغان يالقۇنلۇق ئوبرازىنى ياراتتى. بولۇپمۇ 11 - نۆۋەتلىك پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىندىن بۇيان، قالايمىقانچىلىقنى ئوكشاش ئارقىلىق، يازغۇچىلىرىمىز روھىنى ئۇرغۇتۇپ، ئىجادىيەتكە ئوتتەك قىزغىنلىق بىلەن كىرىشىپ، يېپىيېڭى مەنىۋى قىياپەتكە كىرگەن ھالدا «شۇغىلا» ژۇرنىلىدا سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ۋە ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىشنىڭ يېڭى دەۋرىنى مەدھىيىلەيدىغان، قازاق خەلقىنىڭ يېڭى ھاياتىنى مەدھىيىلەيدىغان ئەسەرلەرنى كەيىنى-كەيىندىن ئېلان قىلدى. مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنىڭ تۇركۈم-تۇركۈملەپ بارلىققا كېلىشى، قازاق خەلقىنىڭ ھاياتىنى بېيىتتى، قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش قىزغىنلىقىغا ئىلھام بەردى. قازاق خەلقى باشقا قېرىندىاش مىللەتلەر بىلەن بىللە ۋەتەنپەرۋەرلىك، جۇملىدىن شىنجاڭنىڭ سىياسىي، ئىقتىساد، مەدەنىيەت جەھەتتىكى تەرەققىياتىغا تېگىشلىك ھەسسە قوشتى. «شۇغىلا» ژۇرنىلى سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات-سەنئەتنى گۈللەندۈرۈش ۋە راۋاجلاندۇرۇشتا ئاكتىپ رول ئوينىدى. مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن مەن «شۇغىلا» ژۇرنىلى تەھريراتىدىكى بارلىق خىزمەتچىلەرگە، «شۇغىلا» ژۇرنىلىغا ئاكتىپلىق بىلەن ئەسەر ئەۋەتىپ تۇرۇۋاتقان كەسپىي ۋە كەسىپتىن سىرتقى ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرىغا، «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ كىتابخانلىرىغا چىن قەلبىمدىن مىننەتدارلىق بىلدۈرىمەن.

«شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ چىقىشقا باشلىغاندىن بۇيانقى قولغا كەلتۈرگەن مول نەتىجىلىرىگە نەزەر سېلىش بىلەن بىللە ئۆتمۈشنى ئەسلەپ قايتا ئويلىنىپ، ساقلىنىۋاتقان

Altun9

پەرقلەر بىلەن يېتەرسىزلىكلەرنى كۆرۈپ، تەجرىبىلەرنى تەپسىلىي يەكۈنلىشىمىز لازىم. تېخىمۇ يۇقىرى ئۆلچەم بويىچە تەلەپ قويۇپ تاسقايىدىغان بولساق، مېنىڭچە، بىر نەچچە يىل مابەينىدە «شۇغىلا» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەرنىڭ سۈپىتى ئومۇمەن ئانچە يۇقىرى بولمىدى. ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەر رېئال سىياسىي ھايات، مەدەنىي ھايات، بولۇپمۇ ئىقتىسادىي ھايات بىلەن ئانچە زىچ ماسلىشالمىدى. يەنە چاقلاپ ئېيتساق، «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ ژۇرنالچىلىق مەقسىتى تېخى دېگۈدەك ئېنىق بولمايۋاتىدۇ. شۇڭا، مەن مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن «شۇغىلا» ژۇرنىلىدىن كۈتۈۋاتقان بىر نەچچە ئۇمىدىمنى ئېيتىپ ئۆتمەكچىمەن:

بىرىنچى، «شۇغىلا» ژۇرنىلى سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش، ئىسلاھات قىلىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش شارائىتىدا دەۋر قەدىمىگە زىچ ئەگىشىپ، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئىسلاھات ۋە قۇرۇلۇش يۈزلىنىشىنى پۈختا ئىگىلەپ، شىنجاڭدىكى بىپايان مۇنبىت زېمىنغا چوڭقۇر يىلتىز تارتىشى كېرەك. يېقىنقى بىر نەچچە يىلدىن بۇيان، مۇنداق بىر يۈزلىنىش بايقالماقتا: بىزنىڭ بەزى يازغۇچىلىرىمىز، بەزى ژۇرناللىرىمىز دەۋردىن ئايرىلغان، رېئال تۇرمۇشتىن ئايرىلغان ئەسەرلەرنى يېزىشقا، بېسىشقا خۇمار، بەزى يازغۇچىلار ئەدەبىيات - سەنئەتنى ئۆزىنى كۆرسىتىدىغان قورالغا ئايلاندۇرۇۋالغان، ئۆزىنى تار مىللىي نۇقتىئىنەزەر ۋە تار تۇرمۇش نۇقتىئىنەزەرى بىلەن چۈشەپ قويۇپ، پەقەت ئۆزى ئۈچۈنلا خىزمەت قىلىدۇ، ئۆزىنىلا كۆرسىتىدۇ. رېئال ھاياتنى چىتىش نۇقتا قىلىمغان بۇنداق ئەسەرلەرنىڭ، بۇنداق ژۇرناللارنىڭ ھاياتىي كۈچى بولمايدۇ، ئۇنى خەلق ئاممىسى قارشى ئالمايدۇ، قوبۇل قىلمايدۇ. «شۇغىلا» ژۇرنىلى بۇنداق يۈزلىنىشنىڭ ئالدىنى ئېلىشى، بۇنداق يۈزلىنىشنى تۈگىتىشكە تولۇق ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك. يېقىندا ئېچىلغان مەملىكەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ 5-قۇرۇلتىيىدا ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەرنىڭ شەرەپلىك ۋەزىپىسى ۋە ئالىيجاناب بۇرچى ئوتتۇرىغا قويۇلدى: ئەدەبىيات- سەنئەتچىلەر ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ۋە سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىشنىڭ ئۇلۇغۋار دولقۇنىغا ئاكتىپ قاتنىشىپ، شەخسىنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت جەھەتتىكى ئىزدىنىشى ۋە مىللەتنى روناق تاپقۇزۇشتەك تارىخىي ھەرىكەتنى بىرلەشتۈرۈپ، يۇقىرى سۈپەتلىك ئەدەبىي ئەسەرلەرنى يارىتىش ئارقىلىق ئىجتىمائىي غايىنى جەۋلان قىلدۇرۇپ، مىللەتىمىزنىڭ روھىنى ئۇرغۇتۇپ، خەلقنىڭ مەدەنىيەت سۈپىتىنى ئۆستۈرۈپ، كىشىلەرنىڭ ئەقىل - پاراسىتىنى ئېچىپ، كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنى ھۇزۇرلاندۇرۇپ، خەلق ئاممىسىنىڭ مەدەنىي ھاياتقا بولغان ھەر تەرەپلىمە، رەڭگارەڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇپ، شۇ ئارقىلىق تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش، جۇڭخۇانى گۈللەندۈرۈش، جۇڭگوچە ئالاھىدىلىككە ئىگە سوتسىيالىزم قۇرۇشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن قەھرىمانلارچە كۈرەش قىلىشى كېرەك. بۇ شەرەپلىك ۋەزىپە بىلەن ئالىيجاناب بۇرچنى ئۆز زىممىسىگە ئېلىش — «شۇغىلا» ژۇرنىلى تەھىرىراتىدىكى بارلىق خىزمەتچى خادىملار ۋە ئىجادكارلارنىڭ باش تارتقىلى بولمايدىغان مەسئۇلىيىتى ۋە شەرەپلىك ۋەزىپىسى.

«شۇغىلا» نىڭ نۇرى ئاستىدىكى ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر ۋە يازغۇچىلار قازاق مىللىتىنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىگە بولغان چوڭقۇر مېھرى - مۇھەببىتى بىلەن ئالىي

جاناب ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەت تۇيغۇسىنى ئورگانىك ھالدا بىرلەشتۈرۈپ، قەلەم تەۋ-
رىتىشتە جەمئىيەت، ئاساسىي قاتلام، بىپايان دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق رايونلىرىنى
ئاساس قىلىش، ھەر مىللەت خەلقى، جۈملىدىن قازاق خەلقىنىڭ ئىسلاھاتقا، سوتسىيا-
لىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا ئاكتىپ قاتناشقانلىقىنى ئىپادىلەيدىغان ئەسەر-
لەرنى، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ چېگرا رايونىنى ئورتاق گۈل-
لەندۈرگەنلىكىنى، ئورتاق قوغدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدىغان ئەسەرلەرنى يېزىش، ئاز
سانلىق مىللەت خەلقلىرىنىڭ يېڭى تارىخىي دەۋرىدىكى يىپىيېڭى ئوبرازىنى يارىتىش
كېرەك. مانا بۇ «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ ژۇرنالچىلىقتىكى ئاساسىي يېتەكچى ئىدىيىسى بو-
لۇشى لازىم. بۇ ئاساسىي يېتەكچى ئىدىيە «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ كېيىنكى خىزمەتلە-
ردە تولۇق گەۋدىلىنىشى ھەمدە ئەمەلىيلىشىشى لازىم.

ئىككىنچى، قازاق مىللىتىنىڭ ئېسىل ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنى جارى قىلدۇرۇش
بىلەن بىللە قازاق مىللىتىنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىدىكى نادانلىق، قالاقلىق، سۆرەل-
مىلىك تەرەپلىرىنىمۇ كۆرۈش كېرەك. قازاق مىللىتى ئەمگەكچان، باتۇر، ئەقىللىق،
ئادىل ۋە ئوچۇق - يورۇق مىللەت. بۇ مىللىتىمىزنىڭ ئېسىل ئەنئەنىسى، بىز ئۇنىڭغا
يېڭى دەۋرگە خاس مەزمۇنلارنى بەخش ئېتىشىمىز، بۇ ئېسىل ئەنئەنىلەرنى جارى قىلد-
ۇرۇشىمىز لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىللە كونىغا ئېسىلۋالىدىغان ۋە ئۆز ئەيىبىنى يايىد-
ىغان تار خاھىشلارنى يوقىتىشىمىز، ئىشلەپچىقىرىش كۈچىنىڭ ئازاد بولۇشىغا، راۋاج-
لىنىشىغا توسالغۇلۇق قىلىدىغان كونا نۇقتىئىنەزەرلەرنى مىللەتنىڭ ئۆرپ - ئادىتى
دەپ سەھۋەن قاراپ، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالارمىزمىكىن دەپ غەم يەيدىغان كەيپىياتـ
نى سۈپۈرۈپ تاشلىشىمىز لازىم. دىئالېكتىك ماتېرىيالىزملىق نۇقتىئىنەزەر بىلەن تا-
رىخىي ماتېرىيالىزملىق نۇقتىئىنەزەرنى قوللىنىپ، مىللىتىمىزنىڭ تەرەققىياتىنى تۆۋەنـ
كى باسقۇچتىن يۇقىرى باسقۇچقا تەرەققىي قىلىش جەريانى، مىللىتىمىزنىڭ مەدەنىيەت
ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ۋە ئۆسۈشىنى، تۆۋەن دەرىجىلىك مەدەنىيەتتىن پەيدىنپەي يۇ-
قىرى دەرىجىلىك مەدەنىيەتكە تەرەققىي قىلىش، ئۆسۈش جەريانى، دەپ قارىشىمىز كې-
رەك. ئالدى بىلەن مىللىتىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىدە نادانلىق، قالاقلىق، سۆ-
رەلمىلىك تەرەپلەرنىڭ بارلىقىنى ئېتىراپ قىلىشىمىز، ئاندىن مىللىتىمىزنىڭ مەدەنىيـ
تىدىكى نادانلىق، قالاقلىق، سۆرەلمىلىك تەرەپلەرگە دادىلىق بىلەن نەزەر سېلىش بى-
لەن بىللە، ئۇنىڭدىنمۇ مۇھىمى، بۇ نادانلىق، قالاقلىق، سۆرەلمىلىك تەرەپلەرنى ئىلـ
مىي، ئاكتىپ پوزىتسىيە ئارقىلىق تۈگىتىشىمىز كېرەك. بىر مىللەت ئۆز مەدەنىيىتىنى
دۇنيادىكى زامانىۋى مەدەنىيەت بىلەن ئۆزئارا سېلىشتۇرغاندا، ئۆز مەدەنىيىتىنى ئېلـ
مىزدىكى ئاساسىي گەۋدىلىك مەدەنىيەت بىلەن ئۆزئارا سېلىشتۇرغاندا، ئۆز مەدەنىيـ
تىنى باشقا قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتى بىلەن ئۆزئارا سېلىشتۇرغاندا، ئۆزد-
نىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنى ئۆز مىللىتىنىڭ زامانىۋى مەدەنىيەتكە دائىر كۈنسايىن
ئۆسۈۋاتقان ۋە كۈچىيىۋاتقان ئېھتىياجى، تەرەققىيات يۈزلىنىشى بىلەن ئۆزئارا سېلىش-
تۇرغاندىلا ئاندىن ئۆز مىللىتىنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنىڭ تەرەققىيات جەھەتتىكى
پەرقلىرىنى ئىلمىي تۈردە ئېتىراپ قىلالايدۇ. مۇشۇنداق قىلغاندىلا، كونا ئەنئەنىۋى

مەدەنىيەتنى ئۇنۇملۇك ھالدا ئۆزگەرتكىلى، ھەقىقەتنى راۋاجلاندۇرغىلى، نادانلىق بىلەن قارا قورساقلىقنى تۈگەتكىلى، ئۆز مىللىتىنى مەدەنىيەتلىك ئىلغار مىللەتلەرنىڭ سېپىگە قوشقىلى بولىدۇ. «شۇغىلا» ژۇرنىلى مىللەتنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىگە يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەيدىغان، تارىخىي ماتېرىيالىزملىق نۇقتىنەزەر بىلەن ئىلمىي نۇقتىئىنەزەرنى تېخىمۇ مۇستەھكەم تۇرغۇزۇشى، قازاق مىللىتىنىڭ ئېسىل ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنى بايرىقى روشەن ھالدا تەشۋىق قىلىشى، مىللەتنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنىڭ سۆرەلمە تەركىبلىرىنى چۆرۈپ تاشلاپ، قېرىنداش مىللەتلەردىن قىزغىن ۋە كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىپ، قېرىنداش مىللەتلەر مەدەنىيىتىنىڭ مېغىزىنى ئېلىپ، ئۆز مىللىتىنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنى ئۈزلۈكسىز بېيىتىشى، راۋاجلاندۇرۇشى ۋە ئۆستۈرۈشى كېرەك. «شۇغىلا» ژۇرنىلى مىللەتنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىگە نۇقتىئىنەزەر بىلەن قاراشنىڭ جارچىسى بولۇشقا، قازاق خەلقىنىڭ ئىلمىي - مەدەنىي ساپاسى بىلەن ئىدىيىۋى، ئەخلاقىي ساپاسىنى ئۆستۈرۈشنىڭ، يېڭى ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ راۋاجلىنىشىغا توسالغۇ بولىدىغان كونا ئۆرپ - ئادەتلەرنى ئۆزگەرتىشنىڭ ئوبدان دەرسخانىسى بولۇشى كېرەك.

ئۇچىنچى، «شۇغىلا» ژۇرنىلىدا يېڭى يول ئېچىش، ئىجادچانلىق روھى بولۇشى كېرەك. ئاپتونوم رايونىمىزدىكى قازاق مىللىتىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇشى بىلەن ھايات ئەمەلىيىتىنى ئىپادىلەش ئارقىلىق، ژۇرنالنىڭ ئۆزىگە خاس ئىستىلى بىلەن ئالاھىدىلىكىنى شەكىللەندۈرۈپ، ئاپتونوم رايونىمىزدىكى قازاق خەلقىنىڭ چىن قەلبىدىن ياقتۇرۇشى ۋە قارشى ئېلىشىغا ئىگە بولۇش لازىم. مەملىكىتىمىزدە ھەر قانداق بىر مىللەت ئەدەبىياتىنىڭ جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ بىر پۈتۈن گەۋدىلىك ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىيات دولقۇنى، دۇنيا مەدەنىيىتىنىڭ تەرەققىيات دولقۇنىغا ئەگىشىپ ئۈزلۈكسىز تەرەققىي قىلىش - قىلالماسلىقىدىكى ھەل قىلغۇچ ئامىل — شۇ مىللەت ئەدەبىياتىنىڭ ئۆزىگە خاس روشەن ئالاھىدىلىكىنى ساقلىيالىغان - ساقلىيالمىغانلىقىدا بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ بىر پۈتۈن گەۋدىلىك ئەدەبىياتىدىن ئايرىلغان، ئۆز مىللىتىنىڭ رېئال تۇرمۇشىدىن ئايرىلغان، باشقىلارنى دوراشنىلا بىلىدىغان، شۇلارنىڭ كەينىدىن سوكۇلداپ ماڭىدىغان ئەدەبىيات ھاياتىي كۈچكە ئىگە بولالمايدۇ، راۋاجلانمايدۇ ھەمدە ئۆز مىللەت خەلق ئاممىسىنىڭ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشەلمەيدۇ. شىنجاڭدىكى قازاق خەلقىنىڭ ئەدەبىي ژۇرنىلى بولغان «شۇغىلا» ژۇرنىلى رايونىمىزدىكى قازاق خەلقىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇشى بىلەن ئەمەلىي تۇرمۇشىنى يۆنىلىش قىلىپ، بۇ رېئاللىقنى قىزغىنلىق بىلەن ھەقىقىي ئىپادىلەپ، ئېلىمىزنىڭ ئىجتىمائىي ھالىتىگە ئاساسلىنىپ، مىللەتكە مارکسنىڭ توغرا نۇقتىئىنەزەرى بويىچە قاراپ، چىن، ئىزگۈ، ئىجابىي نەرسىلەرنى تەشۋىق قىلىش، ساختا، ۋەھشىي، قەبىھ نەرسىلەرنى پاش قىلىشى ۋە ئۇنى تەنقىد قىلىشى كېرەك. ئېلىمىزنىڭ شارائىتىدىن، ئاپتونوم رايونىمىزدىكى قازاق خەلقىنىڭ ئەمەلىي تۇرمۇشىدىن ئايرىلىپ، باشقا ئەللەردىكى شۇ مىللەتنىڭ ئەدەبىيات مۇقامىغا تەقلىد قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئىجادچانلىقىنى ئېتىبارسىز قالدۇرىدىغان خاھىشلارنىڭ پەيدا بولۇشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش لازىم. بۇ چەت ئەلنىڭ ئېسىل ئەدەبىي - سەنئەت ئەسەرلىرىدىن، ئىلغار مەدەنىيىتىدىن ئۆگىنىشنى چەتكە قاقمايدۇ، ئەلۋەتتە. شۇنداق قىلغاندىلا،

ئەدەبىي ژۇرنىلىمىزنىڭ ئۆزىگە خاس روشەن ئالاھىدىلىكى، پۈت تىرەپ تۇرۇش ئاساسى بولىدۇ، شۇ چاغدىلا مىللىتىمىزنىڭ ئەدەبىياتى جۇڭخۇا مىللەتلىرى ئەدەبىياتىنىڭ سەل قاراشقا بولمايدىغان ئورگانىك تەركىبىي قىسمىغا ئايلىنىدۇ.

بۇنىڭدىن تاشقىرى مەن يەنە ماۋۇ ئىككى مەسىلىنى ئېيتىپ ئۆتىمەن: بىرىنچى، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەپ، جىددىي ئىلمىي پوزىتسىيە ئارقىلىق ژۇرنالنى كۆڭۈلدىكىدەك چىقىرىش لازىم. ئەدەبىيات بىر خىل پەن. ئۇنىڭ ئۆزىگە خاس قانۇنىيەتى ۋە ئوبيېكتىپ ئۆلچىمى بار، ئۇنىڭغا بىرئازمۇ يالغان ئارىلاشتۇرۇشقا بولمايدۇ. تەھىرىرات خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان يولداشلار ئەدەبىي ئەسەرلەرنى تاللاش ئۆلچىمىگە قاتتىق بويسۇنۇپ، يۇقىرى سۈپەتلىك، يېڭى مەزمۇنلۇق، ئىدىيىسى ئىلغار ئەدەبىي ئەسەرلەرنى تاللاپ بېسىشى كېرەك. يۇز قاراشقا، كۆڭۈل ئىزدەشكە، ئاغىنىدارچىلىق، جەددى - جەمەتلىك مۇناسىۋەتكە ئاساسلىنىشقا، «غەمخورلۇق» قىلىشقا بولمايدۇ. ئۆزئارا سودىلىشىشقا، ئۆز نەپسىگە چوغ تارتىشقا تېخىمۇ بولمايدۇ. خەلققە، مىللەتكە يۈكسەك دەرىجىدە مەسئۇل بولۇپ، خىزمەتنى ئادىللىق بىلەن پۇختا ئىشلەش، ژۇرنالنى كۆڭۈلدىكىدەك چىقىرىش كېرەك.

ئىككىنچى، كەڭ كىتابخانىلار ئۆز مىللىتىمىزدىن ۋە باشقا مىللەتتىن چىققان يازغۇچىلارنىڭ مىللىتىمىزنىڭ ھاياتىنى ئەكس ئەتتۈرۈدىغان ئەسەرلىرىدە بايقالغان بەزى ئوبيېكتىپ ئەھۋالغا ماس كەلمەيدىغان، مىللىتىمىزنىڭ ئالغا بېسىش غەيرىتىنى قوزغاشقا پايدىسىز مەسىلىلەرگە ھەتتا مىللەتلەر ئىتتىپاقىغا پايدىسىز يا ئۇنداق، يا مۇنداق مەسىلىلەرگە مۇئامىلە قىلىشتا، تەمكىن پوزىتسىيە قوللىنىشى، ئۆز كۆز قاراشلىرىنى مۇۋاپىق ئۇسۇللار ئارقىلىق ئوتتۇرىغا قويۇشى كېرەك، تەنقىد يېزىش ئارقىلىق ئۆز پىكىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشقىمۇ بولىدۇ. بەزى ئەدەبىي ئەسەرلەر شۇ يازغۇچىنىڭ ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت ئىدىيىسى بىلەن سەنئەتتىكى ئىزدىنىشىنىلا ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ. بىز بۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرنى بەھۇدە چەكسىز پىرىنسىپقا كۆتۈرمەسلىكىمىز، بۇنى ھەرگىز بۇ مىللەت بىلەن ئۇ مىللەت ئوتتۇرىسىدىكى مەسىلە، دەپ قارىماسلىقىمىز كېرەك. بۇنداق قىلىش ئاپتورنى تەربىيىلەشكە، قايىل قىلىشقا پايدىسىز بولۇپلا قالماستىن، بەلكى جەمئىيەت ئامانلىقى بىلەن مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغىمۇ پايدىسىز.

يولداشلار! ئۇتۇق ئۆتىمۇشكە مەنسۇپ. مەن «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن تۆت ئاساسىي پىرىنسىپتا چىڭ تۇرۇپ خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ۋە سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ئۈچۈن خىزمەت قىلىش جەھەتلەردە ئۆزىنىڭ رولىنى تېخىمۇ جارى قىلدۇرۇپ، تېگىشلىك ھەسسە قوشۇشنى چىن قەلبىمدىن ئۈمىد قىلىمەن. ئاپتونوم رايونىمىزدىكى مىللىتىمىزنىڭ كەسپىي ۋە كەسىپتىن سىرتقى ئەدەبىيات - سەنئەت خىزمەتچىلىرى بىلەن يازغۇچىلىرىنىڭ ھەر مىللەت ئەدەبىيات - سەنئەت خىزمەتچىلىرى بىلەن بىللە ئىدىيە ۋە بەدىئىيلىكى تېخىمۇ يۇقىرى، ئاممىۋى قىزغىن سۆيىدىغان ئېسىل ئەسەرلەرنى كۆپلەپ يېزىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ مەدەنىيەت جەھەتتىكى ئۇزۇلۇكسىز ئۆسۈۋاتقان ئېھتىياجىنى ئىمكان قەدەر قانائەتلەندۈرۈشنى تىلەيمەن. «شۇغىلا» ژۇرنىلى تەھىرىراتىدىكى بارلىق تەھىرىرلەرنىڭ روھىنى تېخىمۇ ئۇرغۇتۇپ، «شۇغىلا» ژۇرنىلىنى ئۆزىگە خاس ياخشى ئىستىلغا ئىگە ژۇرنال قىلىپ چىقىرىش ئۈچۈن تىرىشىپ خىزمەت قىلىشنى تىلەيمەن.

قىزىق ئىشلار

(ھېكايە)

ئەخەت تۇردى

قىزىق دۇنيادا قىزىق ئىش،
يازدا تۇرۇپ كۆردۇق قىش.
يۇلۇپ تاشلاندى ساق چىشلار،
دەرد كۆرمىدى ئاغرىق چىش.
(بىر دوستۇمنىڭ خاتىرىسىدىن)

شۇنداق، دۇنيادا قىزىق ئىشلار ناھايىتى كۆپ. ئالايلى، يېقىندا غەربىي گېرمانىيە ئالىملىرى چاشقان كۆچىدىن پايدىلىنىپ توك چىقىرىدىغان بىر خىل ئۇسكۇنە لايىھىلەپ چىقىپتۇ. كىشىلەر بۇنىڭغا ھەيران بولۇپ تۇرغاندا، ياپونىيىلىكلەرنىڭمۇ جەنۇبىي قۇتۇپتىكى قەدىمكى مۇزدىن پايدىلىنىپ، ئالىي سورتلۇق ھاراق ئىشلىگەنلىك خەۋىرى تارقالدى...

بۇ ھەقىقەتەنمۇ كىشىلەرنى قىزىقتۇرىدىغان ئىشلار، لېكىن بۇ ئىلىم - پەن ساھەسىدە بولۇۋاتىدۇ. مېنىڭ بۇ يەردە دېمەكچى بولغىنىم باشقا — كىشىلىك ھاياتتىكى قىزىق ئىشلار!

يېقىندا يۇرتىمىزنىڭ بىر بۇلۇڭىدا غەلىتە بىر ئىش بولۇپ ئۆتتى. بۇ غەلىتىلىك بارا - بارا كىشىلەرگە قىزىق تۇيۇلۇپ، چوڭ - كىچىك سورۇنلاردا ئېيتىلىدىغان لەتىپىگە ئوخشاش بىر نەرسىگە ئايلىنىپ قالدى...

* *

ئارۇپ ئەپەندى ئىشخانىسىغا ئەتىگەندە كەلدى. تۇنۇگۈن كۆرۈپ بولالمىغان

«تارىم مۇكاپاتى» غالىبىمىز قىلىنغان ئەسەر

ماتىرىيالىلار خىلى بار ئىدى. ئۇ ستاتىستىكا جەدۋەللىرىنى قولىغا ئېلىپ، ئەمدى ۋاراقلاپ تۇرۇشىغا بىرسى ئىشىكتىن ئۈسۈپلا كىردى. ئاروپ ئەپەندى لەپپىدە قاراپ ئۇنى تونۇدى. ئۆگۈى قارامتۇل دوغلاق، سېمىزلىكتىن گەدەنلىرى تاختىلىشىپ كەتكەن بۇ ئادەمنى كىشىلەر لەقەمى بىلەن يۇغۇرۇپ «هاشى قوتاز» دەيتتى. ئاروپ ئەپەندى ئۇنىڭ بىلەن ھەپتە بۇرۇن بىر ئۇچراشقان، ئۇچراشقاندىمۇ ئۇنىڭ ئاغزىغا پاتماي چىقۋاتقان يوغان گەپلىرىنى ئاڭلاپ ھەيران قالغاندى. مانا، بۇگۈنمۇ ئۇنىڭ ئىشىكنى پۈتى بىلەن ئېچىپ كىرىشى، يىرتىپ قويغاندەك قىسىق كۆزلىرى بىلەن ئادەمگە بەزدەك تىكىلىشى ئاروپ ئەپەندىنىڭ سەل غىجىقىنى كەلتۈرگەندەك بولدى...

هاشى قوتاز ئىرغاڭلاپ مېڭىپ ئاروپ ئەپەندىنىڭ ئالدىغا كەلدى، جىيەكلىرى ياغلىشىپ كەتكەن سوكنۇ كەپكىسىنى بېگىز قولى بىلەن ئېگىزرەك كۆتۈرۈپ قويۇپ، قولىدىكى بىر ۋاراق قەغەزنى ئۈن-تىنسىزلا ئاروپ ئەپەندىنىڭ ئالدىغا قويدى. ئاروپ ئەپەندىمۇ قەددىنى بۇزماستىن قەغەزگە يىراقتىن كۆز يۈگۈرتتى. قەغەزنىڭ يۇقىرىسىداھاشى قوتازنىڭ سالپى-سۈلپى خەتلەر بىلەن پۈل سوراپ يازغان تۆت ئىلىك ئىلتماسى، تۆۋەندە يۈرت كاتىتىسى ھاۋاز چوڭنىڭ ئاروپ ئەپەندى نامىغا قارىتىپ سالغان تەستىقى بار ئىدى.

— 50 مىڭ يۈەن؟! — ئاروپ ئەپەندى خەتتىن كۆزىنى ئۈزۈپ تەئەججۈپ بىلەن سوردى.

— شۇنداق، 50 مىڭ يۈەن! — هاشى قوتاز خۇددى بەش موچەن ئۈستىدە دېيىشۋاتقاندەك، گەپلىرىنى چىشىنىڭ ئارىسىدىن چىقىرىپ گېپىدىدى. ئاروپ ئەپەندىنىڭ تەرى تۇرۇلدى، ئۇ ئالدىدىكى قەغەزنى زەردە بىلەن نېرى ئىتتىرىپ قويدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇلار ئوتتۇرىسىدا مۇنداق گەپلەر بولۇپ ئۆتتى:

— بىزدە خەقىقە بەرگۈدەك مۇنچە پۇل يوق!

— ئۇنداق ئەمەستۇ، ئاروپ ئەپەندى؟ كارخانىنىڭ ھېساباتىدىن خەۋىرىمىز بار...

— قىزىق... قۇلىقىڭىز خېلى ئۇزۇن-كەن - ھە؟! سىز سىرتتىكى بىر بوخوچى،① كارخانىمىز بىلەن نېمە ئالاقىڭىز بار؟!

— باشلىقىنىڭمۇ ئالاقىسى يوقما؟! مېنى تونۇمىسىڭىزمۇ ئۇنىڭ تەستىقىنىغۇ تونارسىز...

— ئۇنىڭ بىلەن سىزنىڭ چاتىقىڭىز بولمىسۇن، باشلىق بىلەن ئۆزۈم سۆزلىشىمەن! بۇ كارخانا خالىغان ئادەم سېغىپ ئىچۋېرىدىغان ئىگىسىز سېيىر ئەمەس! مەن سىزگە 50 مىڭ يۈەن تۈگۈل، 50 يۈەنمۇ بېرەلمەيمەن!

— راستىما؟! — هاشى قوتازنىڭ جاۋغايلىرى تارتىشىپ، قىسىق كۆزلىرى تېخىمۇ قىسىلىپ كەتتى، — چاقچاق قىلىۋاتمايدىغانسىز، ئاروپ ئەپەندى؟!

— يوقسۇ! — ئاروپ ئەپەندىنىڭ چىرايىدىكى جىددىيلىك سەل يۇمشاپ، ئۇنىڭ ئورنىنى يۇمۇرلۇق بىر ئىپادە ئىگىلىدى، — مەن ئەزەلدىن ناتونۇش ئادەملەرگە چاقچاق قىلغان ئەمەس، شۇ تاپتا، سىز بىلەن چاقچاقلىشىدىغان ۋاقتىممۇ يوق.

هاشى قوتازنىڭ چىرايى ئۆزگەردى،

① بوخوچى — ھۆددىگەر، ئىش كۆتۈرە ئالغۇچى سۆزىنىڭ خەنزۇچە بۇزۇپ تەلەپپۇز قىلىنىشى.

قارامتۇل يۇزلىرى دەسلەپ كۆكىرىپ، كېيىن ئالا - پاساق بولۇپ كەتتى.

— يولداش ئارۇپ ئەپەندى! — دېدى ئۇ سۆزىنى ئالاھىدە تەلەپپۇز بىلەن ئۇرغۇلۇق قىلىپ، — شۇ گەپلەرنى دەۋاتقان ۋاقتىڭىزدا، كەلگۈسى ئىستىقبالىڭىز، تەقدىرىڭىز ئۈستىدە ئويلاپ باقتىڭىزمۇ؟!

— نېمە؟! — ئارۇپ ئەپەندى چاچراپ ئورنىدىن تۇردى، بايا ئاڭلىغان گەپلىرىنىڭ راستلىقىغا ئىشەنمىگەندەك، قۇلقىنى ھاشى قوتاز تەرەپكە سىڭايان قىلىپ زەردە بىلەن سورىدى، — نېمە دېدىڭىز، يەنە بىر دەڭ؟!

ھاشى قوتاز مەنىستىمىگەندەك چىرايىنى پۇرۇشتۇردى، قولىنى شىمىنىڭ يانچۇقىدىن ئېلىپ ئارقىغا تۇتتى، كۆكسى كېرىلىپ، قورسىقى دومبايدى، ئەمدى ئۇ خۇددى بىرسىگە تەنبىھ بېرىۋاتقان مەغرۇر ئەمەلدارەك گىدىيىپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— يولداش ئارۇپ ئەپەندى، بۇگۈن سىز ماڭىمۇ قىلدىڭىز، ئۆزىڭىزگىمۇ قىلدىڭىز، ئاخىرقى ھېسابتا، ئۆزىڭىزگە قىلدىڭىز! ئەسلىدە، مەن بۇگۈن سىزنى 50 مىڭ يۈەن قەرز ھېسابىغا چوڭ بىر پالاكەتتىن ساقلاپ قالماقچى ئىدىم، ئامال بولمىدى، ئەمدى سىز بۇ تەختىراۋاندا ئۆزۈن تۇرالمايسىز، ئۆزۈن بولسا يەنە ئۇچ كۈنلۈك ھۆكۈمرانلىقىڭىز قالدى!...

ئارۇپ ئەپەندىنىڭ بىردىنلا جۇدۇنى تۇتتى. جەمئىيەتتە ئېقىپ يۈرگەن قارا قورساق بىر بىگانىنىڭ ئۆزىدەك بىر مەسىئۇل كادىرغا ھېيىقماي قىلۋاتقان بىمەنە گەپلىرى ئۇنىڭغا قاتتىق ھار كەلدى.

— چىقىڭ، ئىشخانىدىن چىقىڭ! — دېدى ئۇ زەردە بىلەن ئېغىر ھارسىنىپ، — مېنىڭ تەقدىرىمنى ھەل قىلىش سىزنىڭ قولىڭىزغا قالدىما؟! بىلىپ قويۇڭ: مەن ئالدى بىلەن دۆلەتنىڭ كادىرى، مەن پارتىيە تەشكىلى مۇشۇ ئورۇنغا قويغان بىر مەسئۇل كادىر!

— سىزمۇ بىلىپ قويۇڭ! — دېدى ھاشى قوتاز تېخىمۇ كۆرەڭلىك بىلەن، — ئاشۇ پارتىيە تەشكىلىنىڭ ھەممىنى ئۆرۈپ-چۆرەلەيدىغان باشلىقى بارلىقى ئېسىڭىزدىن چىقمىسۇن!...

ھاشى قوتاز ئالچاڭلاپ چىقىپ كەتتى، ئارۇپ ئەپەندىنىڭ ئاچچىقى بېسىلمىدى، كاللىسى تېخىمۇ قوداڭشىپ كەتتى. ئۇ ئۆزىچە چېچىلاتتى، كىمگىدۇ كايىتتى، ئىچ - ئىچىدىن قاپساپ چىقۋاتقان بىر خورلۇق يۈرىكىنى مۇجۇيتتى.

توۋا!... ئۇنىڭ كارخانىسى بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوق بىر بىگانە تەلۋە ئەجەب ئۆرىلىك قىلدى - يا؟!... تېخى ئۇنىڭ، ئۇچ كۈندىن كېيىن ئارۇپ ئەپەندىنىڭ بۇ يەردىن يوقىلىدىغانلىقىنى ئاگاھلاندۇرغىنى نېمىسى؟! ئۇنى شۇنچە ھۆركىرەتتۈاتقان، ھەتتا پارتىيە تەشكىلىنىڭ ئىچكى ئىشلىرى توغرىسىدا ئاشۇنداق كۆرەڭلىك بىلەن سۆزلىتۈاتقان كۈچى زادى نېمە؟!...

ئارۇپ ئەپەندى بۇ سوئاللارغا ھەدىگەندە جاۋاب تاپالمىدى، كېيىن ئۆزىنى بەزىدى، ھاشى قوتازنىڭ بارلىق گەپلىرىنى قارا قورساقلارنىڭ پوچىلىقى، جۆيلۇش دەپ قاراپ، كۆڭلى - كۆكسىدىن پاك-پاكىزە چىقىرىۋەتتى، لېكىن ئۇ ساددىلىق قىلدى. ھاشى قوتازنىڭ ئۆزىدىن خېلى كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى، شۇ كۈنلەردە ھەممىنى ئۆز چاڭگىلىغا ئالغان پۇلنى — پەقەت

ئاشۇ سىھىرلىك پۇلنىلا دەسمايە قىلىپ ئۆزىنى بۇ يەردە ھەممە ئىنساندىن چوڭ، پەقەت خۇدادىنلا كىچىك ھىسابلايدىغانلىقىنى ئويلاپ باقمىدى...

* *

مەن ئاروپ ئەپەندىنى ئەزەلدىن بۇ ھالەتتە كۆروپ باقمىغانىدىم. ئۆيۈمگە خېلى كەچتە — بىر بوتۇلكا ئاق ھاراقنىڭ يېرىمىنى ئىچكەن، يېرىمىنى كۆتۈرگەن پېتى كىرىپ كەلدى. چىراغ يورۇقىدا ئۇنىڭغا سەپ سالدىم، كۆزلىرىدە گويا تىپىتىنچ سۇغا تاش ئاتقاندا پەيدا بولىدىغان مەۋجىدەك بىر خىل سوغۇق دولقۇن ئەكس ئېتەتتى. ئۇ بىر تەرەپتىن ھاراقنى غۇرتۇلدىتىپ ئىچىپ، بىر تەرەپتىن سۆزلەشكە باشلىدى:

— ئاداش... مەن بۇگۈن ئىچتىم... مەن مەست ئەمەس... مېنى بۇگۈن... ۋەزىپەمدىن... ئېلىپ تاشلىدى... بىلەمسەن... بۇنى ماڭا ئۇچ كۈن بۇرۇن... بىر بوخوچى ئۇقتۇرغان... مانا ئۇچ كۈندىن كېيىن ئېلىپ تاشلىدى... تېخىمۇ ياخشى يەرگە يۆتكەرمىش... ھا... ھا... ھا!...

ئۇ كۈلدى، خېلى ئۇزۇنغىچە سىلكىنىپ، قاقاقلاپ كۈلدى، كېيىن بىردىنلا ئۆزىنى تۇتتى، كۆزلىرى سوغۇق پارقىرىدى، بايىقى ھاسىراشلىرى، شىر كەيپىلىكى ئالىلىقايالىرىغا غايىب بولدى، قولىدىكى بوتۇلكىنى جوزا ئۈستىگە قويۇپ ئالدىمغا كەلدى ۋە يەلكەمدىن چىڭ قامالىلاپ تۇرۇپ، چوڭقۇر بىر ئىچكى تۇيغۇ بىلەن سۆزىنى داۋام قىلدى:

— ئاداش... بىز ئەمدى شۇ كۈنگە قاپتۇق، ھېلىمۇ شۇكرى، جېنىمىزنى ئوغرى ئەپ كەتمەپتۇ! ئۇستىمىزدە تۇرغان بەزى ئادەملەر نېمىلەرگە ئايلىنىپ كەتكەنھە؟! مەن قايسىبىر كىتابتا: ئادەم ھايۋانغا ئايلانسا، ھايۋاندىن بەتتەر بولۇپ كېتىدۇ، دەپ ئوقۇغانىدىم. ھازىر بەزىلەر راستىنلا ھايۋانغا ئايلىنىپ بوپتۇ، ئايلانغانىدىمۇ ئەڭ ۋەھشىيلىرىگە، يەپ تويماس بالاخورلىرىغا ئايلىنىپتۇ! لېكىن ئۇلار تېخى ئۆزلىرىنى «پالانچىمەن، پۇستانچىمەن» دەپ گىددىيىشىدىكەن. تۈفى!... كۆكتە قانات قاقىقانىڭ ھەممىسى شۇڭقار بولامدۇ؟! ئۇنداقلارنى ئاخىر زېمىنىمۇ كۆتۈرمەيدۇ، ئۇلارنىڭ تىرىكى نانغا، ئۆلۈكى كېپەنگە زىيان!...

ئاروپ ئەپەندى خېلى ئۇزاق سۆزلىدى، سۆزلىگەندىمۇ، ئەلەم ۋە ئاغرىنىش بىلەن سۆزلىدى. مەن ئۇنىڭ سۆزلىرىنى باشتىن-ئاخىر تىمتاس ئولتۇروپ ئاڭلىدىم، كۆڭلۈمدە ئاشۇنداق بىر سۆزلىسە قورسىقى بوشاپ، دەردى يەڭگىپ قالار، دەپ ئويلىدىم. ئاخىر ئۇ ئېغىر بىر خورسىنىپ سۆزدىن توختىدى ۋە پۇشۇلدىغىنىچە بېشىنى ئېگىپ شۇكلىپ قالدى. ئەمدى مەن ئىشىنىڭ تېگى - تەكتىنى ئۇقۇش ئۈچۈن گەپ كوچىلىدىم:

— ئاداش، زادى نېمە ئىش بولدى؟ بايا «تۇلۇمدىن توقماق چىققان» دەكلا سۆزلەپ كەتتىڭ!...

ئۇ ئاستا بېشىنى كۆتۈردى، كۆز چانىقى لىقىدە ياشتا تولغاندى. كۆڭلۈم بىر قىسما بولۇپ قالدى، چوپچوڭ ئادەمنىڭ كۆزىدە ياش كۆروش كىشىگە ئېغىر تۇيۇلىدىكەن. مەن دەرھال ئۇنىڭ كۆڭلىگە تەسەللىي بېرىپ، گەپنى باشقا ياققا بۇراي، دەپ تۇروشۇمغا ئۇ يەنە ئۆ-

زى ئېغىز ئېچىپ قالدى:

— راست ئاداش... بايا ساڭا باش-ئايىغى يوقلا دەرد تۆكۈپ كېتىپتىمەن، خالىساڭ سۆزلەپ بېرەي...

شۇ ئارىلىقتا، ئايالىم سەي قورۇپ داستىخان تەييارلىدى، بىز بايىقى هاراق-نى ئاز - ئازدىن ئېچىپ ئولتۇرۇپ، يېگىن باشتىن پاراڭغا چۈشتۈق...

* *

بۇ كارخانا ئانچە چوڭ بولمىسىمۇ، ئىگىلىكى كەڭ، ئىقتىسادى مول بولغاچقا، هەممە ئادەمنىڭ باشقۇرغۇسى كېلەتتى.

بىر نەچچە يىل ئىچىدە ئۇچ - تۆت كادىر كېلىپ - كېتىپ بولدى، ئۇلارنىڭ بەزىسى بوشراق چىقتى، بەزىسى چىكراق. ئىشقىلىپ، پۇلنىڭ ئۈستىدە تۇرغان ئادەمنىڭ يە قولى كۆيىدۇ، يە پۇتى، دېگەندەك، بۇ يەردە ئۇزاقراق بېغىر بېسىپ قالغاندىن بىرەرسى چىقمىدى. رەهبەرلىك يېقىندا يەنە بىر تەڭشەش ئېلىپ بېرىپ، بۇ يەرگە ماۋارىپ سىستېمىسىدىن ئاروۇپ ئەپەندىنى يۆتكەپ كەلدى. ئاروۇپ ئەپەندىنىڭ كېلىپلا تۇتقىنى كارخانىنىڭ هېسابات دەپتىرى بىلەن پۇل بولدى.

ئۇ خىزمەتكە چۈشۈپ ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەندە، كارخانىنىڭ باش بوغالتىرىنى چاقىرىپ سۆزلەشتى. سوئال - جاۋاب قىسقىلا بولدى:

— هېسابات دەپتىردە قانچىلىك نەخ پۇل بار؟

— 360 مىڭ يۈەن.

— هەممىسى بانكىدىمۇ؟

— ياق، بانكىدا ئاران 72 مىڭ يۈەن بار...

— قالغىنىچۇ؟!

— بىر بوخوچىغا ئۆسۈمسىز قەرز بېرىلگەن...

— نېمە، قايسى بوخۇچىغا؟!

— هېلىقى هاشىي... هە، كىشىلەر ئۇنى هاشى قوتاز، دەيدىكەن...

— بۇ قانداق گەپ؟!

— شۇ... يۇقىرىدىكى باشلىقنىڭ تەستىقى بار...

— قايسى باشلىقنىڭ؟

— هاۋاز چوڭنىڭ...

ئاروۇپ ئەپەندىنىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى، هەيرانلىقتا ئاغزىنى ئاچقىنىچە تۇرۇپ قالدى. بۇ گەپلەر گويا ئۇنىڭغا چۆچەك ئاڭلاۋاتقاندەك غەلىتە تۇيۇلغاندى.

— مۇنداق دەڭ! ... — ئۇ ئۆز - ئۆزىگە سۆزلىگەندەك، بېشىنى سىلكىپ ئورنىدىن تۇردى، قولىنى بىر دەم شىمىنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ، بىردەم بېقىنىغا تىرەپ ئىشخانىدا ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى. بوغالتىر ئۇنىڭ چىرايىدىكى هەر بىر ئۆزگىرىشكىچە سەپ سالدى، ئۇ توختىماي چىشىنى غۇچۇرلىتاتتى، ئېزىق چىشىنىڭ كىرىشىدىن جاغ سۆڭەكلىرى هېلىلا مەڭزىنى تېشىپ چىقىدىغاندەك تومپىيىپ كەتكەن، دۈگىلەك كۆزلىرى كېرىلگەن، كىرپىكلىرى قىسقىراپ تىكىدە بولۇپ كەتكەندى. ئۇ ئىشخانىنى يەنە بىر ئايلىنىپ، بوغالتىرنىڭ ئالدىغا كەلگەندە توختىدى:

— قانداق قىلىمىز؟! — دېدى بوغالتىرغا سوئال نەزىردە تىكىلىپ، — كارخانىنىڭ پۇلى مۇشۇنداق خامان سوردىغاندەك ئۇدۇل كەلگەن تەرەپكە كېتىۋەرسە بولامدا؟!

— بىلمىدىم... — دېدى بوغالتىر

ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ، — بۇ ئىش ماڭىمۇ تەس كېلىۋاتىدۇ، بۇنداق كېتىۋەرسە كار-خانىمىز راستىنلا لىكشىپ قالىدۇ. باشلىق دېگەن تەستىقنى سېلىۋېرىدىكەن، پۇل مېنىڭ قولۇمدىن چىققاچقا خەق مەندىن كۆرىدىكەن، ماڭىمۇ خۇددى «كېپىل بولساڭ، كېپىنىڭ كۆيەر» دېگەندەك ئىش بولۇۋاتىدۇ...

ئاروپ ئەپەندى قاشلىرىنى يىمىردى. كۆزلىرىنى قىسىپ ئويلاندى. ئازدىن كېيىن بىر قارارغا كەلگەندەك ئۆزۈپلا دېدى:

— سىز باش بوغالتىر، دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈملىرىنى ياخشى بىلمىسىز، بۇنداق قەرز بېرىش پۈتۈنلەي يولسىزلىق! قەرزنى كىم ئالغان بولۇشتىن قەتئىي نەزەر، ئۇچ كۈن ئىچىدە تېپىپ كېلىڭ!

بوغالتىر تەڭقىسلىقتا دۇدۇقلىدى:

— بۇ... بۇ... قانداق بولار؟

— تازا ئوبدان بولىدۇ!— دېدى ئاروپ ئەپەندى يەنە شۇ قەتئىيلىك بىلەن، — ئەگەر ئۇچ كۈن ئىچىدە تېپىپ كەلمىسىڭىز، مەن سوتقا ئەرز سۇنىمەن!

بوغالتىر بىلەن بولغان سۆھبەت شۇنچىلىك بولدى. ئەلۋەتتە بۇ سۆھبەتنىڭ نەتىجىسى بوغالتىر ئۈچۈن يېنىك بولمايدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. ئۇ ئىككى كۈنگىچە تىنىم تاپماي يۇقىرى - تۆۋەن قاتىردى، هاشى قوتازنىڭ ئالدىغا بىر نەچچە قېتىم بېرىپ سۆزلەشتى، هەتتا يېلىندى، لېكىن هاشى قوتازنىڭ بىر تال سېرىق تۈكىمۇ مىدراپ قويمىدى. ئۇ تېخى قانداق تۇر كۆتۈرە ئالغان قۇرۇلۇشۇمدىن زىيان چىقتى - يەي، باشلىق ماڭا مۇددەت بەلگىلەپ بەرمىگەن، قاچان تاپسام شۇ چاغدا بېرىمەنەي ... دېگەندەك گەپلەرنى قىلدى. بوغالتىر ئىككى كۈن ئىچىدە بىرلىك ئېتىدىن چۈشۈپ كەتكۈدەك ريازەت چەكتى، ئۇچىنچى كۈنى ئاروپ ئەپەندىگە ئەھۋال ئېيتىش ئۈچۈن ئىشخانىغا كەلدى، لېكىن ئۇنى تاپالمىدى، بۇ چاغدا ئاروپ ئەپەندى هاۋاز چوڭنىڭ هوزۇرىدا ئىدى.

باشلىق يۇمشاق ئورۇندۇقتا قاڭقىيىپ ئولتۇراتتى. قارىماقتا، ئۇنىڭ چىراي - شەكلى ئادەتتىكىچە، بوي - تۇرقى قەدرى ئەھۋال، ئورۇق - سېمىزلىكى ئۆزىدىگە لايىق ئاق سېرىق بىر ئادەم ئىدى. ئۇ ئاروپ ئەپەندىگە يىراقتىن نەزەر سالغاچ كۆڭلىدىكى گەپلىرىنى پىشىلدۇردى، كېيىن قاڭتايغان گەۋدىسىنى ئالدىغا سەل ئېگىپ، كىبىر بىلەن مۇنداق دېدى:

— خوش... بۇگۈن سىزنى نېمىگە چاقىرتقانلىقىمنى بىلەمسىز!؟

ئاروپ ئەپەندىمۇ ئۇدۇلدىكى سافاغا چۆكۈپ ئولتۇرۇپ قىسقىلا جاۋاب بەردى:

— ياق!...

— ئۇنداق بولسا، بىلىپ قويۇڭ، ئاروپ ئەپەندى! — باشلىق ئاۋازىنى كۆتىرىدى، سۆزىگە ئامال بار بىر خىل سېھرىي كۈچ بېرىشكە تىرىشىپ داۋام قىلدى،— بىز سىزنى بۇ كارخانىغا بىرىنچىدىن، ئۆزئارا ماسلىشىش؛ ئىككىنچىدىن، خىزمەتلەرنى بۇرۇشتۇرۇش؛ ئۈچىنچىدىن، يۇقىرى بىلەن تۆۋەننىڭ مۇناسىۋىتىنى راۋانلاشتۇرۇش مەقسىتىدە يۆتكىگەن. ئەھۋالدىن قارىغاندا، رەھبەرلىكنىڭ مەقسىتىنى چۈشەنمىدىڭىزمۇ - قانداق؟

— مېنىڭ بۇ كارخانىغا كەلگىنىمگە ئەمدى تۆت كۈن بولدى، — دېدى ئاروپ ئەپەندى قەددىنى سەل - پەل رۇسلاپ،— تېخى رەھبەرلىكنىڭ مەقسىتىنى ئەمەلىيەتتە كۆرسەتكۈدەك ۋاقىت بولغىنى يوق...

— كۆرسەتتىڭىز، ئاروپ ئەپەندى، — دېدى باشلىق ئالمان - تالمان ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — تامامەن ئەكسىنى كۆرسەتتىڭىز!

— مەسىلەن؟ — سورىدى ئاروپ ئەپەندى خۇددى سىنىپتا ئوقۇغۇچىلارغا سوئال قويغاندەك بىپەرۋالىق بىلەن.

باشلىق مىيقىدا كۆلدى، كۆلكىسى سوغۇق ھەم مەسخىرىلىك ئىدى.

— سىزگە ئۇجۇر - بۇجۇرنى قويماي دېمىگۈچە بولمايدىكەن - دە! مەسىلەن، كارخانىغا بارغىنىڭىزغا تۆت كۈن بولماي تۇرۇپ، مېنىڭ ئۇستۇمدىن سوتقا ئەرز بەرمەكچى بوپسىز، قانداق؟

ئاروپ ئەپەندى بىرئاز جىددىلەشتى.

— ئۇنداق گەپ يوق، يولداش ھاۋاز چوڭ! — دېدى ئۇ تۆكۈرۈكىنى يۇتقۇنۇپ، — مەن پەقەت كارخانىنىڭ پۈلى ئۈستىدە توختىلىپ شۇنداق دېگەنىدىم...

— ئوخشاش گەپ ئەمەسمۇ؟!

— قانداق ئوخشاش بولىدۇ؟!

ئىككىيلەن بىر - بىرىگە تىكىلگىنىچە تۇرۇپ قالدى. باشلىقنىڭ خۇنى قاچقان قوڭۇر كۆزلىرىدە بىر خىل مەنىسىزلىك بىلەن مەنمەنلىكنىڭ سوغۇق ئالامىتى، ئاروپ ئەپەندىنىڭ كۆزلىرىدە بولسا، بىر خىل تەئەججۇپ بىلەن ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنىڭ يارقىن ئىپادىسى ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. باشلىق بىر دەقىقىلىك تىكىلىشتىن كېيىن، ئاروپ ئەپەندىدىن كۆزىنى ئۆزۈپ مۇنداق دېدى:

— بولدى، ئاروپ ئەپەندى، بۇ ھەقتە تەگەشمەيلى، سىز ئۇ يەرگە يېڭى باردىڭىز، مېنىڭ مەسلىھەتىم: ئىشنى پۈلدىن باشلىماي، ئادەمدىن باشلاڭ. مېنىڭ تەستىقىم بويىچە سىرتقا قەرز بېرىلگەن پۇللارغا مەن ئىگە، مۇبادا، تۇتۇشقا توغرا كەلسە، مېنى تۇتسىڭىز بولىدۇ!

— ئۇنداق قىلساق بولماس، — ئاروپ ئەپەندى ئىككى يېنىغا قىمىدىنىپ قويدى، — كىم قەرز ئالغان بولسا، شۇ قايتۇرۇشقا تېگىشلىك. ھېلىمۇ ئالدىغا ئىككى يىل، كەينىگە بەش ئاي بوپتۇ. كارخانىنىڭ پۇلى مۇنداق چېچىلىپ كەتسە، ئىشنى قانداق يۈرۈشتۈرۈمەن؟!...

تېلېفون جىرىڭلاپ قالدى، ئاروپ ئەپەندىنىڭ سۆزى ئۈزۈلدى، باشلىق كىم بىلەندۇ ناھايىتى سۈلكەت بىلەن سۆزلەشتى، كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ، ئاروپ ئەپەندىگە يۈزلەندى:

— مۇھىم بىر ئىش چىقىپ قالدى، بۈگۈن سىز بىلەن مۇشۇنچىلىك سۆزلىشەيلى. كارخانىغا سىزدىن بۇرۇن كېلىپ كەتكەنلەرنىڭ ئەھۋالىنىمۇ ئۇقۇشۇپ باقارسىز. مېنىڭ پىكرىم: ھەر يەرنىڭ تۈلكىسىنى ئۆز تايىقى بىلەن ئوۋلىغان ياخشى. بولمىسا، ئادەم ئۆزىگە جاپا تېپىپ ئالىدۇ!...

ئۇلار خوشلاشتى. ئاروپ ئەپەندى شۇ كۈنى كەچكىچە خىيال بىلەن ئۆتتى. كاللىسى ئېلىشىپ، قۇلاقلىرى غوڭۇلدىدى. ئويلىغانسېرى خىياللىرى چېگىشلىنىپ كەتتى...

لېكىن ئۇ نىيىتىدىن يانمىدى، ئەزەلدىن ئۆزى تۇتقان يول بويىچە — ۋىجدانىغا تايىنىپ ئىش كۆرۈش قارارىغا كەلدى. شۇ مەقسەتتە، ھاشىي قوتاز بىلەن ئۆزى كۆرۈشمەكچى بولدى. مۇبادا، ئىش چىرايلىقچە پۈتمىسە، ئېھتىمالى بولغان

بەزى ئاقىۋەتلەرنىمۇ كۆڭلىگە پۈكۈپ قويدى ...

ئەتىسى بۇغالتىر بىلەن بىللە هاشى قوتازنى ئىزدىدى، لېكىن يېرىم كۈن يۈرۈپمۇ ئۇنى هېچيەردىن تاپالمىدى. كەچقۇرۇن كۈتۈلمىگەن ئىش يۈز بەردى. ئاروپ ئەپەندى بالىلىرى بىلەن تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرغاندا، هاشى قوتاز ئىككى ئاغىنىسىنى باشلاپ كىرىپ كەلدى. ئۇ ئۆزىنى ناهايىتى ئەركىن تۇتۇپ، مېهمانخانىغا كىرىپلا ئاغزىنى قويۇۋەتتى:

— ئاڭلىسام، كارخانىغا يېڭى كەلگەن باشلىق ئوخشايسىز، كېلىپلام پېقىرنىڭ ئىز-دېرىكىنى قىپسىز، سىزنى ئاۋارە قىلماي دەپ ئۆزۈم كەلدىم ...

— ياخشى بوپتۇ ...— ئاروپ ئەپەندى ئۆزىنى تۇتۇپ، ئېغىر - بېسىق بولۇۋالدى، ئۇلار نېمىلا بولمىسۇن ئۆيگە كەلگەن مېهمان بولغاچقا، قىزغىن مۇئامىلە قىلماي بولمايتتى.

دەرهال داستىخان راسلاندى، سىنچاي قۇيۇلدى. ئارقىدىن ئاروپ ئەپەندى ساهىبخانىغا خاس ئىلتىپات بىلەن سورىدى:

— ئاز - پاز ئىچىمدۇق؟

بۇ قېتىم هاشى قوتازدىن بۇرۇن، ئۇنىڭ ئېگىز بويلۇق، ئاۋاق بىر هەمراهى ئېغىز ئاچتى:

— كۆڭۈللىرى پادىشاه ئاروپ ئەپەندى، هاشىمكام ئۇبدان هاراق بولسا، ئازتولا تېتىپ قويىدۇ.

ئاروپ ئەپەندى ئىچكىرى ئۆيگە كىرىپ كېتىپ بىر بوتۇلكا هاراق بىلەن ئىككى دانە رۇمكا قويۇلغان كىچىك بىر-چەتنۇسنى كۆتۈرۈپ چىقتى.

— ئۆيدە بارى مۇشۇ ئىكەن، — دېدى ئۇ چەتنۇسنى داستىخانغا قويۇۋېتىپ.

هاشى قوتازنىڭ ئوڭ يېنىدىكى ئالغاي كۆزلۈك هەمراهى كۆزلىرىنى ئۇچ بۇرجەك قىسىپ، يىراقتىن هاراقنىڭ مارکىسىغا زەن سالدى. «كۇئېنلۇن» مارکىلىق بۇ هاراق شۇ كۈنلەردە چوڭ - كىچىك سورۇنلاردا تالىشىپ ئىچىلىدىغان خېلى ئەتىۋار هاراقلاردىن ئىدى.

— قېنى، بۇندىغىنىمۇ بىر تېتىپ باقايلى، — دېدى هېلىقى ئالغاي مەنسىتمىگەندەك قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ.

رۇمكىلار يېنىك جىرىڭشىپ، ئۇچ قېتىمدىن ئايلاندى. كۈچلۈك هاراق هەممىنىڭ بەدىنىدە بىر خىل يېقىملىق هارارەت دولقۇنى قوزغىدى، مېهمانلارنىڭ كەيپى كۆتۈرۈلدى، ئالغاي بىلەن ئۇزۇنتۇرانىڭمۇ ئۇششاق تىللىرى چىقىپ، هەدەپ هاشى قوتازنى كۆككە كۆتۈرۈشكە باشلىدى، ئۇنىڭ ئابرويى، پۇلى، مەردلىكى توغرىسىدا ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ماختاشتى:

— هاشىمكام دېگەن ئالقىنى بىلەن ئاسماننى، تاپىنى بىلەن يەرنى تىرەپ ئالالايدىغان ئادەم، جۇما...

— لازىم بولسا، ئاينىمۇ يۇلۇپ ئالىدۇ، تېخى ...

— ئاروپ ئەپەندى، ئاڭلىغانمۇسىز، «تۆردە ئولتۇرغان هېساب ئەمەس، زەللە ئالغان هېساب» دېگەن بىر گەپ بار. بىزنىڭ هاشىمكام دېگەن ئەسكى چاپانىنىڭ ئىچىدە تۇرغان بىلەن بۇ شەھەردىكى تاجىسىز پادىشاه !...

— خېلى - خېلى باشلىقلارمۇ ئۇنىڭ قولىغا سۇ قۇيۇپ بېرەلمەيدۇ دېسىلە ...

ئاروپ ئەپەندى سۈكۈت ئىچىدە ئۇ-

لارنىڭ سۆزلىرىنى بىر ياقتىن ئاڭلاپ، بىر ياقتىن مۇلاھىزە قىلىپ ئولتۇردى. بەزى سۆزلەر ئادەمنىڭ غىدىقىنى كەلتۈرىسىمۇ، ئاروپ ئەپەندى ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن مېيىقىدا كۈلۈپ قويدى. ئىككى گۈپپاڭچىنىڭ ئەمدى ئاغزى بېسىلمۇدى ھاشى قوتازنىڭ زۇۋانى ئېچىلدى:

— تېخى بەزىلەر ئۆزلىرىچە ئامبال بولىمەن، دوتەي بولىمەن، دەپ ئاغزىنى تامشىپ يۈرىشىدىكەن! قېنى، بىزنىڭ ئالدىمىزدىن ئۆتمەي بوپ باقسۇنا؟! ... ھېلىغۇ ئامبالكەن، بىزنىڭ ئالدىمىزدىن ئۆتىمىسە، ھامبالمۇ بولالمايدۇ!...

ئاروپ ئەپەندىنى ئەمدى رەسمىي كۈلكە قىستىدى، لېكىن ئۇ لېۋىنى چىشلەپ جىم ئولتۇرۇۋالدى. ھاشى قوتازنىڭ بۇ گەپلىرى ئۇنىڭغا خۇددى ھۆل كېسەكتىن ئوت چىقارغاندەك تۇيۇلۇپ كەتكەندى. شۇنداقتىمۇ ئۇ بۇ يوغان گەپلەردىن كىچىككىنە بىر ھەقىقەتنى چۈشەنگەندەك بولدى ...

ھاراق يەنە بىر نەچچە رۇمكىدىن ئايلاندى، ھاشى قوتاز تېخىمۇ ئېچىلىپ كەتتى. شۇ تۇرقىدا ئۇ قورسىقىدا نېمە بولسا يوشۇرماي دەۋېتىدىغاندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ گېپى ئاستا - ئاستا ئەينى مۇددىئا ئۈستىگە يۆتكەلدى:

— ئاروپ ئەپەندى، ئاڭلىسام، مېنىڭ ئۈستۈمدىن سوتقا ئەرز بەرمەكچى بوپسىز. مېنىڭچە، بۇ نىيىتىڭىزدىن ياخشىلىقچە قايتىڭ! ئەگەر سوتقا چۈشۈشكە توغرا كەلسە، مەن يالغۇز چۈشمەيمەن، يۇرت باشلىقىمۇ بىللە چۈشۈپ قالىدۇ. نېمە ئۈچۈن دەمسىز؟ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، مەن بۇ كارخانىدىن قەرز ئالغان پۇللارنى شۇ كىشى تەستىقلىغان، بۇ تەستىق ماڭىمۇ ئاسانغا چۈشمىگەن. سىز بەلكىم باشلىقنىڭ ئاستى - ئۈستى تاختايلىق يېگى ئۆيلىرىنى كۆرگەنسىز، مېھمانخانا ئۆيىدىكى ئانار گۈللۈك گىلەم بىلەن رەڭلىك تېلېۋىزورنىمۇ كۆرگەنسىز ... بۇ نەرسىلەرگە مەن قەرز ئالغان ئاشۇ پۇللاردىن چىقىم بولىدى دەمسىز؟!...

ئالغاي دەرھال لوقما سالدى:

— مانا ... مانا...ھاشىمكامنىڭ مەردلىكى شۇ - دە!

ئۇزۇنتۇرامۇ پۇرسەتنى ئۆتكۈزمىدى:

— ھېلىغۇ ئۇنچىلىك دۇنيا ئىكەن، يۇرىكىڭنى ئالىمەن، دېسىمۇ غىك قىلمايدۇ، ھاشىمكام! ...

ئاروپ ئەپەندى بۇ چاقىرىلمىغان مېھمانلارنىڭ بىمەھەل كېلىشىدىكى مۇددىئاسىنى ئەمدى تولۇق چۈشەندى. ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدە، بېشارەتمۇ، ئۆزىنى كۆرسىتىشمۇ، تەھدىت بىلەن پوپۇزىمۇ، ئىلتىجامۇ بار ئىدى. ئەمدى ئاروپ ئەپەندى سۆزلەشكە مەجبۇر بولدى.

— كەچۈرسىلە، — دېدى ئۇ يەنە شۇ ئېغىر بېسىقلىق بىلەن، — مەن ئۇنچىلىك مەردلىك قىلالمايمەن! تەشكىل مېنى كارخانىغا مەسئۇل قىلىپ ئەۋەتتى، لېكىن پۇل بولمىسا قانداق ئىشلەيمەن؟! «قۇرۇق ئۆستەڭگە مىراب» بولۇپ ياتامدىمەن؟! كارخانىنىڭ پۇلى كارخانىغا تەئەلۇق، ئۇنىڭدىن ھەر قانداق ئادەم شەخسىي مەنپەئىتى ئۈچۈن پايدىلىنىشقا بولمايدۇ! كىم قەرز ئالغان بولسا، قايتۇرۇشى كېرەك!

بۇ گەپلەر ھاشى قوتازغا تەسىر قىلمىدى، ئۇ يەنە شۇ بايىقى كۆرەڭلىكى بىلەن:

— قايتۇرۇشنى ھامان قايتۇرىمىز،

ئاروپ ئەپەندى، — دېدى غۇدۇڭشىغاندەك قىلىپ، — لېكىن ۋاقتى - سائىتى كەلسۇن!

— ۋاقتى - سائىتى قاچان كېلىدۇ؟! — ئاروپ ئەپەندىنىڭ ئاۋازى سەل قوپاللاشتى.

— بۇنى ئەڭ ياخشىسى، باشلىقتىن سوراڭ! — ھاشى قوتاز شۇنداق دېدى - دە، بۇ ھەقتىكى گەپنى شۇ يەردە ئۈزمەكچى بولۇپ، ئوڭ تەرىپىدىكى ئالغايغا ئىشارەت قىلدى، — قېنى، ھاراق ئىچەيلى!

ئالغاي دەرھال يېنىدىكى سومكىنى ئاچتى:

— ئاروپ ئەپەندى، ئەمدى بۇنداق ھاراقنىمۇ تېتىپ باقايلى، بۇ ھاشىمكامنىڭ سىزگە بولغان كۆڭلى...

ئۇ، سومكىدىن پېچىتى بۇزۇلمىغان بىر شىشە «ماۋتەي» ھاريقى بىلەن سۈرلەپ پىشۇرۇلغان بىر توخۇ گۆشىنى ئېلىپ داستىخانغا قويدى. بۇ كۆتۈلمىگەن ئىلتىپات ئاروپ ئەپەندىگە ياقمىدى. بۇ ئىش گويا ئۇنىڭغا ئاپىئاشكارا قىلىنغان ھاقارەتتەك، ئۇنىڭ بىلەن قەستەن ئۆزەڭگە سوقۇشتۇرۇۋاتقاندەك تۇيۇلدى. تۇرۇپلا ئۇنىڭ غۇۋۇددە ئاچچىقى كەلدى، قوشۇمىسى تۇرۇلۇپ، جاۋغايلىرىدىكى قورۇقلار تىككىدە تارتىشىپ كەتتى. ئۇ، داستىخانغا قارىغانسېرى ئىچ - ئىچىدىن بىر خورلۇق ھېس قىلدى...

ئالغاي «ماۋتەي» نىڭ ئاغزىنى ئاچماقچى بولۇپ تۇرغاندا، ئاروپ ئەپەندى خۇددى ئوچۇق ئاسماندا چېقىن چاقىقاندەك گۈلدۈرلىگەن ئاۋازدا ۋارقىرىدى:

— ئاچماڭ! ھاريقىڭزنى نەدىن ئالغان بولسىڭز، شۇ يەرگە بېرىپ ئىچىڭ! بۇ مېنىڭ ئۆيۈم، قانچىلىك مېھمان قىلالىسام شۇنچىلىك قىلىمەن!...

ئالغاي تۇرۇپلا قالدى، كۆزىنىڭ پاختىسى تېخىمۇ يوغىناپ چەكچىيىپ كەتتى. لېكىن ھاشى قوتاز ئاروپ ئەپەندىنىڭ ئەلپازىدىنمۇ يامانراق تەلۋىلىك بىلەن گۈركىرىدى:

— نېمانچە ۋارقىرايسىز، ئەپەندىم! سىز ئىچمىسىڭز ئىچىدىغانلار كۆرمىگۈڭ! — ئۇ يېنىدىكىلەرگە قولىنى شىلتىدى، تۇرۇڭلار، بۇ داستىخاندا ئىشىمىز تۈگىدى، كەتتۇق!

ھاشى قوتاز لوڭڭىدە ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشىككە ماڭدى، ئىككى ھەمراھىمۇ ئوپۇل - توپۇل سومكىلىرىنى يېغىشتۇرۇپ ئۇنىڭغا ئەگەشتى، ئۇلار خوشمۇ ئېيتماي ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

شۇ كېچە ئاروپ ئەپەندى كىرپىك قاقمىدى. بىر نەچچە كۈن ئىچىدە ئۇستى-ئۇستىلەپ بولۇۋاتقان بۇ غەلىتە ئىشلار ئۇنى خېلى گاڭگىرىتىپ قويدى. ئۇ ئامال قىلىپ گاڭگىراشتىن قۇتۇلۇشنى، ئۆزىنىڭ ۋىجدانىغا، ئەقىدىسىگە لايىق يول تېپىپ مېڭىشنى ئويلايتتى، لېكىن ئەقىدە بىلەن رېئاللىق ئوتتۇرىسىدىكى كەسكىن توقۇنۇش ئۇنىڭغا قەدەمدە بىر توسماق پەيدا قىلىپ، ئالغا ئىلگىرىلىشىگە كاشىلا قىلىۋاتاتتى. بۇنىڭلىق بىلەن ئاروپ ئەپەندى بوشاپ قالمىدى، ھاشى قوتاز بىلەن ئاخىرغىچە ئېلىشىشنى، زۆرۈر تېپىلغاندا، ئەينەن ئەھۋالنى ئاممىغا مەلۇم قىلىپ، خەلق ساداسى پەيدا قىلىشنىمۇ كۆڭلىگە پۈكۈپ قويدى، لېكىن باشلىق يەنە چاققان چىقتى، خۇددى ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىپ تۇرغاندەك، ئەپچىللىك بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتۈۋالدى.

ھېلىقى ئىشتىن ئىككى كۈن كېيىن

بىر كەچقۇرۇنلۇقى ھاۋاز چوڭنىڭ ئازادە پىكاپى تۈيۈقسىز ئاروپ ئەپەندىنىڭ ئىشكى ئالدىدا پەيدا بولۇپ قالدى. ئاروپ ئەپەندىنىڭ كۆڭلى يەنە بىر شۇملۇقنى سەزدى. لېكىن بۇگۈن باشلىقنىڭ چىرايى ئوچۇق، سۆزلىرى يېقىملىق ئىدى. ئۇ ئاروپ ئەپەندىنىڭ تەكلىپىنى چىرايلىق ئۆزرە بىلەن رەت قىلدى:

— بۇگۈنچە ئۆيىڭىزگە كىرمەي، ئايرىم بىر كېلىپ مۇڭدىشىش نىيىتىم بار. ھازىر سىزنى باشقا بىر يەرگە ئېلىپ بارماقچىمەن...

— نەگە؟ — ئاروپ ئەپەندىمۇ تۇزۇت بىلەن سوردى.

— بارغاندا بىلىسىز، قېنى، ماشىنىغا چىقىڭ...

— قانداق بولار؟ ... — ئاروپ ئەپەندى ئىككىلەندى.

— ھەي... سىزنىڭ شۇ كاچلىقىڭىز... بولدى، ماشىنىغا چىقىڭ، — دېدى ھاۋاز چوڭ ئۇنىڭ قولىنى تارتىپ، — ئىشقىلىپ، مېنىڭ ئارقامدىن ماڭسىڭىز زىيان تارتمايسىز، ئاروپ ئەپەندى ...

ئاروپ ئەپەندى ئىلاجسىز ماشىنىغا چىقتى، ھاۋاز چوڭ يول بويى تولىمۇ خۇشلۇيلۇق بىلەن سۆزلەپ ماڭدى. لېكىن بۇ گەپلەر ئاروپ ئەپەندىنىڭ قۇلىقىغا كىرمىدى. ئۇ شۇ تاپتا ئۆزىنىڭ نەگە بېرىپ، كىملەر بىلەن ھەمسۆھبەت بولىدىغانلىقىنى، بۇ تۈيۈقسىز ئىلتىپاتنىڭ نېمە مۇددىئادا بولۇۋاتقانلىقىنى قىياس قىلىپ بىئارام بولۇۋاتاتتى...

ئويلىغان ئىش ئاخىر يۈز بەردى. ئۇلارنى ئايۋان - سارايلىق چوڭ قورۇنىڭ ئالدىدا ھاشى قوتاز كۈتۈۋالدى.

— مانا، مانا ... بۇ ئىشىڭىز جايىدا بولدى، ئاروپ ئەپەندى، — دېدى ئۇ يىراقتىنلا قول سوزۇپ كېلىپ، — پەيغەمبەرنىڭ ئۈممەتلىرىنىڭ ھەممىسى بىر توغقان، دېيىشىدۇ. بىز ئارازلىشىپ نەگە باراتتۇق؟ ... قېنى، ئۆيگە كىرەيلى ...

ئاروپ ئەپەندى تۇرۇپلا قالدى، كالىسىمۇ تورمۇزلانغاندەك بىر دەقىقە ئىشلىمەي قويدى. ئۇ ئەمدى ئارقىغا يانالمايتتى، شۇ پەيت ئۇنىڭ كۆڭلىدىن، بۇنىڭ ھەممىسى باشلىقنىڭ ھەم مۇداپىئە ھەم ھۇجۇم ئۈچۈن قىلىنغان يېڭى ئورۇنلاشتۇرۇشى ئىكەن، دېگەن ئوي غىلىدا ئۆتۈپ كەتتى...

ئۇلار ھويلىغا كىردى، ئىككى يۈز ۋاتلىق لامپۇچكا يېقىلغان گۈللۈك ھويلا كۈندۈزدەك چاراقلاپ تۇراتتى. ئۇلار پۈتۈنلەي ئويما - نەقىشلەر بىلەن بېزەلگەن ئازادە پېشايۋاندىن ئۆتۈپ، ئاستى تاختايلىق مېھمانخانىغا كىردى، مېھمانخانىنىڭ رەڭلىك ئاسما چىراغلار چاقناپ تۇرغان تورۇسىدىن باشقا ھەممە يېرى قىپقىزىل زىلچا - گىلەملەر بىلەن پۈركەنگەندى. گىلەملەرنىڭ ئۈستىگە يەنە تام ياقىلىنىپ، ئىتالىيە نۇسخىلىق سافادىن ئون نەچچىسى قويۇلغانىدى.

ئاروپ ئەپەندى ھەممىگە سەپسالدى، سەپسالغانسېرى، كۆز ئالدىدا باشقىچە بىر دۇنيا — خۇددى پادىشاھلارنىڭ ئوردىسىدەك سەلتەنەتلىك بىر قەسىر نامايان بولغاندەك بولدى ...

ھاۋاز چوڭنىڭ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ ھويلىدا، مەنزىردە ئىككى - ئۈچتىن بولۇپ پاراڭغا چۈشكەن باشقا مېھمانلارمۇ دەرھال باشلىقنى ئىقتىدا قىلىپ مېھمان-

خانىغا يىغىلدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە مۇشۇ يۇرتنىڭ بىر قىسىم ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئەمەلدارلىرى بىلەن ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ئېچىش ئۈچۈن كەلگەن بىرنەچچە ياش چوكان ۋە يەنە ئۈچ سازەندە بار ئىدى. خېلى ئۇزاق سوزۇلغان سالام - ساۋاتتىن كېيىن، داستىخان سېلىندى، داستىخان ناھايىتى مول ئىدى. ئۆز رېتى بىلەن كىرىپ - چىقىۋاتقان تاتاملارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيتتى. ئەڭ چوڭى تونۇردا پىشۇرۇلغان پاخلاندىن تارتىپ، ئەڭ كىچىكى كەم تېپىلىدىغان پىستىلەرگىچە داستىخاننىڭ يۈزىنى ياپقانىدى ...

ئۇزۇنغا قالماي هاراق كەلتۈرۈلدى، ئەرلەر ئۈچۈن «ماۋتەي»، ئاياللار ئۈچۈن قىزىل لېنتىلىق ئۈزۈم هاراقلىرى، پاكىستاننىڭ كۈمۈش رەڭلىك پەتنۇسى ئۈستىگە تىزىلدى. ساقىيلىقنى هېلىقى كۈنى ئاروپ ئەپەندىنىڭ ئۆيىگە بارغان ئالغاي قىلدى. بىرىنچى قەدەھ مۇشۇ سورۇننىڭ كاتتىسى هاۋاز چوڭنىڭ شەرىپىگە ئىچىلدى. ئىككىنچى، ئۈچىنچى قەدەھلەرمۇ يەنە ئۇنىڭ نامىدىن نېرى كەتمىدى، رۇمكىلار بەش قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن، هەممەيلەن ۋاژىلداپ پاراڭغا چۈشتى، بەزىسى، يېنىدىكى هەمراهىغا گىرە سېلىپ ئۆز قەلبىنى ئىزهار قىلاتتى؛ بەزىسى، قول ئاستىدىكى كادىرلارنىڭ تەقدىرى ئۈستىدە كۈسۈرلىشىپ سودىلىشۋاتاتتى. پەقەت هاۋاز چوڭلا سافانىڭ يۆلەنچۈكىگە قويۇلغان پەر ياستۇققا جىمغىنا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ، ئۈدۈلدىكى بوي - تۇرقى ئىرغايدەك، قارا قۇمچاق، چىرايلىق چوكاننى ئۈۋلاۋاتاتتى. شۇ تاپتا، ئۇنىڭ هاراق تەپتىدىن كۆزلىرى غىلايلاپ، يۈرىكى قىزىپ كەتكەنىدى، چوكانمۇ پات - پات بېشىنى كۆتۈرۈپ، خۇمارلاشقان كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭغا لەپ - لەپ قاراپ قويياتتى. جان ئالغۇچى بۇ نازاكەتلىك بېقىشلار باشلىقنىڭ هېسسىياتىنى تېخىمۇ دولقۇنلىتىۋەتتى. ئۇ ئەمدى داۋاملىق جىم ئولتۇرالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، هاشى قوتازغا بۇيرۇق چۈشۈردى:

— داستىخىنىڭنى يىغىشتۇر، هاشى، تانسا ئوينايمىز!

داستىخان يىغىشتۇرۇلدى. سازەندىلەر سازلىرىنى قولىغا ئالدى. باشلىق ئالغاي ساقىينىڭ مېڭىپ يۈرۈپ قۇيۇۋاتقان هارىقىدىن بىر رۇمكىنى ۋاققىدە قېقىۋېتىپ، يېنىدىكى ئاروپ ئەپەندىگە دېدى:

— قېنى، تەييارلىنىڭ، بىر - ئىككى مەيدان تانسا ئوينىاپ، قانىنى قىزىتايلى.

ئاروپ ئەپەندى خىجىللىق ئارىلاش ئۆزرە ئېيتتى:

— مەن شۇنى ئۆگەنمەپتىكەنمەن، ئوينىغاننى كۆرەي ...

— شۇمۇ گەپمۇ؟ — دېدى هاۋاز چوڭ رەنجىگەندەك قىلىپ، — بۇگۈنكى زىياپەت سىزنىڭ شەرىپىڭىزگە بولۇۋاتىدۇ، جۇمۇ ئاروپ ئەپەندى ...

ئۇنىڭ سۆزى ئاغزىدا قالدى، هېلىقى قارا قۇمچاق چوكان مەيدىسىنى كېرىپ، قەدەملىرىنى ئۇششاق ئالغىنىچە ئىرغىنىپ كېلىپ، ئۇنى تانسىغا تارتىپ كەتتى. ئۇلار هەۋەس بىلەن ئوينىشقا باشلىدى، هاۋاز چوڭ ياش چوكاننىڭ ئىنچىكە بەللىرىنى چىڭ قورۇپ تۇتۇۋالغانىدى. ئۇنىڭ ئۈزۈن، قاپقارا ئىككى ئۆرۈم چېچى هاۋاز چوڭنىڭ تېرىلىرى بوشاپ لەشـ

تەك بولۇپ قالغان قولى ئۇستىددىن چۈ-
شۈپ، تېقىمىدا سويلاپ تۇراتتى ...

ئۇچ مەيدان تانسىدىن كېيىن، كىم-
لەرنىڭدۇ تەلىپى بىلەن قارا قۇمچاق چو-
كان ئۇسسۇلغا چۈشتى. ئۇ زىلۋا قەددى -
قامىتىنى تولغاپ، نازغىتىپ، شۇنداق چى-
رايلىق ۋە لەۋەن ئويىنىدىكى، ھەممىسىنىڭ
ئاغزىددىن شۇلگەيلىرى ئېقىپ كەتتى. بو-
لۇپمۇ، ھاۋاز چوڭ ئۇسسۇلچىنىڭ ھەربىر
ئايلىنىپ كېلىپ ئۆزىگە قىلغان خۇپىيانە
خۇلقىددىن ئەس - ھوشىنى يوقىتىپ قويۇ-
غىلى تاس قالدى. شۇ پەيت مېھمانخانى-
نىڭ ئوتتۇرىسىدا ھاشى قوتاز پەيدا بولۇ-
دى. ئۇ، ئۇسسۇلچى چوكاننىڭ يېنىك ۋە
ئەۋرىشىم پىرقىراۋاتقان شوخ ھەرىكىتىگە
بىر پەس قاراپ تۇردى، كېيىن يانچۇ-
قىددىن 50 يۈەنلىك يېڭى پۇلدىن ئالتى-
نى شارتتىدا چىقىرىپ، ئۇسسۇلچى چوكان-
نىڭ بېشىددىن ئۆرىدى ۋە كۆرەكۋ ئاۋازدا:

— بۇ پۇل ھاۋاز ئاكامنىڭ سەدىقى-
سى! — دەپ ۋارقىراپ، ئۆيگە چېچىۋەتـ
تى ...

باشلىق كۈلۈمسىرىدى، شەھۋانە ھە-
ۋەستىن قىسىلغان كۆزلىرى ئۇسسۇلچىغا
تىكىلدى، چوكان تېخىمۇ ھايىاجانلىنىپ
ئويناۋاتاتتى. شۇ چاغدا، ئاجايىپ بىر
قىزىق ئىش يۈز بەردى:

باشلىق ھاراقتىن بوشىشىپ كەتكەن
كېلەڭسىز گەۋدىسىنى ئۆزىگە ياراشمىغان
بىر چاققانلىق بىلەن ئۆرە قىلدى ۋە يەنە
شۇ ھامان لوككىدا يەرگە ئولتۇرۇپ تۆت
پۇتلۇق بولدى، كىشىلەرنىڭ كۆز ئالدىدا
مۆجىزىلىك بىر ھالەت شەكىللەندى: باش-
لىق — يېشى ئەللىكتىن ئاشقان، بىرنەچـ
چە نەۋرە كۆرگەن ھاپىز چوڭ بەۋەينى-
ئېشەككە ئوخشاش تۆت پۇتلۇق بولۇپ ئۆمۈ-
لىگىنىچە ئۇسسۇلچى چوكاننىڭ ئالدىغا كەلدى
ۋە ناھايىتى زەئىپ ئاۋازدا ئۇنىڭغا پە-
چىرلىدى:

— چىددىيالمىدىم ... قارا قۇمچىقىم...
تانسا ئويناپلى!

چوكان قا - قاقلاپ كۈلۈپ كەتتى
ۋە خېنە ياققان نازۇك بارماقلىرى بىلەن
باشلىقنىڭ يۈزلىرىنى سىلاپ يۇلەپ تۇر-
غۇزدى، بىر نەچچە مۇرىت - مۇخلىسلار
«ياشا، ئويناپ ...» دەپ قى - چۇ كۆتۈردى.

ساز رېتىمى تانسىغا ئۆزگەردى. ئىك-
كىسى گىرەلەشتى، بەللەر تېخىمۇ چىڭ
قورۇلدى، قوللار بىر - بىرىگە مەھكەم كى-
رىشىپ كەتتى ...

ئاروپ ئەپەندى خۇددى قوقاس ئۇس-
تىگە دەسسىگەندەك ئولتۇرالماي قالدى.
كۆز ئالدىدا بولۇۋاتقان بۇ ئاجايىپ - غا-
رايىپلاردىن ئۇنىڭ قەلبى خىرەلەشتى.
كۆڭلى بۇزۇلدى، ئۆزىنى گويا ئىككى يەل-
كىسىگىچە پاتقاققا پېتىپ قالغاندەك ئېغىر
ھېس قىلدى.

مانا، «تۆشۈك سۇدا بىلىنەر» دېگـ
نى شۇ ئىكەن - دە! ئاروپ ئەپەندى بۇگۈن
نۇرغۇن نەرسىلەرنى كۆردى. ئاۋۋ باشلىق-
نىڭ ئۆز ئىشخانىسىدا گىدىيىپ ئولتۇرۇپ
كىشىلەرگە گويا دۇنيانى ئۆرۈپ - چۆرۈيـ
دىغاندەك ئەلپازدا مۇئامىلە قىلغىنى بى-
لەن بىر پاسىق ئايالنىڭ ئالدىدا قانداق
ھالغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنىمۇ كۆردى.
كۆردىلا ئەمەس، بۇ باشلىقنىڭ ئۆزىگە تە-
مەننا قويۇۋاتقان ئابروي بىلەن يۈزنى
قانداق تېپىۋاتقانلىقىنىمۇ بىلدى.

ھەي! ... دۇنيادا قىزىق ئىشلار راس-
تىنمۇ كۆپ ئىكەن، بولمىسا، بۇ دۇنيا

مۇنچىلىك مۇرەككەپ بولماستى! ئارۇپ ئەپەندىنىڭ بۇ يەرگە كەلگىنى بىر ھېساب-تا ياخشى بوپتۇ، كەلمىگەن بولسا، بۇنچىلىك ئەقىل ۋە ھەقىقەتنى نەدىن تاپاتتى!؟ ...

قايتىدىغان چاغدا، باشلىق ئارۇپ ئەپەندىنىڭ يېنىغا كەلدى. كەيپى چاغ ئىدى، مەستلىككە تاقاپ ئۇ ياقتىن - بۇ ياقتىن گەپ قىلىپ، ئاخىرىدا ئالاھىدە تەلەپپۇز بىلەن مۇنداق دېدى:

— مانا كۆردىڭىز، ئارۇپ ئەپەندى، ئۇلپەتچىلىك ياخشى ئىش، كۆڭۈلدىن كۆڭۈلگە يول چىقىدۇ، سىز بىلەن تېخى ئۇزۇن يىل بىللە ياشايمىز، ھەمكارلاشماق بولمايدۇ، سىز بىزگە تايىنىسىز، بىز سىزنى قوللايمىز، ئىشقىلىپ، بىزنىڭ ئارىمىزدا: «قۇرغۇي قۇشقاچنى ماراپ بولغىنىچە، مۇشۇك تۇتۇپ يەپ بوپتۇ» دېگەندەك ئىشلارنىڭ بولۇپ قېلىشىنى مەن خالىمايمەن. ئېسىڭىزدە بولسۇن، بۇنىڭدىكى ئاساسىي ھالقا يەنە سىزدە!...

ئارۇپ ئەپەندى ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۆزىنى تۇتالمىدى، كۆڭلىدە ئويلاپ تۇرغان گەپنى پوسۇققىدا ئېيتىۋەتتى:

— يولداش ھاۋاز چوڭ، بۇ گەپنىڭىز بىلەن بۇگۈنكى قىلىقىڭىز بىرىنچىدىن، ئەرلىك چىرايىڭىزغا؛ ئىككىنچىدىن، پارتىيىلىك خىسلىتىڭىزگە ماس كەلمەي قالدى!

ئۇ شۇ گەپنى قىلدى - دە، ئارقىغا مۇ قارىماي پىيادە مېڭىپ كەتتى. ھاۋاز چوڭ تۇرغان ئورنىدا قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپ قالدى. شۇ گەپ بىلەن مەستلىكىمۇ يېشىلىپ كەتتى، قاراڭغۇ بولغاچقا، چىرايىنىڭ قانداق ئۆزگەرگەنلىكىنى ھېچ-كىم كۆرمىدى. پەقەت چىشىنىڭ غۇچۇرلىشىلا ئېنىق ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئۇ ھېلىقى قارا قۇمچاق چوكان يېنىغا كېلىپ قولتۇقىدىن ئالغاندىلا ئېسىگە كەلدى ...

* *

ئاغىنەم شۇ يەرگە كەلگەندە توختاپ قالدى. چوڭقۇر بىر ئىچكى ئازابتىن پات-پات ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ ئۇھسىناتتى.

ئۇ خېلىدىن بېرى ئىچىلمەي تۇرغان ئاخىرقى رۇمكىنى بىرلا تىنىقتا ئىچىۋېتىپ قوشۇپ قويدى:

— ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلار ئۆزۈڭگە مەلۇم ئاداش، تەقدىرىم ھېلىقى ھاشىي قوتاز دېگەندەك بولدى... ئىشنى ئەمدى باشلاي دەپ تۇراتتىم، ھوقۇقتىن مەھرۇم قىلدى، ئۇنىڭغا ئېچىنمايمەن، مەنسەپ دېگەن نامازدىگەرنىڭ ئاپتىپىغا ئوخشاش نەرسە، ھەممە ئادەمدىن قالىدۇ، لېكىن ئېچىنىدىغىنىم: بەزى ھوقۇقدارلارنىڭ قولىدا ئادەم ئۆچۈن ئەڭ كېرەكلىك بولغان پاكلىق، راستچىللىق، سەمىمىيلىككە ئوخشاش پەزىلەتلەرنىڭ خالىغانچە ئاياغ-ئاستى بولۇپ كېتىۋاتقانلىقى! ...

ئاغىنەم يەنە بىر قېتىم ئۇھ تارتتى، ئاچچىق بىر ھەسرەت - پىغان ئۇنىڭ ئىچ - ئىچىدىن ئۆرتەپ چىقىۋاتاتتى. شۇ چاغ قۇلىقىمغا شەيخ سەئىدىنىڭ مۇنۇ ھېكمەتلىك سۆزى قايتا ئاڭلانغاندەك بولدى: «ئىۋۇك قول شۇنچە كۆپ ئارتۇقچىلىققا ئىگە تۇرۇقلۇق، ئەڭ ئەتىۋار، قىممەت باھالىق ئۆزۈكنىڭ چەپ قولغا سېلىنغىنىغا ئوخشاش، پەزىلەت ئىگىلىرى ھەمىشە مەھرۇملۇقتا ئۆتىدۇ ...»

شۇنداق، تۇرمۇشتا ۋىجدان بىلەن ياشاشنى ئويلىغان سەممىي ئادەملەرنىڭ كۆڭلىدە قارىلىق يوق، پەزىلەت ئىگىلىرىنىڭ بەزىدە رىيازەت چېكىپ قېلىشى بولۇپ تۇرىدىغان ئىش. بۇمۇ خۇددى ناغىرىنىڭ گۈمبۇرلىشى تەمبۇرنىڭ يېقىملىق ئاۋازىنى ئاڭلاتقۇزمىغاندەك، سامساقنىڭ پۇرىقى ئىپارنىڭ خۇش هىدىنى بېسىپ كەتكەندەك بىر ئىش. لېكىن بىر نەرسە ئېنىقكى، كىشىلەر هامان بىر كۈنى ناغىرىنىڭ گۈمبۇرلىشىدىن بىزار بولىدۇ، سامساقنىڭ پۇرىقىدىن كۆڭلى ئايىنىيدۇ، ئۇلار تەمبۇرنىڭ يېقىملىق ئاۋازىنى، ئىپارنىڭ خۇش بۇي هىدىنى سېغىنماي قالمايدۇ!...

ئاغىنەم خىيال بىلەن ئېغىرلاشقان بېشىنى ئاستا كۆتۈردى. مەن ئۇنىڭ چىرايىنىڭ بايىقىدىن خېلى ئېچىلىپ قالغانلىقىنى، دۇگلەك كۆزلىرىنىڭمۇ خېلى نۇرلىنىپ، پارقىراپ تۇرغانلىقىنى كۆردۇم. ئۇنىڭ كۆكسى - قارنى راستىنلا بوشاپ قالغاندەك قىلاتتى. ئۇ ئورنىدىن تۇردى ۋە مەن بىلەن خوشلاشماقچى بولۇپ قولىنى سوزدى:

—خوش، كەتتىم ئاداش... جېنىمىز ئېسەن بولسا، تېخى نى - نى ئىشلارنى كۆرىمىز، هايات يولى ئۇزۇن، ئادەم ئۆمرىدە بىر قېتىم بولسىمۇ، كۆڭلى قانغۇدەك ئويۇن كۆرمەي قالمايدۇ!

ئۇ ئىشىكنى ماڭدى، مەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي ئاغزىمنى ئۆمەلەپ قالدىم. ئاخىرقى گەپلىرى ئۇنىڭ ئۆز - ئۆزىگە قىلغان تەسەللىسى ئىدى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭ هەسرىتى يوللۇق! ئون نەچچە يىللىق پارتىيە ستاژىغا ئىگە، ئاق كۆڭۈل، سەممىي بىر كادىرنىڭ ئۆز ۋىجدانى، ئەقىدىسى، يولى بويىچە ئىشلەيمەن دەپ، ئىشلىيەلمەي، ئاخىر مۇشۇ كۈنگە قېلىشىنىمىنى چۈشەندۈردۈ؟!

بۇ خۇددى قايسى بىر دانىشمەندنىڭ «لالما توڭگۇزلار كۆرپىدە ئۇخلايدۇ، ئەقىل ئىگىلىرى توپا ئۈستىدە» دېگىنىدەك بىر ئىش ئەمەسمۇ؟! ...

غەيرەت غوپۇرى

قەلبىم مېنىڭ كۆك دېڭىزدەك دولقۇنلۇق

سۈبھى چېغىدىكى دالا

ئۇپۇقتىن ئوت ئېچىپ كەلمەكتە قۇياش،
قان تولغان قەدەھتەك چاقنايدۇ دەريا.
بۇلۇتلار شەلپەررەك تۇرىدۇ تۇتاش،
سۈبھىنىڭ مېھرىدەك كۆرۈنەر دۇنيا.
جەڭچىنىڭ قېنىدەك شۇ قىزىل ئۇپۇق
كەڭلىكتە چاچرىغان ئارماندۇر گويا.

شەبنەملەر، قەترىلەر سىغمىغان كۆز - ياش
شاخلارنىڭ بەرگىدە تۇرىدۇ مۇگدەپ.
ئاسماننىڭ نامازشام گۈلى سۈسلىشىپ،
ئاھ، ئاينى غايىبلىق كەتتى يېتىلەپ.
شامالار سىغدىلىپ كىردى دالىغا،
تۆكۈلدى قەترىلەر بەرگىلەر تەۋرەپ.

قۇشلارنىڭ تىلىدىن تىرىلىپ چوقان،
شاۋقۇنلار ناخشىسى كەلدى يىراقتىن.
قۇياشقا ئەگىشىپ يۈگرەيدۇ ھايات،
تىلەپ ئۇ سەدىقە شەلپەر ھاياتتىن.
ئالەمنىڭ ھاياتلىق ئەركىنلىكىنى،
ئىزدەيدۇ قارىچۇقلار ئۇزاق - ئۇزاقتىن.

شېھىتلەر تىنىقى كېلەر شامالدىن،
يۇلغۇندۇر ئۇلارنى يوشۇرۇپ تۇرغان.
قانسىراپ يۇلغۇنغا بەرگەن قەلبىنى،
سۈبھىنىڭ دەردىدە ئۆلگەن قەھرىمان.
شۇڭلاشقا يۇلغۇنلار رەڭ ئالغان قىزىل،
يۇلغۇندەك گۈزەلدۇر يەنىلا جاھان...

ئۈۋچى

قان ئىزلىرى قەدەملىرىڭ چۈشكەن جايدا،
تاغ باغرىدا قان داغلىرى قالغان قېتىپ.
يان بېغىرلار قىيىلغان، ئاھ، غەزەپلەنگەن،
قاپتاللاردا يۈرەر ئاھۇ دەردكە پېتىپ.
كېلەر ئەنە تاغ باغرىدىن ئەنسىز چۇقان،
يۈرەر ئۇلار ئەركسىزلىك جانغا پېتىپ.

قارىچۇقلىرىڭ قەبرىلەرنى تۇرار يۈدۈپ،
نىگاھلىرىڭ بۇزۇپ ھايات تەقدىرىنى.

ئېچىنىشلىق تاغ باغرىدا كۆنۈ تۈنى،
قاقالمايدۇ قۇشلار كۆكتە پەرلىرىنى.
ئۆلگەنلەرگە قاراپ يىغلار تىرىكلىرى،
بولغاچ تىلسىز تۆكەر ھۇۋلاپ دەردلىرىنى.

سەن كېلىسەن ئوۋچى، چەنلەپ ئوقلار ئۈزۈپ،
غۇلار جانىۋار، قەلبىدە كۆپ ئارمانلىرى.
كەتسە ھۆركۈپ بالىلىرى پەم ئىشلىتىپ،
خىيالىڭدىن كەتمەس تىرىك قالغانلىرى.
قايغۇلۇق تاغ، غەمكىن بۇلاق يىغلار ئۆكسۈپ،
سەندە يوقمۇ رەھىم-شەپقەت مىزانلىرى؟!

بالىلىقىم

ئاخشامقى چۈشلىرىمدەك يارقىن تېخى،
ئۇ چاغلار ھاياتىمنىڭ ئابىدىسى.
قەلبىمدە بالىلىقنىڭ كۆلكىسى بار،
ئۇ كۆلكە گويا تۆگە كولدۇرمىسى.
بورانلىق يوللىرىمدا ئاشۇ كۆلكە
سۆزلەيدۇ دالىلارغا شاھ قىسسىسى.

ئون سەككىز يېشىم — قىران يىگىت چېغىم،
بالىلىق چاغلىرىمنى كەتتى ئېلىپ.
سورىدىم بۇلاق ھەم ئاي، چۈشۈقلاردىن،
يوق دېدى، رەسىمنى قالدىم سىزىپ.
شاھ ئىدى بالىلىقىم، ئەي، ئاي - يىللار،
ئاسراڭلار، يىغلىمىسۇن يالغۇز قېلىپ؟!

خادا تاش

دولقۇنلار تۈرۈلۈپ ئەجدىھا كەبى،
ئۇرۇلار دەھشەتتە ھۇۋلاپ يىراقتىن.
بىپايان دېڭىزنىڭ قىرغاقلىرىدا،
مۇھەببەت ناخشىسى ياڭرار ئۈزاقتىن.

تۇرىدۇ چوقچىيىپ بىر چوڭ خادا تاش،
ئاسماننى قۇچاقلاپ سۆيەر ئىنتىلىپ.
كۆي - كۆيلەر ئۇنىڭدا يالغۇز يېتىم قۇش،
كۆزلىرى ئىچىدىن چاقماق چېقىلىپ.

كېلىدۇ دولقۇنلار تۈرۈلۈپ دەھشەت،
پارچىلاپ تاشلىماق بولۇپ ھەر مىنۇت.
خادا تاش چوقچىيىپ تۇرىدۇ مەغرۇر،
ئۇ خۇددى قايتىدىن تىرىلگەن ۋۇجۇت.

يەر يۈزىدە قالمىسۇن غازات

تۈتەك باسقان ئۇرۇش كەڭلىكى
چوقانلارنى يۈرەر ھاپاشلاپ.
تۇمانلىقتەك كۆرۈنەر دۇنيا،
قەبرە ئۈنەر ئوقلار غۇيۇلداپ.
يۇلتۇزلارغا ئىز سېلىپ يۈرگەن
سانسىز ئەرنى قاچار ئوغرىلاپ.

ئوق ئىچىدە تۇرىدۇ دۇنيا،
كېپەن ئوراپ كەلمەكتە ھايات.
پەلسەپىلەر قالدى تېڭىرقاپ،
شوئار يېزىپ توۋلار كائىنات:
قان ئىچىدە قالمىسۇن ئەۋلاد،
يەر يۈزىدە قالمىسۇن غازات!!!

تاردم قىزلىرى

تاغ سۆيىدەك يېقىملىق شۇنچە،
قەلبى رەيھان، تاردم قىزلىرى.
ناخشىلىرى ئون ئىككى مۇقام،
ئامانىنسا مۇقام پىرلىرى.

دولقۇن ئۇرغان چاچلىرى بىلەن
يۈرەكنى لال قىلار قەدەمدە.
گۈزەل قىزلار — تاردم قىزلىرى،
بۇنداق قىزلار ئازدۇر ئالەمدە.

بىز تونۇشقان كۆن

قەلبىم مېنىڭ كۆك دېڭىزدەك دولقۇنلاپ
ئۇرۇلماقتا قىيا تاشلىق سۆيگۈگە.
مەن چوقۇنىدىم ساڭا ئوتتەك يالقۇنلاپ،
سەن تۇتاشتىڭ دىلىمدىكى سەزگۈگە.

بۇ كۆن ئىدى كەچكۈز پەسلى يامغۇرلۇق،
بىز تونۇشتۇق غازاڭ چۈشكەن كۈنلەردە.
مەن تىلەيمەن پاشلىقىمىز، سۆيگۈمىز
ئوخشىمىسا غازاڭ چۈشكەن كۈنلەرگە...

ياقۇپجان قۇربان

ئويغاق تۈيغۇلار

1

ئايلىنار ئاي بېشىم ئۈستىدە
ئىزدىگەندەك كۆزۈمدىن ھەۋەس.
ياپراقلارنىڭ نازلىق جىلۋىسى
تۈندە ئويغاق ھېسقا ھەمنەپەس.
يىراقلاردا نازلار مەجنۇن تال
ئىما قىلىپ تەكتىگە مېنى.
شامالىلارغا قوشۇلۇپ شۇ ھال،
تەنھا خىيال ئىزدەيدۇ سېنى.

2

چۆمۈلدى ئاي زۇمرەت بۇلاققا،
بۇلۇتلارنىڭ كەينىدىن ماراپ.
شوخ دولقۇننىڭ مەغرۇر كۈلكىسى
قۇلقىمدا تۇرار جاراڭلاپ.
قول ئۇزاتتىم بۇلاق سۈيىگە،
بىر توچكىغا كۆز ئۈزمەي قاراپ.
تېگىۋ - تەگمەي بارمىقىم سۇغا،
يوقالدى ئاي، دولقۇن جىمىرلاپ.

3

كۆكنى سۆيگەن چوققا بوينىغا
تاشلىغاندا تولۇن ئاي گىرە.
رەشىك بىلەن قاراپ يۇلتۇزلار،
چىمىرلاشتى يىراقتا خىرە.
مەجنۇن تالنىڭ بۇك دالدىسىدا
يار كۆكسۈمگە تۇردى باش قويۇپ.
ياپراقلاردىن ماراشقان كۆزلەر
يۇلتۇزلارغا كەتتى قوشۇلۇپ.

4

چىتلانغان تام قارا سېپىلدەك
قۇچاقلىشىپ ياتار تۇن بىلەن.
غۇۋا ئاينىڭ شولىسى ئىشىك
يوچۇقىغا ئېتىلار شۇ دەم.
بىلمەيمەن، ئۇ كۆرۈپ قالدىمۇ
قارا تامنا ئەسىر تەلەينى.
تىنجىق شامال ئېپ كېلەر پات - پات
نەلەردىندۇ مۇڭلۇق ئەللەينى.

5

ئولتۇرىمەن دالدا تەنها،
يامغۇرلارغا ئىزدىمەي دالدا.
تىنىقىنى ئىزدەپ ھاۋادىن،
نەپەسلىرىم كەتتى شامالدا.
توختىمىسۇن سوقۇشتىن يۈرەك،
بەرگىن نىمجان قەلبىمگە نەپەس.
شۇ تىنىقتىن تىرىلىپ ۋۇجۇد،
پاچاقلانسۇن سۆيگۈمدىن قەپەس.

6

دېرىزەگىنى ئۇرغاندا بوران
قارا تۈندە ئۇيقۇگىنى بۇزۇپ،
كۆزۈك ئۇۋۇلاپ، نازىنىن ئوماق،
غەزەپلەنمە، قوشۇماك تۇرۇپ.
تەبىئەتكە ياراشماس ئەيىب،
بىلىسەك ئەسلا گۇناھسىز بوران.
بوران ئەمەس ئويغاتقان سېنى
ئۆزۈك ماڭا قالدۇرغان پىغان.

7

يۇرىكىمنىك تەشنا چۆلىگە
قارىچۇقۇمدىن ئاققاندا دەريا؛
ئايلانغاندەك خۇددى دېڭىزغا،
كۆرۈندى سۇس چايقىلىپ دۇنيا.

ئاھلىرىمنى ئەللەي ئېتىشتى
دولقۇنلاردىن تۇغۇلغان سادا.
قولۇڭىمنى ئىزدەرمۇ كۆزۈك
غايىب بولسا قايناملار ئارا.

8

دىدارىڭغا ئىنتىزار كۆزلەر
تۈندە بىدار ۋەسلىگىنى ئىزدەپ.
بۇزار چۈشنى سەزگۈلەر جۆيلۈپ،
سۇر باسقاندا يۈرەك ئەنسىرەپ.
تومۇرۇمدىن قومۇرۇپ يىلتىز،
يات ۋۇجۇدقا كەتمىگىن كۆچۈپ.
يەلپۈپ تۇرغىن تىنىقىك بىلەن،
ئاتەش ئوتلار قالمىسۇن ئۆچۈپ.

9

لەۋلىرىنى تىترىتىپ ئۇپۇق
ئۇزاتقاندا تاك قۇياشنى؛
قارىچۇقلاردىن يۇدى زەر شولا
ئاچچىق ياشنىك ھەسرەت دېغىنى.
يار مەڭزىنى كۆرسەتتى شەپەق
شەلپەرىنى كۆتۈرۈپ ئېگىز.
ئۇپۇقلاردىن كۆچتى كىرپىككە
قۇياش كۆككە ئۇرلەپ ماڭغان ئىز.

ئابدۇكېرىم ئوسمان

شېئىرلار

كېلەچەك

دەريالىرىك شاۋقۇنلىرىدا
ئۇنىدىدىڭا، ئۇنىدىدىك مېنى.
ئېقىنىڭغا ئۇردۇم كۆپ پالاق،
ئولتۇرغىنىم ئۇمىد يەلكىنى.

يۇتۇۋالدى پۇتىمەس دولقۇنۇك
سەھىرىمنى يالماپ قانچە رەت.
ئۇندەش بولدۇم — تىك تۇردۇم يەنە،
بىز ئاشۇنداق بوپ قالدۇق چۆپقەت.

ئۇچۇپ كىردى خىياللىرىمغا
زەيتۇن چىشلەپ ئىقبال كەپتىرى.

ساهىلىمنى كۆردۈم يىراقتا،
ياندى دىلدا ئىشەنچ ئەختىرى.

ساهىلىمنى كۆردۈم يىراقتا،
سىلىۋاپتۇ ئالۋۇنلار گىرە.
ئاھ، شۇندىمۇ مۇراد يۇلتۇزۇم
ئالۋۇن ئىچرە چاراقلار ئەنە!

زىناق

زىناق تۇغدى سىنىڭ جۇپ مەڭزىڭ
سۆزلىۋىدىڭ باھار توغرۇلۇق.
كۆردۈم قۇتلۇق كۆكلەم گۈلىنى
كۆلكە تولغان زىناقلىرىڭدا،
بولۇپ كەتتى چىرايىڭ نۇرلۇق.

ئەسلىمە

سۈت جەۋھىرىدەك ئاق كېچە.
شىغىللىقتا
بىللە مۇگدەپ ياتقان دوستلىرىم
چۈشتى ئېسىمگە،
ئاي كۆيگەن بۇ خەيرلىك ئاخشام.
بالا ئىدۇق ئۇ چاغلاردا بىز،
تۈنەك ئىدى شۇ كۈنكى كېچە،
نۇر تۆكەتتى ئاي تارام - تارام...

ئايدىن ئالغان تولۇن خىيالدا
باققانىدىم دوستلارغا شۇئان،
دوستلار ئاي بولۇپ كۆرۈندى غىلمان.
مەن دېدىمكى، شۇىرلاپ مەسخۇش:
«ئاي بولۇپ بىز يېتىپتۇق يەردە،
قانداق قويۇپ بەردىكىن ئاسمان؟»
ئۆتتى كۈنلەر،
ئۆتتى ئۇچۇپ ئاقار يۇلتۇزدەك،
بۇگۈن كېچە ئاي كۆيدى مانا.
بالىلىقمۇ كۆيگەن شۇنىڭدەك،
كۈللىرىنى قالدۇرۇپ دىلدا.
تولۇن بولغان خىيالىم ئەمدى،
بولامدىكىن ئايغا رەھنەما.

ياز ئاخشىمى

كۆرگەنىدىم تومۇز كەچقۇرۇن
ئۇپۇقتا ئۇيۇپ قالغان
ھال رەڭ قۇياشنى.
ئەترابىدا يۇرەتتى لەيلەپ،
ئاق بۇلۇتلار ئۇزۇشۇپ ئاستا.
ئوخشاپ كېتەر بۇ ھال (ئاجايىپ)
چاراسلىتىپ قۇرۇق تەمەچنى،
يېنىۋاتقان تونۇرغا گويا.
قايسى ئاندۇر دەپ بولدۇم ھەيران،
تېگىۋېلىپ ئاق چاچلىرىنى،
رىپىدىگە قوندۇرۇپ توقاچ،
كۈنجۈت سىپىپ يۈزىگە
بۇدەم كۆكتە نان يېقىۋاتقان؟
لاخشىگىرىمۇ چوققىلار ئۇنىڭ،
بۇلۇتلارغا باش تىرەپ ياتقان؟

كۆرۈنگەن تاغ

كۆرۈنگەن تاغ — ئارغى بۇلاق تاغلىرى،
ئەسلىتەر ئۇ يۈز مىڭ پاتمان ئۇمۇتنى.
قارىسىگىز شۇنچە يېقىن،
(قول يېتەر)
تاقىر بېشى ئوردۇالغان بۇلۇتنى.
ئاق چاچ شوپۇر ئاپتوبۇسنى توختاتتى،
ئارغى بۇلاق تاغلىرىغا چېپىشتۇق.
نەدە بۇ تاغ؟
قالدى نەدە؟
ھەيران بىز،
سىگنال كەلدى،
بىر بەلدىنمۇ ئاشالماستىن يېنىشتۇق.
ھارغىن يۈزلەر پارقىرايتتى تەرلەردىن،
شوپۇر كۈلەر بىزگە قاراپ پىخىلداپ.
ئۇستام، ئۇستام، نىچۈن بىر پەس
كۈتمەيسەن؟
قالغانىدۇق تاغقا بەلكى يېقىنلاپ!...

یوسۇپجان ئەخمەدی

زاراتگاھلىقتىكى خىياللار

I

تاغنىڭ باغرى زاراتگاھلىق،
قاقاس ساي،
سانسىز چۆككەن تۆگىلەردەك دۆۋىلەر.
«ئەڭ ئاخىرقى بېكەت،ــ دېسەم،ــ مۇشۇ جاي»
شۇركەندى تەن،
سىرقىرىدى ئۈگىلەر.

... كۆزلىرىمگە كۆرۈندى كۆپ پەرىشتە،
ئەزرائىلمۇ كەلدى قىلىچ كۆتۈرۈپ.
ھايات ـ مامات كۈچ سىناشتى ئەرشتە،
كۆردۈم شۇئان، كەتتى مامات كۆكىرىپ.

ئۇزۇلمەيدۇ ئۇلۇغ ھايات ئېقىنى،
دولقۇنلاردىن ھاسىل بولار دولقۇنلار.
ئېھ، ھاياتىم، بولۇپ باھار چېقىنى
چاچ ئاداققى نۇرلىرىڭنى، يالقۇنلا!...

II

ئىنسان دېگەن تىرىك نىشان ــ بىر قارا،
ئەجەل ئوقى ئاڭا تەگمەي قويمايدۇ.
مالائىكىلەر كۆڭلى، بىلسەم، قاپقارا،
ھەر دەقىقە جان سورايدۇ، تويمايدۇ.

كۆزى بولسا، شۇ باغرى تاش ئەزرائىل
ئېتەر ئىدى پەرق ياخشى ـ ياماننى.
نېمە دېسەك دەيلى، لېكىن ئۇ ئادىل،
تەڭ كۆرىدۇ پۇقرا بىلەن خاقاننى.

ئەقلى بولسا، شۇ باغرى تاش ئەزرائىل،
ئېتەر ئىدى پەرق دانىش ـ نادانىنى.
نېمە دېسەك دەيلى، لېكىن ئۇ قابىل،
چاڭگىلىدىن قاچۇرمايدۇ تادانىنى...

پەرىشتىلەر كۆرۈنمەكتە كۆزۈمگە،
ئەزرائىلمۇ كەلدى قىلىچ كۆتۈرۈپ.
توۋا!
قالدى ئاشۇ قىلىچ بىردەمدە
ئادالەتنىڭ بايرىقىغا ئۆزگىرىپ.

III

بىھوش قىلدى ۋەھىمىلىك خىياللار،
كەتتى ماغدۇر، پۈتتى تاقەت ـ سەۋرىلەر.
يەر تەكتىدىن ياغدى قىيىن سوئاللار،
دەھشەت ئىكەن تىلغا كىرسە قەبرىلەر:

«ئوخشاش ئادەم، ئوخشاش كېپەن، ئوخشاش گۆر،
دېمەككى، بىر ئۆلۈكلەرنىڭ يىلتىزى.
لېكىن نېچۈن ئوخشىمايدۇ، قاراپ كۆر،
كىملەرنىڭدۇ مەقبەرىسى، گۈمبىزى؟

نېمىش قىلسۇن بۇندا جەننەت ـ جەھەننەم،
ئۇ بەربىر تىرىكلەرنىڭ خىيالى.
ئەي ئادەملەر، ئۆلۈسلەر سىلەر ھەم،
تۇتقاي شۇندا تەڭسىزلىكنىڭ ئۇۋالى.»

سوئال ياغدى سوئاللارنىڭ كەينىدىن،
بۇ ــ ئىسيان!
ھە، ئۆلۈكلەرنىڭ ئىسيانى.
چۆچۈپ قالدىم مەن ئۇلارنىڭ پەيلىدىن
زاراتگاھلىق ئەسلى كىملەر ماكانى؟...

جىمجىتلىققا چۆكتى بىردەم ھەممە ياق،
بۇ ۋەھىمە، يا ۋاقىتلىق ئاسايىش.
جىرىڭلىغان نېمىلەر ئۇ؟
قاراپ باق!
تەڭگە قىلار قۇدرىتىنى نامايىش.

ئەركىن روزى

شېئىرلار

مېنىڭ ئۇيقۇم

مېنى باسقان قانداق ئۇيقۇ بۇ،
ئويغانمىقىم نېمىشقا بەك تەس؟
باش قويدۇممۇ چاتاق ياستۇققا،
ياكى مېنى باسقانمىدۇ نەس؟

ئويغاتماپتۇ ئاناممۇ مېنى،
دوستلىرىممۇ شېرىن ئۇيقۇدا.
قىلغانمىدۇ بىزگىلا ئاتا
بۇ نەس باسقان ئۇيقۇنى خۇدا؟

مېنى باسقان قانداق ئۇيقۇ بۇ،
كېتەمدىغان شۇنچە سوزۇلۇپ.
پەگادىلا كۆردۇم ئۆزۈمنى،
ئويغانغاندا چۈشۈم بۇزۇلۇپ.

قەلبىم دەريىاسى

قەلبىمدۇر دولقۇنلۇق بىر ئەزىم دەريا،
ئاقىدۇ ئۇلۇغۋار بىر دېڭىز تامان.
ئاقىدۇ ئۇنىڭدا ئۈمىد - ئارزۇيۇم،
ئاقىدۇ كۆز يېشىم، ئاقىدۇ ئارمان.

بىلمىدىم ئۇ قاچان تاپاركىن قۇدرەت،
ئۇ قاچان دېڭىزغا كېتەر قوشۇلۇپ؟
ياكى ئۇ دەرمانسىز قالارمۇ قۇرۇپ،
تېخى شۇ دېڭىزغا قوشۇلماي تۇرۇپ؟

بەخت تىلەش

ياخشىنىڭلا بەختىنى تىلەش
ئەمەس مېنىڭ ئەھدىم، ئۈمىدىم.
يامانلارمۇ قەلبىمدە ھايات،
بىچارە دەپ ئاغرىيدۇ ئىچىم.

تىللىماڭلار، بولماڭلار ھەيران
يامانغا قول بەرگىنىم ئۈچۈن.
ھەممىڭلارغا ئايانغۇ، پەقەت
قۇياش، چىقسا يوقىلىدۇ تۈن!

تالىشىش

يۈكسەكلىككە چىققان ئىدىڭىزەن
مۇشكۈللەرنى يېڭىپ بەك تەستە.
پۈتلىرىڭىدىن تارتىپ مەن شۇ چاغ،
سېنى دەرھال چۈشۈردۈم پەسكە.

يۈكسەكلىككە چىققان ئىدىم مەن،
پۈتلىرىمغا سەنمۇ ئېسىلدىڭ.
يەتمىگەندە ماڭا قوللىرىڭ،
شوتا قويۇپ يەنە ئېتىلدىڭ.

سەن يىغلىساڭ زىيان - زەخمەتتىن،
مەن پايىدىدىن يۈرىمەن كۈلۈپ.
ئويلاپ قالدىم: مۇشۇ پېتىلا
كېتەمدۇق بىز ئىزناسىز ئۆلۈپ؟!

رەنجىمە، دادا

بىللە ماڭدۇق بۇ يولدا دادا،
ئالدىرايمىز يىراقنى كۆزلەپ.
ھارمىسۇن دەپ بەزلىدىڭ مېنى
ياشلىقىڭدىن ھېكايە سۆزلەپ.

بىراق ماڭا كۆچكەچ ياشلىقىڭ،
پېشانەڭدىن تامچىلىدى تەر.
قەدەملىرىڭ قالدى قىسقىراپ،
تىرماشساڭمۇ گەرچە شۇ قەدەر.

كېتىپ قالدىم سېنىڭدىن ئۇزاپ،
ئاق يول تىلە، بولما بىئارام.
ياشلىقىڭدا سەنمۇ بوۋامنىڭ
يوللىرىنى قىلغاندىك داۋام.

كېيىن قالدىڭ، رەنجىمە، دادا،
بۇ ئەزەلدىن بار بىر ھەقىقەت.
قۇياشنىڭمۇ پاتقىنى ھەر كەچ
يۇلتۇزلارغا بەرگىنى پۇرسەت.

چۈشلىرىمدە كۆرمىدىم دېسەم...

چۈشلىرىڭگە كىرىدىممۇ دەيسەن،
ھەر قېتىملىق خېتىڭدە سوراپ.
ماڭا پەقەت بەرمىدى ئارام
ۋۇجۇدۇمنى ئوتلىرىڭ ئوراپ.

سېغىنىشتىن نەملىنەر كۆزۈم،
بىئاراممەن ھەريان تولغىنىپ.
ئادا-جۇدا بولدۇم ئۇيقۇدىن،
سەن كەتكەندە بىرلا ئويغىنىپ.

ھەيران بولما، گۈزىلىم، ئەسلا،
چۈشلىرىمدە كۆرمىدىم دېسەم.
بولسا غەمدە ئۇيقۇسى ھارام،
چۈش كۆرىدۇ قايسىبىر ئادەم!؟

ئەرنىڭ يېشى

تاش ئەمەستۇر ئەرنىڭ يۈرىكى،
ئوتلۇق ھېسلار ئاڭا مۇجەسسەم.
ھەمراھ يەنە شادلىق، غەم-قايغۇ،
(چۈنكى ئۇمۇ ئوخشاشلا ئادەم.)

كۆتۈرىدۇ ھەسرەت تېغىنى،
مۇشەققەتتىن قاچماس ھېچقاچان.

ھايات ئاڭا ئاتقاندا پەشۋا،
چىرايلىرى بولمايدۇ سامان.

ياشاپ يۈرەر دولقۇنلار ئارا،
ئەسلا تۆۋەن سالماس بېشىنى.
ئاجىز دېمەڭ ئۇنى ئالدىراپ،
كىم كۆرۈپتۇ ئەرنىڭ يېشىنى؟

بەلكىم ئاشۇ ئەرلەرنىڭ يېشى،
يۈرىكىگە سىغىپ كەتكەندۇ.
ھايات ئوتى ياكى يۈرەكنى
كۆيدۈرۈپلا كاۋاب ئەتكەندۇ.

قىزنىڭ جاۋابى

بىر چاغدا سەن مېنى ئوتقا ئوخشاتتىڭ،
پەرۋانە بولدۇم دەپ ئۆزۈڭنى ئاتتىڭ.
ئېسىمدە ھېلىمۇ، كۆيۈپ يۈرگىنىڭ،
ھەمىشە كەينىمدىن قالماي ئۇچاتتىڭ.

جەننەتكە ئوخشىتىپ قويدۇڭ ماڭا باش،
قوشۇمام تۇرۇلسە تاراملاتتىڭ ياش.
مەن ئۇچۇن ئېيتىلدى تۈگىمەس ناخشاڭ،
دەپ قالدىڭ بەزىدە مېنى باغرى تاش.

بىلىمەن، سۆيىسەن مېنى شۇ قەدەر،
ھېسلىرىڭ ماڭا پاك، ئوتلۇق بىلىنەر.
نە ئامال، سېنىڭدىن چاققانراق كېلىپ،
ۋەدەمنى ئالغان بىر يىگىتنىم كۆتەر.

بۇ سىرنى ساڭا مەن ئاچتىم نەچچە رەت،
جاھىللىق قىلدىڭغۇ ئىشەنمەي پەقەت.
ئويلىغىن بىر قولدىن چىقامدۇ چاۋاك؟
ئوخشايدۇ شۇنىڭغا سۆيگۈ-مۇھەببەت.

مۇھەممەتجان ئەمەت

قۇياش قوشقى

بىقارار كۆلدى دېسەم تاڭ سۈبھىسىز كۆلگەن ئەمەس،
كۆكتە كۈننى تۈن چېغى ھېچبىر كىشى كۆرگەن ئەمەس.

جابدۇنار ئۇپۇق لېۋىدىگە تۈن بويى ئەڭلىك سۈرۈپ،
گۈلسۈرۈقنى بۇ كەبى ھېچ بىر گۈزەل سۈرگەن ئەمەس.

مىڭ ئانا مېھرىدە بىرگە تەلمۈرەر قۇياش سەھەر،
چېھرىدىن كۈلكە ياغار، ھەرگىز قاپاق تۈرگەن ئەمەس.

نۇر تۆكۈپ تەڭ سىلىغاي شاھ ۋە گادايىنىڭ بېشىنى،
بۇ سۈپەت شەپقەت تۆكۈپ ھېچ ئەۋلىيا يۈرگەن ئەمەس.

ياشىسۇن دەپ سۆرە يادلار ھەممە ئادەم تەسىىسىز،
بۇ ئۇلۇغ ئايەتنى بۇندا موللىلار بىلگەن ئەمەس.

ئاي چىراي

ئاي يۈزۈم سەن كۆكتە بولساڭ ئاي خىرە تۇمان ئارا،
ھالقا ـ ھالقا نۇرلىرىڭغا تەلمۈرەر گۈمان ئارا.

كۆزلىرىڭ ئوت چاچسا، ھېچكىم دېمىگەي «بولدى چېقىن»،
كىرپىكىڭدىن نۇر تېمىپ ھەم پارلىسا ئاسمان ئارا.

يا ئانادىن رەڭ ئوغرىلاپ ئالدىمۇ گۈل لەۋلىرىڭ
چىشلىرىڭ قاتارى رەت ـ رەت لەشكىرى پەرمان ئارا.

قاپىقىڭدىن ئالدىمۇ نۇسخا سوراپ باغدا بادام،
جۈپ بۇلاقتا ئەكسىنى كۆرگەي جاھان ئورمان ئارا.

قاي ئىلاھ ياراتتى سېنى، قاي بۆشۈك ئەللەيلىگەن؟
كىم ئېزىقماس يەر-جاھاندا كۆرسە ئاي ئىنسان ئارا.

مۇھەممەتتوختى ئەخمەت

دىلبىر ىمگە

ئېيتقىنا، جانان، كېچە ئاھىم دىلىڭغا يەتتىمۇ؟
كۈي بىلەن تۆككەن پىغانىم دېرىزەڭنى چەكتىمۇ؟

چىن ۋىسال ئىشقىدا يۈردۈم مەن مەھەللەك ئايلىنىپ،
سىرلىرىمنى شوخ شامالار ساڭا ئىزھار ئەتتىمۇ؟

توخۇلار چىللايدۇ ھەرياندا، سېنىڭدىن شەپە يوق،
بىلمىدىم ئۇيقۇ سوتى سېنى نەزەربەنت ئەتتىمۇ؟

ئاشىقىك باغرى يارا، ھەربىر مىنۇت مىڭ يىل گويا،
تەلمۇرۇپ يۈرگەنلىرىم ياكى كۆزۈڭدىن يۇتتىمۇ؟

مىڭ ئۆلۈپ، يۈز مىڭ تىرىلدىم مەن سېنىڭ ۋەسلىڭ ئۈچۈن،
يەنە ئۆلتۈرمەكنى چاغلامسەن ھىجىر-كۈلپەتتىمۇ؟

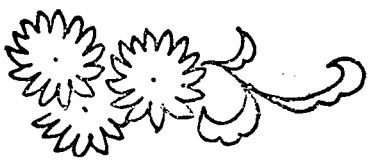

ماخمۇت مۇھەممەت

بۇركۇت قىرىمايدۇ

(ئوچىرىك)

كىتابخان، سىزگە سۇنغان بۇ ئوچىرىكىمنى ئوقۇسىڭىز، سەنئەتنىڭ ھاياجانلىق دۇپۇلدىگەن يۇرىكىنى، شۇنداقلا ئاشۇ يۇرەككە تەڭكەش بولۇپ ئۆتكەن بىر ئۆمۈرنى كۆرەلەيسىز. دراما سەھنىسىدە يىگىرمە نەچچە يىل غىرىب رولىنى ئېلىپ، ئون بىر سەنەمنى قىرىتقان جەزىبىدار ئارتىسنىڭ سىيماسىنى تاماشا قىلىسىز. يەتمىش سەككىز يېشىدىمۇ خۇددى قىران يىگىتلەردەك ئىشقى ـ مۇھەببەتكە تولۇپ «قاپقارا قوي كۆزلىكىم» نى مەردانە جاراڭلىتىۋاتقان بىر خەلق سەنئەتكارىنىڭ روھىدىن تەسىرلىنىسىز. ئۆز مىللىتىنىڭ سەنئىتىنى، مەدەنىيىتىنى كېيىنكى ئەۋلادلارغا يەتكۈزۈشتە خىلمۇ خىل تەدبىرلەر بىلەن كۆۋرۈكلۈك رولىنى ئۆتەۋاتقان بىر خىسلەتلىك ئاددىي ئىنساننىڭ تۆھپىسىگە ئاپىرىن ئوقۇيسىز!

ئۇ ماڭىمۇ، سىزگىمۇ تونۇشلۇق ئادەم ــ ئابدۇۋۇھەلى جارۇللايوپ.

ئاتمىش يىل ئېيتقان ناخشىلار

ــ مەن سەككىز ياشقا كىرگەن يىلى دادام كېسەل بىلەن ۋاپات بولدى. تۇرمۇشنىڭ ئېغىرچىلىقلىرى ئاپامنىڭ زىممىسىگە چۈشتى. غۇلجىدا ياز ئىسىق بولدۇ. ئۇ ئەتىدىن كەچكىچە كىشىلەرنىڭ نېنىنى يېقىپ، يۈز ـ كۆزى چىلىق ـ چىلىق تەر بولۇپ كېتەتتى. چېچى ئوتتا سارغايغان ۋە كۆزلىرى قان يىپلىرى بىلەن تولغان ھالدا ئاخشىمى ئىككى ناننى قولتۇقلاپ ھارغىن ھالدا قايتىپ كېلەتتى. مەن بۇنداق چاغلاردا ئاپامنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭ دۇمبىسىنى، پۇت ـ قوللىرىنى تۇتۇپ قويۇاتتىم. مەن بۇ ئەھۋالغا چىداپ تۇرالماي، بىرەر ئىش تېپىپ ئىشلەپ ئاپامنىڭ ئېغىرىنى يېنىكلەتمەكچى بولدۇم، بىراق يېشىم كىچىك بولغاچ

قا نىمىمۇ قىلالايىتتىم. مەن بەزى بالىلارنىڭ بازاردا زىما تاڭگا، ئىسسىق قوناق سېتىپ يۈرگىنىنى كۆرۈپ، مەنمۇ شۇنداق قىلماقچى بولدۇم.

ھەر كۈنى ئەتىگەندە بازارغا چىقىپ: «ھەي، زىما تاڭگا!...» دەپ ۋارقىرايىتتىم. مېنىڭ ئاۋازىم ياڭراق بولغاچقا، باشقىلارنى ئۆزىگە بۆلەكچىلا جەلىپ قىلاتتى. شۇڭا ئاۋازىمنى ئاڭلاپ توختىغان، ھويلا-ھويلىلاردىن چىققان ئادەملەر زىما تاڭگا سېتىۋالغاندىن كېيىن، مېنىڭ «زىما تاڭگا!» دەپ يەنە بىر ۋارقىراپ بېرىشىمنى تەلەپ قىلاتتى. بۇ مېنىڭ سەنئەت ھاياتىمنىڭ باشلىنىشى، ئاۋاز مەشق قىلىشىم بولۇپ قالدى.

ــ ئابدۇۋەلى ئاكا، سىز ناخشا ئېيتىشنى نەچچە ياشلىرىڭىزدىن تارتىپ باشلىغانسىز؟

ــ ناخشا ئېيتماي چوڭ بولغان ئۇيغۇر بالىسى بولامدۇ، ئۇكا! مەنمۇ ئون ياشلىرىمدىن تارتىپلا «غىڭشىپ» يۈرۈشكە باشلىغانمەن. دەرۋەقە، ھەقىقى «ناخشا ئېيتتىم» دېگۈدەك مەزگىللىرىم ئۇنىڭدىن كېيىنرەك بولدى. زىما تاڭگا سېتىش بىلەن ھېچقانچە ئىش ھاسىل بولمايتتى. بىر كۈنى ئاپام موزدۇزخانىدىكى ئەيسا بوتۇڭنى مېھمانغا چاقىرىپ: «بالامنى سىزگە ھۇنەرگە بەرسەم دەيمەن، بالامنىڭ گۆشى سىزنىڭكى، ئۇستىخىنى مېنىڭكى» دېدى. شۇنىڭ بىلەن مېنىڭ موزدۇزلۇق ھاياتىم باشلاندى. دەسلەپتە پارچە-پۇرات، يۇگۇر-يېتىم ئىشلارنى قىلدىم. كېيىنچە مەنمۇ بىگز بىلەن دەرەشنىڭ «قۇلىقىدىن تۇتتۇم». موزدۇزخانىدىكى ئىشچىلارنىڭ پۇت-قوللىرى قوپال بولسىمۇ، ئۇلار ناھايىتى زور سەنئەت ماھارىتىگە ئىگە ئىدى. ئاياغ تىكىپ ئولتۇرۇپ چۆچەك، ناخشا ئېيتىشاتتى. مەن ئۇلاردىن نۇرغۇن خەلق ماقال-تەمسىلىرىنى، چۆچەك، قوشاق-بېيىتلارنى، ناخشىلارنى ئۆگەندىم. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا مەشرەپ ئاخۇن، ئىمىنجان، مۇھەممەت تۇرغۇن، مەسۇم قاتارلىق داڭلىق ناخشىچىلارمۇ بار ئىدى. مەشرەپ ئاخۇن 30-40 ناخشىنى كەينى-كەيىندىن ئۇلاپ ئېيتالايتتى. ئۇنىڭ ناخشىلىرى خەلقنىڭ قايغۇلۇق تۇرمۇشى ۋە ئارزۇسىنى ئەكس ئەتتۈرەتتى. بۇ ناخشىلار مېنى ئىنتايىن تەسىرلەندۈرەتتى. بۇنداق چاغلاردا مەن ئۆزۈممۇ سەزمەي ئۇنىڭ ناخشىسىغا قېتىلىپ كېتەتتىم. مېنىڭ ئاۋازىمنىڭ ياڭراق، مۇڭلۇق چىقىۋاتقىنىنى كۆرۈپ ئۇستىلار، جۈملىدىن، مەشرەپ ئاخۇن مېنى قايتا-قايتا ناخشا ئېيتقۇزاتتى، ئىلھاملاندۇراتتى. شۇنداق قىلىپ موزدۇزخانا مېنىڭ ئىلى خەلق ناخشىلىرىنى ئۆگىنىدىغان، مەشق قىلىدىغان مەكتىپىمگە ئايلاندى. شۇنىڭدىن كېيىن بىرنەچچە موزدۇزخانا، دۇكانلارغا ئالمىشىپ ئىشلىدىم، لېكىن ناخشا ئېيتىش ھەۋىسىم سۇسايمىدى. بەلكى بارغانسېرى زورايدى. بىلىدىغان ناخشىلىرىمنىڭ ئېشىشىغا ئەگىشىپ، ناخشىچى بولۇش ئىرادەممۇ ئاشتى. مەن ئەمدى موزدۇزخانىدىلا ئەمەس، ئۆيدە، مەھەللىدە، يۇرت-جامائەت ئارىسىدا، توي-تۆكۈن، مەشرەپ سورۇنلىرىدا ناخشا ئېيتاتتىم.

ئېھتىمال، 23-24 ياشلىق چاغلىرىم بولسا كېرەك، ئىلىدىكى مەشھۇر جامائەت ئەربابى ھۈسەيىن يۇنۇس ۋا-

پات بولدی. قایسدۇ بىر شائىر ئۇنىڭ ۋاپاتىغا بېغىشلاپ يازغان «ھەسرىتا» دېگەن شېئىرغا «جۇنۇن» نىڭ ئاھاڭىنى سېلىپ، مەرھۇمنىڭ دەپنە كۈنى ئېيتتىم. مىڭلىغان ئەل-جامائەت مېنىڭ ناخشامنى سۈكۈتتە ئاڭلىدى، نۇرغۇنلىرى يىغلاشتى، شۇ كۈنى خەلق مېنى ھەقىقىي رەۋىشتە تونۇدى، ئېتىراپ قىلدى. بۇ كۈننى مەن مەڭگۈ ئۇنۇتمايمەن.

مانا بۇلار ئاتاغلىق ناخشىچىنىڭ ئۆزى ھەققىدە سۆزلەپ بەرگەنلىرى.

1934 - يىلى ئىلى ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ «سانايى نەفىسە» ئۆمىكى قۇرۇلدى. ئىلى خەلق ناخشىلىرىنىڭ لەززىتىنى، مۇڭىنى خەلققە يەتكۈزۈۋاتقان ياش ئابدۇۋۇھىلى جارۇللايوپ ھەقلىق يوسۇندا بۇ ئۆمەك تەركىبىگە تەكلىپ قىلىندى. بۇ ئۇنىڭ ئۆگەنگەنلىرىنى سەھنە تەلىپى ۋە مۇزىكا قانۇنىيىتى بويىچە سىستېمىلاشتۇرۇشىغا، ئۆستۈرۈشىگە ئىمكانىيەت ياراتتى. ئۇ، ناخشا ئېيتقاندا ھامان ئۇنىڭ شېئىرىدىكى ھەم مۇزىكىلىق ئوبرازىنىڭ ئېنىق گەۋدىلىنىشىگە دىققەت قىلدى. شۇنداق قىلىپ، ئىلى خەلق ناخشىلىرىمۇ ئەسلىدىكى ئاددىيلىقىدىن ئۆتۈپ، يېڭىچە تەرەققىيات باسقۇچىغا كىردى.

ئىلى خەلق ناخشىلىرى جۇشقۇنلۇقى، ياڭراقلىقى، مۇڭلۇق ۋە مەردانىلىقى، شۇنىڭدەك ئەۋج ۋە تاكىتلىرىنىڭ ئىنتايىن نەپىسلىكى بىلەن خاراكتېرلىنىدۇ. بۇ ناخشىلارنى كامالەتكە يەتكىزۈپ ئېيتىدىغان ۋە ئېيتالايدىغانلارنىڭ ئارىسىدا ئابدۇۋۇھىلى جارۇللايوپ ئەڭ ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدۇ. ئىلى ناخشىلىرى دېگەندە ئابدۇۋۇھىلى جارۇللايوپ، ئابدۇۋۇھىلى جارۇللايوپ دېگەندە ئىلى ناخشىلىرى ئادەمنىڭ يادىغا كېلىشى بىكار گەپ ئەمەس، ئەلۋەتتە. ئۇ بۇ ناخشىلارنى ئاۋام ئاممىغا ئىچىدىمۇ، ھەشىمەتلىك سەھنىلەردىمۇ ئېيتتى ۋە ئېيتىپ كەلمەكتە.

1953 - يىلى پايتەختتە يېقىملىق ناخشىلىرىنى ئاڭلاپ باش قوماندان جۇ دې ئۇنىڭ قولىنى چىڭ قىسقان بولسا، 1956 - يىلى شىنجاڭ ئاز سانلىق مىللەت مۇنەۋۋەر سەنئەتچىلىرى دىلىگاتسىيىسى تەركىبىدە چەت ئەلگە چىقىپ، ئوتتۇرا ئاسىيا سەھنىسىدە «قاپىقارا قوي كۆزلىكىم»، «شەرۋانىخان»، «جۇنۇن» قاتارلىق مەشھۇر ناخشىلارنى ئورۇنداپ، ۋەتەنگە شان-شەرەپ كەلتۈردى. ئۇ بۇگۈنكى كۈندىمۇ ئىلى خەلق ناخشىلىرىنى تېخىمۇ ۋايىغا يەتكۈزۈپ، ھەممە يەردە، ھەرقانداق چاغدا ئېيتماقتا. بۇ جەھەتتە ئۇنىڭ ئالغان ماددىي مۇكاپاتلىرى، تەقدىرنامىلىرى، ئۇنۇۋانلىرىمۇ ئاز ئەمەس. ئەڭ مۇھىمى، ئۇ خەلقنىڭ دىل-قەلبىدىن ئورۇن ئالغان.

ئاتمىش يىل — بىر ئەر ئۆمرى.

ئۆمۈر بويى ئۆز يۇرتىنىڭ ناخشىلىرىنى ئۈزمەي ئېيتقان ۋە شۇ جەريانىدا ئۇنى تاكامۇللاشتۇرغان سەنئەتكاردىن جاھاندا نەچچىسى باردۇ؟

ناخشىدىن دراما غا

بىز بۇ توغرىدا ئابدۇۋۇھىلى ئاكىنىڭ ئۆزىگە مۇراجىئەت قىلايلى:

— «سانايى نەفىسە» قۇرۇلغاندىن يىن بىزنىڭ كۆرسەتكەن ئويۇنلىرىمىز ئاساسەن خەلق ناخشا-ئۇسۇللىرى ۋە كىچىك تىپتىكى دراملاردىن ئىبارەت بولـ

دی. بز بىر مىللەتنىڭ سەھنىسىنى ئاۋاتلاشتۇرۇشتا دراما تايانمىسا زادىلا بولمايدىغانلىقىنى بارغانسىرى ھېس قىلىشقا باشلىدۇق. خەيرىيەت، ھەر تەرەپلىمە قوللاش، تىرىشچانلار نەتىجىسىدە، ئىلى سەھنىسىدە دراما ئويناش دولقۇنى كۆتۈرۈلدى. مەنمۇ ناخشىچىلىق بىلەن ماھىر دراما ئارتىسىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى بىرلەشتۈرۈشكە تىرىشتىم. شۇنى ئېيتىپ ئۆتۈشنى خالايمەنكى، دراما ئارتىسى بولغان مەزگىلىمدە دىققەت قىلغان بىر مۇھىم نۇقتام، ئىلى خەلق ناخشىلىرىنى دراملارغا كىرگۈزۈپ، ۋەقەلىككە ماسلاشتۇرۇش يولى بىلەن تېخىمۇ يۇقىرى بالداققا كۆتۈرۈشنى ئۇنۇتماسلىق بولدى.

ئاشۇ يىللاردىن تارتىپ تاكى ئوتتۇز يىلغا يېقىن تىياتىر سەھنىسىدە كۆپىنچە باش رول ئېلىپ (گاھىدا بىر دراما ھەم باش رول، ھەم قوشۇمچە رولمۇ ئالاتتى)، تاماشىبىنلار نەزەرىدە بىردەم غېرىب («غېرىپ - سەنەم» دە)، بىردەم پەرھاد («پەرھاد - شېرىن» دا)، بىردەم غاپۇر («باي ۋە مالاي») دا، بىردەم باقەم («نوزۇگۇم» دا)، بىردەم نۇرۇم («غۇنچەم» دە) بولۇپ تونۇلغان ۋە ئالقىشلانغان ئابدۇۋۇھەلى جارۇللايوپ جۇڭگو ۋە چەت ئەللىك 40 دراما رول ئېلىپ، ئۆز ھاياتىنىڭ يەنە بىر شانلىق سەھىپىسىنى يازدى. 1962 - يىلى ئۇ «ئارشىن مال - ئالان» دا رول ئالغان چاغدا ئەللىك ئىككى ياشتا ئىدى. ئۇ شۇ ياشتىمۇ ياش يىگىت ئەسقەرنىڭ رولىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ، تاماشىبىنلارنى ھەيران قالدۇرغانىدى.

ئون بىر سەنەمنى قېرىتقان غېرىب

ئابدۇۋۇھەلى جارۇللايوپنىڭ تىياتىر ئارتىسلىقى ھەققىدە توختالغاندا، ئۇنىڭ «غېرىب - سەنەم» ئوپېراسىدا رول ئېلىش ئەھۋالىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ. چوڭ تىپتىكى ئوپېرا «غېرىب - سەنەم» 30 - يىللاردا توققۇز پەردە ئون كۆرۈنۈشلۈك بولۇپ، ئىككى كېچە ئوينىلاتتى. ئابدۇۋۇھەلى جارۇللايوپ بۇ ئوپېرادا يىگىرمە يىلغا يېقىن باش رول ئېلىپ، پېشقەدەملەردىن قېتىرقىنىپ ئۆگەندى. بولۇپمۇ 30 - يىللاردىكى داڭلىق سەنئەتچى ھاسان تەمبۇر ناخشىنى سازغا قانداق چۈشۈرۈش، ناخشا ئېيتىۋاتقان چاغدىكى كەيپىيات ۋە ھېسسىياتنى سەھنە ئەسىرىدىكى ۋەقەلىكنىڭ راۋاجىغا قانداق ماسلاشتۇرۇش قاتارلىق جەھەتلەردە ئۇنىڭغا كۆپ تەلىم بەرگەندى. ئابدۇۋۇھەلى جارۇللايوپ ئاۋازىنى ماھىرلىق بىلەن ئىشلىتىپ، ئوپېرانىڭ بېشىدىكى ناخشىلاردا مۇھەببەت زوقىغا چۆمۈپ غەمسىز ياشاۋاتقان (ئەينى يىللاردا ئوينالغان بۇ ئوپېرادا غېرىب - سەنەمنىڭ بالىلىق ھاياتىمۇ كۆرسىتىلەتتى) غېرىبنىڭ شادلىقىنى، ئوپېرانىڭ ئوتتۇرىلىرىدىكى ناخشىلاردا يارىدىن جۇدا بولغان، پالانغان غېرىبنىڭ قايغۇ - ھەسرەتلىرىنى، ئاخىرقى پەردىلىرىدىكى ناخشىلاردا بولسا، غېرىبنىڭ ئۆز مەشۇقىغا ئېرىشىش يولىدىكى قەتئىي ئىرادىسىنى ئۇسىتىلىق بىلەن ئىپادىلەپ، تاماشىبىنلارغا

چىنلىق ھېس قىلدۇرۇپ، ئۇلارنى كۆچۈلۈك تەسىرلەندۈرەلىگەن. شۇ چاغدا بەزى ياشانغان كىشىلەر «ھەقىقىي غەرىب دەل مۇشۇ ئابدۇۋۇھلىنىڭ ئۆزىگە ئوخشامدىكەن دەيمەن» دېيىشكەن.

بۇھەقتە ھازىر ئابدۇۋۇھلى جارۇللايوپ مۇنۇلارنى ئەسلەيدۇ: «‹غەرىب - سەنەم› نى رىپىتىتسىيە قىلغان ۋاقىتتا دەسلەپ مەن پەقەت خىزمەتلەرگە يارەملىشىپلا يۈرگەندىم. بىراق بۇ ئەسەرنىڭ ئاساسىي قەھرىمانىنىڭ ئوبرازى مېنى ئۆزىگە قاتتىق جەلپ قىلدى. شۇڭا، مەن بۇ رولنى خۇددى ئۆزۈمگە تاپشۇرۇلغان رولغا ئوخشاشلا ئىخلاس بىلەن رىپىتىتسىيە قىلىشقا كىرىشتىم. ئەسلىدە غەرىبنىڭ رولىنى ئالغان ئارتىسنىڭ ئويناش ماھارىتى ناھايىتى ياخشى ئىدى. بىراق ئۇنىڭ ئاۋازى كۆڭۈلدىكىدەك بولمىغاچقا، رېژىسسور مېنى مۇشۇ رولنى ئېلىشقا بەلگىلىدى. مەن بۇ ۋەزىپىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن شۇنچىلىك قىزىقىپ ئىشلىدىمكى، ھەتتا چۈشۈمدىمۇ ئەسەر قەھرىمانىنىڭ خاراكتېرىنى پۈختا ئىگىلەش ئۈچۈن ئۇرۇنۇدۇم... كېيىن ئويۇنىمىز زىلزىلە قوزغىدى.»

ئابدۇۋۇھلى ئاكا «غەرىب - سەنەم» دە رول ئالغان ئاشۇ يىللار ئىچىدە ئۇنىڭ «جورىسى» سەنەمنىڭ رولىنى ئون نەچچە ئارتىس ئالدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھەرخىل سەۋەبلەر بىلەن سەھنىدىن قالدى. لېكىن ئابدۇۋۇھلى جارۇللايوپ ئىلى سەھنىسىدە غەرىب ناخشىلىرىنى جاراڭلىتىپ ئېيتىۋەردى.

بۇركۈت قېرىسىمۇ غەيرىتى قېرىماس

ئادەم ھامان قېرىيدۇ. ئىنسانىنىڭ تۆھپىسى ھەرگىز ياش بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئەمەس. «يولۋاس قېرىسىمۇ، ھەيۋىسى قېرىماس» دېگەن خەلق تەمسىلىنىڭ تېخىمۇ ئىجابىيراق مەنىسى، مېنىڭچە، «بۇركۈت قېرىسىمۇ، غەيرىتى قېرىماس» دېمەكلىك بولسا كېرەك. بۇركۈتنىڭ قانات قېقىپ شىددەتلىك پەرۋاز قىلىۋاتقىنىنى كۆرگەنلەر كۆپ، لېكىن ئۇنىڭ ھالسىراپ يىقىلغىنىنى ھېچكىم كۆرمىگەن بولسا كېرەك. بۇ دېمەكلىك بۇركۈت مەڭگۈ ئۆلمەيدۇ، ھالسىرىمايدۇ دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ يۈكسەك بەرداشلىق بىلەن، ماتانەت بىلەن ھاياتلىق ئۈچۈن ئاخىرىغىچە كۈرەش قىلىپ ياشايدىغانلىقىنىڭ تىمسالىدۇر. ئىجادكار ئۈچۈن قېرىلىق، پېنسىيە دېگەنلەرنىڭ ھېچقايسىسى مەۋجۇت ئەمەس!

1985 - يىلى ئابدۇۋۇھلى جارۇللايوپ ئۆزىنىڭ دەل يېرىم ئەسىرلىك سەھنە ھاياتىدىن ئالمىشىپ، دەم ئېلىشقا چىقتى. بىراق ئۇ شۇنى بىلەتتىكى، بۇ پەقەت زاتەن ئالمىشىش، لېكىن ھەرگىز كەسىپ ئالمىشىش ياكى دەم ئېلىشقا چىقىش ئەمەس ئىدى. ئۇنداق بولسا ئاڭلاڭ، ئۇ دەم ئېلىشقا چىققاندىن كېيىن نېمە ئىشلارنى قىلدىكىن ۋە قىلۋاتىدىكىن:

— دەم ئېلىشقا چىققاندىن تارتىپ ھازىرغىچە خاھى ھۆكۈمەت، خاھى جاماەت سورۇنلىرىدا مېنىڭ ناخشا ئېيتىش بىلەن شۇغۇللانمىغان كۈنۈم يوق دېيەر-

لىك. ھېيت - بايرام، قۇتلۇق كۈنلەرنىڭ مۇراسىملىرىدا، توي - تۆكۈن، مەشرەپ سورۇنلىرىدا، نوروز بەزمىلىرىدە مەن بار. رەھبەرلەر بىلەن، ئاۋام ئامما بىلەن، كەسىپداشلار بىلەن ھەر سورۇننىڭ تۆرىدە ھۆرمەت شارابىدىن كەيىپمەن. مېنى سەنئەتكار سۈپىتىدىلا ئەمەس، بىر تۆھپىكار سۈپىتىدىمۇ ئەزىزلىگەن دەۋرگە، خەلقىمگە جان تەسەددۇق!

بىلگەنلىرىمنى، خەلقنىڭ سەنئەت مىراسىنى كېيىنكى ئەۋلادلارغا قالدۇرۇپ كېتىش مېنىڭ ئارمىنىم، ياشانغانسېرى بۇ نۇقتىنى چوڭقۇر ئويلايدىغان بولدۇم. 1959 - يىلى مەركىزىي مۇزىكا تەتقىقات ئورنىدىكى يولداشلار ئىلغا كېلىپ خەلق ناخشىلىرىنى توپلىغاندا، 120 ناخشامنى لېنتىغا ئالدۇرغانىدىم. 1976 - يىلى شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسى مەن ئورۇندىغان 140 تىن ئارتۇق خەلق ناھاڭنى لېنتىغا ئالدى. دەم ئېلىشقا چىققاندىن كېيىن ھازىرغىچە تېخىمۇ ئەتراپلىق ئىزدىنىپ، شىنجاڭ ۋە ئىلى رادىئو ئىستانسىلىرىغا 50 تىن ئارتۇق ناخشىنى لېنتىغا بەردىم ۋە كەسپىي خۇلاسىگە، تەتقىقاتقا يۈزلىنىشنىڭ زۆرۈرلىكىنى ھېس قىلدىم. دېمىسىمۇ ئۇزۇن يىللىق بەزى ئارزۇلىرىم بار ئىدى. «قەلەم بىلەن يازغاننى، پالتا بىلەن چاپقىلى بولماس» دېگەندەك، تارىخىمىز سەھىپىسىگە مىللىتىمىز، يۇرتىمىزنىڭ سەنئىتى قېنىق سىياھ بىلەن يېزىلىشى كېرەككۇ! شۇنىڭ بىلەن بىرنەچچە يىل داۋامىدا يولداش جالالىدىن پەخرىدىن بىلەن بىرلىشىپ «ئىلى خەلق ناخشا تېكىستلىرى» نى يۇرۇشلەشكەن قىسمى بويىچە دەسلەپكى قەدەمدە «ئىلى دەرياسى» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلدىم. «ئىلى تىياترچىلىقى تارىخى» ناملىق چوڭ ھەجىملىك ماقالەمنى كۆپلىگەن «يېرىم دىدار شاھىت» نىڭ بىلەن بىرگە قوشۇپ (ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ نۇرغۇن تارىخىي ۋەقەلىكلەر ۋە ئەستىلىكلەرنى، تېكىستلارنى، قىممەتلىك سۈرەتلەرنى ساقلىغان جامائەت ئەربابى!) نەشىر قىلدۇردۇم. ئۇنىڭدىن باشقا ئىلى سەنئىتى تارىخىنى تەتقىق قىلىشتا ماتېرىيال قىممىتى بولغان «ئۇسۇل تازلارنى ئەسلەيمەن»، «قىممەتلىك سەپدىشىم زىكرى ئەلپاتتانى ئەسلەيمەن» قاتارلىق ئەسلىمىلەرنى يېزىپ، ھەرقايسى ژۇرناللاردا ئېلان قىلدىم.

بۇلار ئىچىدىكى ئەڭ كۆرۈنەرلىك ئەمگىكىم يەنىلا شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1987 - يىلى نەشىر قىلغان «ئىلى خەلق ناخشىلىرى» ناملىق كىتاب ئىكەنلىكىنى ئېيتىسام ئارتۇقلۇق قىلماس. ئەلۋەتتە بۇ كىتاب يولداش تۇرغان شاۋۇدۇن، ئابلىكىم ئابدۇللانىڭ جاپالىق ئەمگەكلىرى بىلەن قولدىن چىقتى. بۇ كىتابقا مەن ئاتمىش نەچچە يىلدىن بۇيان ئېيتىپ، تەتقىق قىلىپ كەلگەن ئىلى خەلق ناخشىلىرىدىن 12 يۈرۈش 80 ناخشا نوتىسى، تېكىستى بىلەن كىرگۈزۈلدى. ئايرىم ناخشىلارنىڭ تارىخى قىسقىچە بېرىلدى. 224 بەتلىك بۇ كىتاب نەشىردىن چىققاندا، مېنىڭ يۈرىكىمدە ھاياتىمدىكى يەنە بىر ئەڭ زور، ئۈنتۈلماس داۋالغۇش، خۇشاللىق دولقۇنى پەيدا بولدى.

بىر گەپنى ئېيتقاچ كېتەي: كىتاب ئىلى خەلق ناخشىلىرىنىڭ يۈرۈشلەشتۈرۈلگەن شەكلى بويىچە تۈزۈلگەچكە، ئىلى ناخشىلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئىچىگە ئالالـ

(داۋامى 134 - بەتتە)

Altun9

ئابدۇرىھىم ئابلىمىت

كىچىكتە

(ھېكايە)

— ۋاي، دېرىزىنى يېپىۋېتەيلى، ئەپلەشمىدى، — دېدى ئېگىز بويلۇق ئەلى ھۇسەن مۇلايىم، يېقىملىق ئاۋازدا. ئۇنىڭ بۇ سىلىق تەلەپپۇزى شوپۇرنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان، سېمىز لىكتىن گەدىنى تۇرۇلۇپ، جانسىز چاچلىرى پاخپىيىپ قالغان، قىزىل يۈزلۈك، قارا قاش نىياز مۇخلىسقا تازا ياقتى. ئۇمۇ ئەلى ھۇسەنگە ئوخشىتىپ مۇلايىم تەبەسسۇم بىلەن سىلىق سۆزلىدى:

— ۋاي، ئۇرۇمچىنى سوغۇق دېگەن بىلەن جەنۇبنىڭ قۇرۇق سوغۇقلىرىمۇ بوش چاقمايدىكەن، جۇمۇ!

نىياز مۇخلىسنىڭ ماي قاپلاپ كەتكەن بويۇن ھەم ئېگىكى ئاستىدىكى ساڭگىلىغان گۆشلەر ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئەلى ھۇسەننىڭ ئاۋازىدەك سىلىق چىققىلى قويمىدى. ئەكسىچە، چىرايىدىكى زورۇقۇپ پەيدا قىلغان تەبەسسۇم بىلەن ئاۋازىدىكى توڭلۇق خۇددى ئېگىز خوتۇن بىلەن پاكار ئەر ماسلاشمىغاندەك بولدى. بۇنى ئۇنىڭ ئۆزىمۇ، قاپىقىنى تۇرۇپ ئالدىدا ئۇزاققا سوزۇلغان ئېگىز - پەس تاغ يولىغا قاراپ رولنى چىڭ تۇتۇپ ئولتۇرغان شوپۇرمۇ سەزدى. شوپۇرنىڭ ئىچىدە كۈلكىسى كەلسىمۇ چىرايىغا چىقارمىدى. ئەلى ھۇسەن يۇقىرىدىن كەلگەن باشلىقنىڭ ئۆزىنى دوربىغانلىقىنى ئۆزىدىن ئەقىل ئۆگىنىۋاتنىك ئاۋازىدەك سىلىق چىققىلى قويمىدى. ئەكسىچە، چىرايىدىكى زورۇقۇپ پەيدا قىلغان تەبەسسۇم بىلەن ئاۋازىدىكى توڭلۇق خۇددى ئېگىز خوتۇن بىلەن پاكار ئەر ماسلاشمىغاندەك بولدى. بۇنى ئۇنىڭ ئۆزىمۇ، قاپىقىنى تۇرۇپ ئالدىدا ئۇزاققا سوزۇلغان ئېگىز - پەس تاغ يولىغا قاراپ رولنى چىڭ تۇتۇپ ئولتۇرغان شوپۇرمۇ سەزدى. شوپۇرنىڭ ئىچىدە كۈلكىسى كەلسىمۇ چىرايىغا چىقارمىدى. ئەلى ھۇسەن يۇقىرىدىن كەلگەن باشلىقنىڭ ئۆزىنى دوربىغانلىقىنى ئۆزىدىن ئەقىل ئۆگىنىۋاتنىك

قانلىق دەپ پەخىرلىنىپ، ئىچىدە خۇش بولدى. نىياز مۇخلىسىنىڭ سېمىزلىكتە كىيىمگە سىغماي قالغان ئايالى ئىنچىكە قىلىپ ياسىغان قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ، ئېرىگە ئالايدى. «گالۋاڭلىقىنى، ئۆزى بۇنداق قوڭالتاق باشلىقلاردىن نەچچە يۈزنى باشقۇرۇپ تۇرۇپ، ئەمدى ئاشۇ سويىمەكنى دوراپ كېتىشلىرىنى كۆرەيمۇ، قېرىغانچە ئەقلى قالمىغىلى تۇردى!...» دەپ ئىچىدە كايىدى ئۇ. ئۇنىڭ ئۆزۈن مۇددەت كۆن كۆرمەي ئاقارغان سۈزۈك مەڭزىدە سەل-پەل قىزىللىق پەيدا بولۇپ يەنە تېزلا غايىب بولدى.

— كەچكۈز بولۇپ كەتتى ئەمەسمۇ. بۈگۈن 11 - ئايغا ئىككى، — دېدى ساقالىرى ئۆسۈپ كەتكەن، سالپىيىپ گەدىنىگە چاپلىشىپ قالغان شەپكىنى سىڭايان باسۇرۇپ كىيگەن كەسپىي بۆلۈم باشلىقى قاسىم داۋۇت ئانىسىغا ئەركىلىگەن بالىدەك.

— ئەمدى سوغۇق بولىدۇ، جۇمۇ، شەھەردىغۇ ئانچە ئەمەس، ئەمما ماۋۇ تاغلىق يەرلەردە بەك بولىدۇ. ھەرقايسىلىرى زۇكام بولۇپ قالمىسىلا يەنە، — دېدى ئەلى ھۇسەن. ئۇنىڭ بۇ خىل كۆيۈمچانلىقى يۈقىرىدىن كەلگەن باشلىقنى ئوبدانلا تەسىرلەندۈردى. شوپۇر ئىچىدە نارازى بولۇپ دېمى سىقىلىپ تۇرسىمۇ، ئامالسىز ئەينەكنى چىقىرىپ دېرىزىنى ئېتىۋەتتى. كىرىۋاتقان سوغۇق شامال دەررۇ توختاپ ماشىنىنىڭ ئىچىدىكى ماي ئارىلاشقان ئىسسىق ھاۋا دىماققا ئۇرۇلدى. «ۋاي، ھىيلىگەر تۈلكە، ئەجەب يامان نېمىكەنسىنا؟ كۈلۈپ تۇرىدىغان ئېغىزىڭ، يۈمشاق گەپلىرىڭ ئىدارىدىكى بىر يۈز ئاتمىش ئادەمنىڭ ئۈستۈڭدىن بىر يېرىم كۈن دادلاشلىرىنى بېسىپ چۈشىدىغان بولدى. ياتاللا، خۇدايىم ئەجەب كېلىشتۈرۈپ خۇي - مىجەز، ئۇنىڭغا ماس سۈڭەكسىز بويۇن، يۈمشاق گەپ تىلىشنى ئاتا قىپىتىكەن ساڭا. سېنىڭ ئىدارىگە بىرىنچى قول باشلىق بولۇشۇڭ ئۈچۈن چۈشكەن ئاۋازنىڭ تايىنى يوق تۇرۇپ بۇ ئامەت ساڭا كېلىپ قالمىغىدى. ئەگەر شۇنداق بولىدىغان بولسا، خەقنىڭ ئاۋازىنى مېنىڭ ماشىنامدا كېچىلەپ توشۇغان گۆش، ئانار، بادام، ياڭاق بېسىپ كېتىدىغان بولىدۇ - دە! قېنى، كۆرىمىز، قارىغاندا، باشلىقنىڭ ئۈستىدىن پىكىر ئېلىش دېگىنىمۇ بىر مايمۇن ئويۇنى ئوخشايدۇ. بۇ خەق كىم ئاۋاز بەردى، كىم شىكايەت قىلدى، ھەممىنى بىلىۋالىدىكەن. يۈقىرىدىن كەلگەنلەر دەپ قويامدىكىن - تاڭ. بوپتۇلا، كىم بىرىنچى باشلىق بولسا بولىمامدۇ. مەن يەنىلا شوپۇر، مەندىن ئالسا ناھايىتى مۇشۇ ھارۋىكەشلىكنى ئالار. ئالمىسا مۇشۇ تۆت پاي چاقنى دۇگىلىتىپ يۈرىمەن، شۇ». شوپۇر چوڭ تىنىۋېتىپ، ماشىنىنىڭ سۈرئىتىنى تېزلەتتى.

نىياز مۇخلىس خىيالىدا قول ئاستىدىكىلەرنى قاتارغا تىزىپ كۆردى. ئۆزىگە كېيىنچە ۋاپا قىلىدىغان ئادەملەر كۆز ئالدىدىن بىر - بىرلەپ ئۆتتى. ئۇچىنچى رەتتە مانا مۇشۇ ئۆزىنىڭ ھەربىر تىنىقىغا كۆيۈنىدىغان ئەلى ھۇسەن ئۆتتى. ئەلى ھۇسەننىڭ ئۆزىگە دائىم كۈلۈمسىرەپ قاراشلىرى، سىلىق ئاۋازى، مۇلايىم، ئېھتىياتچان ھەرىكەتلىرى سەممىي - سادىقلىق بىلەن ئۆزى تاپشۇرغان ئىشلارنى دېگىندىن ئاشۇرۇپ قىلىشلىرى، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بىر مەھەللىنىڭ بوامىسىمۇ بىر يۈرتلۇق ئىكەنلىكى ئۇنىڭغا تولىمۇ ياقاندى.

شۇڭا بۇ قېتىم ئىداردىنىڭ بىرىنچى قول باشلىقىنى بېكىتىشكە باشقا بىرسىنى ئەۋەتىشتىن ئەنسىرەپ ئۆزى كەلگەنىدى. شۇ قاتاردا يۇرتىنى كۆرۈش، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنى يوقلاپ ئۆتۈشمۇ يەنە بىر ئىش ئىدى. «ئەمما - زە، — دېدى نىياز مۇخلىس ئىچىدە چوڭ بىرنى تىنىپ، — پۈتۈن ئىداردىكى خەق ئۇنىڭ ئۈستىدىن بىر ئېغىزمۇ ئوبدان گەپ قىلمايدۇ - يا؟ چۈشكەن ئاۋازنى ئادەم ئېغىزغا ئالغىلىمۇ بولمايدۇ... نەدە بىر نەزەردە يوق بىر كىملەرگە شۇنچە كۆپ ئاۋاز چۈشۈپىتۇ. تازا باش قاتىدىغان ئىش بولدى - دە، بۇ. تېخى ئۇنىڭ ئۈستىدىن چۈشكەن پىكىرلەرچۇ: نوپۇسى يوق تۇغقىننى ئىداردىگە بېرىلگەن شتاتقا ئورۇنلاشتۇرۇۋالدى... توي قىلمىغان كاتىپ قىز بىلەن ئاشنا ئويناندى...» ئەستاغپۇرۇللا، قانداق قىلىش كېرەك؟ ياق - ياق... ئويلاپ بېقىش كېرەك، بۇ بەك قابىل يىگىت. ئۇنچىلىك ئىشنى دەپ... بىراق خەقنىڭ پىكرى...» ئۇ بېشىدىكى قۇلاقچىسىنى ئېلىپ تاقىر بېشىنى سىيلىغىنىچە كەينىگە بۇرۇلدى. ئۇنىڭ كۆزى ئەلى ھۇسەننىڭ ئۆزىگە سەمىمىي چەكسىز ھۇرمەتتە تىكىلىپ تۇرغان كۆزى بىلەن ئۇچراشتى، ئەلى ھۇسەننىڭ ياشلىق كۈچى ئۇرغۇپ تۇرغان يېقىملىق تەبەسسۇمى ئۇنىڭغا ئىسسىق كۆرۈندى. نىياز مۇخلىس قېلىن كالىپۇكىنى كېرىپ ئېچىپ ئايالىغا قاراپ كۈلۈمسىرىدى. شۇئان ئايالى ئۇنىڭغا سوغۇق بىر تىكىلدى. نىياز مۇخلىسنىڭ يۈرىكى «جىغ!» قىلدى.

— ھەي، رۇسۇلكاملارنىڭكىگە كەلمىگىلى ئىككى يىلدىن ئاشتىغۇ دەيمەن- ھە، — دېدى نىياز مۇخلىس ئايالىغا خۇشامەت بىلەن. بۇ ئۇنىڭ ئايالىغا «نېمە گۇناھ قىلدىم؟ رەنجىتىكەن بولسام ئەپۇ قىلىڭ» دېگەن مەنىدىكى گېپى ئىدى.

— ھېلىمۇ كەلمىدۇق. خاپا بولۇپ نېمە بولۇپ كەتتىكىن؟ — دېدى ئايالى پەرۋاسىز، ئەمما بايىقىدىن سەل يۇمشاپ.

— ھەنىپە ھەدە، — دېدى ئەلى ھۇسەن ئۇرۇمچى تەلەپپۇزىنى دوراپ، — نىيازكام ئەتە قايتىمىز، دەيدۇ، ئاكىلىرىنىڭ ئۆيىگە كەلمىگىلى ئىككى يىل بوپتۇ. بۇگۈن كەچتە بېرىپ ئەتە ئەتىگەن كېتىمىز، دېيىشسىلە ئۇ ئادەم رۇخسەت قىلارمۇ؟

— ئامال يوق - تە! ئاتايىن يۇرتقا كېلىپ ئۆيىگە پەتە قىلماي كەتسەك سەت. سالامەت دىدارلىشۋالساقلا بولغىنى. ھېلىمۇ ئۆيدىن چىققىلى ئون بەش كۈن بولدى. بالىلار نېمە بولۇپ كەتكەندۇ؟ چوڭ قىزىمنىڭ ئاي - كۈنى يېقىنلاپ قالغاندى. بارماي دېسەك ئاكاملارنى خاپا بولىدۇ دەپلا كېتىۋاتىمىز - دە، — دېدى ھەنىپە خانىم بوغۇم بولۇپ كەتكەن قوللىرىنى شىلتاپ. تاغ كەينىگە پېتىپ كېتىۋاتقان كەچكى قۇياشنىڭ ئاخىرقى نۇرىدا ئۇنىڭ بىلەك بېغىشلىرىدىكى ئالتۇن جابدۇقلىرى كۆزنى چاقنىتىپ پارقىراپ كەتتى.

— ئەتە چوقۇم كېتىدىغان گەپ. ئۇرۇمچىدە مۇھىم يىغىندىن ئۇچى مېنى كۈتۈپ تۇرىدۇ، — دېدى نىياز مۇخلىس.

— ئۇستام، ساي يولى بىلەن ماڭساقمىكىن، قىرىق بەش كىلومېتر يولنى پايدا ئالىمىز. نىيازكام بىلەن ھەنىپە ھەدەم بەك چارچاپ كەتمىسۇن، بۇ لاتا پە-

كاپتا ئولتۇرۇۋېرىپ، — دېدى ئەلى ھۇسەن شوپۇرغا قاراپ يۇمشاق ئاۋازدا.

— ئىلاجى بار بالدۇرراق بېرىۋالساق ياخشى بولاتتى، — دېدى ھەنىپە خانىم.

— بولسا شۇنداق قىلىلى، شۇنداق ماڭىلى. ۋاي-ۋۇي، بۇ يول بارغانچە ئۇزىراپ كەتكەندەك قىلىدۇ، — دېدى نىياز مۇخلىس ئىنجىقلاپ ئولتۇرۇپ.

— دەرياددىن ئۆتكىلى بولماسمىكىن؟ — دېدى شوپۇر ئالدىغا تىكىلگەن ھالدا.

— خاتىرجەم بولسىلا، ئۇستام. كېچىكتىن ئۆتىمىز، كېچىكتىن دېگەن دېھقانلار ئېشەك ھارۋىسى بىلەنمۇ ئۆتىدۇ ئەمەسمۇ، — دېدى قاسىم داۋۇت.

— ئۆتۈپ كېتىدۇ، ئۇستام. بولمىغان يەردە ئىتتىرەرمىز، — دېدى ئەلى ھۇسەن.

ماشىنا چوڭ يولدىن ھارۋا يولىغا قايرىلدى. كۈن ئولتۇردى. تاغلار قارا كۆلەڭگە بولۇپ، گاھى يېقىن، گاھى يىراقلاپ تۇراتتى.

كۆز باغلانغان چاغدا ماشىنا دەريا بويىغا يېتىپ كەلدى. دەريا كېچىكى كەڭ يېيىلغان غىلاڭ سايدا بولۇپ، كەچكۈزدە سۇ پەسلەپ قالغانلىقتىن سۇ ئىككى قىرغاققا يىغىلىپ، ماداردىدىن كەتكەن يولۇچىدەك سۇس ئېقىۋاتاتتى. دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدا ئوتتۇز گەز كەڭلىكتە دۆمبەلچەك پەيدا بولۇپ قالغاندى.

شوپۇر يەرگە چۈشتى. ئىشىك ئېچىلىشى بىلەنلا ئاچچىق شامال گۈررىدە ماشىنا ئىچىگە ئۇرۇلۇپ ھەممەيلەننى ئەندىكتۈرۈۋەتتى.

ھەنىپە خانىمدىن باشقا ھەممەيلەن يەرگە چۈشتى. ھازىر تاغ يىراقتا قالغان بولۇپ، ئاسمانىنى دەسلەپكى يۇلتۇزلار قاپلىغان، بىر توپ ياۋا ئۆردەك قاتار سەپ تارتىپ غەربىي جەنۇب تەرەپكە ئۇچۇپ ئۆتتى.

— ماشىنىغا چىقامدۇق، ئۇستام؟ — دېدى ئەلى ھۇسەن يۇمشاققىنا، — سوغۇق بەكلا يامانغۇ؟

شوپۇر يىراقلارغا — دەريانىڭ ئۇ قېتىغا تىكىلىپ قاراۋاتاتتى.

— ھەي، قانداق بولار؟ — دېدى شوپۇر ئەلى ھۇسەنگە.

— خۇدايىم ساقلار، ئۇستام، سىلە ۋەرسىلە، چىقىپ كېتىدۇ، — دېدى ئەلى ھۇسەن.

ھەممەيلەن ماشىنىغا چىقىشتى. شوپۇر ماشىنىنى ئوت ئالدۇرۇپ يېرىم مېتر ماڭا-ماڭماي يەنە توختىدى.

— ھەيدەۋەرسىلە. تازا قورقۇنچاق ئۇستامىمۇ نېمە سىلە! — دېدى نىياز مۇخلىس.

— مەنغۇ قورقمايمەن، — سىلىنى دەپ بولۇۋاتقان ئەندىشە، — دېدى شوپۇر.

— قېنى، ھەيدەپ باقمامىلا، — دېدى ئەلى ھۇسەن. شوپۇر ئاياغ كىيىمنى سېلىپ، سۇغا كىردى.

— بەك ئېھتىياتچان ئادەم - دە، بۇ، ماشىنىنى يولدا كېتىۋاتقان توخۇدىنمۇ قورقۇپ ھەيدىمەيدۇ، — دېدى ئەلى ھۇسەن.

— ئۇنىڭ ئۇستىگە، تازا توڭ بىر ئادەمدەك قىلىدۇ، — دېدى ھەنىپە خانىم.

شوپۇر بەش مىنۇتلاردىن كېيىن قايتىپ كېلىپ، ماشىنىغا چىقتى.

— هه، قانداقکەن؟ — دەپ سوریدی نیاز مۇخلىس. ئۇنىڭ بوغۇق ئاۋازى تەقەززالىقتىن تېخىمۇ خىرقىراپ قالغانىدى.

— ماۋۇ ئالدىمىزدىكى كېچىكتىنغۇ ئۆتكۈدەك تۇرىدۇ، — دېدى شوپۇر ماشىنىنى ئوت ئالدۇرغاچ.

— مەن بايا بىر قاراپلا بىلگەن، زادى ئۆتۈپ كېتىدۇ، — دېدى ئەلى ھۇسەن ماختانغاندەك ئەتراپتىكىلەرگە قاراپ.

«ۋاي، ھەممىنى سىلى بىلىلا غوجام. ئوبدان ئىش بولسىلا ئۇ ئىشنى خەق قىلغان بولسىمۇ ئاغزىلىرىدىن سىلى قىلغان بولۇپ چىقىۋېرىدۇ. شۇڭا سىلى بىزگە باشلىق بولغان ئەمەسمۇ!» دېدى شوپۇر ئىچىدە.

ماشىنا ھوشۇقتىن ئاشمىغان سۇدا چايقىلىپ مېڭىپ بىردەمدىلا دەريا ئوتتۇرىسىدىكى قۇرۇق قۇملۇق شېغىللىققا چىقىپ بولدى. قۇرۇق يەردە خېلى ئۇزاق ماڭغاندىن كېيىن، ئالدىنقى قىرغاققا يۆلىنىپ شارىلداپ ئېقىۋاتقان ئېقىنغا كەلدى. شوپۇر سۈنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ سەل ئەندىشىگە چۈشتى. ئۇ ماشىنىنى توختىتىپ يەرگە چۈشتى. نیاز مۇخلىستىن باشقا ئەرلەرنىڭ ھەممىسى يەرگە چۈشتى. ئالدىدا ئات، ئېشەك ھارۋا ئىزلىرى كۆرۈندى.

شوپۇر قاش ئۈستىدە ئىزغىرىن شامالدا يەلپۈنۈپ تۇرغان قۇرۇغان چۆپ، يۇلغۇن، سۆكسۆك، يانتاقلارغا كۆڭۈلسىزلىك بىلەن قاراپ قويدى. قارىيپ كۆرۈنگەن تاغ ئۈستىدە قارا بۇلۇتلار لەيلىشىپ يۈرەتتى.

— ماشىنىغا چىقىڭلار، تەۋەككۈل، — دېدى ئۇ كەسكىن ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ. چۈنكى ئۇنىڭ قورسىقى تازا ئاچقان بولۇپ، مەنزىلگە بالدۇرراق يېتىشنى ئويلايتتى. ئۇ ماشىنىنى ئوت ئالدۇردى. شۇ ئەسنادا دەريادىن بېلىقنىڭ «چولدۇق» قىلىپ سەكرىگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. بۇ ئاۋاز شوپۇرنى يەنە ئەندىشىگە سالدى. ئۇ دەررۇ پىكاپنىڭ ئوتىنى ئۆچۈرۈپ پەسكە چۈشتى - دە، ئالدىراپ سۇغا كىردى. سوغۇق ئۇنىڭ مېڭىسىگە يېڭىدەك سانجىلدى. بۇ يەرنىڭ تېگى قۇم ئىدى. ئۇ ئازراق مېڭىۋىدى، سۇ تىزىدىن ئاشتى. يەنە بىر قەدەم سىلجىۋىدى، پۇتى قۇمغا بارغانچە پېتىپ كەتتى. ئۇ دەرھال كەينىگە قايتىپ ماشىنىنىڭ يېنىغا كەلدى.

— مېنىڭ تۆت ياشلىق قىز نەۋرەمدىنمۇ قورقۇنچاق ئىكەنلا ئۇستام، — دېدى ھەنىپە خانىم تىت-تىت بولۇپ. شوپۇرنىڭ غۇژۇيىدە ئاچچىقى كەلدى. شۇنداقتىمۇ ئۆزىنى بېسىۋېلىپ ئۇن چىقارمىدى.

— ھە، قانداقكەن ئۇستام، ماڭامدۇق؟ — دېدى نیاز مۇخلىسمۇ تەنە قىلىپ.

— ئارقىمىزغا يانىلى. چۆرگىلىسەكمۇ چوڭ يول بىلەن ماڭايلى، سۇ چوڭقۇر ھەم ئېقىشى ئىتتىك ئىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، تېگى بوش قۇم ئىكەن. ماشىنا ماڭالمايدۇ، — دېدى شوپۇر ماشىنىنى ئوت ئالدۇرغاچ.

— ۋاي ئاللا، نېمە دەيدىغاندۇ ماۋۇ ئادەم، يەنە ئارقىمىز غايانساق يېرىم كېچىدە بارىمىزما؟ — دېدى ھەنىپە خانىم ئاۋازىنى بولۇشچە قويۇۋېتىپ. ئۇ جىددىيلەشكىنىدىن يۆتىلىپ كەتتى.

— بۇ يەردىن ئۆتىمىز دېسەك تاڭ ئاتقۇچىمۇ ئۆتەلمەي قالارمىز

كىن، — دېدى شوپۇر كەسكىن، ئەمما ئاۋازىنى مۇلايىمراق چىقىرىشقا تىرىشىپ.

— ھى ... ھى ... ھى ... ئۇستام، ئۇنداق دېمەي ... ئەمدى قاچان كەينىمىزگە يانىمىز؟ مېنىڭچە، چوڭ يولغا چىققىچىمۇ يېرىم كېچە بولۇپ كېتىدۇ. نىيازكام بىلەن ھەنىپە ھەدەمنى ئۇيقۇسىز قويۇپ توڭدۇرۇپ بۇ يەرگە كەلگەنگە تويغۇزۇۋەتمەيلى، — دېدى ئەلى ھۇسەن ناھايىتى سىلىقلىق بىلەن.

— ئۇنىڭ ئۇستىگە، مەن رۇسۇلكامغا نى جۇجاڭ، ئەي جۇجاڭلارنى بۇگۇن كەچ پېشىنگە قالماي كېلىپ بولىدۇ، دەپ خەۋەر قىلىۋەتكەن دېسىلە. ئۇلار بۇ چاغقا پاخلان سويۇپ پىشۇرۇپ يولغا قاراپ كۆزلىرى تېشىلگۈدەك بولغاندۇ. ھەيدەۋەرسىلە ئۇستام. ماشىنا پېتىپ قالغۇدەك بولسا بىز ئىتتىرىپ مۇرىدەپ چىقىرىۋېتىمىز، — دېدى قاسىم داۋۇت ئاغزىنى كالچايتىپ.

— شۇنداق قىلىمىز، خاتىرجەم بولىسىلا. تۆت قوۋۇرغا، بىر سانلىق ئەركەكلەردىن تۇرساق، بىر پىكاپنى ئىتتىرەلمەمدۇق؟ — دېدى ئەلى ھۇسەن.

— سىلى باشلىق، مەن شوپۇر، سىلى ھەيدە دېگەن يەرگە ھەيدىمەسلىك ھەددىم ئەمەس، — دېدى شوپۇر ئېچىنغاندەك بىر ئاھاڭدا. «ھەر قايسىڭ نېمە بولساڭ مەنمۇ شۇ ئاداشلار» دېدى ئىچىدە.

ماشىنا سۇغا كىرىپ ئاستا ئىلگىرىلىدى. ماتور بارغانچە كۆچەشكە باشلىدى، ئەمما سۇرئەت ئاستىلاشقا باشلىدى. شوپۇر چاققانلىق بىلەن رولنى ئۇيان-بۇيان ئۇرۇپ باراتتى. ماشىنا بارغانچە ئاستىلىسىمۇ ئالغا قاراپ ئىلگىرىلەپ ماڭدى. سۇنىڭ شارقىرىشى، ماشىنىڭ كۆچەپ غوڭۇلدىشى دەريا ئىچىدە كۆچلۈك سادا ھاسىل قىلىپ، دەريا بويىنىڭ تىنچلىقىنى بۇزدى. بىراق ماشىنىڭ مېڭىشى بارغانسېرى ئاستىلاپ، ئۇنىڭ ئالدىغا مېڭۋاتقان ياكى ماڭمايۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولماي قالدى. بارا-بارا چاق ئىزىدىلا ئايلىنىشقا باشلىدى.

— ئەپلەشمىدى، — دېدى شوپۇر كەينىدىكىلەرگە قاراپ.

— ئەمىسە، غاچچىدا چۈشۈپ ئىتتىرەيلى، — دېدى ئەلى ھۇسەن چاققانلىق بىلەن.

— ھەممىز چۈشمەسمىز؟ — دېدى ھەنىپە خانىم قورقۇنچتىن چەكچەيگەن ھالدا.

— سىلىدىن باشقا ھەممەيلەن چۈشمىسەك بولمايدۇ، — دېدى شوپۇر جىددىي ھالدا. نىياز مۇخلىسىنىڭ تېنى شۇركىنىپ كەتتى. شۇنداقتىمۇ ئىنجىقلاپ قىمىرلىغىلى تۇردى.

— ۋاي، سىلى چۈشمىسىلە، بىز ئىتتىرىپ چىقىرالمىغان ھالدىمۇ سىلىنى بۇ سوغۇقتا سۇغا كىرگۈزەمدىغان. مىدىرلىمىسىلا. بۇ سۇغا ھەرگىز چۈشكۈچى بولمىسىلا. ياش چوڭايغاندا بۇنداق سۇغا كىرىش بەك خەتەرلىك، — دېدى ئەلى ھۇسەن.

— ئەلىجان راست دەيدۇ. ياشلار بولغاندىكىن سىلى بەك كايىپ كەتمىسىلىمۇ بولىدۇ، — دېدى ھەنىپە خانىم ئېرىنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشەنمەي كىنايە قىلىپ.

نىياز مۇخلىس شۇنىڭ بىلەن شۇك بولدى. ماشىنىنىڭ ئىشىكى يېپىلدى. شوپۇر رولنى تۇتۇپ قىمىر قىلماي

ئولتۇرغاندى، ئەلى ھۇسەن ئەينەكتىن قاراپ ئاغزىنى يوغان ئېچىپ ھەجىيىپ:

— ئۇستام، ھە، دەمدۇق؟ — دېدى.

شوپۇر بېشىنى لىڭشىتتى. ئۇنىڭ چوڭقۇر قاتلىشىپ تۇرىدىغان قاپىقى يېپىشىپ كەلگەن كۆزىدىن ھېچقانداق بىر ھېسسىياتنى پەرق ئېتەلمىگەن ئەلى ھۇسەن سۆڭىكىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان سوغۇقتا ئۆزىنى قىلچىمۇ توڭمىغاندەك كۆرسىتىشكە تىرىشىپ ماشىنىنىڭ كەينىگە ئۆتتى. قاسىم داۋۇت ماشىنىنىڭ كەينىدە مۇرىلىرىنى تىرىگەن ھالدا تەلمۇرۇپ تۇرغاندى.

— ۋاي، ئانچىۋالا توڭۇپ كەتكۈدەك سوغۇق ئەمەسكەنغۇ، — دېدى ئەلى ھۇسەن.

— شۇنى دەيمەن، — دېدى قاسىم داۋۇتمۇ ئۇنىڭغا چەكسىز سادىقلىقىنى ئىپادىلەپ.

ئىككى ئادەم پىكاپنى مۇرىدەپ قاتىتىق ئىتتەردى. ئەلى ھۇسەننىڭ قوللىرى قىغچىنىڭ ئارىسىدەك قېتىپ قولاشماي قالدى. ماشىنىنىڭ سوغۇق گەۋدىسى ئۇنىڭ مۇرىسىنى ھەرە چاققاندەك ئېچىشتۇراتتى. ئەمما ئۇ چىشىنى چىڭ چىشلەپ بار كۈچى بىلەن ئىتتەردى. ماشىنا قۇلاق پەردىسىنى تىترىتىپ، موزىيىنى يۇتتۇرۇپ قويغان ئىنەكتەك ھۆركىرىگەن بولسىمۇ، ئالدىغا بىر غېرىچمۇ ماڭمىدى. ماشىنىنىڭ ئارقا چاقىدىن چاچرىغان لاي ئارىلاش سۇ ئەلى ھۇسەنلەرنىڭ ئۈستىبېشىنى چىلىق-چىلىق ھۆل قىلىۋەتتى. ئەلى ھۇسەننىڭ دائىم گەدىنىگە سالپايتىپ كىيىۋالىدىغان سارجا شەپكىسى ئىسكەتىدىن ئايرىلىپ، يۈزلىرى پۈتۈنلەي لايلاتقا بىلەن بۇلغاندى. ماشىنا بارغانچە ئىزىغا چۆكۈپ كەتتى. شوپۇر ماشىنىنىڭ چىقالمايدىغانلىقىنى ئاللىقاچان بىلگەن بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ جاھىللىق بىلەن تىرىشىۋاتقانلىقىغا قاراپ ماينى بولۇشچە بېرىپ ماشىنىنى ھۆركىرىتىپ تەڭكەش قىلىپ ئولتۇردى.

ئەلى ھۇسەن بىر ئەقىل تاپتى. ئۇ چوڭ-چوڭ تاشلارنى ئېلىپ كېلىپ ماشىنىنىڭ چاقىغا قويدى، لېكىن ماشىنا تېخىمۇ پېتىپ كېتىۋاتاتتى.

— ۋايجان، ۋاي بۇ نېمە ئىش؟ سۇ كىرىپ كەتتىغۇ؟ — ھەنىپە خانىم ۋارقىرىۋەتتى. ئەمدى ماشىنىنىڭ ئىچىگە سۇ كىرىۋاتاتتى. شوپۇر دەرھال پۇتىنى تارتىپ ئورۇندۇق ئۈستىدە چازا قۇرۇپ ئولتۇردى ۋە:

— چازا قۇرۇۋالسىلا، — دېدى كەينىگە قاراپ، نىياز مۇخلىسمۇ دەرھال چازا قۇرۇپ ئولتۇرۇۋالدى. ماشىنىنىڭ ئىچىدىكى سۇ كۆپەيگەنسېرى ئورۇندۇقلار بارغانچە پەسلەپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى.

— ۋاي خۇدايىم، ئەمدى ماۋۇ كۆرگۈلۈكنى. تەييار تۇز يولنى تاشلاپ...— ھەنىپە خانىم قورقۇپ يىغلىغلى تۇردى.

— ۋاي يىغلىماڭ. سەت تۇرىدۇ، قورقماڭ، — نىياز مۇخلىس ئۆزىمۇ قورقۇپ تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ ئايالىغا تەسەللىي بەردى.

— نېمە بولدى؟ — ئەلى ھۇسەن ماشىنىنىڭ ئىشىكىدە پەيدا بولدى. ئۇنىڭ ئۈستىبېشى تونۇغۇسىز لاي، سۇ بولۇپ، جاقىلداپ تىترەۋاتقان بولسىمۇ، نىياز مۇخلىسقا قاراپ مۇلايىم كۈلۈپ تۇرۇپ سۆزلىدى. نىياز مۇخلىس بىرنەچچە

ئىغىز تاپا - تەنە قىلىپ، ئاچچىقىنى چىقىرىۋالاي دەپ ئۆزىنى بىلەپ تۇرغانىدى، ئەلى ھۇسەننىڭ ئۇستىبىشى بىلەن ئاپئاق چىشلىرىنى تولۇق كۆرسىتىپ تۇرۇپ كۈلگىنىنى كۆرۈپ، گېپىنى ئاغزىدىن چىقىرالمىدى.

— مانا، مۇشۇندۇق بولدى! — دەپ ۋارقىراپ تەتۇر قارىۋالدى ھەنىپە خانىم.

— ئاپلا، بۇنداق بولماسمىكىن دېسەم، — دېدى ئەلى ھۇسەن چەكسىز خىجىل بولغان ھەم ئىچىگە بىر خىل قورقۇنچ چۈشكەن ھالدا گەپدىنىنى تاتلاپ. نىياز مۇخلىس سىنچىلاپ قاراپ ئۇنىڭ چىرايىنىڭ تۆمۈردەك كۆكىرىپ كەتكىنىنى، پۈتۈن كىيىم - كېچەكلىرىنىڭ لاي - مۇز بولۇپ قېتىپ تاراقلاپ كەتكىنىنى كۆرۈپ، بىردىنلا ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ كەتتى.

— ئۇكام، كىيىملىرىڭىزگە مۇز تۇتۇپ كەتتىمۇ نېمە؟

— ھە، ئانچە ئەمەس، — دېدى ئەلى ھۇسەن كۈلۈپ تۇرۇپ. ئەمما ئۇنىڭ يۈز موسكۇللىرى سوغۇقتا تارتىشىپ كەتكەنلىكتىن كۈلكىسى تازا ئەپلەشمىدى.

— بولۇڭ، بولۇڭلار، ماشىنىغا تېز چىقىڭلار! شۇنچىۋالا بولۇپ كەتكەن بارمۇ، — دېدى نىياز مۇخلىس. كۈچىگەنلىكتىن ئۇنىڭ ئاۋازى خىرقىراپ كەتتى.

ئەلى ھۇسەن كەينىگە قاراپ بولغۇچە جاقىلداپ تىترەپ كەتكەن قاسىم داۋۇت ماشىنىغا چىقىپ بولدى. ئەلى ھۇسەن ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قېلىۋىدى، نىياز مۇخلىس ئۇنىڭ قېتىشىپ كەتكەن قوللىرىنى تارتىپ ماشىنىغا چىقاردى. ئىشىك ئېچىلىش بىلەن گۈررىدە كىرگەن سوغۇقتىن ھەنىپە خانىم تېرىكىپ كوتۇلداپ كەتتى ھەم لاي يۇقۇپ كېتىشىدىن قورقۇپ ئۆزىنى ھە دەپ ئەپقاچتى. شۇ چاغ ئۇ ئىككىيلەن كىرپىدەك تۇگۈلۈپ بىر - بىرىگە چاپلىشىپ دېگۈدەك ھەنىپە خانىم بىلەن ئارىلىق قالدۇرۇپ ئولتۇرۇشتى.

— ئۇستام، قانداق قىلىمىز؟ — دېدى ئەلى ھۇسەن مۇلايىم كۈلۈپ تۇرۇپ. ئەمما جاقىلداپ تىترەپ تۇرغانلىقتىن ھەر قانچە قىلسىمۇ گېپىنى تازا قولاشتۇرالماي قالدى.

— ئامال يوق، — دېدى شوپۇر ئالدىغا — دېرىزىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان چەكسىز ئاسمان بوشلۇقىدىن يۈلتۈزلارغا قاراپ، بۇرۇنقىدەك توڭلۇق بىلەن.

ئەلى ھۇسەندىن باشقىلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئاچچىقتىن چىرايلىرى ھەر قىسما تۇرۇلۇپ، شوپۇرنى بوغۇۋەتكۈسى كېلىپ كەتتى. لېكىن ئەلى ھۇسەن يەنىلا كۈلۈپ تۇرۇپ:

— ئۇستام، ئامال بولمايدىغان ئىشمۇ بولامدۇ؟ ئامال قىلايلى ئەمدى. ياكى يەنە ئىتتىرەمدۇق؟

— يەنە ئىتتەرسەك ماشىنا تېخىمۇ پاتىدۇ.

— ئەمىسە، قانداق قىلىمىز؟! — نىياز مۇخلىس ئۆزىنى زادىلا بېسىۋالالمىغان ھالدا زەردە قىلدى. شوپۇر دەررۇ ئۇنىڭغا قارىدى.

— قانداق قىلاتتۇق، مۇشۇنداق ئولتۇرىمىز. بولمىسا مانا ماشىنا سىلىنىڭ، ئاماللىرى بولسا قىلسىلا، — دېدى شوپۇر نىياز مۇخلىستىن بەكرەك ئاچچىقلاپ.

— ھاي - ھاي، بولمىدى ئۇستام، سىلى ئۆزلىرىنى بېسىۋالسىلا. نى جۇجاڭ سىلى خاپا بولمىسىلا. بۇ ئۆزى ئاق كۆڭۈل

تۇز ئادەم. خاپا بولمىسلا ئۇستام، نى جۇجاڭ دېگەن بىزنىڭ بېشىمىزنى سىيلايدىغان ئادەم. سىلى ئۆزلىرىنى تۇتسىلا...

ئەلى ھۇسەن ھەر ئىككىسىنى باستى: نىياز مۇخلىسقا چىرايلىق گەپلەر بىلەن ئۆزرە قويدى، شوپۇرنى سىلىق گەپلەر بىلەن بېسىپ ئەيىبلىدى. نىياز مۇخلىسمۇ، شوپۇرمۇ جىم بولدى. ماشىنىنىڭ ئىچىنى بىر ھازا سۈكۈت باستى. «مېنىڭ بېشىمنى بىر ئاللا بىلەن ئىككى قولۇمدىن باشقا سىيلايدىغان ئادەم يوق، ھەم تامايىممۇ يوق. سىيلىسا سېنىڭ بېشىڭنى سىيلايدۇ، ئاداش» دېدى شوپۇر ئىچىدە. سىرتتا تاغ تەرەپتىن سوقۇۋاتقان سوغۇق شامال تېخىمۇ كۈچەيدى. شوپۇر ماشىنىنىڭ چىرىغىنى پۈتۈنلەي ئۆچۈرۈۋەتتى. ئەمدى ماشىنا ئىچىنى قاراڭغۇلۇق باستى. دەريا سۈيىنىڭ شارىلدىشى، سوغۇق تاغ شامىلىنىڭ ۋىژىلدىشى ۋە قەيەردىندۇر كېلىۋاتقان تۈلكىنىڭ ھۇۋلىغان ئاۋازلىرى قوشۇلۇپ قاراڭغۇلۇق باسقان بۇ ساي ئىچىگە تېخىمۇ سۈرلۈك تۈس بېرەتتى.

— ئۇستام، — دەپ ئاستا نوقۇدى ئەلى ھۇسەن مۇلايىملىق بىلەن. شوپۇر «ھە» دېگەندەك سەل مىدىرلاپ قويدى، — قاسىماخۇن رۇسۇلكاملارنىڭكىگە بېرىپ تراكتور تېپىپ كەلسە بولارمۇ؟

— ھامان شۇنداق قىلماي ئامال يوق، — دېدى شوپۇر پەرۋاسىز ھالدا.

— قاسىماخۇن، شۇنداق قىلىڭە، مەن باراي دېسەم بىلمەيدىكەنمەن، — دېدى ئەلى ھۇسەن ئادەمنىڭ ئىچىنى ئاغرىتقۇدەك بىچارە تەلەپپۇزدا.

— ۋاي، ئەي جۇجاڭ، ئادەمنى خىجىل قىلمىسلا دەيمەن، — دەپلا ئىشىكنى ئېچىپ سۇغا سەكرىدى قاسىم داۋۇت.

— «زەنجىر تاپان» بولمىسا بولمايدۇ، جۇمۇ، — دېدى شوپۇر پالاقلاپ سۇ كېچىپ كېتىۋاتقان قاسىم داۋۇتنىڭ كەينىدىن توۋلاپ.

ماشىنا ئىچىنى يەنە جىمجىتلىق باستى. ھەممەيلەن جىمجىت ھالدا قاسىم داۋۇتنىڭ دەريادىن ئۆتۈشىگە قاراپ ئولتۇردى. بىر دەمدىلا ئۇنىڭ قارىسى يوقالدى.

— يېزىغا قانچىلىك يول بار؟ — سورىدى ئەلى ھۇسەن شوپۇردىن.

— توققۇز - ئون كىلومېتىر كېلەرمىكىن.

— بىر سائەتتە بارالار - ھە؟

— ئۇھ... — دەپ ئىچىگە تارتىۋەتتى ھەنىپە خانىم، — بۇگۈن كېچە دەريادا تۇنەيدىكەنمىز - دە! ۋاي ئېسىت، ۋاي ئېسىت!...

— تەلىيىمىز بولسا تراكتور ئۆتۈپ قالسا تارتىپ قويار، — دېدى ئەلى ھۇسەن ھەنىپە خانىمنىڭ كۆڭلىنى ياساش ئۈچۈن، ئەمەلىيەتتە، يېرىم كېچىدە بۇ يەردىن تراكتور ئۆتىدۇ دېيىش كۈلكىلىك بىر گەپ ئىدى.

بىر سائەت... ئىككى سائەت... ئۈچ سائەت... ئۆتۈپ كەتتى. كېچە سائەت ئۈچ بولدى. سوغۇق ۋە قورساقنىڭ ئاچلىقىدىن ھېچكىمنىڭ كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمەيتتى، ئۇلار كۆزلىرىنى يىراقتا تىككىنىچە ئولتۇرۇشاتتى.

— كەلدى، — دېدى تۇيۇقسىزلا ئەلى ھۇسەن خۇشال ۋارقىراپ. ھەممەي

لەن جانلىنىپ كەتتى. يىراقتىن «پاللدە» قىلىپ بىر ئوت يېنىپلا يەنە ئۆچتى. ھەممەيلەن ئۈمىدسىزلىنىپ تۇرغاندا ئوت يەنە پەيدا بولدى.

— دەل ئۆزى شۇ! — دېدى ئەلى ھۇسەن. بىراق ئۇلار تازا سەنچىلىپ قاراپ ئۇنىڭ بىر كىملەر ياققان گۈلخان ئىكەنلىكىنى بىلىپ جىم بولۇپ قېلىشتى.

— ۋىيەي، پەسكە چۈشىمەم بولاتتى ئەمدى... — دېدى ھەنىپە خانىم ئىنجىقلاپ. ئۇ قىمىرلىغىلى تۇرغىلى خېلى بولغاندى. ئەلى ھۇسەن دەرھال سۇغا چۈشتى.

— كەلسىلە، ھاپاش بولىسىلا. بۇ سۇغا ھەرگىز چۈشەلمەيلا، — دېدى ئەلى ھۇسەن چەكسىز ھۇرمەت بىلەن.

— ۋىيەي ئۇكام، ئۇنداق قىلماڭ ئادەمنى ئىزا تارتقۇزۇپ، بولدى، ئۆزۈم ئايىغىمنى سېلىپ چۈشەي.

— ياق... ياق... ئۇنداق دېمىسىلە. بۇ سۇغا چۈشسىلە ھەرگىز بولمايدۇ. سىلى بۇ سۇغا چۈشسىلە چۈقۇم ئاغرىپ قالىلا. مەنلا ھۆل بولاي، كەلسىلە. تارتىنمىسىلا. مەن ئۆز ئىنىلىرى تۇرسام، مېنى يات كۆرۈۋاتاملا؟ ئۇنداق قىلىسىلا مەن خاپا بولىمەن. مانا ماۋۇ لاي چاپىاننى سېلىۋېتەي.

— ۋاي - ۋاي... — ھەنىپە خانىم «ۋاي - ۋاي» دەپ بولغۇچە ئەلى ھۇسەن نېپىز پوپايكا بىلەن قالدى.

— بولدى، ئەلىجاننى توڭدۇرماڭ، ئۆز ئىنىڭىزدەك ئەمەسمۇ، ھاپاش بولۇڭ، راست، سىز سۇ كېچەلمەيسىز، — دېدى نىياز مۇخلىس.

بىردەم تالاشقاندىن كېيىن ئاخىرى ھەنىپە خانىم ئەلى ھۇسەنگە ھاپاش بولدى. شوپۇر كۈلكىسىنى ئىچىگە پاتۇرالماي كالپۇكىنى چىشلەپ قانىتىۋالدى. ئەلى ھۇسەن ھەنىپە خانىمنى ئارقىغا دەريانىڭ قۇرۇق يېرىگە ئاپىرىپ قويۇپ ماشىنىنىڭ يېنىغا قايتىپ كەلدى.

— ئۇكام، ماشىنىغا چىقىۋېلىڭ. چاققان بولۇڭ، توڭۇپ كېتىسىز دەيمەن، — دېدى نىياز مۇخلىس.

— ياق، ھېچقىسى يوق، — دېدى ئەلى ھۇسەن مۇلايىم كۈلۈپ.

شۇ چاغدا ھەنىپە خانىمنىڭ يۆتەلگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. ئەلى ھۇسەن دەرھال بىرىپ ھەنىپە خانىمنى يۈدۈپ ئەكىلىپ ماشىنىغا چىقاردى. ھەنىپە خانىم ئۇنى ئۆزى بىلگەن بارلىق تىللار بىلەن مەدھىيىلىمەكتە ئىدى.

— تايىنلىق سىلىمۇ چۈشۈپ چىقامىلا؟ — دېدى ئەلى ھۇسەن نىياز مۇخلىسقا كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ.

«ھەقىقەتەن ئېسىل يىگىت ئىكەن بۇ، بولدى، خەقنىڭ ھەر قانچە پىكرى بولسىمۇ كۆزۈمنى يۇمۇپلا مۇشۇ بالىنى بىرىنچى قول قىلىشىم كېرەك» دېدى نىياز مۇخلىس ئىچىدە ئۇنىڭغا ھاپاش بولۇۋېتىپ.

ئابدۇكېرىم مەخسۇت

تۇيغۇلار گۈزەل، هايات بىر دۇنيا

پارلا قۇياش، كۈلسۈن لالىلەر

سۆيگۈ تېگى، ئاھ قۇتلۇق سەھەر،
لەۋلىرىگگە سۆيىمەن قانماي.
هاياش قىلىپ يېگى دۇنيانى،
پارلا قۇياش، نۇر چېچىپ تىنماي.
لەۋلىرىگدە تاتلىق كۈلۈشلەر،
يانىقىگدا يانسۇن سۆيۈشلەر.

پارلا قۇياش، قىرلار، ئېدىرلار
تۆشلىرىنى ئېچىپ قاقلانسۇن.
تاغ سۇلىرى سېلىشىپ چۇقان،
مۇنبەت زېمىن كۈلسۇن، شادلانسۇن.
ئۇمىد ئاتا قىلار كۈلۈشۈك،
غەشلىك سالار دىلغا مۆكۈشۈك.

پارلا قۇياش، كۈلسۈن لالىلەر،
دىل تەكتىدە بىخ سۈرسۇن باهار.
ئويناقلىشىپ مەيىن شاماللار،
سىگىپ كەتسۇن تىنىققا ئىپار.
پارلا قۇياش، باغاشلاي سېنى،
قۇچىقىگدا ئەركىلەت مېنى.

كۈلگىن قۇياش، ئويغانسۇن هايات،
سۆيۈشلەردىن رەگلەنسۇن ئۇيۇق.
چېچەكلەرنىگ جىلمىيىشلىرى
قەلبلەردە قوزغاپ تۇيغۇ، زوق.
پارلا قۇياش، كۈلسۇن لالىلەر،
پۈتسۇن دىلدىن هىجران، نالىلەر.

مەن باهار پۇشتى

باهار مېنى: «سەن پۇشتۇم» دېدى،
كۆز قارامغا جەملەندى سۆيگۈ.
يۈزلىرىمدىن سۆيدى شاماللار،
يۈرىكىمدە ئاتەشلىك تۇيغۇ.

تىنىقىمدا باهارنىگ هىدى،
نىگاهىمدا گۈللەر جىلۋىسى.
لەۋلىرىمدە كۈلكىلەر قىيان،
قانلىرىمدا هاياتلىق هېسسى.

تېنىم يايراپ باهار پەيزىدىن،
بىخ سۆيگۈسى ۋۇجۇدۇمدا جەم.
باقسام باسقان ئىزىمغا يېنىپ،
ۋادىلارنى قاپلاپتۇ كۆكلەم.

تاڭ امريكىسى

تاڭ كېلەر قات - قات تاغلار قۇچىقىدىن،
تاڭلارنى تۇغامدىكىن ئاشۇ تاغلار؟
چېكىنەر تۈن لەشكىرى نەلەرگىدۇ،
ساباغا ئىپار ھىدنى يۈكلەر باغلار.

تاغلارنىڭ يوتىسىدا يانار ئاتەش،
باغلارنىڭ قۇچىقىدا نۇر دەرياسى.
ۋىلىقلاپ كۈلەر زېمىن، كۈلەر چېچەك،
ئۈستىدە يالىلدايدۇ تاڭ لىباسى.

تاڭ كېلەر، كەلگىنىدەك كۈلۈپ دىلبەر،
تاڭ بىلەن سۆيۈشىدۇ تاڭدا ئۆمۈر.
ۋىسالىنىڭ قۇچىقىدا تاڭنى قۇچۇپ،
ساباللار جاملىرىدىن ئىپار سۈمۈر.

پىچىرلاشلار كۆچتى ياپراققا

بەرنا يىگىت شوخ قىزنى قۇچۇپ،
پىچىرلايدۇ كۆزى - كۆزىدە.
ئالەم - ئالەم ۋەدە سۆزىدە،
تۇرار بەزەن لەۋلەر جۈپلىشىپ.

كېلەر ئۇلار باغقا ھەم ئاخشام،
قولتۇقلىشىپ كۆزلىرىدە ئۇت،
قەدەملەر گۈل، قەدەملەردە قۇت،
يۈرەك ئوينار تاپماستىن ئارام.

ئايلار ئۆتتى كەلدى تەنھا قىز،
كىرپىكلىرى بەرگىدە شەبنەم،
قوشۇمىسى ئۈستىدە ئەلەم،
سۆيۈشلەردىن قالدى ھەسرەت، ئىز.

قىز ئۆرتىنەر ھەسرەت - پىراقتا،
پىچىرلاشلار ئاڭلانماس بىراق.

قىز كۆزىدىن تۆكۈلەر مونچاق،
پىچىرلاشلار كۆچكەن ياپراققا.

كۆز ئالدىمدا ئاقارغان دالا

كۆز ئالدىمدا ئاقارغان دالا،
چاقنار تۈمەن يۇلتۇز جىلمىيىپ.
نېپىز مانان يېيىپتۇ ئېتەك،
يەرۇ ئاسمان تۇرار چېتىلىپ.

غىچىرلايدۇ ئاياغ ئاستىمدا
ئاق قار گويا نازلىق كۈلگەندەك.
ۋۇجۇدۇمدا ئاتەش تۇيغۇلار،
يۈزلىرىمنى سابا سۆيگەندەك.

يەرمۇ ئاپئاق، كېچىمۇ ئاپئاق،
بولسا شۇنداق ئىنسان كۆڭلى ئاق.
تەنھالىقتا سۈرىمەن خىيال،
ئوي - خىيالىم بولسا دەيمەن ئاق.

كۆز ئالدىمدا ئاقارغان دالا
ياتار تىنچ، شېرىن چۈش كۆرۈپ.
لەۋلىرىمدە يېنىك پىچىرلاش،
كۆز قارامدا باھارنى كۆرۈپ.

ئاتەش نەپەس، ئاتەش تۇيغۇلار
قۇچاقلايدۇ ئەركىلەپ مېنى.
كۆز ئالدىمدا ئاقارغان دالا،
تارقىتىدۇ باھار ھىدىنى.

ئۆسمۈر ھەققىدە بالالادا

تۈن كۆرپىسىگە تاشلاپ ئۆزىنى،
يۇلتۇزلار كۆچۈشىگە باقىدۇ ئۆسمۈر.
خىياللار كېمىسىدە دولقۇنلار ئارا،
ھايات دېڭىزىدە ئاقىدۇ ئۆسمۈر.

شامالنىڭ ئاھىنى تىڭلار تەشۋىشتە،
چېچەكلەر شۇدرلىشى ئاڭا بىر دۇنيا.
نۇرلار قانىتىدا كېزەر ھەرياننى،
يۇرىكى پەزاغا چاچار نۇر - زىيا.

بەزىدە قىمىرلار ياقۇت لەۋلىرى،
يۇرەك ئۇرۇشىدا بىر سىر ھۆكۈمران.
رەڭلەر دۇنياسىغا شۇڭغۇيدۇ پىكرى،
كۆزى قارىچۇقىغا چۆكىدۇ چولپان.

زامانىنىڭ تەشۋىشى، دەردى مۇجەسسەم
ئۇلارنىڭ تۇرۇلگەن قوشۇمىسىدا.
ئەتىنىڭ كارۋىنى كېلەر ئۇمىدۋار
ئېغىر نەپەسلەرنىڭ پۇشۇلدىشىدا.

ھېچكىم توختىتالماس ئۇنى يولىدىن،
نۇرلار ئۇچۇشىمۇ يېتەلمەس ئاڭا.
ئىنسان كۆڭلىسچۇن پىدا ئەيلەپ جان
قېنىنى گۈل ئېتىپ چاچىدۇ گويا.

زېمىننىڭ ئوتىدا ئۇنىڭ قوللىرى،
ھايات ئۇيقۇسىدا كۆرەر شېرىن چۈش.
ئۇ كېلەر قۇيۇشنى بېشىغا ئېلىپ،
ياقۇت لەۋلىردە بىر تاتلىق كۈلۈش.

دېرىزىنىڭ يېنىدا بىر قىز

دېرىزىنىڭ يېنىدا بىر قىز
ئۇزاقلارغا باقار پەرىشان.
گۈل چېھرىدە خىياللاردىن ئىز،
كۆزلىرىدە سىرلىق ھاياجان،
قىز تۇرىدۇ ئۇنسىز، تەۋىشسىز.

ئۇپۇق يېيىپ قارا چېچىنى،
تۇن پەردىسىن تارتىدۇ گۈگۈم.

سۈكۈت باسقان ئۇۋىنىڭ ئىچىنى،
گويا جاھان بولغىنىدەك گۇم،
ھەسرەت قىزغا قىلىدۇ ھۇجۇم.

كىرپىكىدە يالتىرار شەبنەم،
قىز ئاھىدىن زېمىن سىلكىنەر.
كىمدۇ قىزغا ئەيلىگەن سىتەم،
نېچۈن ئۇمىد ئۇندىن چېكىنەر،
قىز ۋۇجۇدى نېمىشقا تىترەر؟

باغدىن ئۇچقان تۇننىڭ شامىلى
ئەركىلىتىدۇ سۈيۈپ يۈزىنى.
كۆز يېشىنى سۈرتۈپ قويىدۇ،
ياشتىن خالىي ئەيلەپ كۆزىنى،
رەپىق ئەيلەپ قىزغا ئۆزىنى.

قىزغا ئاستا پىچىرلايدۇ ئۇ:
«ئۇ نامەرتنى كۈتمىگىن، زىنھار.
تەلمۈرمىگىن، چەكمە ئىزتىراپ،
كۈل، ھاياتقا باققىن ئۇمىدۋار،
ساڭا ۋىسال، ساڭا بەخت يار!»

شېئىرىم

ئۆتۈپ كەلدىم ئەللىك داۋاندىن،
تىكىلگەن كۆزلىرىم قانچە داۋانغا.
داۋانلار ئاشقىنىمدا ئويناق يۈرىكىم،
تولىدۇ زەپ يۈكسەك ئارزۇ - ئارمانغا.

ئارمانلار يېتىلەپ مېنىڭ قولۇمدىن،
ئۆتەرمەن يەنە ئەللىك داۋاندىن.
ۋاقىتسىز توختىسا ئەگەر يۈرىكىم،
قۇتۇلماس روھىمۇ ئارزۇ - ئارماندىن.

مېنى ياشىمىدى دەڭلار جاھاندا،
شېئىرىم مېنىڭسىز ئۆمۈر سۈرمىسە.
شائىر ۋۇجۇدىدا تۇغۇلغان شېئىر،
نە كېرەك دىللارغا سىڭىپ كىرمىسە؟!

ياسمن زلال

هايات يولى

تاك ... ئۇپۇق لېۋدده گىرىم، كۆلەر كۆن
ھىجرانى ئۆرتىگەن زېمىنغا بېقىپ.
زەررىلەر تۆكۈلدى گۈلشەن دىيارغا،
يۇلتۇزلار ئاسماندىن چۈشكەندەك ئېقىپ.
تەبەسسۇم ئەيلىدى قارلىق چوققىلار،
خانتەڭرى ئۈستىدە ئالماس جىلۋىسى.
جاۋاھىر مارجاندۇر پەرىزات ئاسقان
تاغلارنىڭ دۇر چاچقان شارقىراتمىسى.
گۈلخانىلار لاۋۇلدار، مەشرىق لېۋدده
زەر شولا تۆكمەكتە قۇياش يالقۇنى.
چوققىلار تۇتاشقان زەڭگەر ساماداً
تەۋرەنەر تىللارەك بۇلۇت دولقۇنى.
بوستانلار يەلپۈنەر مەيىن ساباداً،
نۇر سۈيگەن ياپراقتا مەرمەر جۇلاسى.
دەريالار چېھرىدە ئوينار تەبەسسۇم،
چىمەنزار قىرغاقتا شەپەق لباسى.
ئاھۇ كۆز بۇلاقلار مارجان چاچىدۇ،
گۈلشەنلەر تاۋلىنار رەڭدار گىلەمدەك.
بۇلبۇللار خەندىدە ھايات كۈلكىسى،
مۇھەببەت ۋەسلىگە چۈمگەن ھەر يۈرەك.
قارىدىم قۇياشقا، ئېھ. مەسۇم بوۋاق
مېھرىبان ئانىغا تەلپۈنگەندەك.
قۇياشمۇ مەڭزىمگە سۈيدى نۇر بىلەن،
ئانىجان ئوغلىغا تەلمۈرگەندەك.
ئاھ، قانداق قىممەت - ھە! بىزگە يورۇقلۇق
يۈرىكىم يالقۇنغا جان ئاتقان پەرۋان.
نۇر بىلەن چېگىلگەن ھايات رىشتىسى
ئازابكار ئىنسانغا زۇلمەت ئىچرە جان.
جۇش ئۇردى قەلبىمدە سۈيگۈ دەرياسى،
قۇياشتەك تەلپۈندۈم گۈلزار زېمىنگە.
چۈلىدى ئىشقىمنى ئانا يەر ئىشقى،
ئىپتىخار سىخىمدى ئەسلا تېنىمگە.
مەن يۈردۈم سەيلىدە — يۇرت باغلىرىدا
ھەزرىتى سۇلايمان شاھزادىسىدەك.
پۇرىدىم قان رەڭداش گۈللەرنى سۈيۈپ،
شادلىقتىن قەلبىممۇ ئېچىلدى گۈلدەك.

ۋادەرىخ، كەچ كىردى، باشلاندى گۇگۇم،
تاغلارنىڭ كەينىگە باش قويغاندا كۈن.
ياپتى كەچ ئالەمگە كۈل رەڭ يوپۇقنى،
كائىنات تەختىگە چىقتى قارا تۈن.
تاشلىسام ئالەمگە بىر تەكشى نىگاھ،
قايغۇلۇق ھالەتتە غەمكىن تەبىئەت.
بۇلبۇللار ياكراتماس يالقۇنلۇق مۇقام،
بوستانلار كۆرۈنمەس باقسام بىتاقەت.
تۈن تارتتى كۆزۈمگە بىر قارا نىقاب،
يورۇقلۇق ۋەسلىگە كەتتىم زارىقىپ.
مىڭ پارە ئەيلىدى باغرىمنى بۇ ھال،
ئىنتىلدىم ھەر ياقتا يۈگۈرۈپ يىقىلىپ.
پۈتكەندە يۈرەكتە تاقىتىم - سەۋرىم،
چاراقلاپ پارلىدى كۆكتە تولۇن ئاي.
تارقالدى كېچىنىڭ قارا تۇمانى،
يورۇتتى ئالەمنى كۈمۈش نۇر، ئايھاي!
جىلمايدى يۇلتۇزلار زۇمرەت ساماداً،
دېگىزلار تەگتىدە يانغان گۈھەردەك.
دەريالار چېھرىدە ئۇنىڭ سىيماسى،
گويا كۆك شايىغا ئۇنچە تاققاندەك.
كۆرۈندى ئالماستىن تاج كىيگەن تاغلار،
سۈتتەك ئاي نۇرىدا بىر ئۇز يالتىراپ.
كائىنات يۈزىدە ھايات جىلۋىسى،
شادلىقىم جۇش ئۇردى بۇ ھالغا قاراپ ...
تۈن نىسپى ... ئۇ قوغلاپ ئۆتمەكتە ۋاقىت،
ئاھ، ئەجەب ياپتىغۇ ئايمۇ يۈزىنى.
سانجىلدى باغرىمغا ھىجران تىغ بولۇپ،

كۆرسەتمەك كويىدا يەنە ئۆزىنى.
ۋە لېكىن چۈشەندىم شۇ ھېكمەتنى مەن،
ھاياتتا يار ئىكەن ۋىسال ۋە ھىجران.
قارىغا! يىرتىلدى تۇننىڭ پەردىسى،
پارلىدى سۈبھىدە نۇرانە چولپان.
كۆپ ئۆتمەي مۇقەددەس تاغلار كەينىدىن
ئالتۇن رەڭ نۇر تۆكۈپ چىقتى ھەم قۇياش.
باشلاندى دەريادەك جۇشقۇن بىر ھايات،
بۇ شۇنداق ھاياتكى، قەلبىكە سىرداش.
قان ۋە تەر ياشناتقان بۇ گۈل دىياردىن
كېتەلمەس ئاي، چولپان، قۇياش ئايلىنىپ.
كۈن كەتسە ئاي كېلەر، ئاي كەتسە چولپان،
تاغدا كۈن تەلپۈنۈپ كېلىدۇ يېنىپ!
بۇ گويا بىز باسقان ھاياتنىڭ يولى،
گاھ بەخت - خۇشاللىق، گاھى دەرد - ئازاب.
ۋە لېكىن كۆكسۈمدە لاۋىلدار ئۈمىد،
تىكىلدىم بىر پارلاق ئىقبالغا قاراپ!

ئاھ، لالەم

چىدىمىدىم، چىدىدىڭ قانداق،
ئۆزگىگە جور بولۇشقا لالەم.
بىراۋ قىستى گۈل قىلىپ سېنى،
ئۈپۈققا ئوت تاشلىدى نالەم.
ئاھ، تۆكۈلدى بەخت شارابىم،
ئاھ، جاراڭشىپ سۈندى پىيالەم.

بۇگۈن ساڭا توي، ماڭا ھازا،
كۆكنى قۇچتى ساز، ناغرا - سۈناي.
ئۆتەمدىغان بىر قوشۇق غىزا،
كۆز ياشلىرىم ئاقار توختىماي.
سەن قەلبىمدە ھىلال ئاي ئىدىڭ،
ئۆچتىڭ كۆكتىن ھۆسنۈڭگە تولماي.

مۆكتۈڭ بۇلۇت كىرىشىگە بىردىن،
يۈرەك بولدى ئاھ، تىلىم - تىلىم.
چىدىمىدىم، قانداق چىدايمەن،
كۆيدى قۇندۇز چېچىڭدەك دىلىم.
قۇرۇپ كەتسۇن سېنى «ئۆزگىنىڭ —
جۈپتى بولدى» دېسە گەر تىلىم.

ئېسىڭدىمۇ بالىلىق چاغلار،
سامانلىقتا، باغدا مۆكۈشۈپ،
ئوينىشاتتۇق چوڭلار ئالدىدا،
قۇچاقلىشىپ، ئەركىن سۆيۈشۈپ.
ھېچكىم بىزدىن رەنجىمەس ئىدى،
زوقلىناتتى راسا كۈلۈشۈپ.
قول تۇتۇشۇپ بېرىپ مەكتەپكە،
قولتۇقلىشىپ يېنىشماپمىدۇق؟
تايچاقلاردەك قىيغىتىپ سەكرەپ،
شوخلۇق قىلىپ چېپىشماپمىدۇق؟
«ئۆي تۇتۇشۇپ» ئوينىپ ئايدىڭدا،
جىق گەپلەرنى دېيىشمەپمىدۇق؟

«ئۆي تۇتۇشۇپ» ئوينىغان ئويۇن،
ئويۇن پېتى قالدىغۇ، ئەپسۇس!
ئاھ، مۇمكىنمۇ ئەمدى چېلىشماق،
خالايىقتىن قىلماستىن نومۇس.
ئەي بالىلىق، قايتىلانساڭچۇ،
قېنىۋالسام ساڭا راۋۇرۇس.

مۇھەممەتجان سادىق

مۇھەببەت لىرىكىلىرى

سېغىنىش

كۆزۈمدە ...
كۆڭلۈمدە ...
ئولتۇرسام - قوپسام
كەتمەيدۇ زادىلا خىيال، ئويۇمدىن.
ئاھ، مېنىڭ قىزىتمام ئۆرلىگەنمىدۇ؟
چېچىلار ئوتلۇق تەپ ئېغىز، بويۇمدىن.
قەلبىمدە سېغىنىش ئىنتىزارلىقى،
گويا جان ئارامى مەيگە تەشنا مەن!

جىمجىتلىق ئىچىدە ئاقىدۇ خىيال،
يۇلتۇزلۇق ئاسمانغا گويا ئاشنا مەن!...
كۆزلىرىم ئۇزۇلمەس تونۇش يوللاردىن،
ۋە لېكىن، ئاڭلانماس ئاياغ شەپىسى.
شۇنچىلىك مۇڭ،
ئېغىر جىملىققا چۆككەن،
ئاھ، مېنىڭ —
مەجنۇننىڭ غېرىب كەپىسى...
شۇنچىلىك سېغىنىدىم سېنى، قارا كۆز،
قەيەرگە يوقالدىڭ،
خەۋىرىڭمۇ يوق.
بىلدىڭمۇ: سېنىڭسىز بولمايدىكەن (راست!)
ئەمدى بۇ ئۆمرۇمدە شادلىق،
ھەۋەس،
زوق...

تۇر، قېنى، ئورنۇڭدىن كۆلۈپ، قارا كۆز

بايىلا بار ئىدى،
كەتكەندۇ نەگە،
(تۇن شۇنچە قاراڭغۇ)
تولۇن يۇزلۈك ماھ؟!
نەدىسەن دىلىبىرىم،
ئىز - دېرىكىڭنى
ئالالماي چېكىمەن تەنھالىقتا ئاھ!...
مەن باردىم قۇتلۇق ئىز قالغان جايلارغا،
«كەلمىدى نىگارىڭ!» دېدى گۈل - گىياھ...
مەن بىلەن بىرلىكتە يىغلىدى كاككۇك،
يىغلىدى ئاپئاق قۇش ئۇچقان يار - قىيا...
مەن سېنى ئىزدەيمەن ئەمدى قەيەردىن،
ئالدىمدا شېرىن چۈش يوقالغان كۈندۈز.
بىرىدىنلا مەجنۇنغا ئايلاندىم، پىغان
ئۇرلىدى كۆكسۈمدىن،
قارايدى يۇلتۇز...
شاماللار، شاماللار!
مېنىڭ يارىمنى
كۆردۈڭلار قەيەردە، كۆزلىرى ياشمۇ؟!
ۋە ياكى يۈرەمدۇ خىيالىنى، بىغەم،
يىغلىغان ئايىمدۇ، يا قەلەم قاشمۇ؟!
ئوت كەتتى ئاھ، مېنىڭ قۇلاقلىرىمغا،
سۈرەمدۇ ئوي - خىيال ھەسرەتلىك نىگا؟!
يىغلامدۇ چۈشۈپ يا، ئۆمۈچۈك تورىغا
كۆزلىرى يولۇمغا بولۇپ ئىنتىزار؟!
ئاھ، خۇدا!
ھاياتتىن تۈگەيدۇ قاچان،
بۇ تورلار —
بۇ سىرلىق قاپقارا تورلار؟!
ئۆمۈچۈك!
توقۇما،
بولدى قىل ئەمدى،
كۆردۈڭمۇ، ئاقماقتا چىرايلىق نۇرلار!...
پەرىشتەم، بىر سادا بەرگىن، مەجنۇنىڭ
كۆمۈلۈپ كەتمىسۇن غەم - قايغۇسىغا!
ئاتلىنار چولپاندەك جەڭگە، ئىشەنگىن،
ئۇنۇڭنى ئاڭلاپ تۇن قاراڭغۇسىغا!...
مۇھەببەت ئالدىدا دوزاخمۇ ئۇچقۇن،
ئۆمۈچۈك تورلىرى قانچىلىك نېمە!؟
ئۇرلەيدۇ دولقۇنلار يېرىپ قىرغاققا،
قول تۇتۇپ بىز چۈشكەن چىرايلىق كېمە!...
كۆردۈڭمۇ، كۆرۈنگەن يېشىل قىرغاقنى،
ئۇ يەردە گۈللەر بار،
گۈل - چېچەكلەر بار!
ئۆمۈچۈك توردىن خالىي ئۇ چىمەن،
سەن ۋە مەن ئويلىغان كېلەچەكلەر بار!...
سۈرت، قېنى، كۆزۈڭنى،
يىغلىغان بولساڭ،
تېز تۇرغىن ئورنۇڭدىن كۆلۈپ، قارا كۆز!
كەل مېنىڭ قېشىمغا،
كەلگىن ئۇچقاندەك،
كۆتمەكتە بىزنى ئۇ كەڭرى دالا - تۈز!...

مۇھەببەت

بىلمىدىم، جەننەتمىدۇ، جەھەننەممىدۇ؟!
ئويلايمەن: ئۇنىڭدا ھەر ئىككىسىنى ...
سۈرگۈزەر بېھىشتىنىڭ پەيزىنى ساڭا،
يېقىملىق تەبەسسۇم، خۇلقى - جىلۋىسى ...
گاھى ئۇ شۇنداق تاتلىقكى:
جىنەستە لەۋلەر —
شىرنىسى، ھۇزۇرى، لەززىتى
بارەدەك...
گاھى ئۇ جاراڭلار كۆڭۈلدە لەرزان،
خۇش كەيىپ تۈيغۇلار چاچقۇچى
ئەۋرىشىم تارددەك ...
گاھى ئۇ، قان قىلار يۈرەكنى شۇنداق:
قايغۇ - ئەلەمنىڭ تۈن - كېچىسىدە
تەمتىرەيسەن
يۈرىكىڭنى سىيپىلاپ.
كۈتۈشنىڭ ئىيتقۇسىز قىيناقلىرىدا
ئازابلار روھىڭنى،
قىيما - چىمىلاپ ...
گاھى ئۇ ئېزىتقۇ گۇمان دەشتىدە
چاپتۇرۇپ ھەريان،
ئالدۇ ئەقىل - ھوشۇڭنى،
قىينايدۇ مىسالى شەمسى جاناندەك.①
ۋىژىلداپ قۇم ئۇچقان چۆللەردە
سۈيگۈ قۇشۇڭنى ...
شۇنداق، ئۇ جىمىكى تۈيغۇ شاھلىقى:
كۆيدۈرەر،
كۈلدۈرەر،
ئۆلتۈرەر ...
ئەسىرگە ئېلىپ ...
بىلمىدىم، شۇڭلاشقا قىممەتلىكمىدۇ،
بىلمىدىم، شۇڭلاشقا تاتلىقمىدۇ؟!
بىلىدۇ ھەر ئىنسان
ئۇنىڭ خۇيىنى
سېھىرلىك قەسىرگە كىرىپ ...
ئويلايمەن:
خىيالىم سەنەمدە مېنىڭ،
قاشلىرى قەلەمدە مېنىڭ؟ ...
ھۆرلىقا ياغلىقى ھەمراغا داۋا! ②
شۇنچىلىك چەكسەڭمۇ قىينىلىپ ئازاب.
بەختقۇ،
جەننەتقۇ
كۆرسەڭلا ۋاپا! ...

خاتىرە تاشتىكى خەتلەر

تىكلەندى بىر قەبرە،
تېخى شىۋاقسىز
بىر قەبرە، كۆردۈڭمۇ، مېنىڭ قەلبىمگە!
ئورناتتىم خەت چېكىپ خاتىرە تېشى
ياشلىقىم ئىشقىنى كۆمگەن قەبرەمگە:
«بۇ يەردە ياتىدۇ ئاچچىق پۇشايمان،
يېڭىلگەن ياشلىقىم،
ئۆلگەن مۇھەببەت!
ياتىدۇ گۈل بېرىپ گۈل ئالالمىغان،
نەشتەردە تىتىلغان ۋاپا ۋە ھۇرمەت!» ...

ھوشۇر ئىبراھىم

سېنى ئىزدەپ...

سېنى ئىزدەپ مەلەڭگە، جانان،
ئېقىن سۈدەك ئېقىپ كېلىمەن.
چىمەنلەردىن تىزىپ دەستە گۈل،
كۆكرىكىمگە تاقاپ كېلىمەن.
سېنى ئىزدەپ مەلەڭگە، جانان،
تەلمۈرىمەن، بېقىپ كېلىمەن.
بىز ئوينىغان قىرغاققا قاراپ،
گويا چوغدەك يېنىپ كېلىمەن.

① «قەمەر شاھ ۋە شەمسى جانان» داستانىدىكى مەشۇق ئىسمى، ئۇ ھەر خىل قىينىچىلىقلار ئارقىلىق تەمەر شاھنىڭ مۇھەببىتىنى سىناپدۇ.

② «ھۆرلىقا - مەمراجان» داستانىدا، مەمراجان يەتتە قات ئاسماندىن يېقىلىپ، ھوشىدىن كەتكەندە، ھۆرلىقا ئۆز ياغلىقى بىلەن ئۇنى ھوشىغا كەلتۈرىدۇ.

سېنى ئىزدەپ مەلەڭگە، جانان،
شوخ دولقۇنلار ئېتىپ كېلىمەن.
ئىزدىك چۈشكەن تۈپراققا تامام،
قىزىلگۈللەر چېچىپ كېلىمەن...

ئىزدەپ چىقساڭ دولقۇنلارغا باق،
ساڭا سۆيگۈم دولقۇن ئاتىدۇ.
ياشلىقىمدەك قەلبىمگە تېخى
بىر ئالەمچە سۆيگۈ پاتىدۇ.

دولقۇنلاردىن ئىزدىگىن مېنى،
دولقۇن سىڭگەن تىنىقلىرىمغا.
سۆيگۈڭ بىلەن يۈرەك ئۇرتىنىپ،
شوخلۇق سىڭگەن قىلىقلىرىمغا...

ئاشۇ ۋەجىدىن ۋىسال قۇشىدەك
كۆكتە قانات قېقىپ كېلىمەن.
سېنى ئىزدەپ مەلەڭگە، جانان،
دولقۇن بولۇپ ئېقىپ كېلىمەن!

بۇلاق بېشىدا

مەن تۇرىمەن سۈتتەك ئايدىڭ كېچىدە
بىلىق كۆزى كەبى بۇلاق بېشىدا.
شۇڭلايدۇ كۆز شامىلى ھۇشقىرتىپ،
مەن تۇرىمەن بىر تۈپ تېرەك قېشىدا.

ئاي شولىسى بۇلاق ئىچرە چۆمۈلگەن،
ئاقار سۈيى كۆز ياش بولۇپ شىرقىراپ.
بەڭباش شامال ئۇچۇرغان زەر ياپراقلار
ھەسرەت بىلەن ئاقار يىراق،
شىرقىراپ!

ئاشۇ تېرەك - ئاشۇ غوللۇق سۈۋادان،
باھار بىلەن بىخ چىقارغان ياپىيىشىل.
ئوينىغانغۇ ئاشۇ بۇلاق بېشىدا
نىگار بىلەن ۋىسال تېپىپ بىز ئىچىل.

شۇ كۈنلەردە نازۇك ھېسلار ئۇلغىيىپ،
نىگار بىلەن ئارزۇمىزغا قېنىشقان.
ئاشۇ سايە، ئاشۇ بۇلاق بېشىدا
شوخلۇق بىلەن گۈلخان كەبى يېنىشقان.

مەن تۇرىمەن سۈتتەك ئايدىڭ كېچىدە،
تەنھا كۆڭلۈم تەنھا پېتى قالىدۇ.
مەن قارايمەن قۇرۇپ قالغان ياپراققا،
يۈرىكىمدە ھىجران ئوتى يانىدۇ!

ھەسرەت يېشى كۆزلىرىمدىن سىرغىدى،
ئەسلەپ قايتىپ كەلمەس جۇشقۇن چاغلارنى.
ئۆتتى ياشلىق بىلىندۇرمەي غىپىدە،
يۈرەكلەردە قويۇپ ھەسرەت - داغلارنى.

ئابلىكىم خېۋىر

ئۇ دۇنيادىن كەلگەن باغاق

نامراتلىق، قاششاقلىقتىن جاق تويغان ئەل
تۇش - تۇشتىن ئىسلاھاتنى باشلىغاندا؛
بەز بولغان ئەقىدىلەر تورلىرىنى
ئازاد ئاڭ بىر - بىر چۈۋۈپ تاشلىغاندا؛

قايسى بىر نۇر ئۆتىگەن بۇلۇڭلاردا
غەۋغاچى بىر ئۇزۇن بەل كاسسا تولغار.
يولۇاسنىڭ بۇرۇتىنى تاقاپ ئېلىپ،
ھەممىگە شالۋاق پۇركۈپ، مۇھىت بۇلغار.

قورسىقى تويۇپ قاپتۇ، دېسەكمۇ خوپ،
كەتسەك ھەم شۇ بۇلۇڭغا سالماي نىگاھ.
كەينىگىدىن ماراپ ئېغىز سالار ساڭا،
ئاق كۆڭۈل دوستلار، بولۇڭ ئۇنىدىن ئاگاھ.

ئاخىرقى ئۇمىدىنى، بۇگۈن ئاخشام
«ئاخىرقى ئەرز»گە يىغىپ يازدى ئۇزاق.
بىر كىمگە كويزا ـ كىشەن پۈتكۈزدى ئۇ،
بىر كىمگە كېسىم قىلدى بەلكى دوزاخ.
سۈبھىدە پۈتتى ئەرزى، كېرىلدى ئۇ،
ئەينەككە قاراپ قالدى خىيلى ئۇزاق.
ئەركەك شىر يايلىسىدەك شالاڭ چاچقا
ئاۋايلاپ بىر پەس سىلىپ كۆردى تارغاق.
ئالەمنىڭ ئىشلىرىمۇ قىيىن ئىكەن،
چېچىنىڭ تەڭ يېرىمى تۆكۈلۈپتۇ.
چېچىدەك نۇرغۇن ئەرز، ئىسپات سۈندى،
بىر قېتىم كۈلمەي قەددى پۈكۈلۈپتۇ.
ياق، ئۇمۇ ئۆز ئۆمرىدە كۈلگەن بىر رەت،
ئاتىنى قان قۇسقۇزغان ئاشۇ بىر دەرد...
تەبىئىي ئاپەت بولغان ئاشۇ يىلى،
ئاتىسى ئاچ ئوغلىنى ئويلاپ كۆرۈپ؛
ئېتىزدىن ئۇچتال كۆكباش ئۆزگەندى،
كېچىدىن، ئاي، يۇلتۇزدىن سوراپ كۆرۈپ.
ئەتىسى سازايىغا قالدى ئاتا،
ئوغلىچۇ؟ مەيدىسىگە گۈل تاقىدى.
سىنىپتا گۈرۈپپىغا بولدى باشلىق،
نامىمۇ يۈرت ئىچىگە بىر تارقىدى.
ئۆمرىدە شۇ بىر قېتىم سۈنغان ئەرزى،
بېشىغا ئاز ـ پازغىنە سايە سالدى.
كۆپلەرنى ئاتىسىدەك قىلماقچىدى،
چېقىملار...ھەي،پېشكەللىك...قاردا قالدى.
چاچ تۈگۈل ساقالغىمۇ، بۇگۈن قاراڭ،
سانجىپتۇ قېرىلىقنىڭ قوللىرى ئاق.
ئۆپكىسى ئۆرۈلگەندەك بولدى ئۇنىڭ،
غىلىلداپ قالدى بىرجۇپ سارغۇچ مونچاق.

شۇ چاغدا «شىتىر» قىلدى پەنجىرىلەر،
چۆچۈدى، قولىغا ئۇ ئالدى پىچاق.
ئىتتەردى كىمدۇر بىرى قاپقاقلارنى،
تالادىن ئۇچۇپ كىردى بىر تال باغاق.
ئەمەلمۇ، تاڭەي، چەككەن دېرىزىنى،
يا نۇسرەت ئاڭا جىلۋە قىلغىنىمۇ؟
چاقماقلار مىسران قىلىچ سۈنۈپ ئاڭا،
توسقۇنلار باغرىنى قاق تىلغىنىمۇ؟
ئۇزۇن بەل يوپۇرماقتەك تىترەپ كەتتى،
ئالدىراپ باغاقنى ئۇ ئالدى يەردىن.
ئۇ دۇنيا ئاۋۇتكەن بىر باغاق ئىكەن،
ئۆتكۈزدى ھەممە خەتنى ئۇ نەزەردىن.
ـ ئەبلەخلەر!ـ تىللىدى ئۇ، ـ باغاق يېزىپ،
شۇنچە تېز ئېپ كېتەمسەن بۇ جېنىمنى؟!
مەن ياشقۇ، ئىشلىرىمۇ يۇلتۇزدەك كۆپ،
ئەي خۇدا، ئامان قويغىن، ئامان مېنى!
ئەبلەخلەر ماڭا باغاق ئېپكەلگىچە،
پەرىيادۇ دادىمغا بىر يېتىشسەڭچۇ؟!
ئاشۇنداق ئوچۇق كەتسە بولماس كۆزۈم،
بىر ئەمەل بېرىپ ئاندىن كېتىشسەڭچۇ؟!
باراڭنى بوران سوقتى، سۈندى قاپاق،
كالا بار، ئۇنى تېخى سويغىنىم يوق.
چۈشۈمگە ئايان بولدى نەچچە «گۈرۈھ»،
ئۇلارغا تېخىچە ئات قويغىنىم يوق.
ـ كايىماڭ، بىزنى مۇنچە، ئوبدان قاراڭ،
تەكلىپتە قانداق مەزمۇن يېزىلىپتۇ؟
ئاڭلىنىپ دېرىزىدىن غايىپ بىر ئۇن،
تورۇستا بىر ئاق پەردە يېيىلىپتۇ.
بىر گۈزەل كىردى شۇنداق دېرىزىدىن،
سوردى:
ـ قانداق، ئۇ يەر ياقمىدىمۇ؟
ـ ئاستاراق! خوتۇن ئاڭلاپ قالسا ئەگەر،
قاچقۇسى ئەڭ ئاخىرقى ئامىتىممۇ.
ـ كېرەك يوق، ئەتەبىر كۈن ئويلاپ كۆرۈڭ،
مەيلىغۇ ئەتە جاۋاب بەرسىڭىزمۇ.

بۇ دۇنيا سىزگە بەكمۇ بىۋاپاكەن،
ئۇ يەردە تەلدۇر كۆتكەن نەرسىگىزمۇ.
توققۇز يۈز توقسان توققۇز نامزات ئىدى،
تاللىدۇق، سىزنى ئاخىر لايىق كۆرۈپ.
دوزاختا ئىشلەمسىز يا جەننەتتىمۇ،
تاللارسىز ئۇ دۇنيادا بىر پەس يۈرۈپ.
تەپەككۇر جەھەتتىدە سىزگە جەننەت،
بەك لايىق ئالدىنقى سەپ كۆرۈنىدۇ.
ئۆتكۈر كۆز، چاقماق مېڭە سىزدە باركەن،
خۇدامۇ چوقۇم سىزگە يۆلىنىدۇ.
كۆز بۇياپ جەننەتلەرگە كىرگەن كىشى،
دوزىخى بولغاي سۇنغان ئەرزىگىزدىن.
خۇداغا ئۇدۇل بارار سۇنغان ئەرزلەر،
پاراسەت بەكرەك ئىشلەر قەھرىگىزدىن.
يولۇاستەك قەھرىگىزگە دوزاخ مەيدان،
ئىشلەيدۇ سىزدە بولغان ھەممە ھۇنەر.
ئىنسانلار داد - پەريادى مۇزىكىدەك
قەلبىگىز قاچىسىغا قۇيار كەۋسەر.
بۇ دۇنيا توغرىلىق كۆپ ئويلاپ كەتمەك،
ئۇ دۇنيا يېتەر سىزگە، قۇچىقى كەك.
بۇ دۇنيا ئىشلىرىنى قانداق قىلاي؛
ئىشىمدىن ھېچ نەتىجە كۆرۈنمەيدۇ.
ھەممىسى بارار، ئاخىر، ئۇ دۇنياغا،
ھەر كىشى ئالدىمىزدا ئۆملەيدۇ.
— ئۇ دۇنيا تارتتى زوقۇ رىغبىتىمنى،
ئۇچ كۈنلۈك مۇھلەت بېرىك، پەقەت
ئۇچ كۈن.
ئاچامدىن ئالىدىغان ئۆچ بار ئىدى،
بىر چاقاي، ماڭلىيىدىن چىقسۇن تۈتۈن.
— نېمە ئىش؟
— مەندىن مىراس تالاشتى ئۇ،
سوتقىلا بىر ئەرز سۇناي دېگەنىدىم.
ھارامدىن تاپقان مەخپىي بالىسىغا،
مەن كۆپ يىل ئاتا بولۇپ كەلگەنىدىم.
مىراستا قىلچە ھەققى يوق ئۇنىڭكى،
ئەنجۇرلۇك باغقا پاتماس چىشى پەقەت.
سوتتا بىر رەسۋا قىلاي دەيمەن ئۇنى
بوينىغا ئەسكى كەشنى ئېسىپ بۇ ردت...

* *

ئۇ دۇنيا، ئۇندا ساڭا تىنچلىق يوق،
قالىدۇ ئىشسىز مۇنكىر - نىكىرلىرىك.
ئەزرائىل، قۇۋۇق چۈشەر بوينۇڭغىلا،
دوزاخسىز كۆيەر، جەننەت، ئەركىلىرىك.
ئەي، خۇدا، سەنمۇ بىر كۈن جىق دېلوددىن
تۈزىتىپ يۈرەرسەنمۇ ئۇۋۇاللىقنى؟
كىم كەتتى، ساڭا بىزدىن بىلىسەك ئىدىك،
ئۇ دۇنيا ئاز كۆرەتتى زاۋاللىقنى.
ئەي، خۇدا گەر ئۇستۇڭدە بىراۋ بولسا،
بىر كۈنى سېنىمۇ ئەرز قىلىدۇ ئۇ.
گېپىمگە ئىشەنمىسەك، كۆرۈپ باققىن،
بار شۇملۇق، زۇغۇيلۇقنى بىلىدۇ ئۇ.

(پوۋېست) ①

ئالىمجان ئىسمايىل

6

قوشبۇلاققا قىش ناھايىتى تۇيۇقسىزلا كىرىپ كەلدى. ئۇدا ئىككى كۈن يامغۇر يېغىپ ئاخىرى قارغا ئايلىنىپ كەتتى. قار بىلەن كىرگەن سوغۇق دېھقانلارنىڭ ئېتىزدىكى ئەڭ ئاخىرقى زىرائەتلىرىنى ئۇششۇتۇپ ياتقۇزۇۋەتتى. ئېرىقلاردىكى سۇ يۈزىدە نېپىز بىر قەۋەت مۇز پەيدا بولدى. يامغۇر، قار بىلەن پاتقاققا ئايلانغان يوللار ئەمدى توڭلاپ چۆيۈندەك قېتىپ كەتتى. قار توختىشى بىلەنلا جاڭگالساي تەرەپتىن ئاچچىق شىۋىرغان سوقۇپ، قوشبۇلاقنى زىمىستانغا ئايلاندۇرۇۋەتتى. كۆۋرۈك بېشىدىكى «پاراڭ مەركىزى» مۇ چۆلدەرەپ قالدى. قوشبۇلاقنىڭ ئەركەكلىرى ئەمدى ئېشەك ھارۋىلىرىنى قېتىپ جاڭگالدىن ئوتۇن ئەكىلىشكە، ئۇن تارتىش، ئۇچىۇن تۇگىمەنگە مېڭىشقا تۇتۇش قىلىشتى.

دېھقانلىنىڭ كۈنى مۇشۇنداق ئۆتىدۇ. ئۇلار يازىچە ئالدىرىدى، تىرىشىپ - تىرمىشىپ يەرگە تەر تۆكتى. ئىسسىقنى ئىسسىق دېمەي، ئۇيقۇسىغا قانماي قارا يەرگە قادىلىپ تۇرۇپ ئىشلىدى. ئەمدى ئۇنىڭغا ھاردۇق يەتتى، يازىچە يىغقانلىرىنى كاڭنىڭ ئىسسىق بوغىزىدا يېتىپ يەيدۇ، ماغدۇر يىغىدۇ. ئەتىيازلىققا كۈن ئىللىشى بىلەن تەڭ ئۇنىڭ تىنىماس جاپالىق تۇرمۇشى يەنە باشلىنىدۇ. شۇنداق ئىشلەپ ياشلار قېرىيدۇ، بالىلار چوڭ بولۇپ قېرىلاردىن ئېتىز ئىشىنى تاپشۇرۇپ ئالىدۇ. بۇ خۇددى تاماقتىن كېيىنكى دۇئادەك ئادەتكە ئايلانغان ئىش. قوشبۇلاقلىقلارنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىمۇ شۇنداق ياشاپ دۇنيادىن

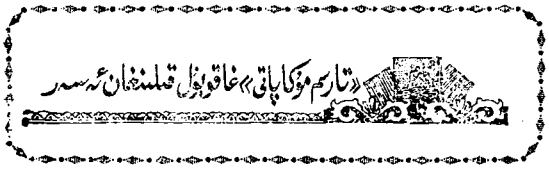

① بېشى ئۆتكەن سانىدا.

ئۆتكەنىدى. لېكىن سانىخان ئەجدادلارنىڭ ئىزىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ پەشنىي قېقىپ، ھەممىنى تاشلاپ چىقىپ كەتتى. بۇ ئىش توشبۇلاقتىكى ياشلارنى قاتتىق تاۋرىتىۋەتتى. قوشبۇلاقتا ھەپتە - ئون كۈنگىچە مۇشۇ ھەقتە پاراڭ بولدى.

سانىخاننىڭ شەھەردە قېلىشى كېرەكمۇ قاتتىق تەسىر قىلدى. ئۇ بۇ خەۋەرنى دەسلەپ ئاڭلىغاندا ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمىدى، ئۇنىڭ كاللىسىغا چاقماق تېزلىكىدە ھەر تۈرلۈك ئويلار كېلىشكە باشلىدى. «ھېلىقى غىتمەككە تەگكەندۇر بەلكىم، بولمىسا ئۇنىڭغا تەييار تۇرغان خىزمەت نەدىكەن؟... ياكى پولات ئۇنىڭغا خىزمەت تېپىپ بەرگەنمىدۇ؟ كىم بىلىدۇ، بىرەر كادىرنىڭ بالىسىنى بېقىۋاتقان بولسا شۇنىڭغا خىزمەت دەپ ماختىنىپ خەت يازدىمۇ؟... نېمە بولسا بولامدۇ... ماڭا دېسە ھاكىم بولۇپ كەتسۇن، مېنىڭ نېمە كارىم...».

كېرەم سانىخاننى ئۇنتۇپ كېتىشكە نەچچە قېتىملاپ ئىچىدە قەسەم قىلدى، لېكىن نېمىشقىدۇر ئۇنى خىيالىدىن چىقىرۋېتەلمىدى. بەزىدە ئۇ ئۆزىنى تىللايىتتى. «سانىخان خەتنىڭ ئىلكىگە ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنى نېمىشقا ئويلاۋېرىدىن؟ جاھاندا قىز تۈگەپ قالغاندەك...» ئۇ مەھەللىدىكى قىزلارغا سەپسىلىپ باقتى، لېكىن ھېچكىمۇ ئۇنى سانىخاندەك ئۆزىگە تارتالمايتتى. سانىخان شەھەرگە كىرىپ كەتكەندىن كېيىن، كېرەمنىڭ تاتا - تائىسى ئۆزلىرىگە ئازراق تۇغقان كېلىدىغان ئىمىن مىراپنىڭ قىزىنى كېرەمگە لايىق تاپقاندى. بۇ قىز باشلانغۇچ مەكتەپنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئوقۇشتىن توختاپ قالغاندى، قىز تەرەپمۇ بىرىشكە رازى بولۇشقاندى، لېكىن كېرەم ئۇنىمىدى تۇرۇۋالدى.

كېرەم ھاراق ئىچىپ غەۋغا چىقارغاندىن كېيىن، بىر ھەپتىگىچە تالا - تۈزگىمۇ چىقمىدى. ئۇ ئورۇقلاپ خۇددى نەچچە ئاي كېسەل تارتقان ئادەمدەك بولۇپ قالدى. بۇرۇنقى خۇش خۇي مىجەزىمۇ ئۆزگىرىپ جىمغۇر بولۇۋالدى. ئۇ بەزىدە ئادەم يوق چاغلاردا دۇكانغا كىرىپ بىر نەچچە ئوتلام ھاراق ئىچىۋېلىپ، قۇم دۆڭلىرىگە چىقىپ كېتەتتى ۋە كۆز يەتمەس جاڭگالساينىڭ يىراق چەتلىرىگە سائەت - سائەتلەپ قاراپ ئولتۇراتتى.

ئۇ دەسلەپتە خۇداگۇي زاھىتلاردەك ئادەملەردىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈردى. مەدەنىيەت ئۆيى تەرەپكىمۇ ئاياغ باسمىدى. ئۇ پەقەت سانىخان بىلەن ئۇچرىشىپ قالماسلىق ئۈچۈنلا شۇنداق قىلۋاتاتتى. كېرەم «ئەمدى ئۇنىڭ كۆزۈمىمۇ كۆرمىسۇن، نېمە قىلىۋاتقىنىنى قۇلىقىمۇ ئاڭلىمىسۇن» دەپ ئويلىغاندى، لېكىن سانىخاننىڭ شەھەرگە كەتكىنىنى ئاڭلىغاندا نېمىشقىدۇ يۈرىكى ئېچىشىپ، قاتتىق بىئارام بولدى، ئازاب چەكتى. ئۇ سانىخاننى ئۇنتۇپ كېتىش، كۆڭلىدىن چىقىرۋېتىش ئۈچۈن قىلغان ئۇرۇنۇشلىرىنىڭ ھەممىسى بىھودە ئىش ئىكەنلىكىنى، ئۇنتۇپ كېتىدىغان دەپمۇ ئۇنتۇپ كېتەلمەيۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. كېرەم ئۆز ئۆزىدىن بوغۇلۇپ يۈرگەن كۈنلەردە «ئۆلگەننىڭ ئۈستىگە تەپكەن» دېگەندەك، بەزىلەر ئۇنىڭ سانىخاننى قولدىن چىقىرۋەتكەنلىكىنى دارىتىملاپ مەسخىرە قىلدى. كېرەم دەسلەپ ئاچچىقىنىڭ دەستىدە ئۆزىنى بوغۇزلىۋالغۇدەك بولدى،

كېيىن ئاستا - ئاستا پەسكويغا چۈشۈپ، كۆپ ئويلايدىغان بولدى. ئۇ، سانىخاننىڭ نېمە ئۈچۈن ئۆزىنى ياراتمىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ئىزدەشكە باشلىدى. ئۇ ئۆزىنى پولات بىلەن سېلىشتۇرۇپمۇ كۆردى. دەرۋەقە ئۇنىڭ ئاشۇ شەھەرلىتىن نەرى كەم. بەش ئەزاسى ساق، يولۇاستەك كۈچى بار، ئەقلى - هوشى جايىدا، ئىقتىسادىي جەھەتتە قوشبۇلاقلىقلارنىڭ ئالدىنقى قاتاردا تۇرالايدۇ. سانىخاننى پۈتۈن كىيدۈرۈپ، يېگۈزۈشكە قۇربى يېتىدۇ، پەقەت ئۆزىنىڭ دېھقان بولغانلىقى، هېلىقى شەھەرلىكتەك ياسىنىپ يۈرۈشنى بىلمەسلىكى گۇناهمۇ؟ سانىخان ئۆزىمۇ دېھقان قىزىغۇ؟...ياق، سانىخاندا گۇناه يوق، بەلكىم ئوقۇغان ئادەم شۇنداق بولسا كېرەك، توغرا، ئون يىل ئوقۇپ كۆزى ئېچىلدى - دە، بەلكىم، ئەمدى دېھقان بولۇشنى خالىمايدىغاندۇ...

نېمىشقىدۇر كېرەمنىڭ كۆز ئالدىدىن سانىخاننىڭ قىياپىتى زادىلا نېرى بولمايتتى. ئۇ قانچە ئويلىماي دېسىمۇ كۆڭلى ئىختىيارىغا بويسۇنمايتتى. ئۇ ئەمدى سانىخاننى ئۆلگۈدەك ياخشى كۆرۈدىغانلىقىنى، ئۇ قانچىلىك ئەلەم قىلمىسۇن، ئۇنى كۆڭلىدىن چىقىرالمايدىغانلىقىنى ئېنىق سېزىشكە باشلىدى. سانىخان كېتىۋىدى، يېزىمۇ چۆلدەرەپ قالغاندەك سەت كۆرۈنگىلى تۇردى. هەممە نېمە مەنىسىز تۇيۇلاتتى، ئۇنىڭمۇ يىراق بىر ياقلارغا كېتىپ، كاللىسىنى سەگىتىپ كەلگۈسى كېلەتتى. «قانداق قىلاي؟ — دەيتتى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە قۇم دۆڭنىڭ ئۈستىدە يىراقلارغا كۆز تىكىپ ئولتۇرۇپ، — سانىخاننىڭ كەينىدىن شەھەرگە بېرىپ باقايمۇ؟ ئۇ چاغدا سانىخان بۇ رودىپايىدىن ئەجەپمۇ قۇتۇلالمىدىم، دەپ مېنى تېخىمۇ يامان كۆرۈپ قالمامدۇ؟ ياق، ياق، ئۇنداق قىلسام ئۆزۈمنى پەستلەشتۈرۈپ قويغۇدەكمەن. ئانام مېنى ئوغۇل بالا دەپ تۇغقان، مەن بولسام ئۇنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىرىۋەتكۈدەك ئىشلارنى قىلىشىم كېرەك، لېكىن نېمە قىلسام بولار؟ سودىگەرچىلىك قىلىش ئۈچۈن دەسمايە كېرەك، نېمە ئىش قىلۇمدىن كېلىدۇ مېنىڭ؟...»

كېرەم بىرنەچچە كۈنگىچە ئويلاندى، لېكىن قوشبۇلاقنىڭ ئۆزىدە بىرەر ئىش قىلىشنىڭ يولىنى تاپالمىدى. شۇ كۈنلەردە ئۇنىڭ بېشى گاراڭ، كۆڭلى غەش بولۇپ كەتكەندى. ئۇزاق ئۆتمەي ئۇ دادىسى تىككەن جۇۋىلارنى سېتىش ئۈچۈن هازىرقى يېزا مەركىزى بولغان قاراسۇغا بېرىپ قالدى. ئۇنىڭ بۇ يەرگە كەلمىگىنىگىمۇ بىرەر يىلدىن ئاشقاندىدى. هازىر قاراسۇ باشقىچىلا ئاۋات بولۇپ كەتكەندى، شەخسىيلەر يېڭىدىن بىرمۇنچە ئاشخانىلارنى ئاچقان، سودىگەرلەر كىچىك ياغاچ ئۆيلەرنى ياساپ، رەڭگا رەڭ مالىلارنى تىزىۋەتكەندى. بازاردا ئاشلىقتىن تارتىپ يۇڭ - تېرىگىچە هەممە نېمە بار ئىدى. بۇلارنى كۆرۈپ كېرەمنىڭ كۆزى تورلاشتى. ئۇ ئەكەلگەن جۇۋىلىرىنى جۇۋا بازىرىغا ئەكېلىپ يايدى. لېكىن ئۇنىڭ جۇۋىلىرىغا تۈزۈك بىر خېرىدار چىقمىدى. هازىر بۇنداق كۈرەك جۇۋىغا هېچكىممۇ قىزىقمايدىغاندەك قىلاتتى. نامازدىگەر مەزگىلى بولغاندا ئۇنىڭ قېشىغا ئىلگىرى تراكتور پونكىتىدا زاپچوز بولۇپ ئىشلەيدىغان تونۇشى يۈسۈپ كېلىپ قالدى.

— هوي، كېرەممۇ سەن؟ — دېدى ئۇ كۆرۈشۈپ، — سەنمۇ تىجارەتچى بولۇپ كەتتىڭمۇ نېمە؟

كېرەم يۈسۈپنى ئاران تونۇدى. يۈسۈپ ئۈستىگە كاستۇم - بۇرولكا كىيىپ غەلىتىلا ياسىنىۋالغاندى. قولىدا بېغىشىغا ئۆتكۈزۈۋالغان قارا خۇرۇم سومكا بار ئىدى.

— ھە، جۇۋۇلارنى قانداق سېتىۋاتىسەن؟ — دېدى ئۇ كېرەمنىڭ يېنىغا كېلىپ كۆتەكتە ئولتۇرۇپ.

— 40 كوي.

يۈسۈپ جۇۋۇلاردىن بىرىنى ئېچىپ كۆردى. يۈڭلىرىنى قولىدا قايرىپ قاردى، ئاندىن كۈلۈپ تۇرۇپ بېشىنى چايقىدى.

— ئېيىت تېرە، — دېدى ئاخىرى ئۇ، — ھارام قىلىۋېتىپسىلەر-دە، سەن جۇۋۇچىلىق قىلىۋاتامسەن؟

— ياق، دادام قىلىدۇ.

— تېرىدىن يەنە بارمۇ؟

— دادامنىڭ يىغىپ قويغانلىرى بار...

— ماڭا قارا كېرەم، — دېدى يۈسۈپ ئۇنىڭغا يېقىن سۈرۈلۈپ، — بۇ جۇۋۇلىرىڭ پۇلغا يارىمايدۇ. تېرىنى بىكارلا نابۇت قىلىپسىلەر، ئۇنىڭدىن كۆرە تېرە پېتى مەن ئالاي، قانچىلىك تېرە تېپىپ بېرىسەن؟

— تېرىلەرنى نېمە قىلىسەن؟ — قىزىقتى كېرەم.

— پۇل بولىدىغان يەرگە ئاپىرىمەن، — يۈسۈپ كۆزىنى قىسىپ قويدى، — يا بولمىسا ئىككىمىز شېرىكلىشەيلى، يۆتكەيدىغان ماشىنا مەندىن. ھازىرچۇ تېرە، يۈك دېگەن بازىرى تېز مال، نەچچە ھەسسە پايدا ئالغىلى بولىدۇ. ھە، راست، قوشبۇلاقتا چارۋا جىققۇ، تېرىلەرنى يىغىپ قويامسەن، ماشىنا ئېلىپ باراي، يۈك، تىۋىت بولسا تېخىمۇ ياخشى.

— مېنى شېرىك قىلامسەن؟ — كېرەم بىر دەم ئويلاپ بىر قارارغا كەلدى.

— سەنمۇ تىجارەتچى بولاي دەپسەن - دە، ماقۇل بىللە قىلايلى، — يۈسۈپ دەر-ھال ماقۇل بولدى، — قورسىقىمۇ ئاچقاندۇ، يۈرە، ئاشخانىغا كىرىپ تاماق يېگەچ پاراڭلىشايلى، جۇۋۇلىرىڭغا ماۋۇ ئادەم قاراپ قويىدۇ.

ئۇلار جۇۋۇلارنى بىر سېتىقچىغا ھاۋالە قىلىپ تاپشۇرۇپ قويۇپ ئاشخانىغا كىرىشتى. كېرەمنىڭ راستىنلا قورسىقى ئاچقاندى. تاماق يېگەچ يۈسۈپ ئۆزى توغرىلىق، ئۇرۇمچى، ئىچكىرىلەردە قىلغان سودىلىرى، سودىگەرچىلىكنىڭ ئېپى توغرىلىق سۆزلەپ بەردى.

— بەزىدە دېھقان بىچارىلەرگە قاراپ ئىچىم سېرىلىدۇ، — دېدى يۈسۈپ، — مانا، سەنمۇ دېھقان، ئالتە ئاي ياز ئىشلىدىڭ، ئىسسىقنى ئىسسىق، سوغۇقنى سوغۇق دېمىدىڭ. كۈزدە ئالىدىغىنىڭ ناھايىتى ئون تاغار ئاش، يىغىپ كەلسەڭ بىرەر مىڭ كويلۇق ئوقەت، ئەگەر سودىگەرچىلىكنىڭ ئېپىنى تېپىۋالساڭ، بىرەر مىڭ كوي دېگەننى بىر ھەپتىدىلا تاپىسەن، پەم كېرەك، پەم...

كېرەم قاراسۇدىن تاتلىق ئۈمىدلەر بىلەن قايتىپ كەلدى ۋە ئاخشىمى دادىسىغا مەسلىھەت سالدى.

— ساراك بولۇپ قالدىڭمۇ سەن؟ — توختى كۆنچىنىڭ سەپرايى ئۆرلىدى، — ساڭا سودىگەرچىلىكنى كىم قويدى؟ ئىچىك پۇشقان بولسا جۇۋۇچىلىق قىل، ئاتا كەسپىڭنى تاشلىما. ئوغۇل بالا دېگەنگە ھۇنەر ئەسقاتىدۇ.

— ھازىر جۇۋا بىلەن پۇل تاپقىلى بولمايدۇ، ئەنە، ئالتە ئاي ياز تىككەن جۇۋۇلىرىڭىز ئاران 200 كويغا يارىدى.

— شۇنچىلىك پۇلغا يارىسا بولدى ئەمەسمۇ، ئىككى يۈز كوي ئاز پۇلمۇ؟

— سودىگەرچىلىك قىلسام ئۇنچىلىك پۇلنى بىر كۈندە تاپىمەن.

— كۆرسىلە بۇنى، — توختى كۆنچى زاڭلىق قىلىپ كۈلدى، — سودىگەرنىڭ ئالدىغا پۇلنى چېچىپ قويىدىكەن - دە؟ كىمنىڭ بىكار قالغان پۇلى باردۇ؟ نەدىكى شەيتاننىڭ گېپىگە كىرمەي تىنچقىنا ھۇنەر ئۆگەنگىنە...

— ياق دادا، سودىگەرچىلىكنى بىر قىلىپ باقاي، بولمىسا كۆڭلۈم زادىلا ئارام تاپمايدۇ، — دېدى كېرەم دادىسىنىڭ گېپىنى بۆلۈپ. «بۇ بالا يېقىندىن بۇيان باشقىچە بولۇپ قېلىۋاتىدۇغۇ؟ — دەپ ئويلىدى دادىسى، — ئانىسى دېگەندەك راستىنلا جىن چېپىلغاندەك تۇرامدۇ نېمە؟» توختى كۆنچى ئوغلىنى موللا تېپىپ بىر ئوقۇتۇۋېتىشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

قوشبۇلاقتا ئەزەلدىن تېرە، يۈك ساتىدىغان ئادەت يوق ئىدى. ئۇلار تېرىلەرنى جۇۋا قىلىپ كىيىشەتتى ياكى تاسما قىلىپ ئىشلىتەتتى، يۈكلەرنى بولسا ئايالار توپال ئىگىرىپ پالاس توقۇشاتتى، كىگىز بېسىشاتتى. ئۇلار كېرەمنىڭ پۇلغا سېتىۋالماقچى بولغانلىقىنى ئاڭلاپ تېرە، يۈكنى ئەكىلىپ توشقۇزۇۋېتىشتى. ئۇلار باھامۇ قويۇشمىدى. دېھقان ئۇچۇن چاي - تۇزغا چۈشلۈق پۇل بولسىلا رازى بولۇشاتتى. كېرەم بىر ھەپتىگە قالمايلا بىر ماشىنا توشقۇدەك تېرە، يۈك ھەتتا تۈۋىتىمۇ يىغدى. يۈسۈپ بۇلارنى كۆرۈپ قىن - قىنىغا پاتمايلا قالدى.

— ئەگەر مۇشۇلارنى ساق - سالامەت جايىغا يەتكۈزۈپ سۇ قىلىۋالساق، بىر يىلىلىق دېھقانچىلىقنىڭ كىرىمى چىقىدۇ، — دېدى يۈسۈپ قانائەتلەنگەن ھالدا.

— بۇنى ساتقۇزمامدۇ؟ — كېرەم ئەجەبلىنىپ سوردى.

— تېرە بىلەن يۈكنى قاتتىق توسايدۇ، لېكىن ئامالسىنى قىلىمىز، خاتىرجەم بول، — دېدى يۈسۈپ ئۇنىڭ مۇرىسىگە قېقىپ قويۇپ، — ھەممىدىن تۈۋىتنى يىغىپ ياخشى قىپسەن، يەنە تاپقىلى بولامدۇ؟ جىقراق بولسا ئىچكىرىگىلا ئاپىرىمىز.

— مەن يەنە ئىزدەپ باقاي، تاپقىلى بولمىدۇ.

— ئەمىسە، مەن ئۆگۈنلۈككە ماشىنا ئېلىپ كېلىمەن، تەييار بولۇپ تۇر، بولامدۇ؟

توختى كۆنچىنىڭ چىرايلىق نەسىھەتلىرى، تىللاپ پوپۇزا قىلىشلىرى كېرەمگە كار قىلمىدى، ئۇ تەلىمىنى بىر سىناپ كۆرمەكچى بولغانىدى. كەچكۈزنىڭ ئىزغىرىن شاماللىق بىر تاڭ سەھىردە كېرەم بىر ماشىنا يۈكنى بېسىپ قوشبۇلاقتىن يولغا چىقتى. ئۇ قوشبۇلاق تاردىخىدىكى تۇنجى سودىگەر ئىدى. سانىغانىنىڭ قوشبۇلاقنى تاشلاپ كەتكەنلىكى پۈتۈن مەھەللىنى ھاڭ - تاڭ قالدۇرغان بولسا، كېرەمنىڭ بۇ «ئەخ-

مەق» لىقى بۇ خىلۋەت يۇرتنى زىلزىلىگە سالغان يەنە بىر يېڭىلىق بولۇپ، نەچچە كۈنگىچە بارلىق ياش - قېرىنىڭ سۆھبەت مەركىزىگە ئايلاندى.

7

سانىخان مەلىكەنىڭ زورلىشى بىلەن ئون كۈندەك دەم ئالدى. مەلىكەنىڭ ئاپىسى بىلەن دادىسى ئۇنى سوقۇر ئۇچەينى ئوپېراتسىيە قىلدۇرغان دەپلا بىلەتتى. شۇ - گا ئۇلار سانىخاننىڭ تۇرۇشىغا زادىلا يول قويمايتتى. سانىخان بولسا ئىتتىكرەك خىز- مەتكە چۈشۈشنى ئارزۇ قىلاتتى.

— خىزمەت قاچمايدۇ، قىزىم، — دەيتتى مەلىكەنىڭ ئاپىسى ئۇنىڭغا، — تەن ساق- لىق ئەۋزەل. سىلەر ياشلار ئېرەڭشىمەيسىلەر، كېيىن ياش چوڭ بولغانىدا دەردىنى تارتىسىلەر. خىزمەتتىكىزگە ئالدىراپ كەتمىسىكىزمۇ بولىدۇ. ئۇ يەرنىڭ باشلىقى سالىم ئاخۇننىڭ ئىنىسى، ئۆز ئادەم. ئاۋۋال ساقىيىڭ...

بۇ مېھرىبان كىشىلەرنىڭ كۆيۈمچانلىقى سانىخاننى بىر تەرەپتىن خاتىرجەم قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئازابلايتتى. ئۆيدىكىلەر ئىشقا كەتكەندە ئۇ يوشۇرۇنچە يىغلاۋالاتتى. ئۆزىنىڭ ئەقىلسىزلىكى، ئەخمەقلىقىدىن نەپرەتلىنەتتى. ئۆزىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى تۇرمۇشى ھەققىدە ئەنسىزلىك، بىئارامىلىق بىلەن خىيال قىلاتتى. ئەمدى ئۇنى قانداق تەقدىر كۈتۈۋاتىدىكىن؟ توغرا، ھازىر ئۇ ئۇزاقتىن بېرى ئارزۇ قىلغان بىر ھاياتقا قەدەم قويدى. ئۇ بۇ ھاياتقا ماسلىشالارمۇ؟ تۇرمۇش ئۇنى يەنە ئالداپ كەتمەسمۇ؟ ياق، ياق، ئۇ بىر قېتىم كۆڭۈلنىڭ كەينىگە كىرىپ بۇرنىغا يېدى، مۇاللا بولدى. ئەمدى ئەركىشى زاتىغا قاش كۆتۈرۈپ قارىمايدۇ، پەندىيات...ئەمدى ئۇ پۈ- تۈن زېھنىنى كەسپىگە بېغىشلايدۇ. تەلەيسىزلىك ئۇنىڭ پېشانىسىگە پۈتۈپ قويۇلمىغان- دۇ. ئاينىڭ ئونبەشى قاراڭغۇ بولسا، ئونبەشى ئايدىڭ، دەيدىغۇ. كىم بىلىدۇ، ئۇنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلىرى ئوڭغا تارتىپ كەتسىمۇ ئەجەب ئەمەس. بەلكى مۇشۇ پېش- كەللىك يۈز بەرمىگەن بولسا ئۇ شەھەرگىمۇ تەۋەككۈل قىلىپ كىرمىگەن، ئاشۇ قوش- بۇلاقتىن ئىبارەت تار قەپەستە ئۆمرى ئۆتۈپ كەتكەن بولاتتى.

سانىخان بۇگۈن ئۆزىنى ساقتەكلا ھېس قىلدى. ھەممەيلەن خىزمەتكە كەتكەندىن كېيىن باش - كۆزىنى يۇدى، كىيىملىرىنى ئالماشتۇردى. ئاندىن ئۇ ئەينەك- لىك ئىشكاپنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۆز تۇرقىغا تۇنجى قېتىم نەزەر سالدى. ئۇنىڭ يۈز - لىرى تاتىرىپ قان دىدارى قالمىغان، ئەمما بۇرۇنقىدىن ئاقىرىپ سۈزۈلۈپ قالغانىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاۋۋالقىدىن خېلىلا ئۇرۇقلىغانلىقىنى ھېس قىلدى. كۆزلىرى تېخىمۇ يوغۇ- ناپ كەتكەندەك كۆرۈندى. ئۇنىڭ ئىككىگە ئايرىپ ئۆرۈۋالغان چاچلىرى ۋە ئۇچىسىغا كىيگەن سەھراغا لايىق كىيىملىرى ئۇنى بەئەينى چوڭلا ئايالغا ئايلاندۇرۇپ قويغاندى- دى، سانىخان ئۆزىنىڭ سەت ئەمەسلىكىگە ئىشىنەتتى، ئەمما بۇ كىيىملەر ئۇنى كۆرۈمە- سىز قىلىۋەتكەندى. بەلكىم پولات ئۇنىڭ مۇشۇنداق تۇرقىدىن خىجالەت بولۇپ قاچ- تىمىكىن؟...

دالاندا مەلىكەنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى ۋە ھايال ئۆتمەي ھولۇققان ھالدا ئۆيگە كىردى. ئۇنىڭ يۈزى ئالمىدەك قىزارغان، ئوينىاپ تۇرغان كۆزلىرى بىرەر يېڭى خەۋەر ئېلىپ كەلگەندەك تۇراتتى.

— تۇرۇۋاپسەنغۇ؟ — دېدى ئۇ قوللىرىنى ئۇگۇلاپ تۇرۇپ، — زېرىكىپ كەتتىڭ ھە؟ ئەتە دەم ئالىدىغان بولدۇم، خۇدايىم بۇيرۇسا، سېنى شەھەر ئايلاندۇرۇپ ئوينىتىپ كېلىمەن، بولامدۇ؟

سانىخان كۈلۈپ بېشىنى ئېغىتتى.

— باياتىن ئىشتىن كېلىۋېتىپ پولاتنى كۆرۈپ قالدىم، — دېدى مەلىكە ئۇنىڭغا يېقىن كېلىپ، — قارىسام، غادىيىپقىنا كېتىۋاتىدۇ. قانداق قىلدىڭ دېمەمسەن، ئالدىنى توسۇۋېلىپ تازا تىللىدىم. سانىخان سېنىڭ باشلىقىڭ بىلەن سۆزلىشىمەن دەپ يۈرىدۇ، دېسەم قورقۇپ چىرايىدا قان قالمىدى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، سېنى ئىزدەپ تاپالماپتۇ، يېزىغا قايتىپ كەتكەن ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپتۇ. مەن بولغان ئىشنىڭ ھەممىسىنى دەپ بەردىم، ئەمما سېنى بىر تۇغقىنىڭكىدە تۇرۇۋېتىپتۇ ددپ قويدۇم. قاراپ تۇر، ئۇ نەچچە كۈن تاماق يېمەيدۇ ئەمدى. ئەتە - ئۆگۈن سەن سەل ماغدۇرىڭغا كېلىۋالغاندىن كېيىن مەن سېنى ئۇنىڭ ئىدارىسىگە ئاپىرىمەن، ئىدارىسى بىلىپلا قالسا چوقۇم چارە كۆرىدۇ...

سانىخاننىڭ چىرايى غەمكىنلەشتى.

— مەلىكە، — دېدى ئۇ ئاستا، — بولدى ئاداش، بۇ ئىشنى ئەمدى كوچىلىمايلى.

— نېمىشقا؟ — مەلىكە ئەجەبلەندى، — بار زىيانىنى سەن تارتساڭ، ئۇ غوجام غەم تارتماي يۈرۈۋەرسە بولامدۇ؟ بۇ قېتىم ئۇنىڭ تازا بىر جاجىسىنى بەرمىسەك يەنە بىرمۇنچە قىزلارنىڭ بېشىغا چىقىدۇ، ئۇ نوچام...

— جېنىم ئاداش، ئۇنىڭدىمۇ گۇناھ يوق، ھەممە گۇناھ ئۆزۈمدە، — سانىخاننىڭ كۆزلىرىدە لىغىرلاپ ياش پەيدا بولدى.

— سېنى ئالداپتۇ ئەمەسمۇ؟ ئويلاپ باق، سەن نېمىدىن ئايرىلدىڭ بىلەمسەن؟ بىز قىزلارچۇ مۇشۇنداق قىلىپلا زىيان تارتىمىز...

— مەلىكە، — سانىخاننىڭ لەۋلىرى تىترەپ كەتتى، — مەن خۇش بولاي، ئەمدى شۇ گەپلەرنى قىلمىساڭ، بولمىسا يېزىغا قايتىپ كېتىمەن...

— بوپتۇ، بوپتۇ، توۋا مانى... — مەلىكە بوشاشتى.

كەچتە ئۇلار تېلىۋىزور كۆرۈپ بولۇپ ئۇخلىغىلى يېتىشتى. لېكىن سانىخاننىڭ ئۇيقۇسى كەلمىدى، بۇگۈن مەلىكە دەپ بەرگەن گەپلەر ئۇنىڭ خىيالىغا كىرىۋالغاندى. «مەن پولاتقا نېمىشقا ئىچ ئاغرىتتىم؟ — دەيتتى ئۇ ئۆزىگە، — دەرۋەقە، ماڭا ئۇ ئاز ئەلەم قىلدىمۇ؟.. مەلىكە توغرا دەيدۇ، مەن ئەڭ قىممەتلىك نەرسىدىن ئايرىلدىم، خارلاندىم، بۇنىڭ ئۈچۈن مەن پولاتنى سولىتىۋەتسەممۇ ئۆچۈم چىقمايدۇ. لېكىن بۇنداق قىلىپ نېمىگە ئېرىشىمەن؟ يوقاتقان نەرسەم قايتىپ كېلەمدۇ؟ ياق، ئەكسىچە ئۆزۈمنى سازايى قىلىمەن، كىشىلەر مېنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىمنى بىلىپ قالىدۇ،

خالاس. بۇ ئاخىرقى ھېسابتا ئۆزۈمگە زىيان ئەمەسمۇ؟ بولدى. ئۆتكەن ئىش كەتتى، ئەمدى بۇ جاراھەتنى كوچىلىماسلىق كېرەك. پولاتمۇ كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرسۇن...»

سانىخان ئۆزىنىڭ توغرا قىلغانلىقىغا ئىشەنچ ھاسىل قىلىپ يېنىكلەپ قالدى.

ئەتىسى چايدىن كېيىن ئۇلار شەھەر ئايلىنىشقا جابدۇندى. بۇگۈن سانىخان ئۆزىنى خېلى يېنىك، ئازادە ھېس قىلدى، ئۇ خۇددى تويغا ماڭغان ئاپىسىغا ئەگەشكەن كىچىك بالىدەك ھاياجانغا چۆمگەنىدى.

— يېڭى كىيىملىرىڭنى كىيىۋال، — دېدى مەلىكە ئۇنىڭغا. سانىخان سومكىسىدىكى كىيىملىرىنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ كىيىپ كۆردى، لېكىن مەلىكە بۇلارنىڭ بىرىنىمۇ ياراتمىدى.

— قويغىنا ئاداش، بۇنداق كىيىملەرنى ھازىر شەھەردە ھېچكىم كىيمەيدۇ. توختاپتۇر، — مەلىكە ئىشكاپنى خېلى ئۇزاق ئاختۇرۇپ بىر يۇرۇش گۈللۈك يۇڭ كىيىمىنى تېپىپ چىقتى، — ماۋۇنى كىيىپ باققىنا، ماڭا سەل ئۇزۇن كېلىپ كىيەلمىگەنىدىم.

سانىخاننىڭ كۆزىدىن ئوت چاقناپ كەتتى. ئۇ بۇنداق ئېسىل كىيىمنى ئۆمرىدە كىيىپ كۆرمىگەنىدى.

— ساڭا قۇيۇپ قويغاندەكلا كەلدىغۇ بۇ، — مەلىكە ئۇنىڭ ئالدى - كەينىگە ئۆتۈپ زوقلاندى، — «ئادەم سەتى يوق، كىيىم سەت...» دېگەن گەپ راست ئىكەن، توۋا، چىرايىڭ باشقىچىلا ئېچىلدى، مانا. لېكىن چېچىڭنى مومايلاردەك چاپلاپ تاردۋالىدىكەنسەن...بۇدۇرە قىلدۇرۇۋەتمەيلىمۇ، شۇنداق قىلساق تازا يارىشىدۇ.

— قويغىنا ئاداش، مەن دېگەن سەھرالىق تۇرسام...

— سەن ئەمدى شەھەرلىك بولدۇڭ. شەھەرگە لايىق يۈرسەڭ بولىدۇ، ھە راست، مۇشۇ سانىخان دېگەن ئىسمىڭنىمۇ مەن ياراتمايمەن، ئۆزگەرتۋەتسەڭ بولىمامدۇ؟

— نېمە دەپ ئۆزگەرتىمىز؟ — سانىخان قىزىقىپ سوردى. مەلىكە لېۋىنى چىشلىگىنىچە بىردەم ئويلىدى.

— مەسىلەن، خان دېگەننى ئېلىۋېتىپ «سانىيە» دېسەك بولىدى ئەمەسمۇ، — مەلىكە ئۆزىنىڭ ئىجادىيىتىدىن خۇشال بولۇپ چاۋاك چېلىۋەتتى، — توغرا، ئىلگىرىكى سانىخان ئەمدى يوق، سەن يېڭى ئادەم بولدۇڭ، ئەمدى سانىيە دەيمىز سېنى.

سانىخاننىڭ ئىسمى ئۆزىگىمۇ ياردىمايتتى، دوستىنىڭ بۇ دىتىغا ئۇمۇ قايىل بولدى.

ئۇلار ياسىنىپ چىققاندا كۈن چۈش بولاي دېگەنىدى. ئۇلارنىڭ تەلىيىگە بۇگۈن كۈن ئوچۇق ئىدى. دېكابرنىڭ باشلىرى بولۇشىغا قاردىماي ھاۋا يەنە ئىللىق ئىدى. شەھەرنىڭ ئازادە كوچىلىرى، قەۋەت - قەۋەت بىنالار قۇياش نۇرىدا يالتىرايتتى. سانىيە بۇ كىيىملەردە زادىلا قولىشالمىغاندەك، ئېگىز پاشنىلىق توفلىدا پۇتى قايرىلىپ كېتىدىغاندەك تۇيۇلۇپ ئۇڭايسىزلىناتتى. مەلىكە ئۇنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ ئۇنى قولتۇقلىۋالدى:

— ھېچقىسى يوق، دەسلەپ شۇنداق بىلىندۇ، بىردەمدە كۆنۈپ قالىسەن.

سانىيە ئەتراپىغا ئەجەبلەنگەن ھالدا قارايتتى. بىردەم ماڭغاندىن كېيىن ئۇ

شۇنى هېس قىلدىكى، شەھەرنىڭ ئادەملىرى، بولۇپمۇ قىزلار ئادەتتىكى كۈنلەردىمۇ خۇددى بايرامدىكىدەك چىرايلىق ياسىنىپ يۈرىدىكەن، غەلىتە - غەلىتە كىيىملەرنى كىيىپ، ئايسماي پەدەز قىلدىكەن، كۈپكۈندۈزى قىزلار يىگىتلەرنى قولىتۇقلاپ، گىرە سېلىشىپ ماڭىدىكەن. ئۇلارغا ھېچكىمۇ زەن سالمايدىكەن. توۋا، ئەگەر قوشبۇلاقتا قىز - يىگىتلەر شۇنداق ماڭىدىغان بولسا مەھەللىنىڭ پۈتۈن بالىلىرى ئۇلارنىڭ كەينىگە كىرىۋېلىشى، خوتۇن - قىزلارنىڭ بۇلۇڭ - بۇلۇڭدا غەيۋەت قىلىشى تۇرغان گەپ. توۋا، شەھەر دېگەن ئەركىن دۇنيا ئىكەن ...

— مانا، كېلىپ قالدۇق، — دېدى مەلىكە چىرايلىق ئايالارنىڭ رەسىملىرى چاپلانغان ئەينەكلىك بىنانىڭ ئالدىغا كەلگەندە بىردىنلا توختاپ:

— نەگە كەلدۇق؟ — سانىيە تېڭىرقاپ سوردى.

— ساتىراشخانىغا.

— ۋىيەي، نېمە دەيدىغانسەن؟

— ماقۇل دېگىنە، ئەمدى بىراقلا شەھەرلىككە ئوخشىغىن، — مەلىكە ئۇنىڭ تارتىشقىنىغا قويماي ساتىراشخانىغا ئىتتىرىپ ئەكىردى. ساتىراشخانىنىڭ ئىچى پۈتۈنلەي ئايالار بىلەن تولغاندى. بىرسىنىڭ بېشىغا بىرەر يۈزدەك قىسقۇچنى ئېسىۋەتكەندى، يەنە بىرسىنىڭ بېشىغا بولسا قۇم قازاندەك تۆمۈر قالىپاقنى كىيگۈزۈپ قويغاندى. سانىيە ئۇنىڭ ئوتتۇرا ياش ئايال ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ئىچىدە «توۋا» دەپ قويدى. مەلىكە ئەڭ چەتتىكى ياشقىنە بىر خەنزۇ ساتىراش قىزنىڭ يېنىغا بېرىپ، بىر نېمىلەرنى دېدى. ئۇ قىز بۇرۇلۇپ ھودۇقۇش، تارتىنىش بىلەن قىزىرىپ تۇرغان سانىيەگە قاراپ بېشىنى لىڭشىتتى - دە، يېنىدىكى ئورۇندۇقنى شەرەت قىلدى.

— بەك ئوبدان بۇدۇر قىلىدۇ، — دېدى مەلىكە ئۇنى ساتىراش كۆرسەتكەن ئورۇندۇققا تارتىپ، — نېمانداق تىترەيسەن، مۇزلاۋاتامسەن؟

— ياق، قورقۇۋاتىمەن.

— ئەخمەق، نېمىدىن قورقىسەن؟

سانىيە بىر سائەتتىن كېيىن قىزارغان، تەرلەپ پىشقان ھالدا ساتىراشخانىدىن چىقتى. ئۇنىڭغا ساتىراش خۇددى چېچىنى سىيرىپلا چۈشۈرۈۋەتكەندەك تۇيۇلۇپ، ھەدەپ بېشىنى تۇتۇپ كۆرەتتى، گويا كوچىدىكى ھەممە ئادەم ئۇنىڭ بېشىغا قاراپ كۈلۈۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ، بېشىنى كۆتۈرۈشكىمۇ جۈرئەت قىلالمايتتى. مەلىكە بولسا ھەدەپ ئۇنىڭ چېچىنى ماختايتتى:

— مەن دېمىدىممۇ، مانا، تازا ياراشتى. چىرايىڭ ۋالىدە ئېچىلدى. ئەگەر يىگىت بولغان بولسام سېنىڭ مۇشۇ تۇرقۇڭغىلا كۆيۈپ قالغان بولاتتىم. راست، ۋىيەي سارالڭ، ئەجەب چىمدىدىڭا، — مەلىكە بىلىكىنى ئۇۋۇلاپ تۇرۇپ ئۇھ تارتتى، — خۇدايىم ماڭا نېمىشقىمۇ تۇزۇك چىراي بەرمىگەندۇ، سېنىڭ چىرايىڭنىڭ يېرىمىنى بەرگەن بولسىمۇ كاشكى ...

ئۇلار يەنە بىرەر سائەتتەك كوچا ئايلىنىپ ئۆيگە قايتتى. ئۆيدە مەلىكەنىڭ

ئاپىسى بار ئىكەن، ئۇ سانىيەنىڭ چېچىغا زوقلىنىپ قاراپ قويدى.

— پاھ، ئەمدى بەكمۇ چىرايلىق بولۇپ كېتىپسىز، قىزىم، — دېدى ئۇ سانىيەنى ماختاپ. ئاندىن كېيىن مەلىكەگە قاراپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — رىسالەت سېنى چاقىرغىلى كەلگەنىكەن. بۇگۈن مېھمان چاقىرغان ئوخشايدۇ، سانىيەنىمۇ ئاپىرىپ ئويناتىپ كەلگىن.

— ھە، راست، ئىككى كۈن ئاۋۋال ماڭىمۇ ئېيتقاندى، — دېدى مەلىكە، — سانىيە، كەچتە بېرىپ كېلەيلى ھە، شەھەرنىڭ مېھماندارچىلىقىنىمۇ كۆرگىن.

— ياق، ياق، سەن ئۆزۈڭ بېرىپ كەلگىن، — سانىيە ئالمان - تالمان رەت قىلدى، — مەن ئۆيدە تۇرۇپ تۇراي.

— مۇشۇنداق ياۋايىلىقىڭنى ئەمدى تاشلا، — مەلىكەنىڭ سەل ئاچچىقى كەلدى.

— بوپتۇ، بېرىڭ قىزىم، — مەلىكەنىڭ ئاپىسى گەپكە ئارىلاشتى، — نەچچە كۈن بېرى يېتىۋېرىپ ئىچكىز پۇشۇپىمۇ قالغاندۇ.

سانىيەنىڭ ھازىرچە بۇنداق ئولتۇرۇشلارغا بارغۇسى يوق ئىدى، لېكىن دوستىنىڭ كۆڭلىنى ئاۋايلاپ ئىلاجسىز ماقۇل بولدى. ئۇ مەلىكەنىڭ ھۆجرىسىدىكى ئىشكاپنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئەينەككە قاراپ باقتى. ئۇ ئەينەكتە قوشىۋالاقلىق سانىخانىغا پۈتۈنلەي ئوخشىمايدىغان باشقىچە بىر شەھەر قىزىنى كۆردى. دولقۇنلىنىپ تۇرغان قوڭۇر چېچى يەلكىسىگە يېيىلىپ ئۇنى تېخىمۇ ياشارتىۋەتكەندى. مانا، بىر كۈنىنىڭ ئىچىدە ئۇنىڭ ئىسمىمۇ، جىسمىمۇ ئۆزگىرىپ كەتتى. شەھەرنىڭ مەدەنىيەت تۇرمۇشى ئەمدى ئۇنى قەدەممۇ قەدەم ئۆز قوينىغا تارتماقتا ئىدى. سانىيە مۇشۇنى ئارزۇ قىلغان ئەمەسمىدى، ئۇ ھازىر بۇنىڭغا ئېرىشتى، لېكىن ناھايىتى زور زىياننىڭ بەدىلىگە ئېرىشتى. بۇنىڭدىن كېيىنمۇ يەنە قانداق بەدەل تۆلەيدۇ، خۇدا ئۆزى بىلىدۇ...

تاماقتىن كېيىن ئۇلار يۈز - كۆزلىرىنى يۇيۇپ تاراندى، كىيىملىرىنى يەڭگۈشلىدى، گۈگۈم چۈشكەندە مەلىكە سانىيەنى ياساندۇرۇپ ئېلىپ ماڭدى. ئۇلار يېتىپ كەلگەندە ساھىبخاننىڭ ئۆيىدىن ئۇنىڭالغۇنىڭ يېقىملىق ئاۋازى ئاڭلىنىۋاتاتتى. ئۆي ئىگىسى — ئىسپورتچىلاردەك بەستلىك كەلگەن قىز ئۇلارنى دالاندا قارشى ئالدى. ئۇ سانىيەگە ھەۋەسلەنگەندەك قاراپ قويدى.

— مېنىڭ دوستۇم سانىيە، — دەپ تونۇشتۇردى مەلىكە ئۇنىڭغا.

— ياخشىمۇ سىز؟ — دېدى قىز ئەرلەردەك غاراڭ - غۇرۇڭ ئاۋازدا، — قېنى، ئۆيگە كىرىڭلار، سىلەرنى ساقلاپ چايمۇ تارتمىغانىدىم، — رىسالەت مېھمانخانا ئۆيىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ ئۇلارنى ئىچكىرىگە باشلىدى.

سۈتتەك يورۇق ئۆيدىكى تولۇپ ئولتۇرغان قىز - يىگىتلەرنى، ئۇستەللەردىكى نازۇ نېمەتلەرنى كۆرۈپ سانىيە ھودۇقۇپ قالدى. مەلىكە بولمىغان بولسا بەلكىم ئۇ بىر قەدەممۇ ماڭالمىغان بولار ئىدى. ئۇ ئۆيگە قانداق كىرگەنلىكىنى بىلمەي قالدى. ئۇ ئولتۇرۇپ بىرنەچچە مىنۇتقىچە ئۆزىگە كېلەلمىدى. ئۇنىڭغا ئۆيدىكىلەر ھەممىسى

ئۆزىگە قاراۋاتقاندەك ۋە «بۇ سەھرالىق بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىدىغاندۇ؟ ...» دەۋاتقاندەك تۇيۇلماقتا ئىدى. ئۇ خېلى ئۇزاق ئۆتكەندە ئۆزىگە كەلدى ۋە ئاستا يەر ئاستىدىن ئەتراپىغا نەزەر سالدى. دەرۋەقە، رەڭگارەڭ كىينۇالغان قىزلارنىڭ سىنچى ئېۋەن ئاختۇرىدىغان كۆزلىرى بىلەن قارشى تەرەپتە ئولتۇرۇشقان يىگىتلەرنىڭ قىزىقىش، ھەۋەس بىلەن باققان نەزەرلىرى ئۇنىڭغا تىكىلگەنىدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا تىترەك ئولاشتى ۋە دەرھال يەرگە قاردۋالدى. مەلىكە بولسا ئۇنى ئۇنتۇپ قالغاندەك كىملەرگىدۇ چاقچاق قىلاتتى، قاھ - قاھلاپ كۈلەتتى.

ساھىبخان چاي ئەكىردى. سانىيە تېخىچىلا يەردىن بېشىنى كۆتۈرمەي ئولتۇراتتى، مەلىكە چاي ئالغىن، دېگەندەك ئۇنى ئاستا نوقۇپ قويىدى. سانىيە قانچە ئېھتىيات قىلغان بولسىمۇ پىيالىسىنى پەتنۇسىنىڭ گىرۋىكىگە ئۇرۇۋېلىپ چاينىڭ يېرىمىنى داستىخانغا تۆكۈۋەتتى. يېنىدىكى بىر قىز بۇنى كۆرۈپ پىخىلداپ كۈلۈۋەتتى. بۇنىڭسىزمۇ ھودۇقۇپ ئاران ئولتۇرغان سانىيە بوينىغىچە قىزىرىپ كەتتى ۋە بۇ يەرگە كەلگىنىگە مىڭ پۇشايمان قىلدى.

— نېمە بولدۇڭ، ئاداش؟ — مەلىكە ئۇنىڭغا ئېگىشىپ پىچىرلىدى، — بېشىڭنى كۆتۈرۈپ ئولتۇرساڭچۇ ...

ئەمما سانىيە زادىلا ئۆزىنى تۇتالمىدى. پۈتۈن ۋۇجۇدىغا تارقالغان بىر تىترەك ئۇنى بىئارام قىلماقتا ئىدى. ئۇ ئاستا يەر ئاستىدىن ئىككى يېنىغا سەپ سالدى، قىزلار سۈزۈلۈشۈپ، ئالدىدىكى نەرسىلەردىن چىمداپ ئېلىپ ئولتۇرۇشاتتى. يىگىتلەرنىڭ گەپلىرىگە ھال تارتقان ھالدا جاۋاب بېرىشەتتى. ساھىبخان قىز سانىيەنىڭ قېشىغا كېلىپ ئۇنى داستىخانغا تەكلىپ قىلدى، لېكىن ئۇ قولىنى مىدىرلىتىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمىدى. ئۇنىڭغا ئۆيىدىكى ھەممە كۆزلەر ئۆزىگە تىكىلىپ تۇرغاندەك، قولىنى سوزسا يەنە بىر نەرسىلەرنى ئۇرۇۋېتىپ مەسخىرىگە قالىدىغاندەك تۇيۇلاتتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆڭلىمۇ ھېچنەرسە تارتمايتتى.

ساھىبخان بىردەمدىن كېيىن پەتنۇستا مارىكىلىرى ۋال - ۋۇل پارقىراپ تۇرغان غاز بويۇن بوتۇلكىلارنى ئېلىپ كىرىپ ئۈستەلگە تىزدى ۋە بوتۇلكىلارنىڭ بىرىنى مەلىكىنىڭ ئالدىغا قويۇپ:

— سېنىڭ خېلى ئېپىڭ بارغۇ، ئۆزۈڭ قۇيۇپ بەرگىن، — دېدى.

سانىيە ئەجەبلەنگەن ھالدا دوستىغا قارىدى.

— ھەيران قېلىۋاتامسەن؟ — دېدى مەلىكە ئۇنىڭ قۇلىقىغا، — بۇ ھاراق ئەمەس، شامپانسكى، ئۇسسۇزلۇق ئورنىدا ئىچىدىغان نەرسە، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ساڭىمۇ ئىچىشنى ئۆگىتىمىز.

سانىيە بۇگۈنكى ئولتۇرۇشتىكى ھەممە نەرسىگە ھەيرانلىق بىلەن نەزەر سالاتتى ۋە بۇنى ئۆز يېزىسىدىكى مېھماندارچىلىق بىلەن سېلىشتۇراتتى. يېزىدا ئادەتتە توي - تۆكۈن، مەشرەپلەردىن باشقا ۋاقىتلاردا ئولتۇرۇشلارمۇ بولمايدۇ. توي - تۆكۈنلەردىمۇ قىزلار ئايرىم ئۆيدە ئولتۇرىدۇ. ھاراق ئىچىشقۇ بۇياقتا تۇرسۇن، بىرەر يىگىت بىلەن

ئۇسسۇلغا چۈشۈپ قويسىمۇ ئانىسىدىن يەتكۈچە تاياق يەيدۇ، كۈندۈزى ئېتىزدا ئىشلەپ ئاخشىمى ئۆيگە كەلسە ئۇنى مىك تۈرلۈك ئىشلار كۈتۈپ تۇرغان بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ئويۇن - تاماشىغا ۋاقتى يەتمەيدۇ. ئۇلار ھېچنېمىنىڭ خوۋلىقىنى كۆرمەي قېرىپ موماي بولىدۇ ... بۇ يەردىچۇ، پۈتۈنلەي باشقا دۇنيا، بۇلار توپا - چاڭ دىدارىنى كۆرمەيدىكەن، كىنو - تىياترلارغا خالىغان چاغدا كېتىۋېرىدىكەن. ئاتا - ئانىلىرىمۇ ئۇلارنى ئەركىگە قويۇپ بېرىدىكەن، بۇلار توي چېيى، مەسلىھەت چېيى ھەتتا تۇغۇلغان كۈننى خاتىرىلەش چېيى دېگەندەك ناملار بىلەن مېھماندارچىلىق ئۇيناپدىكەن. نېمىدېگەن ئىسراپچىلىق. يېزىدا بولسا قىز تويىمۇ بۇنچىلىك ھەشەمەتلىك بولمايدۇ. تۇۋا، شەھەرنىڭ قىزلىرى مۇشۇنداق راھەتلەردىن يېرىلىپ كېتىشمەيدىكەن ...

ئىشىكنىڭ ئېچىلىشى سانىيەنىڭ خىيالىنى ئۈزۈۋۈەتتى. ئۇ ئۆيگە كىرىپ كەلگەن پولاتنى كۆرۈپ ۋارقىرىۋېتىشكە تاس قالدى، يۈرىكى ئوخچۇپ ئاغزىغا تىقىلدى ۋە مەلىكەنىڭ بىلىكىگە يېپىشتى. مەلىكە بولسا پولاتنى كۆرۈپ دىمىقىنى قېقىپ قويدى - دە، غال - غال تىترەۋاتقان سانىيەگە پىچىرلىدى:

— چۆچۈمە ئاداش، نېمىدىن قورقىسەن. ئۇنىڭ ئالدىدا ئېچىلىپ - يېيىلىپ ئولتۇر، كۆزىدىن ئوت چىقىپ كەتسۇن ...

پولات سانىيەگە دىققەت قىلمىغاندى. يىگىتلەر ئۇنى يېنىغا چاقىرىپ ئولتۇرغۇزۇشتى، رۇمكا تۇتۇشتى.

پولاتنىڭ كېلىشى سانىيەنىڭ كەيپىنى تېخىمۇ ئۇچۇردى، ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈشكىمۇ جۈرئەت قىلالمىدى، يۈرىكىگە يىگىنە سانجىلغاندەك بىئارام بولۇشقا باشلىدى.

بىر ھازادىن كېيىن ئۇنىڭ ئۇۋۇددىكى تىترەك بېسىلىپ، كەيپىياتى بىرئاز ياخشىلانغاندەك بولدى. يېنىدىكى قىزلارمۇ بىر - بىرى بىلەن كىيىم - كېچەكنىڭ پارىڭىغا چۈشۈپ كەتكەندى. سانىيە ھېچكىمنىڭ ئۆزىگە دىققەت قىلمىغانلىقىنى بىلىپ كۆڭلى ئارامىغا چۈشتى ۋە بېشىنى كۆتۈرۈپ ئەتراپقا قاراشقا جۈرئەت قىلدى. تۇيۇقسىزلا ئۇنىڭ كۆزى پولاتنىڭ كۆزى بىلەن ئۇچىرىشىپ قالدى. پولاتنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ، چىرايى تاتىرىپ كەتتى. سانىيە ئىتتىكلا چەتكە قارىۋالدى.

ھايال ئۆتمەي تانسا باشلاندى، ئېگىز بويلۇق، چىرايلىق كىينىۋالغان بىر يىگىت سانىيەنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۇ قولىنى ئالدىغا سوزۇپ تەزىم قىلدى. سانىيە باياتىن ئۇنىڭ قادىلىپ قاراشلىرىدىن بەدىنى شۇركىنىپ ئولتۇرغاندى.

— تانسا ئوينايلى، — دېدى يىگىت بەستىگە ماس بولمىغان ئىنچىكە ئاۋازدا.

سانىيە ھودۇقۇپ نېمە قىلىشنى بىلمەي مەلىكىگە قارىدى، مەلىكە ئۇنى قۇتقۇزۇۋالدى.

— ئەركىن! سانىيە راستىنلا ئۇقمايدۇ، — دېدى ئۇ يىگىتكە، — كېلىك، ئىككىمىز ئوينايلى.

يىگىت سانىيەگە رەنجىگەندەك قاراپ قويدى - دە، مەلىكە بىلەن ئويناپ كەتتى. سانىيە يەنە باشقىلارنىڭ تانسىغا تەكلىپ قىلىشىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئاستا قوپۇپ

بالكونغا چىقتى. بۇ يەر خېلىلا سالقىن ئىدى. كوچىلارنىڭ، ئېگىز بىنالارنىڭ چاقناۋاتقان چىراغلىرى خۇددى يۇلتۇزدەك جىمىرلاپ تۇراتتى. بىنانىڭ ئالدى تەرىپى چوڭ كوچا بولۇپ، ماشىنىلار، ۋېلىسىپىت مىنگەن كىشىلەر ئۆتۈشۈپ تۇراتتى. ئۇ ھەممىنى ئۇنتۇغان ھالدا شەھەرنىڭ كېچىلىك مەنزىرىسىگە زوقلىنىپ قاراشقا باشلىدى.

ئۇ يېنىك يۆتەل ئاۋازىنى ئاڭلاپ كەينىگە قارىدى. بالكونىنىڭ ئىشىكىدە پولات تۇراتتى. ئۇنى كۆرۈپ سانىيەنىڭ يۈرىكى ئاغزىغا كەپلەشكەندەك بولۇپ، ۋۇجۇددىغا تىترەك ئولاشتى.

ــ سانىخان ... ــ دېدى ئۇ تەمتىرىگەن ھالدا، ــ مەن سىزنى يېزىغا كېتىپ قالغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپتىمەن، ھېلىقى كۈنى نەگە كەتتىڭىز؟ ...

سانىيە ئۇنىڭغا گەپ قىلماستىن يىراقلارغا قاراپ تۇرۇۋەردى. ئۇ، پولاتنىڭ تاماكا ئېلىپ تۇتاشتۇرغانلىقىنى سېزىپ تۇردى. سانىيەنىڭ يۈرىكى ئامبۇر بىلەن قىسقاندەك سىرقىراپ ئاغرىپ كەتتى. مانا ئۇنىڭ ئالدىدا ئۇنىڭ تۇنجى مۇھەببىتىنى خاراب قىلغان، ئۇنى تۆگىمەس ئازابلارغا گىرىپتار قىلغان كىشى تۇرۇپتۇ، سانىيە ئۇنى ھازىر قانچە تىللاپ، يۈزلىرىگە تۆكۈرسىمۇ دەردى چىقمايدۇ. لېكىن سانىيە ئۇنداق قىلالمايدۇ، ئۇ كىچىكىدىلا خۇشاللىق ۋە خاپىلىقلارنى ئىچىگە سىڭدۈرۈشكە ئادەتلەنگەن.

ــ مەن سىزنىڭ ئالدىڭىزدا گۇناھكار، ــ دەيتتى پولات يالۋۇرغان ھالدا، ــ ئۆتكەندە ئايالىم بىلەن ئاجراشماقچى بولغانىدىم، كېيىن ئۇ يېنىۋالدى، بۇ قېتىم زادى ئۇزۇل ـ كېسىل ئاجرىشىمەن. شۇڭا بۇ ئىش بىر تەرەپ بولغۇچە سىز ھېچكىمگە تىنماي تۇرسىڭىز ياخشى بولاتتى ...

سانىيە ئۇنىڭ مەقسىتىنى چۈشەندى.

ــ پولات! ــ دېدى سانىيە ئۇنىڭغا قارىماي تۇرۇپ، ــ ئۆتكەن ئىشلارنى ئۇنتۇپ كېتىڭ، سىز مېنى ئالدىدىڭىز، خارلىدىڭىز. سىز بىلىپ قويۇڭ، بىز سەھرالىقلار ئەپۇچان، كەڭ قورساق كىشىلەرمىز. بىز نى ـ نى دەرد ـ ئەلەملەرنى ئۇن ـ تىنسىز ئىچىمىزگە سىڭدۈرۈۋېتىشكە ئادەتلەنگەن. سىز ئەمدى ئۆز يولىڭىزدا مېڭىۋېرىڭ، بۇنىڭدىن كېيىن مېنى ئىزدىگۈچى بولماڭ. لېكىن بۇ مېنىڭ سىزنى ئەپۇ قىلغانلىقىم ئەمەس، مەن غەزىبىمنى ئىچىمگە يۇتتۇم، خالاس. ئەگەر يەنە مېنى ئۆز ھالىمغا قويمىسىڭىز، مېنىڭ غەزىبىم ۋولقان بولۇپ تېشىپ چىقىدۇ. مېڭىڭ، ئەمدى مېنىڭ كۆزۈمگە كۆرۈنمەڭ.

بالكونغا مەلىكەنىڭ چىقىشى بىلەن سانىيە گېپىنى توختىتىۋالدى.

ــ سانىيە! ــ دېدى مەلىكە ھودۇققان ھالدا، ــ بۇ يەردىمىدىڭ؟ ــ ئۇ بىر چەتتە تۇرغان پولاتنى كۆرۈپ زەردە بىلەن دېدى، ــ ھە، پولاتجان، دوستۇمنىڭ ئەتراپىدا يەنە ئەگىپ قاپسىزغۇ؟ سىز بوزەك قىلىدىغان سانىخان ھازىر يوق، بىلىپ قويۇڭ، بۇ قىزنىڭ ئىسمى سانىيە بولىدۇ، ئەمدى قۇيرۇقىڭىزنى غىت قىسىپ يۈرگىنىڭىز تۈزۈك، سانىيەنىڭ ئورنىدا مەن بولغان بولسام، سىزنى تۇرمىگە سولىتىۋېتەتتىم. يۈر، ئاداش، بۇنىڭ يالغان گېپىنى ئاڭلاپ تۇرغۇچە بىردەم بولسىمۇ كۆڭلىمىزنى ئاچايلى ...

مەلىكە سانىيەنى بىلىكىدىن تارتقىنچە ئۆيگە ئەكىرىپ كەتتى.
ئولتۇرۇش ئەلياتقۇ مەھەلگىچە داۋاملاشتى. بايىقى ئېگىز يىگىت سانىيەدىن كۆز ئۈزمەيتتى. ئاخىرى ئۇ ئاستاغىنا سانىيەنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى.
— تونۇشۇپ قالايلى، — دېدى ئۇ كۆلۈپ تۇرۇپ، — سىز ئۇرۇمچىدىن كەلدىڭىزمۇ؟
— ياق، — دېدى سانىيە، — مۇشۇ يەردىن.
— شەھەردە كۆرمەپتىكەنمەن، قەيەردە ئىشلەيسىز؟
— ماشىنىچىلىق كارخانىسىدا ...
— ھە، مۇنداق دەڭ، — يىگىت قاشلىرىنى سۈزدى، — مەلىكە بىلەن تۇغقان ئوخشىمامسىز؟
— ياق، دوستۇم بولىدۇ.
— تونۇشۇپ قالدۇق، ئارىلىشىپ ئۆتەيلى، ئولتۇرۇشتىن يانغاندا ئاپىرىپ قويايى، ماقۇلمۇ؟
— مەن مەلىكە بىلەن كېتىمەن، — دېدى سانىيە ۋە تەتۇر قاردۋالدى.
سانىيەنىڭ غۇژۇددە ئاچچىقى كەلدى. قارا بۇنى، كۆرۈشمەيلا ئاپىرىپ قويايمۇ دېگىننى، بۇمۇ پولاتتەك ئالدامچىنىڭ بىرى ئوخشايدۇ، ئەمدى ئۇنداق توزاققا دەسسەۋېرىدىغان سانىيە يوق.
سانىيە ئولتۇرۇشتىن قايىتقاندا يولدا كېتىۋېتىپ بۇ ئىشنى مەلىكەگە دەپ بەردى.
— مۇنداق - دە، — مەلىكە قاقاقلاپ كۈلدى، — ئۇمۇ سېنى چېكىپ باقاي دەپتۇ - دە. بىزنى نېمىشقىمۇ قىز قىلىپ يارىتىقاندۇ خۇدايىم، بەزىدە شۇنداق ئويلاپ كېتىمەن، بىز بىر گۈلگە ئوخشايدىكەنمىز، ھەممە ئادەمنىڭ ئۈزۈۋالغۇسى، قولىغا ئېلىپ پۇرىغۇسى كېلىدىكەن. قارا ئاداش، سەن ساۋاققا ئىگە بولدۇڭ. ئەمدى ھەربىر قەدىمىڭنى ئويلاپ باس. يىگىتلەر كەينىڭگە كىرىۋالسا قاپىقىڭنى ئاچما، ئالدىراپ خاپا بولۇپمۇ كەتمە. ئۆز يولۇڭغا كېتىۋەر ...
سانىيە مەلىكەنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ كېتىۋېتىپ يەنە خىيالغا چۆمدى. ئۇ پولات بىلەنغۇ ئادا - جۇدا بولدى، جاھاندا پولاتقا ئوخشايدىغانلار ئازمۇ؟ يەنە قانچىلىگەن پولاتلار ئۇنىڭ يولىدا توغرا تۇرۇۋالامدۇ، كىم بىلىدۇ. ئۇ تۇرمۇشتىن ئالغان ساۋاقنى ئەستىن چىقارماسلىققا ئۆز - ئۆزىگە ئەھد قىلدى ...

8

ئۇ پويىز ئىستانسىدىن چىقىقاندا كۈن ئېگىز بىنالارنىڭ كەينىگە ئۆتۈكەنىدى. ئىستانسىنىڭ ئالدىدىكى كەڭ مەيدان مىغىلدىغان ئادەملەر بىلەن تولغانىدى. ئۇنىڭ قورسىقى ئېچىپ، ئۇچەيلىرى تارتىشىپ كەتكەنىدى. ئۇ تاكسى ماشىنىدىن بىرسىگە

ئولتۇردى - دە، شوپۇرغا مۇسۇلمانلار ئاشخانىسى جايلاشقان كوچىغا مېڭىشنى بۇيرۇدى. ئۇ ئاۋۋال قورساقنى تويغۇزۇۋېلىپ ئاندىن كېيىن ياتاققا بېرىپ قانىغۇچە ئۇخلاشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى. ئۇنىڭغا ھارغىنلىق يەتكەن، بەدىنى ئۆزىنىڭ ئەمەستەك بولۇپ قالغانىدى. شۇڭا ئۇ شەھەرنىڭ مەنزىرىسىگىمۇ قىزىقماستىن بېشىنى ئىرۇندۇقنىڭ يۇلەنچۈكىگە تاشلىغان ھالدا كۆزىنى يۇمۇپ ئولتۇردى. ئۇ ھەر قېتىم بىرەر ئىشنى پۈتتۈرگەندە مانا شۇنداق ھارغىنلىق ھېس قىلاتتى، بىرەر كۈن مىدىرلىماي ئۇخلايىتتى. بۇ ئۇنىڭغا ئادەت بولۇپ قالغانىدى. مانا بۈگۈنمۇ ئۇ بىر ئايدىن بۇيانقى قىلغان ئىشلىرىنىڭ خۇلاسىسىنى چىقاردى، ئالغان مالنى ساق - سالامەت ئۇرۇمچىگە يولغا سالدى. ئۇ بۇنىڭ ئۈچۈن ئاز ماڭدىمۇ؟ بەزىدە كۈن بويى تاماق يېمىدى، كېچىلىرى ئۇيىقۇنى قۇربان قىلدى. بۇنداق نەپ تېگىدىغان مالغا ھەممە ئادەم چاڭ سالىدۇ، گۇاڭجۇدەك چوڭ شەھەردە تىمىسقىلاپ يۈرگەن سودىگەر ئازمۇ؟ مالنى ئۇلارنىڭ كۆزىدىن يوشۇرۇپ ئېلىپ كېتىش ئاسان ئەمەس. ئۇ بىر يىلدىن بۇيان بۇنداق ئىشلارنى كۆپ كۆردى. نەچچە قېتىم بۇرنىغا يېدى. ھېچكىمنىڭ زىيان تارتقۇسى كەلمەيدۇ. سەن كېلىشىپ قويغان مالنى باشقا بىر سودىگەر ئون تىيىن ئوشۇق باھا قويۇپ سۈپۈرۈپ ئېلىپ كېتىدۇ، سېنىڭ مىڭ قاقشاپ، رەنجىشلىرىڭ، مال ئىگىسىنى مېھمان قىلغانلىرىڭ ھەممىسى بىكار. چۈنكى مال ئىگىسىگىمۇ پايدا كېرەك، پۇل كېرەك! پۇل ھەممىنى ھەل قىلىدۇ. بۇ يەردە سېنىڭ ئاتا - ئاناڭمۇ، دوستۇڭمۇ، جېنىڭمۇ پۇل! ...

ماشىنىنىڭ چىرقىراپ تورمۇزلىنىشى ئۇنىڭ ئۇيقۇ ئارىلاش خىياللىرىنى ئۈزۈۋەتتى. ئۇ كۆزىنى ئېچىپ ئەينەكتىن قاردى ۋە سەنلىۋەن كوچىسىغا يېتىپ كەلگىنىنى بىلىپ ماشىنىدىن چۈشتى. بۇ گۇاڭجۇدىكى شىنجاڭلىق سودىگەرلەر تۇرىدىغان كوچا ئىدى. بۇ يەردە قىممەت بولسىمۇ شىنجاڭدا ئېتىلىدىغان ھەممە تاماقلارنى تېپىپ يېگىلى بولاتتى. ئۇ ئىشىكنىڭ بېشىغا «مۇسۇلمان ئاشخانىسى» دەپ خەت يېزىپ قويۇلغان بىر قەۋەتلىك ئاشخانىغا كىرىپ قورسقىنى تويغۇزغاندىن كېيىن ئالدىراپلا ياتىقىغا قاراپ ماڭدى. ياتىقىغا 5 - 10 قەدەم قالغاندا ئارقىسىدىن:

— كېرەم ئاخۇن، ھاي كېرەم قوتاز! — دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى.

كېرەمنىڭ غۇژۇددە ئاچچىقى كەلدى. ھازىر ئۇنىڭ ھېچكىم بىلەن كۆرۈشكۈسى يوق ئىدى، پۈت - قولى سىرقىراپ ئاغرىپ تۇراتتى. ئۇ ئىلاجى بار بالدۇرراق يېتىۋېلىش ئۈچۈن تاماقنىمۇ ئالدىراپ - سالدىراپلا يېگەنىدى.

كېرەم ئۆزىنى ئىزدەپ كەلگۈچى كىشىنى ئاۋازىدىنلا تونۇدى. ئۇ ئۇرۇمچىلىك سودىگەر يىگىت بولۇپ، ئىسمى جامال ئىدى.

— ئاداش كېرىماخۇن، بېشىمغا كۈن چۈشتى، — دېدى ئۇ — بىر يارەم قىلىۋەتسەڭ ...

— نېمە بولدۇڭ، بېشىڭغا قانداق كۈن چۈشتى؟

— ھېلىقى ... ياسىن قىزىلكۆزنى بىلىسەنغۇ، ئاشۇ لۇكچەك سودامنى بۇزۇپ، شايكىلىرىغا مېنى ئۇرغۇزدى ... مانا، بېقىنىدىكى كۆكلەرنى كۆرۈپ باق ...

Altun9

— هه، مېنى نېمه قىل دەيسەن؟ — دېدى كېرەم كۆزىنى قىسىپ.

— هوي، مەقسىتىمنى چۈشەنمىدىڭمۇ؟ قىزىلكۆزدىن ئۆچۈمنى ئېلىپ بەر دەۋاتىمەن، ئەمدى چۈشەندىڭمۇ؟ تاياق زەربىدىن بىر ھەپتىگىچە ھوشىنى تاپالمىسۇن. ئەگەر مالنى قايتۇرۇۋالالساق تېخىمۇ ياخشى. سودا بۇزۇلمىغان بولسا نەق 50 - 60 مىڭ يۈەن پايدا ئالغىلى بولاتتى. مالنى قايتۇرۇپ ئېلىپ بەرسەڭ پايدىنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىنى ساڭا بېرىمەن. قانداق دەيسەن!؟

— ھەي، جامال، مېنى ئەمدى بۇنداق ئىشقا ئاۋارە قىلما. ئويلاپ باقسام، سودىگەرچىلىك يولىغا قەدەم قويغاندىن بېرى نەدە جېدەل بولسا ئارىلىشىپ، ئاز بولمىغان كىشىلەرنىڭ تۇمشۇقىنى يېرىپتىمەن. بولدى ئەمدى، تويدۇم بۇ ئىشتىن.

— هوي، سەن يامان ئىش قىلىغىنىڭ يوققۇ، پەقەت بوزەك قىلىغانلار ئۈچۈن يان باستىڭ، شۇ ...

— ئۇغۇ شۇنداق. لېكىن مەن جاھاندىكى بوزەك قىلىغانلارنىڭ ھەممىسىنى يۈلەپ بولالمايمەن - دە. ئەگەر پۇلدىن قىسىلىپ قالغان بولساڭ 40 - 50 مىڭ يۈەن بېرىپ تۇراي، لېكىن ئەمدى مېنى جېدەل بار يەرگە سۆرىمە.

جامال كەتتى. كېرەم پۇتلىرىنى تەستە يۆتكەپ، ياتىقىغا كىردى. ئۇنىڭ ياتىقى بىر كىشىلىك چاققانغىنا ئۆي ئىدى. ئۇ كىيىملىرى بىلەنلا ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىدى. لېكىن ئۇيقۇسى كەلمىدى. كەچ كىرىپ، قاراڭغۇ چۈشكەنىدى. سىرتتىن ماشىنىلارنىڭ گۈرۈلدىگەن، سىگنال بەرگەن ئاۋازى، كىشىلەرنىڭ ۋاراڭ - چۇرۇڭلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئۇ چىراغنىمۇ ياقماستىن خىيالغا چۆكتى. بىردىنلا جاھاننىڭ نېرىقى چېتىدە قالغان يۇرتى يادىغا كېلىۋالدى. مەھەللىنىڭ توپىلىق يوللىرى، قىڭغىر - قىيىق ئۆيلىرى، بىللە ئۆسكەن ئاغىنىلىرى. ئۇلار دائىم پاراڭ قىلىشىدىغان كىچىككىنە سېمونىت كۆۋرۈك ... بىر - بىرلەپ كۆز ئالدىدىن ئۆتتى. مانا، كېرەمنىڭ يۇرتىدىن ئايرىلىغىنىغا ئۈچ يىل بولۇپ قالدى. بۇ ئۈچ يىلدىن بۇيان ئۇنىڭ يۈرگەن يەرلىرى، كۆرگەن ئىشلىرى ئاز ئەمەس. بۇ يىللار ئۇنىڭغا ئۆزىمۇ قىياس قىلىمىغان يېڭىلىقلارنى ئاتا قىلدى. ھازىر ئۇ بېشىنى سىيرىپ چۈشۈرۈپ، ئاددىي دىكادىن كىيىم كىيىدىغان تارتىنچاق يېزا يىگىتى ئەمەس. ئەمدى ئۇ چەت ئەللىنىڭ رەختىدە مودىلىق كاستۇم - بۇرۇلكا كىيىپ، گەجگىسىگىچە چاچ قويغان، قوللىرىغا ئالتۇن ئۆزۈكلەر قادىغان سالاپەتلىك يىگىتكە ئايلاندى. ئۇنىڭ يانچۇقىدا پۇللار پېچىتى بىلەن تۇرىدۇ. قولىنى نەگە سوزسا يېتىدۇ. «كېرەم قوتاز» دېگەن نامى شىنجاڭلىق ھەممە سودىگەرلەرنىڭ يۈرىكىنى تىترىتىدۇ.

ئەمما ئۇ بۇ كۈنگىمۇ ئاسان ئېرىشكىنى يوق، ئىسىنىڭ ئاچچىقىنى مورا بىلگەندەك، ئۇ پۇل تېپىشنىڭ جاپا - مۇشەققىتىنى ئۆزى بىلىدۇ. نەچچە قېتىم جېنىدىن ئايرىلغىلىمۇ قىل قالدى ... ئۇ بىر ماشىنا تېرە، يۈڭ بىلەن قوشىۋالاقتىن ئايرىلغان چاغدا ئۆزىنىڭ بۇنداق يىراقلارغا كېتىپ قېلىشىنى ئويلىمىغاندى. ئۇلار يۈكنى ئېلىپ ئۈچ كۈندە ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلدى. ھەر ھالدا سەپەر ئۇكۇشلۇق ئۆتتى، يۈسۈپ يۈكنى تو-

ساقلاردىن ئەپچىللىك بىلەن ئۆتكۈزۈپ ئەكەتتى. بەزىلەرنىڭ كۆزىنى غەلەت قىلدى، بەزىلەرنىڭ يانچۇقىغا پۇل سۈكگۈتىۋەتتى. كېرەم پۇلنىڭ قۇدرىتىنى مانا شۇ يولدا كېتىۋېتىپلا كۆردى. ئۇرۇمچىگە بارغاندىن كېيىن ئۇلار تېرە بىلەن يۈكنى تېزلا سۇ قىلدى. كېرەمنىڭ قولىغا ھەممە چىقىملاردىن ئېشىپ نەقىلا 3 مىڭ كوي تەگدى. ئۆمردە ئۇچ يۈز كوينىمۇ تۇتۇپ خەجلەپ باقمىغان كېرەم بۇنچىۋالا پۇلنى كۆرۈپ بىر كېچە ئۇخلىيالمىدى، خۇشلۇقتىن يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلدى. ئۇ تاراقلاپ تۇرغان ئون كويلۇقلارنى ئىشتىننىڭ ئىچىگە خالتا قىلىپ تىكىۋالدى. يەنە 30 كىلودىن كۆپرەك تېۋىت بار ئىدى. يۈسۈپ بۇنى سېتىشقا ئالدىرىمىدى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، خېرىدار چىقمايۋېتىپ تۇ. كېرەم ئەمدى نېمە قىلارنىئۆزىمۇ بىلمەيتتى. ئۇ بىر-ئىككى كۈنگىچە بازارلارنى ئارىلىدى. شەھەردىكى ماللارنىڭ جىقلىقى، خىلىنىڭكۆپلۈكىئۇنىڭ كۆزىدىن ئوت چاقنىتاتتى. ئۇنىڭ ھەممە نەرسىلەردىن ئالغۇسى كېلەتتى. بىر ماگىزىندىكى ماللار يانە بىر ماگىزىندىكىدىن چىرايلىق كۆرۈنەتتى. شەخسىي تىجارەتچىلەر جايلاشقان بازارنىكۆرۈپ ئۇنىڭ ئاغزى ئېچىلىپلا قالدى. نېمىدېگەن جىق مال. بۇلار بۇنچىۋالا نەرسىلەرنى نەدىنمۇ ئەكىلىدىغاندۇ؟ كېرەمنىڭ دۇكانلاردا كېرىلىپ ئولتۇرۇشقان سودىگەر يىگىتلەرگە ھەۋەسى كەلدى. ئۇ يۈسۈپنىڭ دۇكىنىنى كۆردى، دۇكاننى ئۇنىڭ ئايالى ئاچاتتى، يۈسۈپ بولسا مال ئۇقۇشۇپ توشۇپ بېرەتتى.

كېرەم بىر ھەپتە تۇرۇپ قالدى. بىر كۈنى يۈسۈپ ئالدىراش ئۇنىڭ قېشىغا كىرىپ كەلدى.

— بىرەيلەينىڭ 60 كىلودەك تېۋىتى بار ئىكەن، ئەسلىدە ئىچكىرىگە ئېلىپ ماڭغانكەن، سوۋېتتىن تۇققىنى كېلىپ قالغاچقا ئىچكىرىگە بارالمايدىغان بولۇپ قاپتۇ، 150 كويدىن كېلىشتىم. پاكىزە تېۋىت ئىكەن...

— 150 كوي؟ — كېرەم ھاڭ - تاڭ بولدى، — بەك قىممەتقۇ؟...

— قىممەت ئەمەس، — يۈسۈپ ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى، — سەھرالىقلار ئۇنىڭ باھاسىنى بىلمىگەنلىكتىن ساڭا كىلوسىنى يىگىرمە كويدىن بەردى، لېكىن بۇ يەردە يۈز ئەللىك كويغىمۇ ئالغىلى بولمايدۇ. ئىچكىرىگە ئاپارساق 200 كويدىن ئاشىدۇ... مېنىڭ پۇلۇم يەتمىدى، ئىككىمىز تەڭ ئالامدۇق؟

— ئىچكىرىگە ئاپىرامدۇق؟

— ھەئە، سەنمۇ ئىچكىرىنى كۆرۈپ كېلىسەن، بۇ يەردە 3 مىڭ كوي بىلەن ھېچقانچە سودا قىلالمايسەن. ئىچكىرىدىن ساڭا ئوبدان مال ئېلىپ بېرىمەن، قانداق؟

كېرەم بىردەم ئارىسالدا بولۇپ ئويلاپ قالدى. ئۇ 3 مىڭ كوينى يانچۇقىغا سېلىپ كۆڭلى توق بولغاندەك، ھازىر بۇ پۇلنى يەنە بىر تەۋەككۈلگە تاشلىسۇنمۇ؟ كىم بىلىدۇ، ئىزىنى تاپالامدۇ - يوق، يۈسۈپنىڭ دېگىنىدەك راستىنلا ھەسسىلەپ پايدا ئالغىلى بولارمۇ؟ ھەيلى، ئىتتىن قورققان دېۋانە بولماپتۇ دەپتىكەن، دەسلەپ بۇ يولغا ماڭمىغان بولسا بولاتتى، ئەمدى مېڭىپ قويغاندىن كېيىن ۋاي دېمەسلىك كېرەك.

— ھە، — دېدى ئۇ يانچۇقىدىكى پۇلنى يۈسۈپنىڭ ئالدىغا تاشلاپ، — پېشانىمىزدىن

كۆرەيلى، ئىشقىلىپ مېنى يامان يولغا باشلىماسسەن.

— بىز بىر يۇرتلۇققۇ، سېنى زىيان تارتقۇزمايمەن.

شۇنداق قىلىپ يۇسۇپ بىلەن كېرەم 100 كىلوغا يېقىن تۇتىتنى قەغەز ساندۇقلارغا چىكداپ قاچىلاپ تۆپىسىگە ئۇرۇك قېقىنى يېيىتىپ گۇاڭجۇغا ماڭدى. كېرەم يۇسۇپنىڭ مەسلىھىتى بىلەن ئۇرۇمچىدە بىر قۇر شەھەرگە لايىق كىيىملەردىن ئېلىپ ئۆزىنى تۇزەشتۇردى. بەك كۆزگە چېلىقماسلىق ئۈچۈن بادام دوپپىسىنى تاشلاپ شەپكىسىدىن بىرنى ئېلىپ كىيدى، چېچىنى قويۇۋەتتى. ئۇ پويىزنىڭ دېرىزىسى ئالدىدا ئولتۇرۇپ غۇيۇلداپ ئۆتۈۋاتقان دەرەخلەرنى، شۇۋاقلىق ئېدىرلارنى، قىزغۇچ توپىلىق چۆل - جەزىرىلەرنى قىزىقتىش. ھەيرانلىق بىلەن تاماشا قىلماقتا ئىدى. يۇسۇپ بۇ يولۇلارنى تولا ماڭغاچقىمۇ ئورۇندۇققا قىيىسايغىنىچە ئۇخلىماقتا ئىدى. بەزىدە ئۇ چۆچۈپ ئويغىنىپ تۆپىدىكى ساندۇقلارغا كۆز تاشلاپ قويىاتتى ۋە كېرەمگە ساندۇقلارغا قارا، دەپ تاپىلايىتتى.

پويىزدا يەنە بىر نەچچە ئۇقەتچى ئۇلار بىلەن بىللە ماڭغاندى، يۇسۇپ ئۇلارغا قۇرۇق ئۇزۇم ئېلىپ ماڭدىم، دەپ قويدى. ئۇلارنىڭ بىرسى پات - پاتلا يۇسۇپنى گەپكە تۇتاتتى، گۇاڭجۇنىڭ قەيىرىگە چۈشىدىغانلىقلىرىنى كوچىلاپ سورايىتتى. گۇاڭجۇغا كەلگەندە ئۇلارغا يەنە 2 - 3 كىشى قوشۇلدى. ئۇلار كەتمەستىن بىر ئىشلارنى باھانە قىلىپ كېرەملەرنى كۆزىتەتتى.

— ئىش چاتاق. — دېدى يۇسۇپ تىترەپ، — بۇلار بىزنىڭ پېيىمىزغا چۈشكەندەك تۇرىدۇ، بۇ يەردىن تېز يوقىلايلى.

يۇسۇپ تاكسى تېپىپ كېلىپ ساندۇقلارنى قاچىلىدى ۋە شەھەر چېتىدىكى «سەنلىۋەن» دېھىمانخانىسىغا ماڭدى. ئۇ يەردە ئىشەنچلىك ئادەملەر بار ئىدى. كېرەم بولسا بۇ شەھەردىكى چۈمۈلىدەك مىغىلداپ تۇرغان ئادەملەرگە، كۆككە تاقاشقان بىنالارغا قاراپ ھاڭۇپقىپلا قالغاندى. ئۇنىڭ بېشى تۆرەپ قالغاندەك بولۇپ، كۈنپىتىش تەرەپ بىلەن كۈنچىقىش تەرەپنى پەرق ئېتەلمەي قالدى. ئۇ ئۇرۇمچىدىن قەھرىتان سوغۇق مەزگىلدە يولغا چىققاندى، بۇيەر بولسا يازدەكلا ئىسسىق ئىكەن، كىشىلەر يالاڭ كىيىملەردە يۇرۇشۇپتۇ.

ئۇلارنىڭ ماشىنىسى ئادەم شالاڭ بولغان تاشيولغا چىقتى. ئەتراپنى گۇگۇم قاراڭغۇلۇقى قاپلىغاندى. ئۇزاق ئۆتمەي بىر سېرىق پىكاپ ئۇلارنى يانداپ ئۆتتى - دە، يۈز مېتىر نېرىغا بېرىپ توختىدى ۋە ئۇنىڭدىن 5 ئادەم چۈشۈپ يولنى توسۇپ تۇرۇۋالدى.

— بۇلاڭچىلار، — يۇسۇپ ۋارقىرىۋەتتى، — مالدىن ئايرىلدىغان بولدۇق. تۇگەشتۇق ...

يۇسۇپ غال - غال تىترىگەن ھالدا بۇتتەك قېتىپلا قالدى. كېرەم دەسلەپ يۇسۇپنىڭ ۋارقىرىشىدىن چۆچۈپ كەتتى. ئەمما ھايال ئۆتمەي ئۆزىنى تۇتۇۋالدى. ھەممە مالدىن ئايرىلىپ قىلىشنى ئويلىغاندا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى قان مېڭىسىگە تەپتى.

مۇشتى تۇگۇلدى. ئۇ يېزىدىكى چاغلاردا ئادەتتە ھېچكىم بىلەن ئۇرۇشمايتتى، لېكىن تەڭتۇشلىرى ئۇنىڭدىن تەپ تارتاتتى. بىر قېتىم كۆمۈر كانىغا كىنو كۆرگىلى بارغاندا كان ئىشچىلىرىدىن بىرى مەست بولۇۋېلىپ يېزىلىقلارنى بوزەك قىلىشقا باشلىدى. كېرەم دەسلەپ جېدەلگە ئارىلاشماي يېزىدىن كەلگەنلەرنى بېسىپ تۇردى. ھېلىقى مەستنىڭ ئاغىنىلىرى بارغانسېرى ئەزۋەيلەپ ھەددىدىن ئاشقىلى تۇردى. ئاخىرىدا كېرەم سەكرەپ ئوتتۇرىغا چۈشتى - دە، كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە لۈكچەكلەردىن ئىككىسىنى يەرگە چاپلىۋەتتى. ئىشچىلار ئەس - ھوشىنى يىغىپ بولغۇچە يېزىلىقلار ۋېلىسىپىتلىرىغا مىنىپ قېچىپ كېتىشتى. شۇ ئىشتىن كېيىن مەھەللىدە ھېچكىم ئۇنىڭغا چېقىلىشقا پېتىنالمايدىغان بولغانىدى...

كېرەم يۈسۈپكە قاراپ ۋارقىرىدى:

— نېمە يىغلايسەن؟ قېنى، بۇلاپ باققىنىنى كۆرۈپ باقاي مەن...

بۇلاڭچىلار كۆزلىرىگە قارامتۇل كۆزەينەك تاقىۋېلىشقانىدى. دوغىلاقراق كەلگەن بىرسى يانچۇقىدىن قولىنى چىقارماستىن بۇلارغا بۇيرۇق قىلدى.

— ماشىنىدىن چۈشۈش!

يۈسۈپ كېرەمگە قاراپ قويۇپ تىترىگەن ھالدا يەرگە چۈشتى ۋە دۇدۇقلىغان ھالدا يالۋۇرۇشقا باشلىدى.

— جېنىم ئاكىلار، رەھىم قىلىڭلار، بىزگە ئۇۋال بولىدۇ، ھەممىمىز بىز شىنجاڭلىق ئەمەسمۇ؟...

— يۈسۈپ! — ئېگىز بويلۇق بىرسى ۋارقىرىدى، — ئۆتكەندە بىزنىڭ سودىمىزنى بۇزۇپ ئەكەتكىنىڭ ئېسىڭدىمۇ؟ ئۇ چاغدا بىزگە رەھىم قىلمىغانىدىڭغۇ، ئۆتىنە ئالەم بۇ. ماڭ يولۇڭغا! بولمىسا خېمىر قىلۋېتىمىز! — ئۇ يۈسۈپنىڭ يۈزىگە بىر شاپىلاق سالدى. يۈسۈپ سەنتۇرۇلۇپ بېرىپ تۇرۇپ قالدى. كېرەم ئالدىغا ئۆتتى.

— مال مېنىڭكى، يۈسۈپنىڭ ھەققى يوق، — دېدى.

— نەدىن كەلگەن نېمە سەن؟

— ئۇرۇمچىدىن.

— شۇنداقمۇ؟ — ئېگىز بويلۇق يېنىدىكى دوغلاق يىگىتكە بۇرۇلدى، — ئەكىبەر! بۇ يېڭىياچى ئوخشايدۇ. يولىنى كۆرسىتىپ قويايلى.

ئۇنىڭ گېپى تۈگەش بىلەنلا دوغلاق يىگىت كېرەمنىڭ قۇلاق تۈۋىگە بىر مۇشت ئۇردى. كېرەمنىڭ كۆزىدىن ئۇت چاقنىغاندەك بولۇپ قۇلقى غۇڭۇلداشقا باشلىدى، غەزەبتىن ئۇنىڭ چىشلىرى كىرىشتى. دوغلاق يىگىت ئىككىنچى مۇشتنى ئاتقاندا كېرەم چاققانلىق قىلىپ ئېگىشىپ ئۆزىنى يانغا ئالدى ۋە ئۇنىڭ ساغرىسىغا بار كۈچى بىلەن تەپتى، دوغلاق يىگىت بۇ زەربىدىن يەرگە گۈپپىدە يىقىلدى. ئۇ ئۆزىنى ئوڭشاپ قوپقۇچە كېرەم ئۇنىڭ بېقىنىغا ئىككى - ئۈچنى تېپىۋەتتى. دوغلاق يىگىت ئېگىرىنىپ چە تۇڭۇلۇپ يېتىپ قالدى. غەزەپتىن كېرەمنىڭ كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمىدى. ئۇ ئېگىز يىگىتنى تۇتۇۋېلىپ ئاغزى - بۇرنىغا نەچچىنى قويدى. ئاڭغىچە قالغانلارمۇ كېـ

رەمگە يۇپۇرۇلۇپ ئېسىلىشتى. ئۇلار كېرەمنىڭ ئۇتتۇر كەلگەن يېرىگە سالاتتى. بىر كەمدە كېرەم ئۇلاردىن يۇلقۇنۇپ چىقتى، بايىقى ئېگىز يىگىت ئاغزى - بۇرنى قان بولۇپ ئولتۇرۇپ قالغانىدى. كېرەم يەنە بىرسىگە كاللا قويۇپ ئۇنى مولاق ئاتقۇزدى. ئۇنىڭ ئەلپازى دەھشەتلىك تۇسكە كىرگەنىدى. ئۇ بېلىدىن پىچاقنى سوغۇرۇپ ئالدى.

— قايسىڭ كەلسەڭ سويۇۋېتىمەن! — دېدى ئۇ ھۇركىرەپ، — جېنىڭدىن تويغىنىڭ كېلىشە!...

ئېگىز بويلۇق يىگىت ئاغزى - بۇرنىنى چاڭگاللىغىنىچە ماشىنا تەرەپكە يۈگۈردى، دوغلاق يىگىت تېخىچىلا ئىنجىقلاپ ئورنىدىن قوپالمايۋاتاتتى. باشقىلار دوغلاق يىگىتنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ ماشىنىغا سالدى ۋە ئوپۇل - توپۇل شەھەر تەرەپكە قاراپ تىكىۋەتتى.

يۇسۇپ ئەس - ھوشىنى يوقىتىپلا قويغانىدى. ئۇنىڭغا بۇ ئىش خۇددى چۈشتەكلا تۇيۇلاتتى.

— كېرەم، ئوغۇل بالىكەنسەن ... يۇر، تېز كېتەيلى، — يۇسۇپ ماشىنىغا چىقتى. شوپۇر بايىاتىن ماشىنىدىن چۈشمەي ئولتۇرغانىدى. ئۇ بەش ئەرگە تەڭ كەلگەن بۇ تەمبەل يىگىتكە ئەيمىنگەن ھالدا قاراپ قويدى.

ئۇلار مالنى ساق - سالامەت جايلاشتۇرۇۋالدى. تىۋىتنىڭ ھەقىقەتەن بازىرى ئىتتىك ئىكەن، يۇسۇپ ئۇنى 25 مىڭ يۈەنگە ساتتى.

ھېلىقى كۈنكى ۋەقە گۇاڭجۇدىكى پۈتۈن شىنجاڭلىق سودىگەرلەرگە پۇر بولدى، كېرەم شۇنىڭدىن كېيىنمۇ بىرقانچە يەككىمۇ - يەككە جەڭلەرگە چۈشۈشكە مەجبۇر بولدى. ئۇ ھەممىسىدە غالىب كېلىپ، «كېرەم قوتاز» دېگەن لەقەمگە ئېرىشتى. دېمىسىمۇ ئۇنىڭ ئۇستىخىنى چوڭ، بوي - بەستى ئېگىز بولۇپ، قوتازدەكلا كۈچى بار ئىدى. بارا - بارا بوزەك قىلىنغانلىكى سودىگەرلەر كېرەمنى ئىزدەپ كېلىپ ئۇنىڭدىن يارەم سورايدىغان بولدى. كېرەممۇ ئىككىلەنمەستىن مەيدانغا چۈشۈپ، زوراۋانلىق قىلغۇچىنىڭ ئەدىبىنى بېرىپ يۈردى. شۇنىڭدىن كېيىن شىنجاڭدىن بارغان سودىگەرلەرنىڭ ھېچقايسىسى ئۇنىڭغا چېتىلىشقا ۋە ئۇنىڭ سودىسىنى بۇزۇشقا جۈرئەت قىلالمايدىغان، ئۇنىڭدىن تەپ تارتىدىغان بولۇشتى.

كېرەم «قوتاز» دېگەن لەقەمگىمۇ كۆنۈپ قالدى. يېڭىدىن تونۇشقان ئاغىنىلىرى ئۇنى كۆز ئالدىدىلا «كېرەم قوتاز» دەپ چاقىرىسىمۇ ئۇ تېرىكمەيدىغان بولدى.

يۇسۇپ كېرەمنى گۇاڭجۇدا تۇرۇپ مال يۆتكەپ بېرىشكە ئۇناتتى، ئۆزى بولسا شىنجاڭغا قايتىپ مالنى بىر تەرەپ قىلىدىغان ۋە پايدىنىڭ 3 تىن 2 قىسمىنى كېرەمگە بېرىدىغان بولدى. مانا شۇنىڭدىن بۇيان كېرەم گۇاڭجۇنىڭ نوپۇسسىز گىراژدانى بولۇپ تۇرماقتا. ئۇ ھازىر بۇ شەھەرنىڭ بۇلۇڭ - پۇشقاقلىرىدىن تارتىپ بەش قولدەك بىلىدۇ، ئۇنىمۇ تونۇمايدىغانلار ئاز، مۇشۇ ۋاقىت ئىچىدە ئۇ ھەممە ئىشلارنى كۆردى. ئەڭ ئالىي تانسىلارغىمۇ كىردى، چىرايلىق نازىنىنلار بىلەنمۇ ئۇلىپەت بولدى، يەر ئاستى ئۇيلەردىكى كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرىدىمۇ بولدى. ئۇ بۇ شەھەرنىڭ تاتـ

Altun09

لىقىنىمۇ، ئاچچىقىنىمۇ تېتىپ كۆردى. ئۇ ھەممىسىگە تويدى، سەسكەندى. ئەمدى يىـ راقتا قالغان يۇرتىنىڭ توپىلىق يوللىرى، قىڭغىر - قىيىسىق ئۆيلىرى كۆز ئالدىغا كېـ لىۋېلىپ، ئۇنىڭغا ئارام بەرمەيدىغان بولدى. ئۇ تۇنۇگۈن يۈسۈپكە تېلېفون بېرىپ، بۇ قېتىم مالنى ماڭغۇزۇۋېتىپ ئۆزىنىڭمۇ قايتىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى. ئۇ ئەتە ئۇچۇددـ غان ئايروپىلاننىڭ بېلىتىنى ئېلىپ قويدى. ئەتە بۇ شەھەر بىلەن خوشلىشىدۇ. ئەمـ دى يەنە قاچان كېلىدۇ؟ بۇنى بىر نەرسە دېمەك تەس. ئۇ بۇ شەھەرگە پۇلنى دەپ كەلگەندى، پۇلنىمۇ يېتەرلىك تاپتى. ئۇ بۇ پۇل بىلەن ئۇرۇمچىدە ياكى ئۆز يۇرـ تىدا بىرەر دۇكان ئاچسىمۇ بولىدۇ، بۇ ئانچە تەس ئەمەس. ئەڭ مۇھىمى، ئۇ جاھانـ نى كۆردى، كۆزى ئېچىلدى، ئاتا - بوۋىسى ئاڭلاپ باقمىغان جاھاندارچىلىقنىڭ سىرلـ رىنى ئۆگەندى. بۇ كېرەم ئۇچۇن پۇلدىنمۇ قىممەتلىك ئىدى...

كېرەمنىڭ تېخىچە ئۇيقۇسى كەلمىدى. ئۇ تۇرۇپ تاماكا چەكتى، دېرىزە ئالدىغا كېلىپ شاۋقۇنلۇق شەھەرنىڭ كېچىلىك مەنزىرىسىگە نەزەر سالدى. كوچىلاردا يەنە ئادەملەر كۇندۇزكىدەكلا قىمىلداپ يۈرمەكتە، ماشىنىلار غۇيۇلداپ ئۆتۈشۈپ تۇرۇپتۇ، كافىيخانىلارنىڭ ئالا - يېشىل چىراغلىرى ۋالىلداپ خېرىدارلارنى چاقىرماقتا. بۇ شەـ ھەرنىڭ كېچە بىلەن كۇندۇزىنىڭ پەرقى يوق... ئۇنىڭ ئېسىگە تاسادىپىيلا قوشبۇلاق كەلدى. «ھازىر ئۇيدىكىلەر نېمە ئىش قىلىۋاتقاندۇ؟ ئۇخلىدى، توغرا، ھازىر ئۇ يەرـ دە ئەلياتقۇ مەھەلى بولدى، ھەممىسى ئۇخلاپ كەتتى، مەن چىقىپ كەتكەندىن بۇيان كىملەر توي قىلدىكىن؟ سەمەت توي قىلماقچىدى، ئايۇپمۇ ئۆيىنى قوپۇرۇۋالسام ئۆيـ لىنىمەن دەۋاتاتتى... سانىخان نەدىدىدۇ؟ پولات بىلەن توي قىلغان بولسا بالىلىقىمۇ بولغاندۇ؟ پولات ئۇنىڭغا ۋاپاسىزلىق قىلغان بولسىچۇ...»

بۇ كېچە سانىخان ئۇنىڭ كۆڭلىدىن زادىلا چىقمىدى.

9

سانىيە پۈتۈن قىشنى ئۇرۇمچىدە ئۆتكۈزدى. ئۇ شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسىگە قاراشلىق مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ سەيپۇڭچىلىق كارخانىسىغا ئورۇنلاشتى. شىركەت تەـ ۋەسىدە سەيپۇڭچىلىق كارخانىسى، مېھمانخانا، رېمونتخانا ۋە زىيالىي ياشلار ماگىزىنلىرى بار ئىدى.

بىر كۇنى شىركەتنىڭ مۇدىرى ئىمام ئۇنى ئىشخانىسىغا چاقىردى. ئۇ 35 ياشلارغا كىرگەن ئورۇق ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ ئورا كۆزى كىشىگە يەۋەتكۇدەك قادىلاتتىـ سا- نىيە بۇ ئادەمنى كۆرگەندە نېمىشقىدۇ ۋۇجۇدى شۇركىنىپ كېتەتتى. ئىمام پات - پاتلا ئۇنىڭ كۆكسىگە قارايتتى. مەلىكە ئۇ ئادەم توغرىلىق قىسقىچە سۆزلەپ بەرگەـنـ دى. مەلىكەنىڭ دېيىشىچە، ئىمام ئىلگىرى بىر قېتىم ئۆيلەنگەنىكەن، ئايالى بەكمۇ بوشاڭ بولغاچقا ئىمام ياراتماي بىر بالا بىلەن قويۇۋېتىپتۇ.

ـــ ئىمام ئاكام ئۇنداق تۇرغىنى بىلەن بەكمۇ زىل ئادەم، ـــ دېدى مەلىكە، ـــ ئاندىن ئۇنداق - مۇنداق ئايالارنى ياراتمايدۇ، نەچچە يەردىن لايىق تاپقانىدۇق، ھەمـ مىسىنى ياراتمىدى...

شىركەتتە ئىمام توغرىلىق ھەر خىل سۆز - چۆچەكلەر ئېقىپ يۈرەتتى. تولىراقى ئۇنى خىيانەتچى دەپ گۇمان قىلاتتى، لېكىن ھېچكىم پېتىنىپ ئاشكارا گەپ قىلالمايتتى...

سانىيە كىرگەندە ئۇ گېزىت كۆرۈپ ئولتۇراتتى. ئۇ سانىيەنى مۇلايىم قارشى ئالدى.

— ئۆگىنىپ قالدىڭىزمۇ؟ — ئۇ پاپىروستىن بىر تالنى تۇتاشتۇرۇۋېتىپ سانىيەگە باشتىن - ئاياغ كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى، — سىزنى خېلى قولى ئەپچىل ئىكەن دېيىشىدىغۇ؟

سانىيە خىجالەت بولۇپ يەرگە قارىدى.

— ئىش جىق كېلىۋاتامدۇ؟

— ئاز - تولا بار ...

— كارخانىمىزنىڭ ھازىرقى ئۇستىلىرى كونىچە كىيىملەرنى تىكىپ ئۆگەنگەن، ھازىر كونا پاسوندىكى كىيىملەرنىڭ بازىرى كاساتلىشىپ كەتتى، لېكىن ئۇستىلىرىمىز يېڭى پاسونلارنى ياراتمايدۇ، تىكىشنىمۇ بىلمەيدۇ. بازار ئەھۋالىدىن قارىغاندا، يېڭى پاسوندىكى كىيىملەرنى تىكمىسەك بولمىغۇدەك، شۇڭا بىز سىزنى ئۆگىنىشكە ئەۋەتەيلى دېيىشتۇق.

— مېنى؟ ... — سانىيە ئەندىكىپ كەتتى.

— مەلىكەنىڭ دېيىشىچە، سىز ئوتتۇرا مەكتەپنى تۈگەتكەنىكەنسىز، بىرەر ئايدىن بۇيان تىكىشنىمۇ خېلى تېز ئۆگىنىۋاپسىز ... ئۇرۇمچىدە سەيپۇئچىلىق كۇرسى ئېچىلىدىكەن، — ئۇ گېزىتنى ئېلىپ كۆرسەتتى، — ۋاقتى تۆت ئاي ئىكەن، كېسىمچىلىكنى ئۆگىنىپ كېلىسىز، بولامدۇ؟

سانىيە خۇشاللىقىدىن نېمە دېيىشنى بىلمەي قالدى. ئۇ ئۇرۇمچىنىمۇ كۆردىغان بولدى، ئۇزۇنغا قالماي كېسىمچى ئۇستا بولدۇ، باشقىلار ئالدىدىمۇ بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ يۈرەلەيدۇ، خۇدايىمنىڭ رەھمى كەلدىمۇ قانداق، ئىشلىرى ئوڭغا تارتىۋاتىدىغۇ. ئۆيدىكىلەر ئاڭلىسا قانچە خۇش بولۇپ كېتەرۇ؟...

ئۇ ئىمام مۇدىرگە رەھمەت ئېيتتى، مۇدىر ئۇنىڭ كۆزىگە تىكىلگەن ھالدا كۈلۈمسىرىدى ۋە:

— تەشكىلىنىڭ بۇ غەمخورلۇقىنى ئۇنتۇپ قالمىسىڭىز بولىدۇ، — دېدى.

ئۇ ئۇرۇمچىدىكى كۇرسنى ئەلا نەتىجە بىلەن پۈتتۈرۈپ قايتتى. مانا ھازىر ئۇ كارخانىنىڭ رەسمىي ئۇستىلىرىدىن بىرى بولۇپ قالدى. شەھەردە ئۇنىڭ داڭقى چىقىشقا باشلىدى.

ئىمام مۇدىر پات - پاتلا ئۇلارنىڭ كارخانىسىغا كېلىدىغان بولدى، ئىمام. سانىيە نېمە دېسە دەرھال ھەل قىلىپ بېرەتتى. يىغىنلاردا سانىيەنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىپ ماختايتتى. بۇ ئىش ئاياللار جىق بولغان بۇ كارخانىدا مىش - مىش گەپلەرنى پەيدا قىلدى. سانىيە ئىمام كەلگەندە ئاياللارنىڭ بىر - بىرىگە مەنىلىك كۆز قىسىشىپ،

ئۆزئارا پىچىرلىشىدىغانلىقىنى سېزىپ قالدى. سانىيە ئەندىكىپ كەتتى، ئۆزىنىڭ بىپەرۋالىقىدىن ئۆكۈندى. ئۇنى يەنە غەم باستى.

ئىمام بىر كۈنى كەچتە سانىيەنىڭ ياتىقىغا كىرىپ كەلدى. ئۇ پوزۇر كىيىنۋالغان، ئۆزىمۇ خۇش خۇي كۆرۈنەتتى. ئۇنى كۆرۈپ سانىيەنىڭ ۋۇجۇدىغا تىترەك ئولاشتى، لېكىن چاندۇرماسلىققا تىرىشتى.

— بۈگۈن سىزگە مېھمان بولۇپ كەلدىم، — دېدى ئىمام ئۆزىگە يارىشىغان بىر كۈلكە بىلەن ھىجىيىپ، — قارشى ئالارسىز؟ بىرياقتا بارامتىكىز - يا؟

— ياق ... — سانىيە ھودۇقۇپ گېپىنى تاپالماي قالدى، — ياخشى بوپتۇ.

ئۇ ئالدىراپ چاي تەييارلىدى. ئىمام چاي ئىچكەچ سەيپۇگخانا ئۇچۇن يېڭى ئۇي - ئىمارەت سېلىشنىڭ پىلانىنى تۇزۇۋاتقانلىقىنى، ئادەملەرنى كۆپەيتمەكچى ئىكەنلىكىنى تەپسىلىي سۆزلەشكە باشلىدى. سانىيە ئۇنىڭدىن ھاراقنىڭ پۇرىقى كېلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ تېخىمۇ ئەنسىزلىككە چۈشتى. ئۇنىڭ كۆڭلى بىرەر يامانلىقنى ھېس قىلىپ داۋالغۇيتتى. ئۇ بۇ چاقىرىلمىغان مېھماننىڭ تېزرەك كېتىشىنىلا تىلەيتتى. ئىمام بولسا كېتىشنى ئويلاپمۇ قويماي ھامان سۆزلىمەكتە ئىدى.

— ئۇنىئالغۇڭىز يوقمۇ؟ — دېدى ئىمام بىرىدىنلا سۆزدىن توختاپ.

— يوق، — دېدى سانىيە.

— مەندە ئىككىسى بار، بىرنى ئەكىلىپ بېرەي، سىز ئىشلىتىڭ.

— ياق، ياق، لازىمى يوق.

— نېمە، خۇشىڭىز يوقمۇ؟ يا مېنى يات كۆرۈۋاتامسىز؟

ئىمام ئورنىدىن قوپۇپ سانىيەنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ ئۆزىگە تارتتى.

— سانىيە، بىز بىر ئۆيلۇك بولساق قانداق؟

سانىيە ئەس - ھوشىنى يوقىتىۋېتىشكە تاس قالدى، ئۇ تىترىگەن ھالدا قولىنى تارتىۋالدى.

— ئىمام ئاكا، بۇنداق گەپنى قىلمىسىلا، مەن...

— سانىيە، ياق دېمەڭ، قانداق شەرتىڭىز بولسا قوبۇل قىلىمەن. سىزنىڭ كارخانىغا مۇدىر قىلىمەن...

سانىيە يۇگۇرۇپ بېرىپ ئىشىكنى ئۇلۇغ ئېچىۋەتتى ۋە ئۆزى بوسۇغىدا تۇرۇپ:

— چىقىپ كېتىڭ، بولمىسا ئادەم چاقىرىمەن، — دەپ ۋارقىرىدى.

ئىمام بىر مىنۇتچە سانىيەنىڭ تامدەك ئاقارغان قانسىز چىرايىغا قاراپ تۇردى. ئۇنىڭ ئوردەك چوڭقۇر كۆزلىرى قىسىلىپ كەتتى.

— قىلغان ياخشىلىقلىرىمىزغا مۇشۇنداق جاۋاب قايتۇرىدىكەنسىز - دە، — ئۇ خىرىلدىغان ئاۋازدا دېدى، — ماقۇل، ئۇزۇن جاھان بۇ، كېيىن پۇشايمان قىلىپ قالمىسىڭىزلا بولىدۇ...

ئىمام شۇنداق دېدى - دە، ئالدى - كەينىگە قارىماي ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. سانىيە

ئەس - هوشىنى يىغىۋالالماي بىر پەسكە قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ يۈ- زىكى توختاپ قالغاندەك، پۈتۈن ئەزايى مۇزلاپ كەتتى. ئۇنىڭ نېرۋىلىرى سېزىمىنى يوقاتقاندەك ... ئۇ خېلى ئۇزاق ئۆتكەندە ئېسىنى يىغىپ ئىشىكنى ئېچىدىن تاقىدى، شۇندىلا ئۇنىڭ يۈرىكى ئورنىغا چۈشكەندەك بولدى. ئاندىن كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلىدى- دە، ئېسەدەپ يىغلىۋەتتى. ئۇ خېلىدىن بۇيان يىغلىمىغان، تۇرمۇشتا خېلى خاتىرجەم بولۇپ قالغاندى. ئۇ هاياتتىن ئەمدى ئوشۇقچە نەرسىمۇ تەلەپ قىلمايتتى. تارتقان ئازابلىرى، يوقاتقان نەرسىلىرى بەدىلىگە بولسىمۇ ئارزۇسىغا يەتكەندى. ئائىلە قۇ- رۇش توغرىسىدا بولسا ئويلاشتىنمۇ قورقاتتى. ئەمما بۇ خاتىرجەملىك هازىر يەنە بۇزۇلدى. ئىمام ئەمدى ئۇنى تىنچ قويارمۇ؟ سانىيە ئۇنىڭ ئۆچەكەشكەن ئادىمىنى هامان يىقىتماي قويمايدىغانلىقىنى، ئۇ ئۆزىنىڭ چىشىغا تېگىپ قويغان بىرنەچ- چە ئىشچىنى هەيدىۋەتكەنلىكىنى ئاڭلىغاندى. «ئەمدى قانداق قىلاي؟... — ئويلىدى ئۇ يېتىپ، — مەلىكەگە هەممە ئەهۋالنى دېسەم قانداق؟ ئۇ مېنىڭ هالىمغا يېتىدۇ، بەلكىم ئۇ ئىمامغا چۈشەندۈرەر، رايىدىن يانىدۇرار... هېلىمۇ ئېغىر كۈنلەردە ماڭا يار- يۆلەك بولدى، هازىرمۇ قاراپ تۇرماس...» سانىيە شۇ ئۈمىد بىلەن سەل - پەل خا- تىرجەم بولۇپ ئۇخلاپ قالدى.

ئەتىسى ئۇ ئىشخانىغىمۇ چىقمىدى، كەچ كىرگەندە مەلىكىنىڭ ئۆيىگە يول ئالدى.

— كەل، كەل، بارمۇسەن ئاداش؟ — مەلىكە ئۇنى قىزغىن قارشى ئالدى، — ئاخ- شام چۈشۈمگە كىرىپ قاپتىكەنسەن. بۇگۈن تېخى بېرىپ كېلەيمىكىن، دېپ تۇراتتىم، بىلگەندەك ئۆزۈڭ كەپسەن. مىجەزىڭ يوقمۇ نېمە، بىر قىسمىلا تۇرۇسىغۇ؟ بىرسى رەنجىتىتىمۇ- يا؟

سانىيە ئاخشام بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بەردى. سانىيە مەلىكەنى ئاچچىقى كېـ لىپ كىچىك دادىسىنى تىللاپ كېتەر دەپ ئويلىغاندى، لېكىن ئۇنىڭ ئەكسىچە مە- لىكە يايراپ كەتتى.

— مۇنداق - دە، — دېدى ئۇ كۈلۈپ، — دېمەك، بىزگە كېلىن بولغۇدەكسەن - دە؟ ئىمام ئاكامنىڭ كۆزى بار جۇمۇ، ئەسلىدە سېنى ساقلاپتىكەن-دە، مەن يۈزدە - يۈز قول- لايمەن، — ئۇ سانىيەنىڭ چىرايىدىكى غەمكىنلىكنى سېزىپ چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى، — ئىمام ئاكامنىڭ يېشىغۇ سەندىن چوڭراق، چوڭ بولسا نېمە بوپتۇ؟ تېخى سېنىڭ قەد- رىڭگە يېتىدۇ! هازىرقى ياشلارنىڭ ۋاپاسىنى كۆردىڭغۇ، هەممىسى ئالدامچى ساختى- پەزلەر ... ئۇنىڭ ئۈستىگە، سەنمۇ هېسابتا بىر تۇرمۇشلۇق بولدۇڭ، بۇ تەرىپىنى ئوي- لىمىساڭ بولمايدۇ ئىمامكامنىڭ ئىقتىسادىمۇ ياخشى، ناهايىتى ئېپى بار ئادەم، تۇر- مۇشۇڭ گۈلدەك ئۆتىدۇ...

سانىيەنىڭ يۈرىكى مۇزلاپ كەتتى.

— مەلىكە، — دېدى ئۇ ئاستا، — ئەگەر سەن مېنىڭ ئورنىدا بولغان بولساڭ قانـ داق قىلاتتىڭ؟

مەلىكەنىڭ چىرايى ئۆڭدى.

— بۇ نېمە دېگىنىڭ؟

— ئۆزۈڭ ياخشى كۆرمىگەن ئادەم بىلەن قانداقمۇ بىللە ئۆتكىلى بولىدۇ؟ ئائىلە قۇرۇش پەقەت ياخشى يەپ، ياخشى كىيىش ئۈچۈنلىمۇ؟

مەلىكە ئۇنىڭغا قاراپ تامىقىنى قېقىپ قويدى.

— سەن يېزىدىن نېمە مەقسەتتە كەلدىڭ؟ — مەلىكە ئۇنىڭ كۆزىگە قادىلىپ تۇرۇپ دېدى، — ياخشىراق تۇرمۇشقا ئېرىشسەم دەپ كەلگەنسەن؟ ھەممە ئادەم جىقراق پۇل تاپسام، بايىاشات ياشىسام دەپ پايپىتەك بولىدۇ. ھېلىمۇ تەلىيىڭ بار ئىكەن، ئىشلىرىڭ ئوڭۇشلۇق بولدى، خىزمەتكىمۇ ئورۇنلاشتىڭ، بۇلار ئۆز - ئۆزىدىن بولۇپ قالمىغاندۇر؟ ساڭا مىننەت قىلىۋاتقىنىم ئەمەس، ھەرھالدا سەنمۇ ئوبدانراق ئويلاپ باقساڭ بولاتتى.

سانىيە مەلىكەدىن بۇنداق گەپلەرنى كۈتمىگەنىدى. ئۇنىڭ بەدىنى تىكەنلىشىپ، بېشى قايغاندەك بولدى. ئۇ ناھايىتى تەستە ئورنىدىن تۇردى ۋە روھى چۈشكەن، دىلى ئازار يېگەن ھالدا ياتىقىغا يېنىپ كەلدى. ئۇنىڭغا ئەمدى ھەممە نەرسە مەنىسىز، يات تۇيۇلۇشقا باشلىدى. ئۇ ئۆزىنى كاردۋاتقا تاشلىغان ھالدا خىيالغا چۆكتى. مانا، ئۇ ئىشەنگەن مەلىكەمۇ ئۇنىڭغا ھەمدەرد بولۇشنىڭ ئەكسىچە ئۇنىڭدىن رەنجىدى، ئۇنى ئەيىبلىدى. ئەمدى ئىمام ئۇنى پۇتلايدۇ، كارخانىدا تۇرغۇزمايدۇ. ئۇ ئەمدى نەگە بارىدۇ؟ كىم ئەمدى ئۇنىڭغا يار - يۆلەك بولىدۇ؟ ئاھ خۇدا، بۇ جاھاندا ياشىماق نېمانچە تەس؟ ئۇ بەلكىم ئەينى چاغدا كېرەمگە ماقۇل دېگەن بولسىمۇ بۇنچىلىك دەردئەلەمگە قالماستى. كېرەم سەھرالىق بولغىنى بىلەن ئاق‌كۆڭۈل، ۋىجدانلىق ئىدى. مانا، ئۇ ئۆزىنى سىرلىق گۈزەللىكى بىلەن ۋەس - ۋەسىگە سالغان شەھەر تۇرمۇشىنىمۇ كۆردى. شەھەر قىزلىرىدەك ياسىنىشنى، كىيىنىشنى ئۈگەندى، تانسا ئۇيناشمۇ ئۈگەندى. ھازىر بولسا تانسىدىنمۇ، ئولتۇرۇشلاردىنمۇ زېرىكتى، ھېچنېمىگە قىزىقمايدىغان بولدى. شۇنىڭغا قارىغاندا ھەر قانداق نەرسە سەن ئېرىشكىچە ئەتىۋارلىق، قىممەت بىلىنىدىكەن، سەن ئۇنى قولغا كەلتۈرگەندىن كېيىن بولسا ئەھمىيەتسىز بىر نەرسىگە ئايلىنىدىكەن...

سانىيە پەرەز قىلغاندەك ئاردىدىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئىمام ئۆچ ئېلىشنى باشلىدى. «رەسمىي ئىشچى ئەمەس» دېگەن باھانە بىلەن ئۇرۇمچىگە ئوقۇشقا بارغان چاغدىكى ئىداردىدىن بەرگەن ئوقۇش پۇلىنى ماۋاشىدىن تۇتۇشقا باشلىدى. ئۇنىڭ قولىغا تەگكەن 40 كوي پۇل تامىقىغا يېتىشىمۇ ناتايىن ئىدى. ئىككىنچى قەدەمدە بولسا، كېسىمچىلىك تىن قالدۇردى.

سانىيە ئەمدى ئۆزىنىڭ بۇ كارخانىدا تۇرالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى. ئەڭ ياخشىسى، چىرايلىقچە بۇ يەردىن يۆتكىلىپ كەتكىنى تۈزۈك ئىدى، لېكىن ئۇ نەگە بارىدۇ؟ بىرەر كارخانىغا كىرىش ئۈچۈن يەنىلا ئەمگەك ئىدارىسىنىڭ تەستىقىنى ئېلىش كېرەك. سايىنم جۇجاڭنىڭ يەنە ساخاۋەت قىلىشى ناتايىن، شەخسىي دۇكان ئاچقۇدەك ئىقتىساد يوق، سانىيەنىڭ بېشىنىڭ ئىچىمۇ - تېشىمۇ قاتتى.

Altun9

سانىيە بۇگۈن چۈشلۈك دەم ئېلىشتا بازارغا چىقتى. ئۇ شەخسىي سەيپۇئلار بىلەن سۆزلىشىپ كۆرمەكچى بولدى. ناۋادا مۇۋاپىقراق ئورۇن بولسا شىركەتتىن بوشىنىپ كېتىشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى. شەھەردە تېخى شەخسىي سەيپۇئلارمۇ جىق ئەمەس ئىدى. ئۇ بىر نەچچە سەيپۇك بىلەن سۆزلىشىپ كۆردى، لېكىن ئۇ كۈتكەن نەتىجىگە ئېرىشەلمەي ئارقىسىغا يانىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۇسساپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، تاتلىق سۇ ساتىدىغان دۇكانغا كىردى ۋە بىر بوتۇلكا گاز سۈيى ئېلىپ بىر ئۇستەلگە كېلىپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ ھېرىپ ھالى قالمىغانىدى. ئۇ بۇ يەردە ئۇسسۇزلۇق ئىچىدە دېمىنى ئېلىۋالماقچى بولغانىدى. دۇكاندا ئادەم جىق ئەمەس ئىدى. نېرىقى ئۇستەلدە پۇزۇر يانسانغان ئىككى يىگىت پىۋا ئىچىشىپ ئولتۇراتتى. سانىيە كۆڭلى پەرىشان ھالدا گاز سۈيى ئىچىپ ئولتۇردى. ئۇبىر ئازدىن كېيىن نېرىقى ئۇستەلدە ئولتۇرغان بىر يىگىتنىڭ ئۆزىدىن كۆز ئۈزمەي قاراۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالدى. «نەگە بارسامۇ بۇ بەزلەردىن قۇتۇلالمىدىمغۇ؟ نېمىشقىمۇ قىز بولۇپ يارىلىپ قالغان بولغىيدىم؟...» سانىيەنىڭ كەيپى ئۇچۇپ تەتۇر قاردۇالدى ۋە بۇ يەردىن تېزرەك چىقىپ كېتىشنى ئويلاپ گاز سۈيىنى تېز - تېز ئىچىشكە باشلىدى. ئۇ ئەمدىلا قوپاي دەپ تۇرغاندا ھېلىقى يىگىت يېنىدا پەيدا بولدى.

— ياخشىمۇسىز؟ — دېدى يىگىت سىپايە كۈلۈمسىرەپ.

سانىيە ئۇنىڭغا قاراپ ھاڭۋېقىپ قالدى، ئۇچىسىغا چەت ئەل مودىسىدا چىرايلىق كاستۇم - بۇرۇلكا، بېشىغا شىلەپە كىيىپ، كۆزىگە ئۆزگىرىشچان كۆزەينەك تاقىغان بۇ يىگىتنى سانىيە تونۇيالمىدى.

— مېنى تونۇمىدىڭىزمۇ؟ — يىگىت كۆزەينىكىنى ئالدى.

سانىيە ھەيرانلىقتىن ۋارقىرىۋەتكىلى تاس قالدى.

— كېرەم... بۇ سىزمۇ؟ — سانىيە چەكچىيىپ قاراپلا قالدى.

— مەن سىزنى ئىشىكتىن كىرگەن چېغىڭىزدىلا تونۇغانىدىم، — دېدى كېرەم كۈلۈپ تۇرۇپ.

سانىيە قىزارغان ھالدا يەرگە قاردى ۋە:

— سىز بەك ئۆزگىرىپ كېتىپسىز، — دېدى.

— سىزمۇ ئۆزگىرىپسىز.

— سىزنى سودىگەر بولۇپ كېتىپتۇ دەپ ئاڭلىۋىدىم، راست ئوخشىمامدۇ؟

— خەقلەرنى دوراپ باقتىم.

— ئۇرۇمچىدە تۇرۇۋاتامسىز؟

— گۇاڭجۇ، شاڭخەيلەردە يۇردۇم، ئۇرۇمچىدە ئاز تۇردۇم، ئوقەتچى دېگەن مېڭىپلا يۇرىدىغان گەپ ئىكەن...

سانىيە ھەيرانلىق، ئەجەبلىنىش ئىلكىدە ئۇنىڭغا ئەزەر سالدى. ئاشۇ سەھرالىق كېرەم — ئۇستىبېشى توپا - چاڭغا مىلىنىپ يۇرىدىغان قوپال دېھقان بۇگۇن سۆلىتىدىن ئادەم ئەيمىنگۈدەك سودىگەرگە ئايلانغان. ئۇنى كىممۇ سەھرالىق دېھقان دەيدۇ. ئۇچ يىل ئىچىدىكى ئۆزگىرىش نېمىدېگەن چوڭ. مانا، ئۇنىڭ بويىمۇ ئۆسۈپ كېتىپتۇ، ئۇستىخانىلىرىمۇ چوڭىيىپ قاۋۇل يىگىتكە ئايلىنىپتۇ. ئۆزىمۇ خېلى تەمكىن بولۇپ قاپتۇ.

— قوشبۇلاقتىن قاچان چىقىپ كەتتىڭىز؟ — دەپ سوردى سانىيە.

— سىزنىڭ ئارقىڭىزدىنلا مەنمۇ چىقىپ كەتكەن، — دېدى كېرەم سانىيەنىڭ كۆزىگە قاراپ قويۇپ.

— شۇنىڭدىن كېيىن قوشبۇلاققا بارىدىڭىزمۇ؟

— ياق، پۇرسەت بولمىدى، ئەمدى بارماقچىمەن، سىزچۇ؟

— مەنمۇ يېقىن ئاردا باراي دەپ تۇراتتىم، سىز قاچان بارماقچىسىز؟

— مۇشۇ ھەپتىنىڭ ئىچىدە، خالىسىڭىز بىللە ماڭايلى. سىزنىڭ ۋاقتىڭىز يەتكەندە ماڭساقمۇ بولىدۇ.

— ئۇنداق بولسا كۆرۈشۈپ تۇرايلى، — سانىيە سائىتىگە قاراپ قوزغالدى، — ئىش ۋاقتىم بولۇپ قاپتۇ، مېنىڭ ياتىقىم چوڭ مېچىتنىڭ يېنىدىكى ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ ئىچىدە، بېرىڭ.

— سىز ياتاقتىمۇ؟ — كېرەم ھەيران بولۇپ سوردى.

— ھەئە، — سانىيە ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى پەملەپ ۋىللىدە قىزاردى، — ئەمىسە بارامسىز؟

— چوقۇم بارىمەن...

10

كېرەم بىلەن ئۇچراشقاندىن كېيىن سانىيەنىڭ نەچچە كۈندىن بۇيانقى كۆڭۈل غەشلىكى يوقالغاندەك بولدى. كېرەم ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن كۈن بويى كەتمەي تۇرۇۋالدى. «توۋا، — دەيتتى ئۇ ئىچىدە، — ئادەم دېگەن شۇنداقمۇ ئۆزگىرىپ كېتىدىكەنا، ئاشۇ تۇرقىدا كىممۇ ئۇنى دېھقان دەيدۇ؟ ئەھۋالدىن قارىغاندا، خېلى پۇل تاپقان ئوخشايدۇ. كېرەم ھازىرقى ئەھۋالىمنى ئۇقسا ئەجەب مېنى ياراتمىغانىدىڭ، كۆرگەن كۈنۈڭمۇ چاغلىق ئىكەنغۇ دەر... بايا نېمىشقىمۇ ياتاققا كېلىڭ دېگەنىدىمەن، ئەجەب نېرى - بېرىسىنى ئويلىماپتىمەنا، يا بىرنەچچە كۈن بىر ياقلارغا كېتەيمىكىن؟...» سانىيە ئويلىغانسېرى ئەندىشىگە چۈشۈپ قالدى.

سانىيە ئۇيان - بۇيان ئويلاپ، بۇ ئەندىشىلىرىنى يەنە ئۆزى رەت قىلدى.

«ئۆز ۋاقتىدا ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئازار بەرگەنىدىم، لېكىن ھېلىقى كۇندىكى گېپىدىن قارىغاندا، مەندىن رەنجىمىگەندەك قىلىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن كىچىكىمىزدىن تارتىپ بىللە ئۆستۇق، مىجەز - خۇلقى ماڭا ئايان، ئەمدى ئۇنىڭدىن قېچىپ يۈرسەم بولماس...»

سانىيە مۇشۇنداق چېگىش، ئەندىشىلىك خىياللار بىلەن بىرنەچچە كۈننى ئۆتكۈزۋۈەتتى، ئۇ تالا - تۇزگىمۇ چىقمىدى، كۆڭلىدە كېرەم ئۇنى ئىزدەپ كېلىدىغاندەكلا تۇيۇلاتتى. راست، دېگەندەك تۆت كۈن ئۆتكەندىن كېيىن سانىيە ئىشتىن قايتىپ كەچلىك تاماققا تۇتۇش قىلىۋاتقاندا كېرەم كىرىپ كەلدى. ئۇ بۇگۈن تېخىمۇ پۇزۇر ياسانغانىدى. سانىيە ئۇنى بىر تەرەپتىن ھەۋەسلەنگەن، يەنە بىر تەرەپتىن ئەندىشە قىلغان ھالدا قارشى ئالدى.

— ئەھۋالدىن قارىغاندا، تاماققا ئۇلگۈرۈپ كەلگەن ئوخشايمەن، — دېدى ئۇ سانىيەنىڭ تاماققا تۇتۇش قىلغانلىقىنى كۆرۈپ، — نېمە ئېتىۋاتىسىز؟

سانىيە ھودۇقۇپ قالدى.

— نېمىنى كۆڭلىڭىز تارتىدۇ؟ دەۋېرىڭ، ئېتىپ بېرەي، — دېدى ئۇ كۈلۈپ.

— لەڭمەن، خۇيمىيەن دېگەندىن بىزار بولۇپ كەتتىم، — ئۇ سومكىسىنى ئېچىپ، يالتىراق خالتىغا قاچىلانغان گۆشنى ئېلىپ سانىيەگە سۇندى، — ئوخشىتىپ بىر گۆش نان قىلسىڭىز بەك رازى بولاتتىم.

— بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟ — سانىيە ھودۇقتى، — گۆشۈممۇ بار ئىدى.

— بۇ ئىچكىرىنىڭ ئادىتى، — كېرەم گەپنى چاقچاققا ئايلاندۇردى، — كۆڭلىڭىزگە كەلمىسۇن سانىيە، ئۆزۈمچە ئەكەلگۈم كېلىپ قالدى...

سانىيە ئوشۇق گەپ قىلمىدى.

— مەن تېخى سىزنى قوشبۇلاقتا غىپىدىلا قاچتىمىكىن، دەپ ئويلىغانىدىم، — دېدى سانىيە گۆش توغراۋېتىپ.

— سىزنى تاشلاپ قانداق كېتىمەن؟ ۋەدىلەشكەن تۇرساق...

— سودىگەرلەرنىڭ ۋەدىسى يالغان بولىدۇ، دەپ ئاڭلىغانىدىم، — دېدى سانىيە چاقچاق قىلىپ.

— سىز مېنى شۇنداق چۈشىنەمسىز؟ — كېرەم كۈلۈپ تۇرۇپ سورىدى.

— چاقچاق قىلىپ قويدۇم، كۆڭلىڭىزگە ئالماڭ. راست، ئىچكىرىلەرنىڭ گېپىنى قىلىپ بېرىڭا، قانداق ئىكەن؟

— سۆزلىگۈدەك نېمە بار دەيسىز؟ شەھەرلەر بەك ھەشىمەتلىك ئىكەن، قۇرتتەك مىخلداپ يۈرگەن ئادەملەرنىڭ دەستىدىن دەم ئالالماي قالىسىز. ھەممە ئادەم تىرىكچىلىك، پۇل تېپىشنىڭ كويىدا. دەسلەپ بارغاندا، ئۇ يەردە پۇل تېپىشقا كۆزۈم يەتمىگەنىدى، لېكىن ئىشنىڭ يولىنى بىلىۋالسا پۇل تاپقىلى بولىدىكەن، — كېرەم ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ گېپىنى داۋام قىلدى، — ئەمدى دىۋانىدەك مېڭىۋېرىشتىنمۇ تويدۇم. ئىچكىرىگە ئەمدى بارمايمەن. مۇشۇ يەردە بېرەر ئىش قىلىش خىيالىم بار.

— دۇكان ئاچامسىز؟

ـ ياق، راستىنى ئېيتسام، بىرەر شىركەت قۇرۇش ئويۇم بار، پۇلنىمۇ تېپىپتىمەن. نەچچە كۈندىن بۇيان ئۇقۇشۇپ باقتىم، شەھەرلىك ھۆكۈمەتتىكىلەر بىلەنمۇ سۆزلەشتىم، ئۇلار شەھەرنىڭ تېرە-خۇرۇم كارخانىسىنى سايە قىلىۋاتىدۇ، بۇ كارخانا ھەر يىلى زىيان تارتىۋېتىپتۇ، شۇنى كۆتۈرە ئالايمىكىن دەيمەن. كارخانىنىڭ ئۈسكۈنىلىرى يامان ئەمەسكەن، ئەمما مەھسۇلاتىنىڭ سۈپىتى بەك ناچار، تۈزۈككىنە ئۈستا يوق ئىكەن. ئۇرۇمچىدىن بىرنەچچە ئۈستا تەكلىپ قىلايمىكىن دەيمەن، ھوي راست، سىزمۇ سەيپۇڭ ئىكەنسىزغۇ، شۇنداقمۇ؟

ـ شۇنداق، ئۇرۇمچىدە كۇرستا ئۆگەنگەن ...

ـ مانا، مانا، ـ كېرەم خۇشال بولۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، ـ ئۈستام ئالدىمدىلا ئىكەنغۇ، ماڭا يارىدەم قىلامسىز؟

سانىيەنىڭ ماقۇل دەۋەتكۈسى كەلدى. ئەمما كېرەم يەنە باشقىچە ئويلاپ قالىمسۇن دەپ:

ـ ئويلىنىپ باقاي، ـ دەپ قويدى.

ـ سانىيە، بىللە ئىشلەيلى، ـ دېدى كېرەم ئۇنى ئۇناتماقچى بولۇپ، ـ ئەگەر زاۋۇتنى رەسمىي قولغا ئالسام، قوشبۇلاقتىكى ياشلارنى ئىشچىلىققا ئەكىلىمەن. يۇرتىمىزنى سىزمۇ بىلىسىز، ئادەم كۆپ، يەر ئاز، پەرىزىمچە، ئۇ يەردىكى ياشلار سېمونت كۆۋرۈككە يىغىلىپ پاراڭ سېلىشۋاتقانىدۇ شۇ تاپتا. ھازىر دېھقانچىلىققا يۆلىنىپلا باي بولماق تەس. بىچارە دېھقانلار قاچانغىچە نامراتلىقتا ياشايدۇ؟ ئىچكىرىدە يۈرگىنىمدە مۇشۇ مەسىلىنى جىق ئويلىدىم. مېنىڭمۇ تەلىيىم كېلىپ پۇل تاپتىم، بۇ پۇل ماڭا ئۆمۈرۋايەت ئوڭدا ياتسامۇ يېتىدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە مۇشۇ پۇل بىلەن يۇرتۇمغا ئازراق بولسىمۇ مەدەت بېرىپ، خەقنىڭ دۇئاسىنى ئالاي دەيمەن...

كېرەمنىڭ سۆزى سانىيەنىڭ قەلبىنى ئېرىتتى. ھازىر كېرەم ئۇنىڭ كۆزىگە باشقىچە بىلىنىلىك، سالاپەتلىك كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئۆزىنى ئۇنىڭغا سېلىشتۇرۇپ ئۆزىدىن ئۆزى نومۇس قىلدى. كېرەم ئۆز يۇرتىنىڭ، نامراتلىقتا قېرىنداشلىرىنىڭ غېمىنى قىلىۋاتىدۇ، سانىيەچۇ، ئۆز بېشىنىڭ خاتىرجەملىكى بىلەن ئاۋارە... ئېسىت، ئېسىت...

ئۇلار تاماقنى يېگەچ كەلگۈسى ئىشلار توغرىسىدا ئۇزاق مەسلىھەتلەشتى. سانىيە ئۆزىنى دەردتىن خالاس بولغاندەك ھېس قىلدى. كېرەمنىڭ سۆزلىرى ئۇنىڭ كۆڭلىگە تەسكىن بەردى. كېرەمنىڭ ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراشلىرى ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئويىنىتىۋېتەتتى. ئۇ شۇ تاپتا ئۆزىدە خۇددى ئۇچ يىل ئىلگىرى كۆل بويىدا پولات بىلەن بىللە بولغاندىكىگە ئوخشاش ھالەتنى ھېس قىلىشقا باشلىدى. قەلبى نامەلۇم بىر ھايا-جان بىلەن داۋالغۇشقا باشلىدى. خىيالىدا كېرەمنى كەتمىسە ئىكەن دەپ تىلەيتتى. بەزىدە يەنە كېرەم نېمە دەپ ئويلاۋاتىدىكىن، دەپ ئۆزىنى تەمكىن تۇتۇشقا تىرىشاتتى، لېكىن سۆز-ھەرىكىتى ھېچ قولاشمايتتى. ئۇ، كېرەمنىڭ ئاغزىغا قارىغىنىچە قېتىپلا قالغانىدى. ھازىر ئۇ «ئىككىنچى ئەر كىشىگە قارىمايمەن» دېگەن قەسىمىنى ئۇنۇتۇپلا قالغانىدى. كېرەممۇ ئۇنىڭغا پات-پاتلا ئوتلۇق نەزەر تاشلاشقا باشلىدى. سانى-

يەنىڭ ئىسىگە ئۆتكەن ئىشلار كېلىپ يۈرىكى مۇزلاپ كەتتى، قەلبىنى ئىرىتكەن تاتلىق خىياللار خۇددى بىر چۈشتەك غايىب بولدى. ئۇ، كېرەمگە قايسى يۈزى بىلەن قارايدۇ؟ كېرەم ھېچنەرسىنى ئۇقمايدۇ، ياق، ئۇ كېرەمگە لايىق ئەمەس، ئۇ ئۆزىنىڭ باشقىلار تەرىپىدىن بۇلغانغان تېنى بىلەن كېرەمنىڭ پاك قەلبىنى ئالداشنى خالىمايدۇ. ئۆزۈڭنى تۇتۇۋال سانىيە، كۆڭۈلنىڭ رايىغا بارما، كېرەم غۇرۇرلۇق ئەركەك، ئۆتكەن ئىشلارنى ھامان يوشۇرغىلى بولمايدۇ، ھامان كېرەمنىڭ قۇلىقىغا يېتىدۇ، بەلكىم ئۇ چاغدا تېخىمۇ كۆتۈرەلمىگۈسىز پۇشايمانغا قالىسەن...

سانىيە ئېھتىياتچانلىق بىلەن گەپنى باشقا ياققا بۇرىۋەتتى:

— سىز قانداق قىلىپ سوددىگەرچىلىك قىلىشنى ئويلاپ قالدىڭىز؟

— بۇنىڭغا سىز سەۋەبچى بولدىڭىز.

— مەن؟...

— ھەئە، سىز يېزىدىن كەتكەندىن كېيىن مېنىڭ زادىلا تۇرغۇم كەلمىدى، دېھقانىنىڭ تەقدىرى شۇنداق بولسا مەنمۇ بىر تەۋەككۈل قىلىپ باقاي دېدىم...

— ئۇنداقتا تاپقان پۇلىڭىزنىڭ يېرىمى مېنىڭ بولىدىكەن - دە، — سانىيە كۈلگىنىچە چاقچاق قىلدى.

— خالىسىڭىز ھەممىسىلا سىزنىڭ...

— ۋىسىيەي، ئاغزىڭىزدا ئۇنداق دېگەن بىلەن، پۇل دېگەن تاتلىق نېمە، پۇلنىڭ بىر ئۈچى بىلەكتە بولسا، بىر ئۈچى يۈرەكتە دەيدۇ...

— ئەمما مېنىڭ يۈرىكىمدە پۇل ئەمەس، سىزلا بار... — كېرەمنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى، — سانىيە، مەن سىزنى پەقەتلا ئۇنتالمىدىم.

كېرەم سانىيەنىڭ تىترىگەن تېنىنى ئۆزىگە تارتتى، بۇدۇر چاچلىرىنى سىلاپ ئەركىلەتتى. سانىيە دەسلەپ بۇ تاسادىپىيلىقتىن ئۆزىنى يوقىتىپ قويدى، ئەمما باينىڭ خىياللار دەرھال كۆڭلىگە كېچىپ چۆچۈپ كەتتى.

— كېرەم، ئۇنداق قىلماڭ، بولمايدۇ، — دېدى ئۇ قولى بىلەن ئۇنىڭ مەيدىسىدىن يېنىڭ ئىتتىرىپ.

— نېمىشقا؟

— ياق، — دېدى سانىيە يەرگە قارىغان ھالدا، — مەن زادى مۇشۇنداق ئۆتۈپ كەتمەكچىمەن، راست... سىز ئۇقمايسىز كېرەم، مەن سىزگە لايىق ئەمەس.

كېرەم ئۇنىڭ ئېڭىكىنى كۆتۈرۈپ ئۆزىگە قاراتتى.

— سانىيە مەن ھەممىنى بىلىمەن، پولات بىلەن ئىككىلارنىڭ ئاراڭلاردا بولغان ئىشلارنى... مەن بىلىمەن. ئۇ ئىشلار دەسلەپ ماڭا ھار كەلگەندى، راستىنى ئېيتسام، سىزنىڭ چىرايىڭىزغا قارىماسلىق، سىزنى كۆرمەسلىك ئۈچۈن يىراققا كەتكەندىم. لېكىن دۇنيانىڭ چېتىدە يۈرۈپمۇ سىزنى كۆڭلۈمدىن چىقىرالمىدىم، قاراڭ، مەن ئۆچ يىل جاھان كەزدىم، نۇرغۇن ئىشلارنى كۆردۈم، بۇ جاھاننىڭ ئىشلىرىنى، ئادەملەرنى چۈشەندىم. ياشلىقتا كىم ئازمايدۇ، بۇ ئىشلار ھەممىسى ئۆتۈپ كەتتى، سىز ئۆتكەن ئىشلارنى كۆڭلىڭىزدىن چىقىرىۋېتىڭ...

كېرەمنىڭ سۆزى سانىيەنىڭ قەلبىنى شامدەك ئىرىتىۋەتتى، ئۇنىڭ كۆز چاناق-

لىردا ياش لىغىرلىدى. ئۇ ئۆزىنى قانچە تۇتۇۋالاي دېسىمۇ بەرداشلىق بېرەلمىدى. ئۇ كېرەمنىڭ كەڭ كۆكسىگە يۈزىنى ياققان پېتى ئۆكسۈپ-ئۆكسۈپ يىغلىۋەتتى. سانىيە خۇددى شۇ يىغا بىلەن پۈتۈن دەرد-ئەلىمنى چىقىرىۋەتمەكچى بولغاندەك ئۇزاق يىغلىدى. كېرەم بولسا ئۇنى كىچىك بالىدەك بەزلەيتتى. يۈز-كۆزلىرىگە تويماي سۆيەتتى.

— كېرەم، راستىنلا مېنى كەچۈرەمسىز؟

— بايا دېدىمغۇ، سىز ئەيىبلىك ئەمەس...

— مەن ئۆز ۋاقتىدا سىزگە ماقۇل دېگەن بولسام بۇنچىلىك دەرد تارتمىغان بولاتتىم، — سانىيە ئېسىدەپ تۇرۇپ پىچىرلىدى.

— بىر ھېسابتا شۇ چاغدا ماقۇل دېمىگىنىڭىزمۇ توغرا بوپتىكەن، بولمىسا بۇ كۈنگە ئېرىشەلەمتۇق؟ لېكىن بىر ئىشتىن كېيىن قالدۇق، بىلەمسىز؟ — كېرەم ئۇنىڭغا قاراپ كۈلدى، سانىيە سوئال نەزىرىدە قارىدى.

— شۇ چاغدا «ھە» دەۋەتكەن بولسىڭىز، بالىمىز ھازىر مېڭىپمۇ قالغان بولاتتى.

سانىيە ۋىللىدە قىزىرىپ، كېرەمنىڭ مەيدىسىگە بېشىنى قويدى.

* *

شۇنىڭدىن كېيىن ئارىدىن بىر ئاي ئۆتتى. ئۆكتەبىرنىڭ ئاخىرىدا، قوشبۇلاقتا كېرەم بىلەن سانىيەنىڭ تويى بولدى. قوشبۇلاق تارىخىدا بۇنداق چوڭ، ھەشەمەتلىك توي بولۇپ باقمىغانىدى. پۈتۈن يېزا تەۋرەپ كەتتى، تويغا يېزىنىڭ چوڭىدىن-كىچىك ھەممىسى كەلدى، ھەممە ئادەمنىڭ ئاغزىدا بۇلارنىڭ گېپى.

— ئەكەلگەن نەرسىلىرى ساپلا چەتنىڭ ئىكەن.

— سانىخاننىڭ قوللىرى ئالتۇن ئۈزۈككە توشۇپتۇ، تازىمۇ تەلىيى بار ئىكەن.

— كېرەم ئاخىرى سانىخاننى ئالدى دېسە...

— ئۇنچىلىك بايغا كىم تەگمەيدۇ، سانىخان بىكار ئوقۇغان ئەمەس.

— ئىككىسىمۇ بىر-بىرىگە ماسلىشىپتۇ. توۋا، كېرەمنىڭ ئۆزگىرىپ كەتكىنىنى كۆرمەمدىغان...

سانىيە ئۆزى بىلەن كۆرۈشكىلى كەلگەن ئاۋۋالقى دوستلىرىغا قاراپ ھەيران بولدى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى سانىيەنىڭ كۆزىگە چوپچوڭلا ئايالىلاردەك كۆرۈنۈپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ئاددىي، كېلەڭسىز كىيىملىرىگە، قارىداپ قورۇلغان نۇرسىز چىرايلىرىغا قاراپ كۆڭلى يېرىم بولدى: «بىچارىلەر، — دېدى ئۇ ئىچىدە، — ياپياش تۇرۇپ مومايىسىياقىغا كىرىپ قاپتۇ. مەنمۇ يېزىدىن كەتمىگەن بولسام ئاشۇلاردەك قېرىپ، پېشىمگە دەسسەپ يۈرگەن بولار ئىدىم. ئۇلار تېخى مۇشۇ كۈنلىرىگە شۈكرى قىلىدۇ، شۇنىڭغا قارىغاندا، ھايات دېگەننى قانداق ئۆتكۈزسەڭمۇ بولۇۋېرىدىكەن. بەلكىم ئۇلار بىزنى زاڭلىق قىلىۋاتامدىكىن تېخى؟...

تويىنىڭ پاتپاراقچىلىقى تۆگىگەندە كېرەم بىلەن سانىيە مەھەللىنى ئارىلاپ چىقىپ، بىر چاغلاردا ئىككىسى پاراڭلاشقان ئۇرۇق تۈۋىگە كېلىشتى. ئېتىزلار يالىڭاچلان-

غان، ئوت-چۆپلەر سارغايغان بولۇپ، قوي-كالىلار، ئېشەكلەر ئوتلاپ يۈرەتتى. ئۇ-
رۇك يوپۇرماقلىرىمۇ قىزغۇچ-سېرىق تۈسكە كىرگەن بولۇپ، يەرگە تۆكۈلۈشكە باشلى-
غانىدى. سانىيە بىردەم ئۇرۇك يوپۇرماقلىرىغا قىزىقسىنىپ قاراپ تۇردى، ئاندىن كېيىن
غازاڭلار بىلەن يېپىلغان يەرگە ئولتۇردى.

— كېلىك، بىردەم ئولتۇرايلى، — دېدى كېرەمنى شەرەت قىلىپ.

كېرەم ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشىنىپ كۈلۈپ قويدى-دە، سانىيەنىڭ قېشىدا ئولتۇ-
رۇپ تاماكا تۇتاشتۇردى.

— يېزىدىكىلەر بىلەن سۆزلەشتىڭىزمۇ؟ — سوردى سانىيە ئالدىغا چۈشكەن بىر يو-
پۇرماقنى قولىدا پىرقىراتقاچ.

— سۆزلەشتىم، هازىرلا ئون نەچچىسى بېرىشقا قوشۇلدى. چارۋىچىلارمۇ بىزنى
تېرە بىلەن تەمىنلەيدىغان بولدى. سىزمۇ قىزلاردىن بىرنەچچىسىنى ئاپىرىپ ئۆگەت-
مەمسىز؟

— مەنمۇ شۇنداق قىلاي دەيمەن. بىچارە ئايالىلارغا قارىسام، كۆڭلۈم يېرىم بولىدۇ،
ئۇلارنىڭ ئۆمرى ئېتىزدا جاپا تارتىپلا ئۆتۈپ كېتىدۇ.

— مەن مۇنداق ئويلاپ قالدىم، سانىيە، — دېدى كېرەم تاماكىنى پۈتىدا دەسسەپ
ئۆچۈرۈۋېتىپ، — كېيىنچە كارخانىمىز راۋاج تېپىپ قالسا هەممىدىن ئاۋۋال قوشىۇلاققا
توك تارتىپ بەرسەك دەيمەن، يۇرتداشلىرىمىز تېخىچىلا قارا چىراغ يېقىپ ئولتۇرسا
ئادەم نومۇس قىلىدىكەن.

سانىيە مەمنۇنىيەت بىلەن كېرەمنىڭ قولىنى سىيلاپ قويدى. ئۇلار بۇنىڭدىن كې-
يىن قىلىدىغان ئىشلار توغرىلىق خېلى پاراڭلاشتى.

— كېرەم، — دېدى سانىيە يەردە ئۇڭدىسىغا ياتقىنىچە سۈپسۈزۈك ئاسمانغا قاراپ
تۇرۇپ، — هېلىقى بىر چاغدا مۇشۇ يەردىكى پاراڭلىرىمىز ئېسىڭىزدىمۇ؟

— نېمىشقا ئېسىمدە بولمىسۇن؟

— مېنىڭ شۇ چاغدا نېمىلەرنى ئويلىغانلىقىمنى بىلەمسىز؟

— ئىشقىلىپ مېنى ئويلىماپتىكەنسىز، — كېرەم قۇۋۇق بىلەن كۈلۈمسىرىدى.

— مەن شۇ چاغدا ئۆزۈمچە كەلگۈسى توغرىلىق ئويلىغانىدىم، كىتابلاردا تەسۋىر-
لەنگەن شەھەرلىكلەرنىڭ هاياتىنى ئارزۇ قىلغانىدىم...

— هازىرچۇ؟ ئارزۇيىڭىزغا يەتتىڭىزمۇ؟

— يەتتىم، مەن بەختلىك، لېكىن بۇ بەختكە تولىمۇ تەستە ئېرىشتىم.

— جاپا چەكمىگۈچە هالاۋەت يوق ئەمەسمۇ... — كېرەم ئېڭىشىپ سانىيەنىڭ قۇ-
ياش نۇرى يالتىرىتىپ تۇرغان پېشانىسىدىن سۆيۈپ قويدى.

سانىيە بەخت ۋە لەززەتتىن هۆزۈرلىنىپ كۆزىنى يۇمدى. شۇ هامان كۆز پەردە-
سىدە قىپقىزىل دۇنيا نامايان بولدى. ئالتۇن نۇرلار بىلەن تولغان بۇ دۇنيا ئۇنىڭغا
تولىمۇ يېقىملىق، تولىمۇ مەنىلىك تۇيۇلۇپ، ۋۇجۇدى راهەتلەندى. كۆڭلى ئىمىن
تاپتى.

ئابدۇرۇسۇل ئۆمەر

چۈچايىلار

«هاراق باهالاش»

بۇگۈن ناهىيىلىك هۆكۈمەتنىڭ ئاش-خانىسى قاينام-تاشقىنلىققا چۆمگەنىدى. ناهىيىنىڭ هاكىم، شۇجىلىرىدىن تارتىپ بۆلۈم باشلىقلىرىغىچە ئەللىك-ئاتمىش كادىر ناهىيىنىڭ هەرقايسى هاراق زاۋۇتلىرىدا يىغىدىن ئىشلىنىپ چىققان هاراق سورتلىرىنىڭ سۈپىتىنى باهالاپ بىر-كىتمەكچى ئىدى.

شىرەلەرگە خىلمۇخىل هاراقلار قاتار تىزىلىپ، زاكۇسكا ئۈچۈن توخۇ گۆشى، بېلىق قاتارلىق ئون نەچچە خىل گۆشلۈك قورۇلمىلار ئارقا-ئارقىدىن كەلتۈرۈلىدى. شىرەنى چۆرىدىشىپ ئولتۇرۇشقان كادىرلارنىڭ كەيپىياتى بىردىنلا جانلىنىپ كەتتى. رۇمكىلارنىڭ جارانگ-جۇرۇق سادالىرى بىلەن «قېنى، خوشە، ئىچەيلى!»، «بۇ هاراق قالتىسىكەن جۇمۇ!»، «پاھ، ماۋۇ هاراقنىڭ تەمى بۆلەكچىكەن!» دېگەن ئاۋازلار بىر-بىرىگە قوشۇلۇپ ئاش-خانىنىڭ ئىچى بەئەينى هەرە ئۇۋۇسىغا ئايلىنىپ قالدى.

ئارىدىن بىرەر سائەت ئۆتكەندىن كېيىن ئىشخانا مۇدىرى هاكىمنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— هاكىم، باهالاشنى باشلايلىمۇ؟ — دەپ يولىيورۇق سوردى.

— هە، هە، باشلايمىز، باشلايمىز... قېنى، جاڭ جۇرېن، ئاۋۇال ماۋۇنى كۆتۈرۈۋېتىڭ، بۇ مېنىڭ كۆڭلۈم! — دېدى هاكىم بىر رۇمكا هاراقنى ئىشخانا مۇدىرىغا تەڭلەپ.

«باهالاش» رەسمىي باشلانماستىنلا كادىرلارنىڭ تەڭدىن تولىسى تەڭشىلىپ قالدى. باهالاشنى داۋاملاشتۇرۇشقا كۆزى يەتمىگەن شۇجى دەلدەڭشىگەن هالدا هاكىمنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— هاكىم... بۇ... بۇ... باها... لاشنى باشقا بىر كۈنى قىلساق قانداق؟ — دېدى دۇدۇقلاپ. شۇ تاپتا ئۇمۇ ئارانلا يەر دەسسەپ تۇراتتى. هاكىم بېشىنى لىڭشىتىپ ماقۇللۇقىنى بىلدۈردى-دە، شۇجىغا بىر رۇمكا هاراق تۇتتى...

يەپ-ئىچىش، سىردىشىشلار يەنە بىرەر سائەت داۋاملىشىپ «باهالىغۇچىلار»

بىر - بىرلەپ تارقىلىشتى. باھالاش كېلەر ھەپتىنىڭ شەنبە كۈنى چۈشتىن كېيىنگە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. بۇ قېتىمقى باھالاشقا ئىلگىرىكىدىنمۇ كۆپرەك ئادەم ئىشتىراك قىلدى.

ھاكىم «ئۆتكەنكى ئاچچىق ساۋاقنى قوبۇل قىلىپ، ھاراقنى ئازراق ئىچىش ياكى تەمىنلا تېتىپ كۆرۈش، ھاراقلارنىڭ سۈپىتىنى ھەققىدە ئەستايىدىل پىكىر قىلىش» توغرىسىدا خېلى ئۇزۇن سۆزلىگەن بولسىمۇ، يەنىلا ھاراقنىڭ «كەيپى» ھەممىنى بېسىپ چۈشۈپ، باھالىغۇچىلارنىڭ گرادۇسى كۆتۈرۈلۈپ كەتتى - دە، باھالاش يەنىلا ئاۋۋالقىدەك ئاياغلاشتى.

بىرنەچچە كۈن ئۆتە - ئۆتمەيلا ناھىيە ئىچىدە «ھاراق باھالاش زىيا-پىتى» ھەققىدە ھەر خىل سۆز - چۆچەكلەر تارقالدى. ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان ۋىلايەت رەھبەرلىرى بۇ ئىشنى جىددىي سۈرۈشتە قىلىپ ناھىيە رەھبەرلىرىنى قاتتىق تەنقىد قىلدى.

ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتكەندە شەھەرلىك ھاراق زاۋۇتىدىن ئىككى نەپەر تېخنىك كېلىپ، سەككىز خىل ھاراقنىڭ سۈپىتىنى بار - يوقى بىر سائەت ئىچىدىلا باھالاپ بېكىتىپ بەردى. ئۇلارنىڭ بىر ۋاقىلىق تامىقى ئۈچۈن پەقەت ئون بەش يۈەنلا خەجلەندى. بۇ ئىش شۇنداق ئاخىرلاشتى. بىراق ئىككى قېتىملىق «ھاراق باھالاش» ھەقىدىكى كۈلكىلىك گەپلەر ھازىرغىچە كىشىلەرنىڭ ئېغىزىدىن چۈشمەي لەتىپە بولۇپ ئېيتىلىپ كەلمەكتە.

«مايمۇن ئويۇنى»

يېقىندىن بۇيان شەھىرىمىزدە مايمۇن ئوينىتىدىغان ئۇستاملار كۆپىيىپ قالدى... مەن ئىلگىرى «مايمۇن ئويۇنى» غا ئانچىلا قىزىقىپ كەتمەيتتىم. جاڭجۇڭ قىلغان ئاۋازنى ئاڭلىساملا بېشىم ئاغرىيىتتى. بۇ قېتىم بىر ئاغىنەمنىڭ زورلىشى بىلەن «مايمۇن ئويۇنى» نى باشتىن - ئاخىرغىچە كۆرۈپ ئۇنىڭغا ھېرىسمەن بولۇپ قالدىم.

ئۇستام ئەمدىلا ئىككى ياشقا كىرگەن كىچىك بىر مايمۇنچاقنى ھەر خىل ئىشلارغا بۇيرۇپ ئويۇنغا سېلىۋاتاتتى. ئىككى پۇتنى تىك كۆتۈرگەندە بويى ئارانلا بىر گەز كېلىدىغان ئاۋاق، كۆزلىرى چەكچىيىپ تۇرىدىغان قىزغۇچ مايمۇنچاق ئەتراپىغا ئالاق - جالاق قاراپ، چىشىنىڭ ئېقىنى كۆرسىتىپ، قۇلاقلىرىنى دىك تۇتقان ھالدا سەينانىڭ ئوتتۇرىسىدا سىدا ئۇرە تۇراتتى. ئۇ ئۇستىسىنىڭ جاڭ - جۇڭنى ئۇرۇپ ئوقۇۋاتقان نەرسىسىگە قۇلاق سالغان ھالدا «ھۇنەر» كۆرسىتىۋاتاتتى. ئۇستىسى: «قېنى مايمۇنچىقىم، سۇك ۋۇكۇڭنى دوراپ بەرگىنە!» دېسە ئۇ يۈگۈرۈپ بېرىپ ساندۇقنىڭ ئۈستىدىكى قىزىل نىقابنى يۈزىگە تارتىپ قولىغا گۈرزىنى ئېلىپ مولاق ئېتىپ سۇك ۋۇكۇڭنى دوراپ بېرەتتى. ئۇستىسى: «قېنى مايمۇنچىقىم، ھاساڭنى قولۇڭغا ئېلىپ بوۋاي بولۇپ باقىقىنە!» دېسە، ئۇ يۈگۈرۈپ بېرىپ ساندۇقنىڭ ئۈستىدىكى ھاسىنى ئېلىپ توكۇلدىتىپ مۇكچىيىپ مېڭىپ بوۋاينى دوراپ بېرەتتى.

ئەتراپنى زىچ ئوراپ تۇرغان تاماشىبىنلار مايمۇنچاقنىڭ غەلىتە قىلىقلىرىغا قاراپ تېلىقىپ كۈلۈشەتتى. مايـ

مۇنچاقنى كۆرسىتىپ نېمىلەرنىدۇ دېيىشەتتى.

ئۇستام مايمۇن ئويۇننى ئاخىرلاشتۇرۇپ ئېتىكنى ئاچقاندا كىشىلەر ئاتىغىننى تاشلاشتى. مايمۇنچاقمۇ ئۇستام بىلەن تەڭ سەيناداً چۆگىلەپ ئالقىننى ئاچاتتى. مەن ئۇنىڭ ئالقىنىغا بىر سوم پۇلنى تۇتقۇزۇپ قويدۇم. چۈنكى ئۇ بىچارە ئۇستىسىنى رازى قىلىپ تاماشىبىنلارنى كۆلدۈرىمەن دەپ ئاز جاپا چەكمىدى - دە...

مايمۇنچاق ئۇستىسىنىڭ ئىشارىسى بىلەن قولىنى چېكىسىگە قويۇپ چاس بېرىپ تەزىم قىلدى. تاماشىبىنلار قاقاھلىشىپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

مەن مايمۇنچاقنىڭ ئويۇنلىرىنى كۆرۈپ چوڭقۇر ئويلىنىپ قالدىم: تۇرمۇشىمىزدا ئەنە شۇنداق «ئۇزۇن يىل كۆندۈرگەن مايمۇنچاق» لارنى ھەرخىل سەنەمگە دەسسىتىپ «نەپ» ئېلىۋاتقانلار ئاز دەمسىز؟

مەن «مايمۇن ئويۇنى» نىڭ چىن مەنىسىگە ئەمدىلا چۈشەنگەندەك بولدۇم.

«گۈمان» نىڭ سىرى

ئىشتىن چۈشۈپ ئالدىراپ ئۆيگە كېلىۋاتقان ئايىمنىسا يولدىشى قاسىمنىڭ ئۇزۇن چاچلىق، قارا كاستۇم - يوپكا كىيىۋالغان زىلۋا بىر ئايال بىلەن قىزغىن پاراڭلىشىپ قاياققىدۇر كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرۈپ قالدى - دە، چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتتى.

«ھە، نەچچە ۋاقىتتىن بېرى نېمىشقا كېچىكىپ كېلىدىكىن دېسەم ئىش مۇناقىشىكەن تېخى، ‹خىزمەت ئالدىراش›، ‹كەچتە ئىشلەيمەن› دەپ مېنىڭ دوپپامغا جىگدە سېلىپ... ھۇ، كاززاپ، يېقىندىن بۇيان كاستۇم - بۇرۇلكىنى قاتۇرۇپ كىيىپ، ئاياغنى پارقىرىتىپ مايلاپ باشقىچە ياسىنىپ يۈرىدىغان بولۇپ كەتكەندى، مەن تېخى ئۇقماي يۈرۈپتىكەنمەن...»

ئۇ ئويلىغانسېرى ئۇغىسى قاينايتتى. ئۆيدىكى چىنە - قاچىلارنى چېقىپ كۆكۈمتالقان قىلىۋەتكۈسى، قازاننى پىرقىرىتىپ تالاغا ئاتقۇسى كېلەتتى، بۇنداق ئۆيىنى ئوت قويۇپ ئۆرتىۋەتسىمۇ ئەرزىيدۇ - دە...

ئۇ ساراي ئۆيىنىڭ ئۇ چېتىدىن بۇ چېتىگە توختىماي ماڭاتتى، قولى زادىلا ئىشقا بارمايتتى. بايىقى «كۆڭۈلسىز مەنزىرە» دىن كېيىن ئۇنىڭ قەلبى ئاللىقاچان بىر قورقۇنچلۇق تۇيغۇلار ئىچىدە ئازابلانماقتا ئىدى.

ئۇ نېمىدىندۇ گۇمانلانغاندەك قاسىمنىڭ ئىش ئۈستىلىنىڭ يېنىغا كېلىپ تارتمىنى ئاچتى، تارتمىنىڭ ئىچىدە يوغان بىر ئاق كونۋېرت تۇراتتى. ئايىمنىسا كونۋېرتنى تۇتۇپ بېقىپ ئىچىدە سۈرەت بارلىقىنى سەزدى - دە، ئىنتىك ئېلىپ بىر قاراپلا زەھەر يۇتۇۋالغاندەك كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى. ئۇ، سۈرەتنىڭ ئارقىسىغا قارىدى. ھېچقانداق خەت يوق، كونۋېرتقىمۇ خەت يېزىلمىغان. ئايىمنىسا سۈرەتتىكى قاش - كۆزلىرى جايىدا، ئاق يۈزلۈك، چاچلىرىنى ئىككى تال قىلىپ ئۆرۈۋالغان 19 ياشلاردىكى بۇ قىزغا قارىغانسېرى چوغقا دەسسىۋالغاندەك ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالمايتتى.

«بۇ نېمە رەسۋاچىلىق؟! بۇ ھەقاچان ھېلىقى سەتەڭنىڭ ياش ۋاقتىدا چۈشكەن سۈرىتى! ھۇ، نىيىتى بۇزۇق! مېنى ئالداپ ‹ئات ئايلىغانغا، يول سارىغانغا› دەپ يۈرۈپتۇ - دە... مانا بۇ پاكىت بولماي نېمە؟!...

توۋا، مۇنداقمۇ نىيىتى يامان ئادەم

بولىدىكەن، كىشىنى شۇنچىمۇ ئانىي تاپ-
قان بارمۇ - ھە؟!»

ئايىمنىسا بىرنەچچە سائەت ئىچى-
دىلا ئورۇقلاپ، چىرايلىرىغا قورۇق چۈ-
شۈپ، بۆلەكچىلا قېرىپ كەتكەندەك بو-
لۇپ كەتتى.

قاسىم كەچ سائەت سەككىزلەردە
ئۆيىگە قايتتى.

— مۇشۇ كەمگىچە نەدە يۈردىڭىز؟—
دېدى ئايىمنىسا ئېرىنىڭ ئالدىغا دىۋەي-
لەپ كېلىپ.

— دوختۇرخانىغا ئالىمنى يوقلاپ...

— تولا كاززاپلىق قىلماڭ، بىر
سەتەڭنى قولتۇقلىغىزغا قىسىپ تاداشە
قىلىپ يۈرگىنىڭىزنى مېنى كۆرمىدى
دەمسىز؟ بۇگۈن سىز بىلەن ئوچۇق سۆز-
لەشمىسەم بولمايدۇ!

— ھەي، نېمە دەپ جۆيلۈۋاتىسىز؟!
ئىشتىن چۈشۈپ دوختۇرخانىغا كېتىپ بار-
سام ئىدارىمىزدىكى ئايشەم ئۇچراپ قالدى،
ئۇمۇ دوختۇرخانىغا مېڭىپتىكەن، بىللە
باردۇق ... ئايشەمنى تونۇمامسىز؟

— يالغان، ئۇ ئايشەم ئەمەس! ...

— ھوي، بۇ زادى نېمە گەپ؟

— نېمە گەپلىكىنى ماۋۇ سەتەڭدىن
سوراڭ!

ئايىمنىسا قولىدىكى سۈرەتنى قا-
سىمغا ئاتتى، قاسىم يەردىكى سۈرەتنى قو-
لىغا ئېلىپ ھاڭ - تاڭ بولۇپ تۇرۇپ قالدى.

«بۇ قىز كىمدۇ؟» ئۇ سۈرەتتىكى
قىزنى كىمگىدۇ ئوخشاتقاندەك قىلاتتى،
لېكىن زادىلا ئېسىگە ئالالمايتتى.

قاسىم ئىنتايىن قىيىن، سىرلىق
بىر تېپىشماققا دۇچ كەلگەن كىشىدەك
بىر ئايىمنىساغا، بىر سۈرەتكە قارىغىنىچە
ھاڭ - تاڭ بولۇپ تۇرۇپ قالدى.

ئايىمنىسا ۋارقىراپ - جارقىراپ ئۆيـ-
نى بېشىغا كىيدى، ئۇنىڭ ئاغزىدىن چى-
قىۋاتقان تىل - ئاھانەتكە چىداپ تۇرغى-
لى بولمايتتى.

دەل شۇ چاغدا ئىشىك ئېچىلىپ
قاسىمنىڭ ئانىسى تىللاخان ھەدە كىرىپ
كەلدى.

— يائاللا، يەنە نېمە بولۇشتۇڭلار؟
قولۇم - قوشنىلاردىن نومۇس قىلمامسى-
لەر؟ ھەر قانداق ئىش بولسا چىرايلىقچە
سۆزلەشسەڭلار بولىدۇغۇ! — دەپ ئۇلارنى
كايىدى.

ئايىمنىسا ئۇن سېلىپ يىغلاشقا
باشلىدى ...

— ئاپا، ماۋۇنى كۆرۈپ بېقىڭا ... —
دېدى قاسىم ھېلىقى سۈرەتنى ئاپىسىغا
تەڭلەپ.

— ھە، بۇ ھامماچاڭنىڭ سۈرىتى
بالام، نېمە بولدى؟— دېدى تىللاخان
ھەدە سوئال نەزەردە قاسىمغا قاراپ.

— نېمە، ھامماچاھنىڭ ... بۇ سۈرەت
ھامماچامنىڭ سۈرىتىمۇ؟!

— شۇنداق، ھامماچاڭنىڭ ياش
ۋاقتىدا چۈشكەن سۈرىتى، ماڭا شۇ سۈ-
رەتنى ئەۋەتىپ بەرگىن دەپ خەت يېزىپ-
تىكەن، سۈرەتنى ساندۇقنىڭ ئىچىدىن
مىڭ تەسلىكتە تېپىپ قېشىڭغا كىرسەم
يوقكەنسەن، تارتماڭغا سېلىپ قويغانتىم،
كونۇپرتىقا ئادرىسىنى يېزىپ بەرگىن،
تېزرەك ئەۋەتىپ بېرەيلى، بالام.

قاسىم يەلكىسىنى بېسىپ تۇرغان
ئېغىر بىر تاغدىن قۇتۇلغاندەك يەڭگىللەپ
ئىتتىك ئايىمنىساغا قاردى. ئايىمنىسا
بولسا خىجىل بولغانلىقىدىن نېمە دېيىشـ
نى بىلەلمەي ھۇپپىدە قىزارغىنىچە يەر-
گە قاراپ تۇراتتى.

دىلشات سايىت

قەترىلىرىم چاچسا خۇش ئىپار

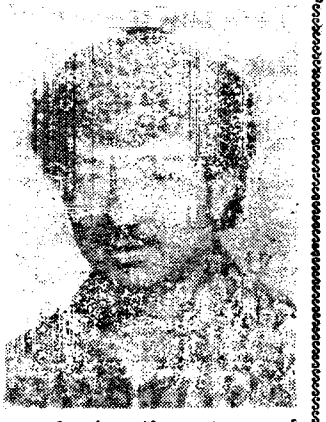

دىلشات سايىت 1966-يىلى قەشقەر شەھىرىدە ئوقۇتقۇچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، 1987-يىلى قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەن، ھازىر قەشقەر ئۇيغۇر تولۇق ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئوقۇتقۇچى بولۇپ ئىشلەيدۇ.

ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان يىللىرىدىلا شېئىرىيەتكە ھەۋەس باغلىغان بۇ يېش ئاپتور ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا كىرگەندىن كېيىن ئۆز ئارزۇسىنىڭ چېچەكلەپ مېۋە بېرىشى جەھەتتە يېڭى ئىمكانىيەتكە ئىگە بولدى. 1985-يىلدىن باشلاپ ئۇنىڭ شېئىرلىرى «تارىم»، «قەشقەر ئەدەبىياتى» قاتارلىق ژورنالىلاردا كۆرۈلۈشكە باشلىدى.

قەدىمىي شەھەردە

تۇن قوينىدا تەمبۇر ساداسى
يۇرەكلەرنى تىترىتەر لەرزان.
روھقا مەدەت قەشقەر ھاۋاسى
شامال بىلەن ئۇچۇدۇ ھەريان.
ھېيتگاھدا ئۇيغۇر ساماسى
يۇرەكلەرنى تىترىتەر لەرزان.

قۇندۇز كېچە جىمجىتلىقىدا
پەر يايىدۇ كوچا ناخشىسى.
قىزىل، تۇمەن قىرغاقلىرىدا
مەجنۇنتالنىڭ مەيىن تەۋرىشى.
شەرقىي كۆلنىڭ ئوينىقلىقىدا
پەر يايىدۇ كوچا ناخشىسى.

رەستىلەرگە قۇت پەرى قونغان،
مۇنارلار كۆرۈنەر قايتا.
ئالماس قوللار نەقىشلەر ئويغان
ياقۇت كۆزلۈك ئايسىمان ھالقا،
قاسساپلىرى پاخلاننى سويغان،
مۇنارلار كۆرۈنەر قايتا.

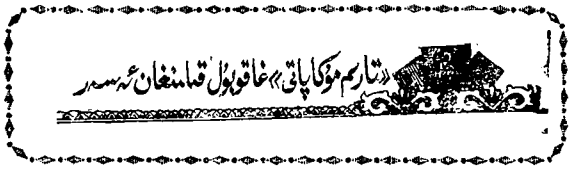

ئانار گۈلى ئۈنگەن گىلەمدە،
قىلار دوپپا باشلاردا جىلۋە.
مەھمۇد، يۈسۈپ بىر نامايەندە،
قەبرىلىرى سەجدەمگە قىبلە.
خەس سىياقتا يۈرمە ھەرەمدە،
سەرخىل دوپپا باشلاردا جىلۋە.

گۈناھكار

بۇلاقلارغا چۆمۈلۈپ تۈندە
پاك سۈلارنى قىلمىغىن غۇبار.
يۇيۇلمايدۇ يۈزۈڭدىكى داغ
قىلىنسىمۇ ساڭا ئېتىبار.

ئۆز تىلىڭنى يوقاتتىڭ نېچۈن،
قەۋمىڭ تۇرسا دۇنيادا پۈتۈن؟!...

ئاجايىپ ئىنسان

سوۋۇغا قىلدىم يوقسۇزلۇقىمنى
مەي جامىدىن ئاققان ياشلارغا.
ئويۇپ ئېلىپ ئۇنسىز كۆزۈمنى،
ئالماشتۇردۇم رەزگى تاشلارغا.

جىغان بولغان مۇھەببەت ئۆچتى
كۆكۈش تۇمان ئىچىدە پىنھان.
لېكىن خىيال تومۇرغا كۆچتى،
ئېقىپ يۈرەر،
ئاجايىب ئىنسان ...

ئاھ، جان ئانا!

چۈش بۇزۇلۇپ يەر گۈمبىزى بولسىمۇ پارە،
قىبلىلەرنىڭ توغانلىرى تاشسىمۇ قايناپ؛
يۈكۈنسىمۇ ساكىيامۇنى، ئەيسادا ناله،
كۆز بەرگىمدە دۇر ئوينىماس تىل لەۋنى چايناپ.
ئاھ، جان ئانا، ئۆزۈڭ خۇدا، ئۆزۈڭ پەيغەمبەر،
قىبلىلەرنىڭ توغانلىرى تاشسىمۇ قايناپ.

باغرىڭ يۇمشاق، سەبىلەردەك يايرايدۇ قۇياش،
مېھرىڭ قانات، ئىككى بوستان يەلپۈنەر لەرزان.
قان تومۇرۇڭ خىيالدىكى جەننەتكە تۇتاش،
مۇڭغا سېلىپ قىبلىلەرنى تىترىتەر ئەزان.
ئاھ، جان ئانا، ئۆزۈڭ خۇدا، ئۆزۈڭ پەيغەمبەر،
مېھرىڭ قانات، ئىككى بوستان يەلپۈنەر لەرزان.

يەر شارىنىڭ ئۆزى قەپەس، تۇخۇمدەك گويا،
ئىنسان جەۋھەر ھەم گۈنددىپاي، ئاچقۇچ ئۆزىدە.
مېركورىغا چىقىش ئۈچۈن تەۋرەيدۇ دۇنيا،
«مۇمىن بەندە» ... بىر ئاجىزلىق ئۇخلار كۆزىدە.
ئاھ، جان ئانا، ئۆزۈڭ خۇدا، ئۆزۈڭ پەيغەمبەر،
ئىنسان جەۋھەر ھەم گۈنددىپاي، ئاچقۇچ ئۆزىدە!

ئایرىلىش چاغلىرى

...

سەردق یاپراق ئۇچار مەسخۇش شامالدا
تاغ باغرىدا تۇرغان ئاقۇش كەپىگە.
يۇرەكلىرىم قالغان ئىدى قامالدا،
ئۇزاپ كەتكەن چاغلىرىڭدا مەپىدە.

يېشىل شارپاك يەلپۇنەتتى شوخ، لەرزان،
چىلان تورۇق ئۆكسۈپ كىشنەپ قوياتتى.
قول كۆتۈردىم: «بولما نىگار، ــ دەپ، ــ سەرسان»
خاتىرەڭدىن تونۇش ھىدلار پۇرايتتى.

جىمجىت تۇرۇپ يىراقلارغا كۆز تىكىپ،
چاناقلارغا ئۇنچە تىزدىم بولۇپ لال.
دەريالاردا ھىجران بىلەن كۆي ئېقىپ،
مۆلچەرلەيتتى كەلگۈسىگە ئېچىپ پال.

كېلەمسەن ياقىپقالامسەن بىلمىدىم،
ئەسلەپ تۇرساك مۇھەببەتكە كۇپايە.
ئويلىرىمنى قايچا بىلەن بۆلمۈدۇم،
بىللە ماڭغان يوللىرىمدا سىپايە.

تۆمۈرچى بالا

سەككىز يۇرەك ئۆي ئىچىدە ئۇيقۇدا،
تۇن جىملىقى ئويغا چۆككەن باشلاردەك.
قۇرۇم باسقان دۇكان تىترەر بولقىدا،
ئوت تولغىنار شامالدىكى چاچلاردەك.

جەك دۇمبىقى چېلىنغاندەك سەھرادا،
بازغان بىلەن تۆمۈر سوقار سەبىي ياش.
ئانىسىدۇر پالەچ، ئاتا بىر ئەرۋاھ،
تۇرمۇش يولى قاچقان ئۇنىدىن بەرەمەي ئاش.

نارەسىدە قارىچۇقلار شۇ قولغا
تەلمۈرىدۇ باچكىلارنى ئەسلىتىپ.
جان كۆكىنى ساتار ئاكا شۇ پۇلغا،
تەبىئەتكە قالغاچ ھۇنەر ئەسقىتىپ.

تاغلار نېچۈن مىدىرلايدۇ يەر تەۋرەپ؟
ئاي نېمىشقا چۆكۈپ كەتكەن دۇغلارغا؟
مەجنۇنتاللار بەل تولغايدۇ ئەزۋەيلەپ،
قاراپ باقماي شۇ ناتىۋان قوللارغا...

كۆمۈلگەن قۇدۇق

كۈلرەك بۇلۇت تاشلاپ تۇرار كۆلەڭگە
ساي قوينىدا تىنغان قۇدۇق ئۇستىگە.
پىرقىرايدۇ شامال بېرىپ گۈزەللىك
داغ قاپلىغان سۇنۇق كۆڭۈل ھۆسنىگە.

تۇنەپ چىقار تورغاي شۇۋاق بەرگىدە
شۇكرى ـ سانا ئېيتىپ دىلدىن سۆيۈنۈپ.
پىژغىرىمدا كارۋانلارغا ئەسلىدە
بەرگەن ھايات كەتسىمۇ تەن بۆلۈنۈپ.

ئىدى سۈيى زەمزەملەرگە شاھىنشاھ،
گويا چاڭقاق دوزاختىكى بۇلاقتەك.
ئالۋۇنلاردا ئازغانلارغا بوپ پاناھ،
دېڭىزلاردا بولغان يەلكەن، پالاقتەك.

ئۇ ۋاقىتسىز كۆمۈلۈپتۇ، كۆزلەردە
قۇيۇنلارنىڭ سەرگەردانى ئېتىپ تاش.
بىراق ھالدى ۋىجدان سوراق بىزلەردە،
ئۆزىمىزنىڭ يۈرىكىگە ئوت قالاش.

قۇربان ئىمىن

مۇھەببەتنامە

(مۇتەسسە)

بىر مۇھەببەتنامە يازدىم، مېھرىبان ياردىم ساڭا،
تاڭ سەھەرنىڭ چولپىنىدەك كۆزى خۇماردىم ساڭا،
قولنى كۆكسۈمگە ئېلىپ، قىلدىم سالام جانىم ساڭا،
دىلدىكى ئىشقىم تەئەللۇق ئەي ۋاپادارىم ساڭا،
جان تەسەددۇق ھۆسنى رەنا، بويى رەيھانىم ساڭا،
مەڭگۈ باغلىق ئىختىياردىم ـــ تەندىكى باردىم ساڭا،
يۈزلىرى ئايدىن چىرايلىق غۇنچە دىلداردىم ساڭا،
سېغىنىپ يازدىم بۇ خەتنى ئەمدى جانانىم ساڭا،
سۆيگۈ دەرياسىدا سەلدەك ئاقتى ئەشئارىم ساڭا.

قايسى گۈلزاردا تېپىلغاي سەن كەبى نازۇك بەدەن؟
سەن ئەمەسمۇ بۇ نازاكەت باغىدا ئۆسكەن چىمەن؟
سەن ئەمەسمۇ دىل ئارامىم، ئاق كۆڭۈل، شېرىن سۈخەن؟
ئىزدىسەم ھېچ يەردە يوقتۇر، سەن پەرىزاتتەك لەۋەن،
ئاقتۇرۇپ كۆرسەم دىلىمدا مەرتىۋەڭ تاغدىن بەلەن،
سەرۋى قامەتلىك بويۇڭدا قىلچە يوق نۇقسان ـ ئېۋەن،
ناز قىلىپ بىر كۈلگىنىڭ تەڭ نەچچە ئون داستان بىلەن،
دىلدىكى ئىشقىم تەئەللۇق ئەي ۋاپادارىم ساڭا،
جان تەسەددۇق ھۆسنى رەنا، بويى رەيھانىم ساڭا.

خەلقى ئالەم گۈزەللىگە مەن سېنى ئوخشاتمىدىم،
ئىشتىياقىڭدا كۈيۈمنى بىر مىنۇت توختاتمىدىم،
كۆرگىنىمە، باغرىمغا سەندىن ئۆزگىنى ئورناتمىدىم،
بارچە ئىنسان يۈمسا كۆز، ئارامخۇدا ئۇخلاپمىدىم؟
سەن بىلەن نېچۈن شىكاردا بىللە ئات ئويناتمىدىم؟
باشتا «كاككۇك بىرلە زەينەپ» تەقدىرىن ئويلاپمىدىم؟
خۇددى پەرھاتتەك سېنى دەپ تاغ ـ داۋانلار ئاتلىدىم،
چۈنكى باغلىق ئىختىياردىم ـــ تەندىكى باردىم ساڭا،
يۈزلىرى ئايدىن چىرايلىق غۇنچە دىلداردىم ساڭا.

Altun9

شۇنچە كۆتسەم غەمگۈزاردم كەلمىدىك ھالىم سوراپ،
ئاتلىساڭ ئالتۇن بوسۇغاڭ، ئالدىمۇ يولنى توراپ؟
خەت ـــ خەۋەرمۇ بەرمىدىك، نەلەرگە كەتتىڭ سەن يوقاپ؟
«خەت - يېزىم دىدار» ئىكەن، كۆرسەم قىلاتتىم مىڭ تاۋاپ،
يەككە - يىگانە كىشىنى يەيدىكەن تۆت تام شوراپ،
ساقمۇ سەن - ئاغرىقمۇيا، ھالىڭ تۈزۈكمۇ يا خاراپ؟
بول ئامان بەختىمگە سەن، تۇردۇم يولۇڭغا مەن قاراپ،
ساق - سالامەتلىك تىلەيمەن، ئەي ئۇمىدۋارىم، ساڭا،
مېھرى گويىاكى قۇياش، سادىق پىداكارىم ساڭا.

ۋەسلىگە يەتمەك مۇقەررەر، يارىغا سادىق يۈرەك،
ھەر جاپانى يەڭگۈچىدۇر ھەرقاچان ئاشىق دېمەك،
يار ئۈچۈن تەر ئاققۇزۇپ گۈلزار بىنا قىلماق كېرەك،
ئىشقا ئاشقاي ئاقىۋەتتە كۆزلىگەن ئارزۇ - تىلەك،
قانغۇسى تەشنا كۆڭۈللەر سۈغا لىق تولسا چېلەك،
پاكىزە ۋىجدان كېرەكتۇر يارغا مېھنەتتىن بۆلەك،
ئىككىمىزنىڭ قەلبىمىز بىر، سەن ئۆزۈڭ بولغاچ زېرەك،
گۈلنى دەمسەن، ئالما دەمسەن، مەن تۇتاي يارىم ساڭا،
چۆللىرىڭدە ئۇندۇرەي گۈل، سوۋغا - ئىنئامىم ساڭا.

تۇردى سامساق

شېئىرلار

سېھرىگەر

سېھرىگەركى، ھۈنىرى تولا،
كۆز باغلاشتۇر كەسپى، ئادىتى.
شۇ ئادەتتىن گاھ كېلىپ قالار
ئوڭ يا سولدىن ئۇنىڭ ئامىتى.

شۇ ئامەتنىڭ ئىشقىدا «پىدا»،
ئۆز پەمىگە ئۆزى پەرۋانە.
مەنسەپكە مەست، شۆھرەتكە شەيدا،
خۇلقى خۇددى روھىي دىۋانە.

مەككار

بىر ئۆتەڭگە ئوت قويىدى مەككار،
ئۆچۈرمەككە ئۆزىنى ئاتتى.
«ئاكتىپ» لىقنى شۇملۇق شىلدى - دە،
نەپرەت بىلەن لەنەتكە پاتتى.

كۆزەينەك

كۆزەينەكنىڭ تۈرلىرى تولا،
ئوخشاشمايدۇ ھېچبىر خىسلىتى.

گاھىسى بار ئاقنى تۇم قارا —
كۆرسىتەركى، شۇدۇر ھېكمىتى.

شۇ خىسلەت ھەم «ھېكمەت»بىلەن ئۇ،
ئېتىبارغا ئىگە بولغان، بەس.
ھەقىقەتنىڭ كورلىرى بىلەن
ۋىجدان كۆزى بولماس ھەمنەپەس.

... گە

يىلان يىللىق ئادەملەرمۇ بار،
ئادەت قىلغان ئادەم چېتىشنى.

بەزىلەرنى پەلەمپەي قىلىپ،
ئۆزى ئۆرلەپ «ئېگىز» چىقىشنى.

ئۆملەيدۇ ئەسەبىيلەرچە،
يامىشار كۆپ كەلمىشنى كۆزلەپ،
تىمىسقىلار تايغاندەك ھەريان،
تاپان يالاش ئېپىنى ئىزدەپ.

يىلان يىللىق ئادەملەرمۇ بار،
ئادەت قىلغان ئادەم چېقىشنى.
تەقدىر تەقدىم ئەيلىگەنمىكىن،
تومۇرىدا زەھەر ئېقىشنى؟!...

مۇھەممەت روزى

شېئىرلار

ھېسلار مەۋجىدە

كۆرسەتكەندە قۇياش نۇرلۇق چىرايىن،
ھال رەڭ ناخشا تۆكەر ھال رەڭ
تەبىئەت.
ياپراقلاردا ھال رەڭ تۇيغۇ جىلۋىسى،
شۇدىرلايدۇ شادلىقدا ئۇ قەۋدەت.

سەزگۈلىرىم بولۇپ ئىلھام شارابى،
سىگىپ كېتەر تەبىئەتنىڭ قوينىغا.
تۇيغۇلىرىم ئەقىدەمنى بېزەكلەپ،
كۆيىدىن مارجان تاقار ھايات بوينىغا.

دەريا ئاقار بولۇپ سۈيى لالەرەڭ،
ئاقار كۆيۈم ئۆركىشىدىن ئېلىپ سىن.
ئارمانلىرىم يۈرەر ئالەم قوينىدا
تەبىئەتنىڭ كۆيلىرىگە قوشۇپ ئۇن.
كۆلەر قۇياش،
ناخشا، ھېسلار مەۋجىدە،
كەڭلىكلەرگە سىغەر نۇرى، زىياسى.

شۇدىرلايدۇ شادلىقدا ئۇ ئەجەب،
گۈل چېھرىدە ئوتقاشتەك نۇر جۇلاسى.

سەن ۋىسال، سەن سۆيگۈ

چوققىدىن ھالقىغان ئاق قۇغا ئوخشاش
تۇيغۇمنىڭ كۆيلىرى پەر قاقار مەيىن.
زېمىننىڭ ئەركىسى نۇرلۇق زەر قۇياش،
ئىسىتار قەلبىمنى كېلىپ بەك يېقىن.

بىر ئېزگۈ تەبەسسۇم جىلۋىسىن تۆكۈپ،
تۇرىدۇ تەنلەرگە بېرىپ ئۇ ھۇزۇر.
قەلبىمگە كېتىدۇ ناخشىدەك سىگىپ
زەرقۇياش چېھرىدىن تۆكۈلگەن شۇ نۇر.

ئەي قۇياش، ئىللىقسەن، مىسالى ئانا،
زېمىنگە بېرىسەن مېھرىگىدىن قۇۋۋەت.
ياشلىقنىڭ كۆلكىسى بار سەندە يانا،
سەن ھايات، سەن ياشلىق ھەم سەن
مۇھەببەت.

ئىشچى ناخشىسى

تالماس مەزمۇت قوللاردا بازغان تۇتقان ئىنسانىمەن،
چىن مەنىدىن ئىيتقاندا، مەن ئۆزۈم بىر بازغانىمەن.

يەر ئۈستىدە، ئاسماندا، ياكى دېڭىز - ئوكياندا،
تىلسىملارنى يەڭگۈچى غالىب، چېۋەر پالۋانىمەن.

ئاتەش، ئىسسىق، تومۇزدا، جۇت - شىۋىرغان، قار - مۇزدا،
ئەسلى تۇرقىن يوقاتماس، مۇشكۈللەرگە قالقانىمەن.

كېچىسىمۇ كۈندۈزدەك، بىغۇبار پاك قۇندۇزدەك،
تۇرغان مەڭگۈ يالتىراپ خۇددى ئۆچمەس چولپانىمەن.

ھېرىش - چارچاشنى بىلمەس، قەددى ئەسلا پۈكۈلمەس،
ئىش - ئەمگەكنىڭ ئەھلىگە تائەبەتكە غەمخانىمەن.

لالە - رەيھان ئۈندۈرەر، ئەلگە بەخت كەلتۈرەر،
ھايات بەخش - جان بەخش، مەڭگۈ تۈگىمەس كانىمەن.

دوستقا باھار ھەر لەھزە، ياۋغا ئەجەللىك نەيزە،
پەيتى كەلسە ئەل ئۈچۈن ھازىر جاۋاب قۇربانىمەن.

قۇدرىتىم ۋە خىسلىتىم ھېكمىتىم ھەم شۆھرىتىم
تەرىپلىنەر تىللاردا، ھېچ تۈگىمەس داستانىمەن.

ئىلى زاھىت

«شۇكرى قىل!»

خامىنىڭغا كەتسە ئوت كۆيسە دېنىڭ،
دان بىلەن تەڭ ئۆرتىنىپ كۆيسە جېنىڭ،
«شۇكرى قىل» — دەيدۇ شۇئان
كېلىپ بىراۋ، —
تەقدىرىڭگە شۇ پۈتۈلمىشتۇر سېنىڭ.»

مېھرىبانلىق ياتسا ئېڭراپ، تولغىنىپ،
كەتسە ھالدىن گۈل چىرايى ھەم
سۇنۇپ.

«شۇكرى قىل، — دەيدۇ يەنە بىراۋ
كېلىپ، —
يۇرگۈسى جەننەتتە گۈلگە چۈلغىنىپ.»

خەق ئۈزۈپ كەتسە سېنىڭدىن بەيگىدە،
سەن ئەلەم چەكسەڭ قېلىپ ھەم
كەينىدە،
«شۇكرى قىل، — دەيدۇ ساڭا ھامان
بىراۋ، —
بىھاجەتتۇر قالغىنىڭ ۋەسۋەسىدە.»

«شۇكرى قىل»بولدى كىشەن، بولدى توساق،
شۇڭا قالدىڭ كەينىدە بەكمۇ يىراق،
يەنە قالماسلىق ئۈچۈن ئۇندىن ئۇزاق،
تاشلا ئەمدى «شۇكرى» نى، ئېلىپ ساۋاق!

ئەل رىقابەتتە بۇگۈن، ئاچقىن كۆزۈڭ،
تەقدىرىڭگە بول ئىگە، دوستۇم ئۆزۈڭ،
بەختىنىڭ ئاچقۇچىدۇر ئەمگەك ئىجاد،
يولغۇسى ئەجرىڭ بىلەن يورۇق يۈزۈڭ.

ھەيرانمەن

ھەممە ياققا سالسام مەن نەزەر،
راست سۆزلىگەن تارتىپتۇ زىيان.
يالغانچىنىڭ ئوشۇقى ئالچۇ،
بىلەلمىدىم، بۇ قانداق جاھان؟!

تاجنى ياساپ ناچار مىس بىلەن،
جىڭ ئالتۇندىن سوقۇشار ناھال.
پەرق ئەتمەس ياخشى - ياماننى،
ئەمدى قاچان ئۆزگىرەر بۇ ھال؟

«نە قىسمەت بۇ؟» دەيمەن ئۆزۈمگە،
يېشەلمەيمەن، بولىمەن ھەيران.
جىڭ بىلەن جا كەتسە بىرىكىپ،
قانداق ئۆرە تۇرار بۇ جاھان؟!

غەلىتە ئىشلار

يەر يۈزىدە غەلىتە ئىش كۆپ،
كۆرگىنىڭدىن كۆرمىگىنىڭ كۆپ.
تۆگە تۇرار بىر تال شوينىدا،
كەتمەي ئۇنى سىلكىپلا ئۈزۈپ.

چۈمۈلىلەر يۈرەر دائىما
«تاغ» دەك يوغان يۈكلەرنى يۈدۈپ.
گاھ چۈشىگە كىرەر ئېشەكنىڭ
بىر چىرايلىق مۈڭگۈزلەر ئۈنۈپ.

راست مۈڭگۈزلۈك ئېشەكلەرمۇ كۆپ،
چۈش بولسىغۇ مەيلىدى، بىراق —
چىقسا مۈڭگۈز ھەممە ئېشەككە،
قويارمىدى ئىنسانلارنى ساق؟

روزى نىياز

جۇشقۇن ھايات كۈلگەن ھەر تاڭدا

سايراي مەنمۇ

چوغلانغاندا ئۈپۈق مەڭزى قىزىل ئالمىدەك،
گۈل چىمەنلىك باغ قوينىغا قويىمەن قەدەم.
گىرە سېلىپ يۈرىكىمگە رەڭمۇرەڭ گۈللەر،
خۇشاللىقىم تومۇرۇمدا ئۇرغۇيدۇ ھەردەم.

بۇلبۇلنىڭ شوخ چاڭىلدىغان ناۋا - كۈيىدىن،
تاتلىق ھېسلار بۇشۇكىدە تەۋرەپ كېتىمەن.

شىر كەيىپكە چۆمۈپ گويا نەۋقىران بەستىم،
سىھىرلىك ئوي قانىتىدا پەرۋاز ئېتىممەن.

دەيمەن شۇ چاغ بۇلبۇلغا مەن تېۋىنىپ جاندىن:
«تۆكىسەن بال تىللىرىڭدىن كەلسە باھار، ياز...
سايراي مەنمۇ، جۇشقۇن ھايات كۆلگەن ھەرتاڭدا،
خەلقىم بىلەن ياڭرىتىپ تەڭ ئوتلۇق ناخشا، ساز...

ئانا

قۇياشىمسەن، ھەم ئايىمسەن، جانىم ئانا،
يۇرەك - باغرىم، ئەزىز مېھرىبانىم ئانا.
سۈتۈڭنىڭ ئاقلىقى كۆڭلۈمگە ئەندازدۇر،
پەزىلەت بابىدا ئۆرنەك — شانىم ئانا.
ھۇجەيرەم ئەينىكىدە ياشلىقىڭ ئەكسى،
ۋۇجۇدۇمغا سىڭىپ كەتكەن قانىم ئانا.
بوۋاقلىقتىن قىرانلىق پەسلىگە يەتتىم،
بولۇپ سەن باغۋىنىم، دەرمانىم ئانا.
قولۇم تۇتۇپ يېتەكلىدىڭ مەرىپەتكە،
كۆزۈمگە نۇر، ئەقىل، نۇسرەت كانىم ئانا.
قۇلاق ياقسام مۇلايىم سۆز - تىلەكىڭگە،
چىمەن گۈلىدۇك كۆرۈنەر ھەرياننىم ئانا.
مۇبارەك ئىز - قەدىمىڭدىن ياغار شەپقەت،
رۇناقلىق ئالىمدە سۈلتانىم ئانا.
كېلىن، نەۋرەڭ بىلەن ئۆيۈم ئاۋات بازار،
ئاڭا نۇر چاچقۇچىسەن گۈلخانىم ئانا.
كۆتۈرسەممۇ سېنى مەڭگۈ باشىم ئۆزرە،
قىلار ئازلىق يەنە قەدىردانىم ئانا.

ھەسرەت

گۈلگە رەڭدار كېپىنەك كۆكرەك ياقسا گاھ،
دېدىم ئۇ گۈل تەختىدە ئولتۇرغان بىر شاھ.
گۈلنى تاشلاپ كەتكەندە ئۇچۇپ - پىلدىرلاپ،
تۇتقىنىچە ياقامنى چەكتىم ھەسرەت «ئاھ!»

ئابلىكىم تۇردى

قىسقا شېئىرلار

بىر

چوڭ ئاچكۆز بىلەن كىچىك ئاچكۆز بىر،
چىشلىشەر گاھىدا، لېكىن ساقلاپ سىر.
«سوغۇق شامال» چىققاندامۇكسە چاشقاندەك،
جاھان سەل تىنجىسا بولار ئوۋچى «شىر».

بىر ساختىپەز ساخاۋەتچىگە

مەرد بولساڭ ياردەم بەر، قويماي تولا شەرت،
ھىممەتكە ئېرىشكەن قىلسۇن دىلدىن قەيت.
لېكىن سەن قىلمىغىن بەرگەن چېغىنى
«قار ياغقان چاغدىكى قۇشقاچ تۇتار پەيت».

بىر ساقىيغا

تونۇشتۇر، ئەي، ساقىي، مېھمانلىرىڭغا
مەنسىپىمنى ئەمەس، ئەزىز ئىسمىمنى.
گەر ئۆلۈپ كەتسەممەن مەنسىپىم ئەمەس،
ئىش - تۆھپەم ئەتىۋار قىلار جىسمىمنى!

غەيرەت قىل

غەيۋەتلا قىلماستىن، غەيرەت قىل، ئىنىم
ھەر ئىشتا، كەشپىيات، ھۇنەر - كەسپىتە؛
شۇندىلا قالىدۇ قۇرۇق گەپ ئەمەس،
ئىش - ئىزىڭ مىراس بوپ مىللەت، خەلققە.

بىر مۇتىھەمگە

«جەڭچىدەك جەسۇر، مەرد، دوستۇم...»دەپ
يۇرسەم،
ناكەسلىك قىلىپ سەن بەرمىدىڭ ئارام.
بۇگۇندىن تارتىپلا قول ئۈزدۇم سەندىن،
يىرتىلماس چاغدىلا يىپىيىڭى ياقام.

بىر يالقۇنلۇق شائىر ئاغزىدىن

ئىلھامىم جۇش ئۇرۇپ ئاقىدۇ تىنماي،
تۇرمۇش كىتابىنى ئوقۇغانسېرى.
ئىلھامىم قاچىدۇ پۇلنى كۆزلەپلا،
يالغاننى راست قىلىپ توقۇغانسېرى.

دېگەنتىك «ۋىيەي...»

«ئالدىرىماڭ، يارەي، سىزگىمۇ بارەي...»
دېسەم پەرۋاسىز دېگەنتىك «ۋىيەي...»؛
ئەمدى دەردمەندەك مۇڭلىنىپ قاپسەن،
ئوقۇيدىغىنىڭ بوپتۇ «ۋاي دادەي...»

تۇرارسەن

تەنتەك بولارسەن مەندەك بولارسەن،
دانىشنى دادلاپ، خارلاپ سوقارسەن.
ئاخىر مېنىڭدەك پۇشايمان قىلىپ،
تىرناق تاتىلاپ يىغلاپ تۇرارسەن!

مۇھەممەد باغراش

يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىمىزنىڭ 10 يىلى ۋە مەن

1

مەن تۇنجى قېتىم قولۇمغا قەلەم ئالغاندا، توغرىراقى تۇنجى ئەسىرىمنى ئېلان قىلغان چېغىمدا ھېچقاچان «يازغۇچى بولىمەن» دېگەننى كۆڭلۈمگە كەلتۈرگەن ئەمەس-مەن. چۈنكى، مەن يازغۇچى دېسە، چوقۇم چەت ئەلدە نوپۇزلۇق ئالىي مەكتەپتىن بىر-نەچچىنى پۈتتۈرگەن، چاچلىرى ئاپئاق ئاقارغان، كۆزىگە كۆزەينەك تاقىۋالغان ۋە بۇ كۆزەينەكنى ئارقىلىق بىر قاراشتىلا ئادەمنىڭ يۈرىكىنى، نېمىنى ئويلاۋاتقانلىقىنى بىلىۋالىدىغان، كېچە - كۈندۈز خىيال قىلىپلا يۈرىدىغان، دائىم پەلتۇ كىيىپ، ھاسىغا تايىنىپ يۈرىدىغان ئالىپتە، ئاچچىقى يامان، قورقۇنچلۇق بىر بوۋاينى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرەتتىم. مېنىڭ نەزەرىمدىكى بۇ بوۋاي ئاددىي ئادەملەر ئىچىدە، بىز ياشاۋاتقان جەمئىيەتتە ياشىمايتتى. نەدىدۇر، ئىشقىلىپ، ماڭا نامەلۇم بولغان بىر بوشلۇقتا ياكى تولىمۇ يۇكسەك بىر ئېگىزلىكتە تۇراتتى. ئۇنىڭ ئويلىغانلىرىنى كىملەردۇر كىتاب قىلىپ چىقىرىپ بېرەتتى. بىز ئاشۇ ئەسەرلەرنى ئوقۇيتتۇق. مېنىڭ نەزەرىمدىكى يازغۇچى مانا مۇشۇنداق ئىدى.

مەن ئاقسۇ سەنئەت ئۆمىكىدە ئارتىس بولۇپ ئىشلەۋاتقان كۈنلىرىمدە، ئۇرۇمچىدىن ئۆمەككە ئىش بىلەن كەلگەن بىر مېھمان بىلەن ئولتۇرۇشتا بىرگە بولۇپ قالدىم. مەن ئۇ مېھماننىڭ كىملىكىنى بىلمەستىن، گاھ ناخشا توۋلاپ، گاھ ئۇسسۇلغا چۈشۈپ، شۇ ئولتۇرۇشنى بېشىمغا كىيىپ ئالغاندىم. بىر كەمدە كىمدۇر بىرى ئۇ مېھماننى تونۇشتۇرۇۋىدى، چۆچۈپ كەتتىم. ئۇنىڭ ئىسمى بىر نېمە «مەدى» ئىكەن («ئەھمەدى» مۇ ياكى «سەممەدى» مۇ، ھازىر ئېسىمدە قالماپتۇ، ئىشقىلىپ، بەكمۇ سەلتەنەتلىك ئىسىملاردىن ئىدى). مەن بىرىدىنلا بۇلۇڭغا تىقىلدىم، ئۆزۈمنى دەررۇ تۇتۇۋالدىم، ناخشا - ئۇسسۇلدىن ۋاز كەچتىم، گەپ قىلماسلىققا تىرىشتىم. ئەتراپىمدىكىلەر مېنىڭ بىردىنلا جىمىپ كەتكىنىمنى

چۈشىنەلمەي ھەيران بولۇشتى. ئۇلار مېنى ناخشىغا، چاقچاققا زورلاشتى. مەن ئۇنىدە-مىدىم. ھېلىقى مېھمانغا يەر ئاستىدىن پات - پات قاراپ قويۇاتتىم. ئاخىرى مەينىك كەيپى غالىب كەلدى. ئىچىۋاتقىنىمىز ئاۋاتنىك مۇسەللىسى ئىدى. مەن مېھمانغا يېقىنراق سۈرۈ-لۈپ ناھايىتى ئەدەب بىلەن: «مۇشۇ مۇسەللەس ھەققىدە بىر قوۋۇز نەزمە توقۇپ بەر-گەن بولسىڭىز، ئولتۇرۇشىمىزغا ئوت كېتەتتى» دېدىم. ھېلىقى كىشى سالاپەت بىلەن مېيىقىدا كۈلۈپ قويدى.

تۇرۇپلا: «يازغۇچى دېگەن مەن ئويلىغاندەك بولۇشى كېرەكتى، بۇ كىشىنىك ئىسمىدىن باشقا ھېچنېمىسى ئوخشىمايدىغۇ، يازغۇچى ئەمەسمۇ - يا؟» دەپ ئويلاپ قالـ-دىم. ئاخىرى يەنە سەل جىددىيلەشتىم. «شائىر بولمىسىڭىز، يازغان ھېكايىلىرىڭىز ھەق-قىدە ئىككى كەلىمە ...» دېدىم. ھېلىقى مېھمان يا بىراقلا «مەن يازغۇچى ئەمەس» دېمىدى، شۇنداق دېگەن بولسىمغۇ، كۆڭلۈم ئارامىغا چۈشەتتى، ياكى «غاچ - غۇچ» ئىككى مىسرا شېئىر ئىرقۇپ تەشنالىقىمزنى قاندۇرمىدى. پەقەت خامۇشلارچە ھېجىيىپ قويۇپ ئۆلتۈرۈۋەردى. مەن «يازغۇچىمىدۇ، ئەمەسمىدۇ؟» دېگەن دىلغۇلچىلىقتا يا ئېچـ-لىپ - يېيىلىپ ئوينىيالماي، ياكى ئۆزۈم كۈتكەن بىر جۈملە ئۇلۇغ سۆزنى ئاڭلىيالماي، «خام پىشما» بولۇپ ئولتۇرۇپ بۇ بەزمىنى تۈگەتتىم. كېيىن ئۇقسام، ئۇ كىشى ئۇرۇمچىدە بىر ئۆمەكنىك مانتىيورى ئىكەن. بۇ گەپنى ئاڭلاپ دەبدەبىلىك ئىسمى (ئەمەلدە ئۇ ئىسىم ماڭا شۇنداق تۇيۇلغاندى) ھېلىقى ئۆلتۈرۈشنى ھارام قىلغىنى ئۈچۈن ئۇنى ئارقىسىدىن مىڭنى تىللىدىم. «راست شۇنداق - تە، يازغۇچى دېگەن مەن ئويلىغاندەك بولىدۇ» دېگەن ئەقىدەمدە قېلىۋەردىم. مەن ئەك دەسلەپ بىلگەن ئۆز يازغۇچىمىز قەييۇم تۇردى ئىدى. شۇ چاغلاردا «قىزىل تاغ باتۇرلىرى» دېگەن بىرلا رومان بار ئىدى. «مانا، بىزدىمۇ رومان يازىدىغان يازغۇچى بار ئىكەنغۇ؟!» دەپ مەيـ-دەمنى كېرىپ قويۇاتتىم. كېيىنرەك زوردۇن سابىر ئەپەندىنى بىلدىم، يازمىلىرىنى ھەۋەس بىلەن ئوقۇدۇم. ئاشۇ قەييۇم تۇردى، زوردۇن سابىر دېگەن يازغۇچىلارنى ۋە ئۆزۈم شائىرلىرىمىز دەپ سانىيالايدىغان تېيىپجان ئېلىيوپ، ئەلقەم ئەختەم، ئابدۇكېرىم خوجا-يوپ قاتارلىق شائىرلارنىمۇ خۇددى بايا ئېيتقىنىمدەك كۆرۈنۈشتىكى ئۇلۇغ، لېكىن قورقۇنچلۇق بوۋايلار بولسا كېرەك، دەپ ھېچ شۈبھىلەنمەي تەسەۋۋۇر قىلاتتىم.

مەن بىلىدىغان يازغۇچى، شائىرلىرىمىز شۇلار ئىدى. ئۇ چاغلاردا مەن مايلىشىپ كەتكەن كەپكىنى قىڭغىر كىيىپ، ماشىنا ھەيدەپ يۈرگەن ۋە بۇ ئىشىمنى «دۇنيادىكى ھەممە كەسىپتىن ئەلا» دەپ پەخىرلىنىپ يۈرگەن 24 - 25 ياشلىق شوپۇر ئىدىم...

ھايات بىردىنلا شاۋقۇنلاپ كەتتى. ھەممىلا ئادەم گويا كىچىكىدە ئايرىلىپ كەتكەن دادىسىنى تېپىۋالغان يېتىمەكتەك خۇشال ۋە روھلۇق بولۇپ كەتتى. ئىگىلىك ئىشلىرى ئىلگىرى ھېچ كۆرۈلمىگەن شەكىل ۋە سۈرئەتتە جانلاندى. ئىشقىلىپ پۈتكۈل جەمئىيەت ئىشلىرى گويا توپا بېسىپ ياتقىلى ئۇزۇن بولۇپ بىردىنلا مەلىكىلىك شوپۇرنىك قولىغا چۈشكەچكە گۈركىرەپ يۈرۈپ كەتكەن ماشىنىدەك يۈرۈشۈپ كەتتى. ئىلگىرى كىشى ئېغىزغا ئېلىشقا ئەيمىنىدىغان شوئار ۋە تەشەببۇسلار يوغان ۋە قىزىل ھەرپلەر بىلەن

پارتیه‌ی گیزیتنیك ماڭلیسغا بىسلىپ چىقىدىغان بولدى. ئادەملەر بىردىنلا چوڭ - چوڭ گەپ قىلىدىغان، كىشى ھەيران قالغۇدەك ۋە ئۆزلىرىنىڭمۇ ئىمكانىيەت - شارائىتلىرى كۆتۈرەلمىگۈدەك پىلانلار ئۈستىدە قىزىشىدىغان بولۇپ قېلىشتى. ھەممە كىشى نېمىگە دۇر ئالدىرىشاتتى، گويا جەمئىيەت ۋە ئادەملەرنىڭ ئۈيقۇ ھالىتىدىكى سەزگۈلىرى بىراقلا ئويغىنىپ كەتكەندەك ئىدى. ئادەملەر كۆتۈرۈپ چىقىۋاتقان پىكىر - مۇھاكىمىلەرنىڭ يېڭىلىقىدىن كىشىنىڭ كۆزلىرى ئالا - چەكمەن بولاتتى، ئادەملەر ئوتتۇرىسىغا ئېتىۋاتقان نەزەريىلەرنىڭ زىللىقىدىن كىشىنىڭ قورقۇسى كېلەتتى...

بىلسەم، شۇ چاغدا پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىيغىنى چاقىرىلغانىكەن. ئەمدى ئويلىسام، ئۇ چاغلار ئادەملەر سىياسىي جەھەتتە قايتا ئويلىنىۋاتقان، ئىلگىرىكى ساختا پەلسەپىنىڭ ئاسارىتىدىن ئازاد بولۇۋاتقان، 10 يىللار مابەينىدە شەپقەتسىز رەۋىشتە بېسىمغا ئۇچرىغان ئادەملەرنىڭ يوشۇرۇن ئېڭى بىراقلا پارتلىغان، خەلقنىڭ روھى 10 يىللىق خام ئۈيقۇدىن ئويغىنىشقا باشلىغان، ئادەملەرنىڭ ئېچىرقاپ ھالىدىن كەتكەن ئىنسانىي تەبىئىتى يېڭى ھاۋا ۋە يورۇق نۇرغا ئېرىشىپ، تولۇقلىنىش ۋە تويۇنۇشقا يۈزلەنگەن پەۋقۇلئادده چاغلار ئىكەن.

مەن كىچىكىمدىنلا كىتابقا ئامراق ئىدىم، بولۇپمۇ ئەدەبىي كىتابلارغا قالتىس ئىشتىياقىم بار ئىدى. بىرەر رومان تېپىۋالسام مولغۇيدەك يېپىشىپلا قالىمەن. بىر نەپەستىلا ئوقۇۋېتىمەن. سەپەر ئۈستىدە كابىنكامدىن كىتاب ئايرىمايتتىم. ئىشلەپ، ئويناپ زېرىكىكەندە، خورەك تارتىپ ئۇخلاشنىڭ ئورنىغا، كىتاب ئوقۇيتتىم. ئەمدى مەن ئاشۇ دەبىدەبىلىك كۈنلەردە ئىلگىرى كۆيدۈرۈپ تاشلانغان كىتابلارنىڭ قايتا نەشىر قىلىنىشىنى، بولۇپمۇ ئۆزىمىزنىڭ يازغۇچىلىرى يازغان ئەدەبىي كىتابلارنى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلاتتىم. شۇ ئىستەكنىڭ تۈرتكىسىدە ماشىنا ھەيدەپ بارغانلىكى شەھەرنىڭ كىتابخانا - كۈتۈبخانىلىرى ئارا قاتراپىدىغان بولدۇم، لېكىن كىتاب جاھازىلىرى نامراتلىقتا بىچارىلىك دەرىجىسىگە چۈشۈپ قالغاندى. «قىزىل تاغ باتۇرلىرى» قول - قوۋۇغا تەگمەي، بىردەمنىڭ ئىچىدە تۈگەيدىكەن، «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ زوردۇن سابىر ئەپەندىنىڭ ھېكايىلىرى بېسىلغان سانلىرى تۈتىيا ئىكەن، قالغانلىرى «بوران - چاپقۇن»، «داغدام يول»، «نۇرلۇق قىزىل يۇلتۇز»، «قىزىل راۋاقتىكى چۈش»، «سۇ بويىدا»، «مىڭ بىر كېچە» قاتارلىق تەرجىمە كىتابلار ئىكەن. «ھەتتىگىنە!» دەپ لېۋىمنى چىشلەپ كىتابخاندىن چىقىپ كېتىمەن. «ئۆزىمىزنىڭكىلەر يازغان كىتابلارنى نېمىشقا چىقىرىشمايدىكىنە، ياكى بىزدە كىتاب يازىدىغانلار يوقمۇ؟» دەيتتىم. دېمىسىمۇ، بىزنىڭ يازغۇچىلىرىمىز بەكمۇ ئاز يازاتتى، ئاستا يازاتتى، بەكمۇ ئاستا. ئۇلار يازىدىغان نەرسە تېپىشالمامدىكىن ياكى يازغۇچى بىزدە شۇنچە ئازمىكىن؟ ساناپ باقتىم، شائىر بىلەن يازغۇچىنى قوشسام 10 بارمىقىم توشمىدى. دەرۋەقە، بىچارە ئىكەنمىز، تولىمۇ بىچارە ئىكەنمىز. بىر مىللەتنىڭ مەدەنىيىتى شۇ مىللەتنىڭ يازما ئەدەبىياتىنى بەلگە قىلىدۇ. بىر مىللەتنىڭ ئەدەبىياتى شۇ مىللەتنىڭ يىرىك پروزىچىلىقىنى بەلگە قىلىدۇ. شۇ مەندىن ئالغاندا، ئۇيغۇرنىڭ شۇ چاغلاردىكى ھالىنى نېمە دەپ باھالىسا توغرا بولار ئىكەن؟ «ياق، مىللەتتە نېمە-

گۇناھ؟ تىبخى تۇنۇگۇن ئاخىرلاشقان مەدەنىيەت قىرغىنچىلىقى ئۇيغۇرلار ئەمەس، خەنزۇ خەلقىدىمۇ نىمە قالدۇردى؟ ئۇلاردا بىر رومان، 8 تىياتىر، تۆت ناخشىدىن بۆلەك نىمە قالدى؟ ۋەھالەنكى، ئۇلارمۇ دۇنيانىڭ-كلاسسىك ئەدەبىيات تارىخىدا ناھايىتى ۋەزنىلىك ئەدەبىيات ياراتقان خەلق ئىدىغۇ؟...» دەپ ئويلاپ ئۆزۈمگە تەسەللىي بېرىۋەن. ئىشىنىڭ ئوگىيى «شۇكرى!» مەنمۇ «شۇكرى!» دەپ ئاللىقاچان 10 قېتىملاپ ئۇقۇپ بولغان كىتابلىرىمنى يېڭىباشتىن ۋاراقلاپ يۇرۇۋېرىۋەن. خەيرىيەت، بۇ كۇنلەرمۇ ئۆتۈپ كەتتى. ئەمدى قارايدىغان بولساق، كىتابخانىنىڭ پوكەيلىرىدىكى كىتابنىڭ تولىلىقىدىن قايسىسىنى ئېلىپ، قايسىسىنى قويۇشنى بىلمەي قالىسەن. تولىسى دېگۈدەك ئۆزىمىزنىڭكىلەر يازغان، رومان دەۋاتقان، پوۋېست دەۋاتقان، ھېكايە، نەسىر، شېئىر دەۋاتقان... ئۇيغۇر تىبخى تۇنۇگۇن «قىزىل تاغ باتۇرلىرى» بىلەن پەخىرلىنىپ يۇرگەندى. بۇگۇن قەيىۋم تۇردى، زوردۇن سابىر ئەپەندىنىڭ رومان - قىسسىلىرى ھەققىدە ستۇدېنتلارنىڭ ياتاقلىرىدا، دۇكاندارلارنىڭ پوكەيلىرىدە، ئىلىم ئىگىلىرى جەم بولغان مۇھاكىمە سورۇنلىرىدا مۇنازىرە - تالاشلار قىزىماقتا، چايخانىنىڭ بۆگلۈكلىرىدە ھۇرمەت ئىگىسى ئا. ئۆتكۈر ئەپەندىنىڭ «ئىز» ى ھەققىدە ئاغزىغا چۆپ سالغاندەك تامشىپ - تامشىپ سۆزلەشمەكتە. بىز ھازىر يىگىرمىلەپ رومانىنىڭ ئىگىسى بولۇپ قالدۇق. ئۇنىڭدىن باشقا ھېكايە، پوۋېست، شېئىر، ژانىرلىرى بويىچە خېلىلا ساپالىق يېزىلمىلار ۋە قابىلىيەتلىك يازغۇچى، شائىرلارنىڭ بارلىقى بايقالدى. ھازىر ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ۋەتىنىمىزنىڭ ئەدەبىيات سورۇنلىرىدا ئۆزىگە خاس ئورۇن ئىگىلەپ، مىللىتىمىزگە، شىنجاڭغا شەرەپ كەلتۈرمەكتە. پېشقەدەم، ئوتتۇرا ياش ۋە ياشلاردىن تەركىب تاپقان بۇ يازغۇچى ۋە شائىرلار مۇشەققەتلىك ئەمگەكلىرى بىلەن خەلقىمىزنىڭ، دەۋرىمىزنىڭ تېگىشلىك ئىززەتلىشىگە ئېرىشتى. بەزى ياش ۋە ئوتتۇرا ياش ئوبزورچىلار يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىنىڭ تەلىپىگە خاس پايدىلىق ئىزدىنىشلەرنى تەجرىبە قىلىپ، خېلىلا زور ئۇتۇقلارغا ئېرىشتى.

ئېيتىۋەرسەك گەپ تولا، 10 يىل ئىلگىرى كىممۇ بۇنى خىيالىغا كەلتۈرەلىگەن؟ قارايدىغان بولساق، ھازىر دۆلەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ تەركىبىدە 30 دىن ئوشۇق ئۇيغۇر يازغۇچىسى، يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ شىنجاڭ شۆبىسىدە ئۈچ - تۆت يۈزلەپ ئۇيغۇر يازغۇچىسى يېزىقچىلىق قىلىپ يۇرۇپتۇ. قەيىۋم تۇردى ئەپەندىنىڭ «كۆرەشچان يىللار» تريلوگىيىسى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ موسكۋا ئەدەبىيات مۇزېيىدا «مانا مەن ئۇيغۇرنىڭ!» دەپ مەيدىسىنى كېرىپ تۇرۇپتۇ. زوردۇن سابىر ئەپەندىنىڭ پوۋېستلىرىنى گېرمان مۇتەخەسسىسلىرى ئۆز تىللىرىغا ئۆرۈش ئۈچۈن تەر ئاققۇزماقتا. بۇلارنى كىم تەسەۋۋۇر قىلالىغان! ھەرقايسى نەشرىياتلاردا يەنە 10 لاپ رومانلار نەشىر نۆۋىتىنى كۈتۈپ يېتىپتۇ. شىنجاڭنىڭ ئۆزىدىلا ئۇيغۇر تىل - يېزىقىدا چىقىدىغان ئەدەبىي ژورناللار 17 ئىكەن. بۇلار نىمىنى كۆرسىتىدۇ؟ مانا، ئۆتكەن 10 يىل ئىچىدە ئۇيغۇر بۇگۈنكى زامان ئەدەبىياتىدىن مۇشۇنچە ھوسۇل ئالدى. ئۇيغۇر يازغۇچىلىرى بىر كۈچلۈك قەلەمكەشلەر ئەترىتى بولۇپ تەشكىللەندى. بۇ ئەترەتنى ھېچكىم سەل چاغلىمايدۇ. 10 يىل ئىلگىركى مەندەك بىر شوپۇر بۇگۈنكى كۈندە ئاشۇ ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر

ئەترىتىنىڭ بىر ئەزاسى بولۇپ قالدىم. 10 يىل ئىلگىرى ئۆزۈم ئويلاپمۇ باقمىغان بىر كەسپىنىڭ ئەھلى بولۇپ قالدىم. مېنىڭ شوپۇرلۇقتىن «يازغۇچى» بولۇپ ئۆزگىرىشىم خۇددى ئۇيغۇر يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىيات جەريانىغا ئوخشاش ئاشۇ ئۆتكەن 10 يىلغا مەنسۇپ، مېنىڭ يېڭى «يازغۇچى» لىق ھاياتىم ئاشۇ ئۆتكەن 10 يىلنىڭ مەھسۇلى، مېنىڭ يازغۇچىلىق ھاياتىمنى دەۋر تۇغدى. مەن «يازغۇچى» سۈپىتىدە ئاشۇ 10 يىللىق يېڭى دەۋر ئەدەبىياتى بىلەن مۇرىدىشىپ ئۆسۈپ يېتىلدىم.

2

باغرىمدىكى سۆزنى قىلسام، مەن «يازغۇچى» دېگەن ئاتاق بىلەن پەخىرلەنسەممۇ كۆپ ھاللاردا، ئۆزۈمدىن: «مەن راستىنلا يازغۇچىمۇ؟» دەپ سورايمەن. بۇ قانداقتۇر مېنىڭ «كەمتەرلىكىم» ئەمەس، ئەكسىچە بىر ئىنسان سۈپىتىدە، بىر مەسئۇلىيەتچان ئادەم سۈپىتىدە ئۆزۈمنىڭ يۈرىكىنى ئاشكارىلىشىمدۇر! بۇ سوئال ئۆزۈمنىڭ شوپۇرلۇقتىن بىراقلا «يازغۇچى» بولۇپ قالغىنىمغا ھەيران قالغانلىقىمدىنمۇ تۇغۇلمىغان. مۇبادا كىشىدە يازغۇچىلىقنىڭ خېمىر تۇرۇچى بولسا ۋە ئۇزلۇكسىز تەر ئاققۇزسا، بىر قارا ساۋات ئادەممۇ ئاخىرى بىر ئۇلۇغ يازغۇچى بولۇپ چىقالمىشى تامامەن مۇمكىن. مەن بۇنىڭغا تامامەن ئىشىنىمەن. دۇنيا ئەدەبىيات تارىخىدىن ئازراقلا ساۋادى بار كىشى بۇنداق مىساللاردىن يۈزلەپ نەقىل كەلتۈرەلەيدۇ. ئەكسىچە، بەدىئىي خېمىر تۇرۇچى يوق ئالىي دەرىجىلىك زىيالى بىر ئۆمۈر ھەپىلەشكىنى بىلەنمۇ ئۇنى-بۇنى دوراپ بىر نېمىلەر قىلىپ بېقىشى مۇمكىن، لېكىن ھەقىقىي يازغۇچى بولالمىشى ناتايىن.

ئەمدى ئەسلى گەپىمىزگە كەلسەك، «مەن راستىنلا يازغۇچىمۇ؟» دېگەن سوئالغا ئۆزۈم كېسىپ جاۋاب بېرەلمەي قىينىلىمەن. يازغۇچى ئەمەسمەنمىكىن دېسەم، 8 يىلدىن بۇيان كۆپ بولمىسىمۇ، لېكىن ئانچە ئازمۇ بولمىغان ھېكايە، پوۋېستلارنى ئېلان قىلدىم. يازمىلىرىمنىڭ ھەممىسىلا خەنزۇ تىلىغا تەرجىمە قىلىنىپ ئېلان قىلىندى. بەزىلىرى باشقا قېرىنداش مىللەت تىللىرىغا، بەزىلىرى چەت ئەل (ياپون، ھىندى، تايلاند، رومىن) تىللىرىغا تەرجىمە قىلىندى. بىرنەچچە پارچە يازمام مەملىكەتلىك ۋە ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك ئەدەبىيات مۇكاپاتلىرىغا ئېرىشتى. ئۆزۈم 1985 - يىلدىن بېرى دۆلەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، دۆلەتلىك ئاز سانلىق مىللەت يازغۇچىلىرى ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ مۇدىرىيەت ئەزاسى. ھازىر جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ كەسپىي يازغۇچىسى بولۇپ ئىشلەۋاتىمەن. قارىماققا «يازغۇچى» بولۇپ قالغاندەكمەن. «يازغۇچى بولدۇممىكىن» دەي دېسەم، ئۆزۈمنىڭ ئەدەبىياتتىكى ئورنىنى ھازىرغىچە تېپىپ بولالمايمەن، تېنىپ-تەمتىرەپ، ئاران كېتىۋاتىمەن. تا ھازىرغىچە «ھېكايە» دېگەننىڭ نېمىلىكىنى بىلىپ بولالمايمەن ئاۋارە. مەن ئۆزۈمنىڭ ھالىدىن قايغۇرىمەن، «تىت-تىت» بولىمەن، تېڭىرقايمەن، چۆچۈيمەن، گاھىدا قاتتىق ئۇمىدسىزلىنىمەن. گاھىدا ئۇخلاپ قوپۇپ ئەتىسىلا قالتىس بىر يازغۇچى بولۇپ قالسام، دەپ ئارزۇ قىلىمەن. دەسلىپىدە

يازمىلىرىم كەينى - كەيتىددىن ئىلان قىلىنىپ، بەزىلىرى مۇكاپاتلىنىشقا باشلىغاندا، ئۆزۈمنى «يازغۇچى بولدۇم» دەپ كېرىلىپمۇ يۈرگەنىدىم. لېكىن مەن بۇگۈنكى دۇنيا ئەدەبىياتى ۋە يېڭى دەۋر خەنزۇ ئەدەبىياتى بىلەن ئۇچرىشىشقا باشلىغىنىمدىن كېيىن، ئۆزۈمنىڭ ھېلىقى خىياللىرىمدىن كۈلگۈم كەلدى. ئەمدى بىلسەم، يازغۇچى مەن شوپۇر چاغلىرىمدا تەسەۋۋۇر قىلغاندەك نامەلۇم بوشلۇقتا ياشايدىغان، بىلەرمەن، ئاچچىقى يامان، قورقۇنچلۇق بوۋاي ئەمەس، بەلكى ئاددىي ئادەم ئىكەن. لېكىن بۇ ئاددىي ئادەملەر ئۆزىنى ئوراپ تۇرغان ئاددىي ئادەملەر توپىدا ئاددىي ئادەملەر كۆرمىگەننى كۆرەلەيدىغان، سەزمىگەننى سېزەلەيدىغان، ئېيتالمىغاننى ئېيتالايدىغان، قەلبلەرنىڭ مەخپىيەت قوۋۇقىنى قېقىپ ئاچالايدىغان، ئادەم روھىنىڭ ئۆزى سېزەلمەيدىغان دەردىددىكى نازۇك قىللىرىنى تىتىرىتەلەيدىغان ھەمدە «مەن — ئادەم، مېنى ئانام تۇغدى، يېشىم يەتكەندە ئۆلسەمەن» دېگەن ساختا ھەقىقەتنى ئېتىراپ قىلماي، بىر ئۆمۈر «مەن كىم؟ نېمە ئۈچۈن تۇغۇلدۇم؟ نېمە ئۈچۈن ئۆلۈمەن؟» دېگەن شەپقەتسىز سوئال بىلەن تىنىمسىز ھەپىلىشىدىغان ئادەم ئىكەن. بۇ ئۇلۇغ ئادەم ئۆز ئەتراپىدىكى ئاددىي ئادەملەرگە ئوخشاشلا، خۇشال بولسا كۈلىدىكەن، قايغۇرسا يىغلايدىكەن (يازغۇچى باشقىلارغا قارىغاندا، تولىراق ۋە ئاچچىق - ئاچچىق يىغلايدىكەن)، ئاچچىقى كەلسە غوتۇلدايدىكەن، چىدىمسا تىللايدىكەن ...

بۇ ئانچە مۇھىم ئەمەس، ئەڭ مۇھىمى، باشتىن - ئاخىر ۋە ھەرقانداق شارائىتتا سەنئەتنىڭ قانۇنىيىتىگە ۋىجدان بىلەن بويسۇنۇپ، ئىنسانىنىڭ روھىي زېمىنىدىكى تېخى ئېچىلمىغان تىك يەرنى، تېخى بايقالمىغان بوشلۇقنى ئىزدەيدىكەن ۋە شۇ ئارقىلىق ئومۇمىي ئىجتىمائىي پىسخىكىغا تەسىر كۆرسىتىدىكەن ھەمدە بۇ ئىجتىمائىي پىسخىكىنى يېتەكلەيدىكەن. قاراڭ، يازغۇچىنىڭ زىممىسىدىكى بۇ ئۇلۇغ بۇرچنى! مۇشۇ مەنىدىن ئالغاندا، مەن قانداقمۇ يازغۇچى بولاي؟!

زوردۇن سابىر ئەپەندى × × ناھىيىسىگە تۇرمۇش ئۆگىنىشكە بارغاندا بىر ئولتۇرۇشتا بوپتۇ، ئولتۇرۇش ئەھلى بۇ تالانتلىق ۋە ھۇرمەتلىك يازغۇچىسىنى ئىزىزەتلەپ تۆرگە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپتۇ. بۇ ئولتۇرۇشقا شۇ ناھىيىنىڭ ھاكىمىمۇ چاقىرىلغانكەن. بىرھازا بولغاندا، بۇ ھاكىم ھەيۋەت بىلەن ئولتۇرۇش سورۇنىغا كىرىپ كەپتۇ. ھاكىم قارىغۇدەك بولسا ئاللا پەقەت شۇ ھاكىمنىڭلا ئولتۇرۇشىغا ئاتىۋەتكەن تۆرنىڭ كاللىسىدا ناتونۇش بىرسى ئولتۇرغۇدەك ھاكىمغا قاتتىق ھار كەپتۇ. بۇ سورۇندا ئۇنىڭدىنمۇ يوغان كىم بولۇشى مۇمكىن؟ ھاكىم ئاماسىز زوردۇن سابىرنىڭ ئايىغىدىراق ئولتۇرۇپتۇ. ئولتۇرۇشىغۇ ئولتۇرۇپتۇ، لېكىن-زە، ئۆزىنى ھاقارەتلىك ھېس قىلىپ، قاپاقلىرى ساڭگىلاپ كېتىپتۇ. بىر كەم بولغاندا ساھىبخان زوردۇن سابىرنى ھاكىمغا تونۇشتۇرۇپتۇ:

— بۇ مېھمان زوردۇن سابىر ئەپەندى بولىدۇ، ئاتاغلىق يازغۇچى.

ھاكىم قاپىقىنى تەسلىكتە كۆتۈرۈپ كۆزلىرىنى چىچىقلىتىپتۇ:

— يازغۇچىمۇ بۇ كىشى، مەن تېخى ... ھە، راست، بىزنىڭ پوچتىخانىنىڭ ئالدىدىمۇ خەت يازىدىغان بىر - ئىككى يازغۇچى باردەك قىلىۋىدى، بۇ ئەپەندىمۇ - زە، شۇنداق يازغۇچى ئىكەن - دە!

— ياق، بۇ كىشى كىتاب يازىدۇ، — دەپتۇ ساھىبخان چۈشەندۈرۈپ.

— ئوخشاش، ھەممىسى بىر يازغۇچى! — دەپتۇ ھاكىم دەررۇلا. ھاكىم تەنە قىلماپتۇ. پەقەت «يازغۇچىلىق» قىلىدىغان بۇ كىشىنى ئولتۇرۇش ئەھلىنىڭ نېمە ئۈچۈن «ھاكىم ئولتۇرىدىغان» تۆرگە ئولتۇرغۇزۇپ قويغىنىنى چۈشىنەلمەپتۇ ... مەن مۇبادا يازغۇچىنى ئاشۇ ھاكىمدەك، بۇ ھاكىملا ئەمەس، خېلى بىر قىسىم كىشىلەر چۈشەنگەندەك چۈشەنگەن بولسام، ئۆزۈمنىڭ يازغۇچى ياكى ئەمەسلىكى توغرىسىدا تىلىمنى بۇنچە ئۇزۇن چاينىماس ئىدىم. ئەپسۇسكى، مېنىڭ نەزەرىمدىكى ھەقىقىي خەلق يازغۇچىسى ھەقىقىي سەنئەتكار، مىللەتنىڭ يۈرىكى، خەلقنىڭ ۋىجدانى، ئۆز دەۋرىنىڭ تىلى، ۋەتەننىڭ مەنىۋى بايرىقى بولۇشقا مۇناسىپ!

3

مەن 1980 - يىلى قولۇمغا قەلەم ئالدىم. بۇ دەۋرنىڭ ئالاھىدىلىكى توغرىسىدا يۇقىرىدا سۆزلىدۇق. مەن ئەمدىلا باشلاپ يېزىۋاتقان بىر ھەۋەسكار بولغىنىم ئۈچۈن ئۇ چاغدا ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى خېلى بىر مەزگىلگىچە مەندە ئەينەن بىر ئەدەبىيات ئىددىيىسى ۋە ئىجادىيەت خاھىشى تۇرغۇزۇلمىغانىدى. مەن ئەدەبىياتنى پەقەت رېئال تۇرمۇشنى ئاساس قىلىپ، ياخشىلارنى (گۈزەللىكنى) مەدھىيىلەپ، يامانلارنى (قاباھەتنى) قامچىلاش دەپلا چۈشىنەتتىم. چۈنكى كىچىكىمدىن باشلاپ ئوقۇپ كېلىۋاتقان سوۋېت رومانلىرى ۋە خەنزۇ، ئۇيغۇر يازغۇچىلىرىنىڭ يازمىلىرىنىڭ ھەممىسىدىلا مانا مۇشۇ نۇقتا گەۋدىلەندۈرۈلگەنىدى. بۇنى رېئالىزم، يەنى سوتسىيالىستىك رېئالىزم دەپ ئاتايىدىكەن. بۇنى كېيىنرەك بىلدىم. دېمەك، مەن ئەدەبىياتنى ئاشۇنداق رېئالىزم نۇقتىسىدا چۈشەنگەنىدىم ۋە ئەدەبىياتنى بۇنىڭدىن باشقىچە بولۇشى مۇمكىن دەپ ئويلاپمۇ قويمايتتىم. تۇرمۇشتا ئۇچرىغان، ئۆزگىچىلىكى بىلەن ماڭا تەسىر قىلغان ئادەم ۋە ئىشلارنىڭ ئىلھامى بىلەن يېزىۋېرەتتىم، يازغانلىرىم بىرىسمۇ قالدۇرۇلماي ئېلان قىلىنىۋەردى. بۇ چاغدا مېنىڭ ئىجادىيىتىمگە كېتىدىغان دەسمايە — ئۆزۈمگە چۈشۈق بىلىم قۇرۇلمىسى، ئانىدىن، ئەڭ مۇھىمى، ھاياجانلىنىش ۋە ئىلھام ئىدى. ھاياجانلىنىش ۋە ئىلھام بولسىلا، ئۇنىڭغا ئازراقلا بىلىم يانداشسا (مەن ئۇ چاغدا نەزەردە تۇتقان بىلىم پەقەت ئوتتۇرا مەكتەپ سەۋىيىسى ئىدى) يازغۇچى بولغىلى بولىدىكەن، دەپ ئىشىنەتتىم. بۇ مەن ئۆزۈمنى بايا ئېيتىپ ئۆتكىنىمدەك «يازغۇچى بولۇپ قالغانىدەكمەن» دەپ ئويلاپ كېرىلىپ يۈرگەن كۈنلىرىم ئىدى.

كېيىن مەن ئىچكىرىدە مەملىكەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتى ئۇيۇشتۇرغان ئۈچ قېتىملىق قەلەمكەشلەر ئۇچرىشىشى (ئەدەبىيات سېمىناردىيىسى) غا قاتناشتىم. مەن ئۇ يەردە

ئاڭلىمىغاننى ئاڭلىدىم، كۆرمىگەننى كۆردۈم، خەنزۇ ۋە باشقا مىللەتلەرنىڭ مەشھۇر بۇگۇنكى زامان يازغۇچىلىرى بىلەن ھەمسۆھبەت بولدۇم. مەلۇم بولدىكى، مەن ھېچنەرسىنى بىلمەيدىكەنمەن! مەن بىلىدىغان ئاتالمىش رېئالىزم ئىش يۈزىدە ئاللىقاچان تاسقامغا چۈشۈپ قالغان، قاتتىق سىناقنى باشتىن كەچۈرۈۋاتقان رېئالىزم ئىكەن. مەن ھاڭ - تاڭ قالدىم. گويا بارى - يوق دەسمايەمدىن ئايرىلىپ قېلىۋاتقان ئۇتتۇر ئوقەت مىلىچمالچىدەك ئازابلىنىپ تولغاندىم. چۈنكى مەن تېخى تۈزۈك ئاڭقىرالمايۋاتقان نەرسىلەر ئۈلاردا ۋاقتى ئۆتكەن نەرسىلەر قاتاردا ئولاقتۇرۇپ تاشلىنىۋاتاتتى. مەن ھەقىقەت دەپ ئىشەنگەن نەرسىلەر ئۈلاردا ساختا پەلسەپە ھېسابىدا قارىلىنىۋاتاتتى. مەن ئەڭ يېڭى دەپ تونۇغان پىكىر ۋە كۆز قاراشلار ئۈلاردا تولا چاينىلىپ تەمى قالمىغان، زامانىنىڭ ئارقىسىدا قالغان نەرسىلەر ھېسابىدا كۆلكە قىلىنىۋاتاتتى. مەن ئازابلاندىم، ئازابلاندىملا ئەمەس، ئۈمىدسىزلەندىم. «يازغۇچىلىق چۈشۈم» ئۈزۈل - كېسىل بەربات بولدى، ئۆزۈمگە بولغان ئىشەنچىم يېمىرىلدى. لېكىن شۇنداق قايغۇ ئاستىدىمۇ قەلەمنى تاشلىۋېتىشنى خىيالىمغا كەلتۈرمىدىم. چۈنكى كۆڭلۈمنىڭ چوڭقۇرىدا ئەدەبىيات مېنىڭ مەۋجۇتلۇقىمنىڭ بەلگىسىگە، ئۆزۈمنىڭ تەڭ ياتىسىغا ئايلىنىپ كەتكەنىدى. مەن قەلەمنى تاشلىۋېتەلمەيتتىم. بۇنداق قىلسام، ئەدەبىياتقا بولغان پاك سۆيگۈ ۋە ئوتلۇق ئىشتىياقىم ئالدىدا جىنايەت ئۆتكۈزگەن، ئۆزۈمنىڭ ئەقىدىسىگە ئاسىيلىق قىلغان بولار ئىدىم. ئەمما قانداق قىلىش كېرەك؟ بىر دىنىي ۋە ئەڭ توغرا يول يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىنىڭ نېمىلىكىنى، توغرىراق ئېيتقاندا، ئەدەبىياتنىڭ زادى نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىش، بىلىش كېرەك، ئۆزۈمدە دەۋر ئەدەبىياتىنىڭ تەلىپىگە خاس، سەنئەتنىڭ ئەسلى قانۇنىيىتىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان بىلىم قۇرۇلمىسى، ئىجادىيەت خاھىشى ۋە ئەدەبىيات ئىدىيىسىنى تىكلىشىم زۆرۈر، پەقەت شۇ چاغدىلا مېنىڭ يازمام دەۋر ۋە ۋاقىت سىنىقىغا بەرداشلىق بېرەلەيدۇ، دېگەن قاراشقا كەلدىم.

ھەر قانداق ساھەنى زامانىۋىلاشتۇرۇشنىڭ ئاچقۇچى ئالدى بىلەن ئادەمنىڭ زامانىۋىلىشىدۇر، ئەنئەنىۋى ئادەمنىڭ زامانىۋى ئادەمگە ئۆزگىرىش جەريانىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتۇر. ئادەملەر زامانىۋى پەن - تېخنىكىنى ياراتتى، شۇ ئارقىلىق جەمئىيەت تەرەققىياتىنىڭ قەدىمىنى تېزلەتتى. تېز قەدەم بىلەن ئالغا كېتىۋاتقان جەمئىيەت ئۆزىنىڭ ھەربىر ئەزاسىنى زامانىۋى پەن - تېخنىكا مەيدانىغا كەلتۈرگەن يېڭىچە ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلى (شەكلى) ۋە تۇرمۇش ئۇسۇلى (شەكلى) غا دەرھال ماسلىشىشقا مەجبۇرلاۋاتىدۇ. ئادەمنىڭ زامانىۋىلىشىشىنىڭ ماددىي ئىشلەپچىقىرىشنىڭ زامانىۋىلىشىشى بىلەن ماس قەدەمدە بولۇشىنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ. زامانىۋىلىشىش ھەرگىزمۇ يالغۇزلا ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ۋە سىياسىي تۈزۈمنىڭ ئۆزگىرىشىلا ئەمەس، جۈملىدىن، چاچلارنىڭ بۇدۇر قىلىنىشى، ئەركەكنىڭ ئايالچە، ئايالنىڭ ئەركەكچە بولۇۋېلىشى، «80 خالتا» سىمان چاپان بىلەن بەدەننىڭ ئاللىقانداق بىر يەرلىرىنى تومپايتىپ تۇرىدىغان ئىشتان كىيىۋېلىش تېخىمۇ ئەمەس! ئەكسىچە، ئادەملەرنىڭ ئىدىيە، مەدەنىيەت ۋە پىسخىك قۇرۇلمىدا زامانىۋىلىشىشنى، تەپەككۇر ئۇسۇلىدا يېڭىچە تەپەككۇر قىلىشقا ئادەتلىنىشنى ئىشقا ئاشۇ-

رۇش دېمەكتۇر. بىر ئادەمنىڭ زامانىۋىلىشىش جەريانى ئەمەلىيەتتە پىسخىك ئىپادە (پوزىتسىيە)، قىممەت قارىشى، ئىدىيىۋى ھېسسىيات جەھەتتىكى ئىنتايىن چوڭقۇر بولغان بىر خىل ئۆزگىرىش جەريانىدۇر. بۇنى ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ بىردىنبىر تۇغرا يولى چۈشىنىش، ئۆگىنىش، ئېچىۋېتىش ۋە قوبۇل قىلىشتىن ئىبارەت. چۈشىنىش ــ ئالاھىدە تارىخىي شارائىتتىكى دەۋر تەلىپىنى چۈشىنىش، ئاندىن ئۆزىنى چۈشىنىش؛ ئۆگىنىش ــ زامانىۋى بىلىم بىلەن قوراللىنىش، ئۆزىنىڭ كونىراپ كەتكەن بىلىم قۇرۇلمىسىنى يېڭىلاش، ئېچىۋېتىش، قوبۇل قىلىش ــ چەت ئەللىنىڭ، قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ ئىلغار تەجرىبىلىرىنى، بىزگە پايدىلىق نەرسىلىرىنى قوبۇل قىلىش، ئۆزلەشتۈرۈش دېمەكتۇر. مەن ئىلگىرىكىدەك ھېسسىيات ۋە ئىلھامغا تايىنىپلا يازغۇچى بولغىلى بولمايدىغانلىقىنى ھەممە تولىمۇ كەڭرى بىلىم قۇرۇلمىسىغا ئىگە بولۇش ۋە ئۆگىنىش زۆرۈرىيىتىنى جىددىي ھېس قىلغاندىن كېيىن، ئۆگىنىش دائىرىسى، ئۆگىنىش ئۇسۇلى ھەممە ئۆگىنىش مەقسىتىنى دەسلەپكى قەدەمدە ئايدىڭلاشتۇرۇۋالدىم. بىرىنچى قەدەمدە مەن خەنزۇ تىل - يېزىق ساۋادىمنى تېخىمۇ ئاشۇرۇشقا تىرىشتىم (ئەلۋەتتە، ئۆز ئانا تىلىمنى داۋاملىق ئۆگىنىش ۋە پىششىقلاش شەرتى ئاستىدا!). مۇشۇ كۈنلەردە خەنزۇ تىلى بىزنى زۆرۈر بىلىم ۋە ئۇچۇر بىلەن تەمىن ئېتىدىغان بىردىنبىر تىل. ئۇنىڭ ئۈستىگە، مەن ھېچقانداق چەت ئەل تىلىنى بىلمەيمەن. خەنزۇ تىل - يېزىقىنى بىلمەي دۇنيانىڭ ۋە باشقىلارنىڭ ئەھۋالىدىن (ئەلۋەتتە، ئەدەبىيات يۈزلىنىشلىرىدىن) خەۋەردار بولۇشۇم مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا بۇ تىل ماڭا يەنە بىر قەدىرلىك تىل بولۇپ قالدى. مەن بۇ تىل - يېزىقنى ئۆگىنىشنىڭ نۇرغۇن پايدىسىنى كۆردۇم.

ئىككىنچى قەدەمدە تەرەپ - تەرەپتىن ئوقۇشلۇق توپلىدىم. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇ ۋە باشقا قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ، چەت ئەللىنىڭ ــ شەرقنىڭ، غەربنىڭ رومان، پوۋېست، ھېكايە، نەسىر، شېئىرلىرى، پسىخولوگىيە، روھىي ئانالىز، پەلسەپە، ئەدەبىيات نەزەريىسى، ئوبزورلىرى بولۇپ، بۇلار دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىنىڭ ھەر خىل ئېقىملىرىنىڭ ۋەكىل يازغۇچىلىرىنىڭ ياكى دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى ھەر خىل ئېقىملارنىڭ پەيدا بولۇشىغا تەسىر كۆرسەتكەن، شۇ ئېقىملارغا نەزەريىۋى يېتەكچىلىك رولىنى ئوينىغان پەيلاسوپ، پسىخولوگ، روھىي ئانالىزچىلار، ئوبزورچىلارنىڭ يازمىلىرى ئىدى. مەن بۇلارنىڭ ئىچىدە نۇقتىلىق ھالدا، جۇڭگونىڭ 30 - ۋە 40 - يىللىرىدىكى مودېرنىزملىرى دەپ قارالغان لۇشۈن، ۋاڭ زېڭچىلاردىن تارتىپ، ھازىرقى زامان جۇڭگو ئەدەبىياتى سەھنىسىدە جەۋلان قىلىۋاتقان ۋاڭ مىڭ، جاڭ شەنلىياڭ، لى كاڭيۈي قاتارلىقلارنىڭ، فرانسىيە مەۋجۇدىيەتچىلىك ئېقىمىنىڭ ۋەكىلى ــ ئالبىردىن كاموس، ژان پائول سارترى، ئەنگلىيە ئاڭ ئېقىمىنىڭ ۋەكىلى ۋېرگىنىيا ۋولف جامۇس، جوئىس، ئامېرىكا ئاڭ ئېقىمىنىڭ ۋەكىلى ۋىليام فائولكىنىر، ئاۋستىرىيە بىمەنىچىلىرىنىڭ ۋەكىلى فرانس كافكا، فرانسىيە ئۇلترا (سۈر) رېئالىزمچىلىرىنىڭ ۋەكىلى ئاندېرى بېرىتون، پائول ئېلۋارد قاتارلىقلارنىڭ، لاتىن ئامېرىكا «پارتلاش ئەدەبىياتى» نىڭ ۋەكىللىرى پېتىرئۇسلا، گارشىيا ماركىز قاتارلىقلاردىن تارتىپ

سوۋېت سوتسيالىستىك ئەدەبىياتىنىڭ بۇگۈنكى كۈندىكى ۋەكىللىرى — بۇنداريېۋ، زارگىن، راسپوتىن، چىڭغىز ئايتماتوۋ، موستاي كەريم قاتارلىقلارنىڭ يازمىلىرىنى سۆيۈپ ئوقۇدۇم، نەتىجىدە، ئەدەبىيات توغرىسىدا، جۇڭگو ۋە دۇنيانىڭ هازىرقى زامان ئەدەبىياتىدىكى يۈزلىنىشلەرنىڭ ئالاهىدىلىكى، تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشى، دەۋر ئارقا كۆرۈنۈشى، خۇسۇسىيەتلىرى توغرىسىدا مەلۇم (ئەلۋەتتە، ئەڭ ئەقەللىي، ئەڭ باشلانغۇچ) چۈشەنچىگە ئېرىشتىم ھەمدە هازىرقى زامان جۇڭگو ۋە دۇنيا ئەدەبىياتىدىكى ئالاهىدىلىكلەر بىلەن يېڭى دەۋر ئۇيغۇر ئەدەبىياتى، جۈملىدىن، ئۆزۈمنىڭ ئىجادىيەتلىرى ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى دەسلەپكى قەدەمدە هېس قىلدىم. مەن شۇنى تونۇپ يەتتىمكى، ئەدەبىياتقا بولغان چۈشەنچىدىكى ساۋاتسىزلىق ۋە قاتمالىلىق، ئىجادىيەت خاهىشى ۋە ئەدەبىيات ئىدىيىسى جەهەتتىكى كونىلىق مېنىڭ ئىجادىيىتىمنىڭ كۆتكىنىمدەك روناق تاپالماسلىقىنىڭ ئەڭ ئاساسىي نېگىزى ئىكەن. بۇ، ماهىيەتتە مېنىڭدىكى دۇنيا قاراش ۋە كىشىلىك تۇرمۇش قارىشىنىڭ كونىلىقى ئەدەبىيات بىلەن ئۇنىڭ ئوبيېكتى بولغان ئادەم ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى چۈشىنىشتىكى بىلىمسىزلىك، بىر تەرەپلىمىلىك، تېيىزلىقنىڭ ئىجادىيىتىمدىكى ئىنكاسى ئىكەن.

هازىرغىچە هېچكىم «ئەدەبىيات دېگەن نېمە؟» دېگەن سوئالغا ئېنىق ۋە تەلەتۆكۈس جاۋاب بېرەلىگىنى يوق. جاۋاب بەرگەنلەر بولسىمۇ بۇ جاۋابلار هەربىر دەۋردە، هەربىر جەمئىيەتتە، هەربىر دۆلەتتە هەر خىل بولىدى. ئەدەبىياتقا هەممە دەۋر، هەممە جەمئىيەت، هەممە دۆلەتتە بىر خىل ئاقىدىغان ئامېرىكا دوللىرىدەك ئۆلچەملىك، يۇرۇشلۇق، ئۆزگەرمەس جاۋاب بېرىش، مېنىڭچە، مۇمكىن بولمىسا كېرەك. ئامېرىكا دوللىرىنىڭ قىممىتىمۇ بازار ئەهۋالىغا قاراپ گاهى ئۆرلەپ، گاهى چۈشۈپ تۇرىدىكەن. مۇشۇ مەنىدىن ئالغاندا، ئەدەبىيات هەققىدىكى چۈشەنچە، ئەدەبىيات نەزەريىسى، تەتقىق قىلىش ئۇسۇلى ۋە ئەدەبىي ئىپادىلەش ئۇسۇلى قاتارلىقلار چەكسىز تەرەققىيات ۋە ئۆزگىرىش بوشلۇقىغا ئىگە. بۇلار ئۆزلۈكسىز ئۆزگىرىدۇ، تەرەققىي قىلىدۇ. ئۇنىڭ مۇكەممەللىكى مەڭگۈ نىسپىيدۇر. مەن رېئالىزمنى، رېئالىلىقنى چىنلىق بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈش — تىپىك شارائىتتىكى تىپىك پېرسوناژنىڭ تىپىك ئىش - هەرىكىتىنى چىنلىق بىلەن سۈرەتلەپ بېرىش مەنىسىدە، پېرسوناژلار خاراكتېرىنى يارىتىشنى سىنىپىي چەك چېگرىسى ئېنىق، گۈزەللىك بىلەن سەتلىك روشەن پەرقلىنىپ تۇرىدىغان، ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنىڭ تامغىسى ئاپىئاشكارا بىلىنىپ تۇرىدىغان دەپ چۈشەنگەن هەمدە سىياسىي ئۇقۇمدىكى «ياخشى» ۋە «يامان» ئادەملەرنى يارىتىمەن دەپ هەپىلەشكەنمەن، بۇ خىل ئەدەبىي خاهىش بىزدە رېئالىزمغا نىسبەتەن ئۆزۈندىن بۇيان تەرغىپ قىلىنىپ كەلگەن خاتا قاراشلار نەتىجىسىدە مەيدانغا كەلگەن. بۇ «رېئالىزم» نى پەلسەپىدىكى ئىنكاس نەزەريىسى، شۇنداقلا سىياسىيدىكى «ئىنقىلابىيلىق» ۋە «ئىلغارلىق» ئۇقۇمى بىلەن ئوخشاش ئورۇنغا قويۇۋالغانلىقىمىزنىڭ، رېئالىزمنى ئەدەبىياتتىكى بىر خىل ئىپادىلەش ئۇسۇلى دەپ قارىماي، جەمئىيەت سىياسىنى ئەدەبىي شەكىلدە ئىجرا قىلىشنىڭ قورالى قىلىۋالغانلىقىمىزنىڭ، كۆپ قىرلىق، كۆپ تەرەپلىمىلىك ئىنسان خاراكتېرىنى

ئېتىراب قىلماي، ئادەملەرنى ئۆزىمىز خالىغانچە ياسىۋالىدىغان پۇرۇچ قورچاق دەپ چۈشەنگەنلىكىمىزنىڭ، ئادەم بىلەن ئادەم. ئادەم بىلەن جەمئىيەت، ئادەم بىلەن تەبىئەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇرەككەپ ۋە مەڭگۈلۈك مۇناسىۋەتنى، ئادەمنىڭ ھاياتى ۋە ئۇنىڭ روھىدىكى سېھرىي ھېكمەتنى ئېتىراب قىلماي، چۈشەنمەي، ئادەمنى تولىمۇ ساۋاتسىزلىق دەرىجىسىدە تۇرۇپ كۆزەتكەنلىكىمىزنىڭ، قىسقىسى، سەنئەت قانۇنىيىتىنى قارا قورساقلارچە بۇرمىلىغانلىقىمىزنىڭ كاساپىتى! بىز 3 - ئومۇمىيىغىنىدىن كېيىنكى ئەدەبىياتىمىزنى خۇلاسىلىگەن چېغىمىزدا، ھەتتا بۇگۈنگە قەدەر بىزنىڭ ئەدەبىيات سورۇنىمىزدا، ئەدەبىيات بازىرىمىزدا تۇركۈم - تۇركۈملەپ سۆرۈلۈپ يۈرگەن ئاشۇنداق قاتمال ئەدەبىيات خاھىشىغا يول قويۇپ، دەۋر تەرەققىياتىغا ماس كەلمەيدىغان بۇنداق قېلىپنى تاشلۇۋېتىش كېرەكلىكىنى يۈرەكلىك ھالدا ئېتىراب قىلماي تۇرالايمىزمۇ؟! مېنىڭ بۇنداق دېگىنىم، ھەرگىزمۇ رېئالىزمدىن ئىبارەت ئىپادىلەش ئۇسۇلىنى قارىلىغىنىم ئەمەس، مېنىڭ شىكايەت قىلىۋاتقىنىم رېئالىزمنى بۇرمىلاپ چۈشەندۈرۈپ، ئەدەبىياتىمىزغا نومۇسلۇق ئاقىۋەت كەلتۈرۈۋاتقان چاكىنا ئەدەبىيات قارىشى ۋە ساختا كىشىلىك تۇرمۇش پەلسەپىسى!

4

رېئالىزم — ئەدەبىياتتىكى بىر خىل ئىپادىلەش ئۇسۇلى بولۇش سۈپىتى بىلەن يازغۇچى رېئاللىقنى بەدىئىي يوسۇندا ئىگىلەيدىغان بىر خىل ئىجادىيەت ۋاستىسى ۋە بىر خىل پرىنسىپ. دۇنيا ۋە جۇڭگونىڭ ئەدەبىيات دۇنياسىدا مەڭگۈ ئۆلمەس شەرەپ قازانغان مەشھۇر ئەدەبىيات پېشۋالىرى مەھمۇد قەشقەرى، يۈسۈپ خاس ھاجىپ، ناۋائى، جامى، ئۆمەر ھەييام، بالزاك، تولستوي، مۇپاسسان، گېيوگو، چېخوۋ، گوركىي، شولوخوۋ، ئايىبېك، مۇختار ئەۋەزوۋ، لۇشۈن، باجىن، لاۋشى... لار رېئالىزمچە ئىجادىيەت ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، ئەدەبىياتنىڭ دۇردانىلىرىنى ياراتقان. بۇگۈنكى كۈندىمۇ رېئالىزم ئۆزىنىڭ ھاياتىي كۈچىنى جارى قىلدۇرماقتا، كەلگۈسىدىمۇ ئۇ بىر خىل ئىجادىيەت ئۇسۇلى سۈپىتىدە ساقلىنىپ قالىدۇ. لېكىن رېئالىزم ھېچقاچان بىز چۈشەنگەن مەندىكى ۋە شۇ كۈنلەردە بىزنىڭ ئەدەبىياتىمىزدا بولۇۋاتقىنىدەك ئۇنچە نامرات، ئۇنچە بىچارە، ئۇنچە قاتمال، ئۇنچە ئۆلۈك نەرسە ئەمەس، ئۇ، ھەرگىزمۇ ئۇنداق بىر - بىرىدىن پەرقى يوق، ئۇقۇملىشىپ كەتكەن «ئادەم» نى ئەمەس، ئەكسىچە، ھاياتقا تۇرلۇك مۇرەككەپ مۇناسىۋەت شەكلىدە باغلانغان، سىرلىق روھىي دۇنياغا، مۇرەككەپ خاراكتېرگە ئىگە، مىنۇت ئىچىدە نەچچە ئۆلۈپ، مىنۇت ئىچىدە (ئەلۋەتتە، روھىي ھالەت كاتېگورىيىسىدە) نەچچە تىرىلىدىغان، فىزىكىلىق مەندىكى ۋاقىت بىلەن بوشلۇقنىڭ چىشلەشكەن گىرۋىكىدىكى ئادەمنىڭ، ھايات بىلەن ئۆلۈمنىڭ كېسىشكەن نۇقتىسىدىكى ئادەمنىڭ، ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنىڭ گىرەلەشكەن پەللىسىدىكى ئادەمنىڭ، تارىخ بىلەن كېلەچەك ئوتتۇرىسىدىكى ئادەمنىڭ، باتۇرلۇق بىلەن قورقۇنچاقلىق، گۈزەللىك بىلەن قاباھەتلىكنىڭ ئۇچرىشىش مەنزىلىدىكى ئادەمنىڭ تىر-

كىشىش ۋە تىترەكلىرىنى سۈرەتلەشنى مەقسەت قىلىدۇ، ھەقىقىي مەندىكى قېنى بار، گۆشى بار ئادەمنىڭ روھىي ئالىمىنى ئىپادىلەش ئوبيېكتى قىلىدۇ. شۇنداقكەن، رېئالىزم ھەرگىزمۇ پېرسوناژنىڭ مەدەنىيەت پىسخىكىسىنى ئوبېراتسىيە قىلىشنى، ئىنسانلىنىڭ ئەڭ تىرەن روھىي قاتلىمىدىكى ھېسسىياتنى قېزىشنى، پېرسوناژنىڭ يوشۇرۇن ئېڭىنىڭ ھەرىكەت ۋە شىددەتىنى، پارتلاش ھالىتىنى ئېچىشنى چەتكە قاقمايدۇ، ئەكسىچە، بۇ ئېلېمېنتلار رېئالىزمنى تېخىمۇ چوڭقۇر، تېخىمۇ باي، تېخىمۇ كەڭرى مەزمۇنغا ئىگە قىلىدۇ، بۇنداق ئامىللار رېئالىزمغا، ئاكتىپ ۋە تولىمۇ ئىجابىي تەسىر كۆرسىتىدۇ. رېئالىزمنىڭ تارىخى ئەنە شۇنداق ئۆزگىرىش، تولۇقلاش، قوبۇل قىلىش. يېڭىلىنىش، تەرەققىي قىلىش تارىخىدۇر. بۇنداق تەرەققىي قىلىش ۋە ئۆزگىرىشنى ھەرقايسى دەۋردىكى يازغۇچىلارنىڭ ئادەمنىڭ ماھىيىتىگە بولغان چۈشەنچىسىدىكى ئۆزگىرىشنىڭ چوڭقۇرلاپ بېرىشى كەلتۈرۈپ چىقارغان، يەنى ئاڭدىكى، كۆز قاراشتىكى ئۆزگىرىش رېئالىزمنىڭ شەكىلدىكى (بايان، تىل، قۇرۇلمىدىكى) ئۆزگىرىشنى مەيدانغا كەلتۈرگەن.

ھەممىگە مەلۇمكى، چىڭغىز ئايتماتوۋ پۈتۈن دۇنيادا ئومۇمىيۈزلۈك ياخشى باھاغا ئېرىشكەن شۆھرەتلىك يازغۇچى. ب د ت دائارىپ، ئىلىم-پەن، ئەدەبىيات كومىتېتىنىڭ ستاتىستىكا قىلىشىچە، ئۇنىڭ يازمىلىرى 90 نەچچە دۆلەتتە سېتىلىدىكەن، ئومۇمىي تىراژى 8 مىليون پارچىدىن ئارتۇق ئىكەن. ئۇنىڭ «ئەسىرنى قېرىتقان بىر كۈن» (كېيىن «شۇئىرغانلىق ۋوگزال» دەپ ئۆزگەرتىلدى) نامىلىق رومانى فرانسىيىدە ئارقا-ئارقىدىن 4 قېتىم نەشىر قىلىنغان. ئايتماتوۋنىڭ بۇنچىلىك ئۇتۇقلارغا ئېرىشىشى ھەرگىزمۇ تاسادىپىي ئەمەس. 10 نەچچە يىلدىن بېرى ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىدا نۇرغۇن ئوبزورچىلارنىڭ تەنقىدى ۋە ئەيىبلىشىگە ئۇچرىغان. 70-يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ «ئەدەبىيات گېزىتى» دە ئىككى قېتىم ئاشكارا بەس-مۇنازىرە قانات يايدۇرۇلغان. مۇنازىرىنىڭ مەركىزىي مەزمۇنى «ئايتماتوۋ سوتسىيالىستىك رېئالىزم پرىنسىپلىرى» دىن چەتنەپ كەتتى. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە «چىنلىق ئەكس ئەتتۈرۈلمىگەن» دېگەنلەردىن ئىبارەت. لېكىن ئايتماتوۋ بۇنداق ئەيىبلەشلەرگە تىز پۈكمىگەن، ھەتتا ئۆزى مەيدانغا چۈشۈپ يۈزمۇ يۈز مۇنازىرىلەشكەن ھەمدە ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت ئۇسلۇبىنى قىلچە ئۆزگەرتمەي، تېخىمۇ بېيىتىپ، راۋاجلاندۇرۇپ، يېڭىدىن-يېڭى ئۇتۇقلارغا ئېرىشكەن. ئاخىرىدا ئوبزورچىلارنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك ئېتىراپ قىلىشىنى قولغا كەلتۈرگەن. داڭلىق ئوبزورچى ئا.بوكالىۋ ئۇنىڭ توغرىسىدا: «بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە، ‹ئەسىرنى قېرىتقان بىر كۈن› رومانىنىڭ پەلسەپىۋى ئىزدىنىش ھەمدە ئېستېتىكا ئىلمى ساھەسى بويىچە قازانغان ئۇتۇقلىرىدىن ھېچكىممۇ شۈبھىلەنمەيدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا بۇ ئەسەر سوۋېت ئەدەبىياتىنىڭ ئۆزۈندىن بۇيانقى تۇرغۇنلۇقىنى ۋە قائىدە-يوسۇنلىرىنى بۇزۇپ تاشلىدى» دەپ يازدى. ئامېرىكا ئالىمى ئىئوسىف موزىر: «ئايتماتوۋ سوتسىيالىستىك رېئالىزم ئېستېتىكىسىنىڭ ئىسلاھاتچىسى» دەپ يازدى («بۇگۈنكى دۇنيا ئەدەبىياتى» 1982-يىلى، 3-سان) ۋەھاكازا. بۇنداق مىسالدىن ئونلاپ كۆرسىتىش مۇمكىن.

هالبۇكى، ئايتماتوۋنىڭ ئىجادىيىتىدىكى تۆپ ئالاھىدىلىك كۆپ تىملىق، كۆپ قاتلاملىق، ستىرىئولۇق تەسۋىر، ئەپسانە، رىۋايەت، ئاجايىب-غارايىب تۇقۇملاردىن كەڭرى پايدىلىنىشتىن ئىبارەت. ئۇ رىئالىزىمچە ئىجادىيەتتە ئىشلەتكىلى بولىدىغان ھەر قانداق ئۇسۇلنى، قوللىنىشقا بولىدىغان ھەر قانداق بەدىئىي شەكىلنى قورقماي قوللىنىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ. ئۇ «كۆندىلىك تۇرمۇشتىكى رىئالىزم» غا، «مەدھىيىۋازلىق» قا قارشى تۇرىدۇ. «مەدھىيىۋازلىق، كۆندىلىك تۇرمۇش رىئالىزمى ئادەملەرنى تار ئېغىلغا سولاپ قويغانلىق»، «خەۋەر رىئالىزمى» دەپ قارايدۇ. ئۇ «فانتازىيە تۇرمۇشتىن كېلىدۇ، ئۇ تۇرمۇشنى يېڭى نۇقتىدىن كۆزىتىش، تەسەۋۋۇر قىلىش ئىمكانىيىتىنى بېرىدۇ»، «بىزنىڭ ئەپسانىلەرنى قوللىنىشىمىز بۇ دۇنيانىڭ سىياسىي، ئىقتىساد، ئىدىئولوگىيە، ئىرق ۋە مىللەت مەسىلىلىرىدىكى ھەر خىل توقۇنۇشلار تۇۋەيلىي چەك-چېكىدىن بۆسۇلۇپ كېتىۋاتقان بىر ئەپسانىۋى دۇنيا بولغانلىقىدىندۇر» دەيدۇ («چەت ئەل ئەدەبىياتىدىن مەلۇمات» 1980-يىلى، 3-سان). ئايتماتوۋ يەنە «تولستوي، گوركى، چېخوۋ، دوستويېۋسكى... لارغا تۇتقان پوزىتسىيەم قۇياشقا تۇتقان پوزىتسىيەمگە ئوخشايدۇ»، «توماس، شېكسپىر، دوستويېۋسكى مېنىڭ قۇياشىم» دەيدۇ (يۇقىرىقى ژۇرنال).

ئويلاپ باقايلىكى، تولستوي، چېخوۋ، گوركىلار رىئالىزمچى بولسا، شېكسپىر رومانتىزمچى، توماس، دوستويېۋسكىلار مودىرنىزمچىغۇ؟ ئۇزىنى «كەسكىن رىئالىزمچى» دەپ ئاتىغان چىڭغىز ئايتماتوۋ نېمە ئۈچۈن ئاشۇ مودىرنىزمچىلارنى ئۆزىنىڭ قۇياشى دەپ ئاتايدۇ ۋە ئىجادىيەتلىرىدە شېكسپىر، توماس، ھېمىنگۋاي، فوكنىلارنىڭ تەجرىبىسىنى قوللىنىدۇ؟ بۇ خىل «رىئالىزم» نېمە ئۈچۈن ئايتماتوۋنىڭلا ئىدىئىس، بەلكى ۋ. ئاستافىيېۋ، ۋ. راسپوتىن، ۋ. شوكشىن، م. سىگىرباخ ۋە رەسول ھەمزەتوۋلارنىڭمۇ ئىجادىيەت ئۇسۇلى بولۇپ قالدى؟ مېنىڭ بىلىشىمچە، 30-يىللاردىلا سوۋېت يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ نىزامنامىسىدە مودىرنىزم ئۇسۇلى چەكلىنىپ، سوتسىيالىستىك رىئالىزم قارارلاشتۇرۇلغان. سوۋېت دۆلىتىنىڭ بۇگۈنكى ئەڭ جۇشقۇن يازغۇچىلىرى يېڭى رىئالىزمچە ياكى غەيرى سوتسىيالىستىك رىئالىزمچە ئەسەر يازىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى «مەدھىيىۋازلىق ۋە تۇرمۇش رىئالىزمى» دەل سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كۆچۈرۈپ كېلىنگەن ئەمەسمۇ؟ ئۇلار نېمە ئۈچۈن ئۇ رىئالىزمنى ئۆزگەرتىۋەتتى؟ ئۇلارنىڭ رىئالىزمى ھەتتا «سۇبېيېكتىپ رومانتىزم» دەرىجىسىگە بېرىپ يەتتى؟ پەقەت دەرۋىنىڭ ئۆزگىرىشى ۋە جەمئىيەت تەرەققىياتى كەلتۈرۈپ چىققان يېڭىلىقلارلا بۇ سوئالغا جاۋاب بېرىشى مۇمكىن.

دېمەك، رىئالىزم — ئەدەبىياتتا بىر خىل ئىپادىلەش ئۇسۇلىكى، ھەرگىزمۇ بىر دىنىيىر ۋە مەڭگۈ ھۆكۈمران ئورۇندا تۇرىدىغان ئۆزگەرمەس ئىجادىيەت ئۇسۇلى ئەمەس، شۇنداقلا دۇنيادا مەڭگۈ ھۆكۈمران ئورۇندا تۇرۇپ ئىجادىيەتكە ئەبەدىي بىر قېلىپتا يېتەكچىلىك قىلىدىغان بىر خىل ئىجادىيەت ئۇسۇلىنىڭ بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس! ياكى بىرىنى بىرى يارىتىدۇ، بىرى بىرىنى تولۇقلايدۇ. ياكى بىرى يەنە بىرىگە

ئورۇن بېرىدۇ، ياكى دەۋرسىمان ئايلىنىدۇ. پەقەت مۇشۇلا دېئالېكتىكىغا ئۇيغۇن يەكۈن. ئۇنداق ئىكەن، بىزنىڭ يېڭى دەۋر ئۇيغۇر ئەدەبىياتى رېئالىزمنىڭ تەرەققىياتى، ئۆزگىرىشى، بېيىشى توغرىسىدا ئىزدەنمىسە، قاتمال، ئۆلۈك ئىجادىيەت ئۇسۇلىدىن ۋاز كەچمىسە، زامانىۋىلىشىش مەقسىتىگە قانداق يېتەلەيدۇ؟

5

دۇنيادا ھېچقانداق بىرەر ئىجادىيەت ئۇسۇلى مۇئەييەن بىر تۈرمۇش ئۇسۇلىنى ياكى تۈرمۇش ئىستىلىنى تەرغىب قىلمايدۇ. بۇنداق بولمىغاندا، ئۇ ئىجادىيەت ئۇسۇلى بولماي، ئېيتىپ بەرگىلى بولمايدىغان ئالىلىقانداق بىر نەرسىگە (ياكى سىياسىيىنىڭ ئۆزىگە) ئايلىنىپ قالىدۇ. شەھۋانىلىق — بىر خىل چىرىك بۇرژۇئا تۈرمۇش ئىستىلى، ھالبۇكى، بىرەر ئىجادىيەت ئۇسۇلىغا بىر خىل تۈرمۇش ئىستىلىنىڭ تامغىسى بېسىلمىغان. بۇ — پەقەت يازغۇچىنىڭ ئىددىيىسى، خاھىشى كاتېگورىيىسىگە مەنسۇپ نەرسە، يازغۇچى ئۆزىنىڭ خاھىشىنى ياكى تۈرمۇش قارىشىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن، ئۆزى خالىغان ھەر خىل ئىجادىيەت ئۇسۇللىرىدىن پايدىلىنىشى مۇمكىن، بۇنىڭلىق بىلەن بىر خىل ئىجادىيەت ئۇسۇلى بىر خىل تۈرمۇش قارىشىنى ئىپادىلەيدىغان ئۇسۇلغا ئايلىنىپ قالمايدۇ. غەرب بۇرژۇئازىيىسىنىڭ دۇنيا قارىشىغا ۋەكىللىك قىلىدىغان چۈشكۈن يازغۇچىلار ئۆزلىرىنىڭ چىرىك دۇنيا قارىشىنى ھەر خىل ئۇسۇلدا — رېئالىزمدىمۇ ۋە باشقا ئىجادىيەت ئۇسۇلىدىمۇ يېزىشى مۇمكىن. ھازىر بەزى غەرب يازغۇچىلىرى ۋە قىسمەن جۇڭگو يازغۇچىلىرى يېزىۋاتقان قىپىيالگاچ جىنسىي تەسۋىرلەر ھەرگىزمۇ بىر خىلا ئىجادىيەت ئۇسۇلىدا يېزىلغان ئەمەس. مەسىلەن، ياش - ئۆسمۈرلەرنى زەھەرلەشتە ئىنتايىن ۋەھشىيانە رول ئوينىغان «قىز قەلبى» نامىلىق ئەسەرنى بىر جۇڭگولۇق رېئالىزمچە ئىپادىلەش شەكلى بىلەن يېزىپ چىققان. بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىش مۇمكىنكى، نېمىنى يېزىش يازغۇچىنىڭ ئىشى، قانداق يېزىش ھەم يازغۇچىنىڭ ئىشى. ھەرگىز بىر خىل ئىجادىيەت ئۇسۇلىنىڭ مەجبۇرىيىتى، ۋەزىپىسى ياكى خاراكتېرى ئەمەس.

بىز ئۆزىمىزنىڭ رېئالىزمىمىزنى بېيىتىمىز، راۋاجلاندۇرىمىز دەۋاتقان بىر شارائىتتا، مودېرنىزم ھەققىدە تارقالغان ئۆسەك گەپلەر مودېرنىزمنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيدىغان بەزى كىشىلەرنى قايمۇقتۇرۇپ، ئۇلاردا مودېرنىزم توغرىسىدا خاتا چۈشەنچە پەيدا قىلىدۇ. شۇڭا مودېرنىزم ھەققىدىكى خاتا ئىزاھلارغا ۋاقتىدا، توغرا، ئېنىق تۈزىتىش بېرىش زۆرۈر.

مودېرنىزم XX ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا مەيدانغا كەلگەن بولۇپ، ئۇ غەربنىڭ ئەدەبىيات تارىخىدا ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ گۈللىنىش دەۋرى، كلاسسىكىزم، ئرىيغىنىش ھەرىكىتى، رومانتىزم ۋە تەنقىدىي رېئالىزمدىن كېيىنكى 6 - قېتىملىق ئەدەبىيات دولقۇنىدۇر. مودېرنىزمچىلارنىڭ ئەڭ بۇرۇنقى پېشىۋالىرى

ئامىرىكىلىق ئىدىگار ئالىلونپو مۇنداق دېگەن: «ئەدەبىيات رېئالىلىقنىڭ ئىنكاسى بولماي، ئەكسىچە نوقۇل سۈبيېكتىپ تەپەككۇر جەريانىدۇر. شېئىرنىڭ مەقسىتى روھنى يۈكسەكلەشتۈرۈش». فرانسىيىلىك چارلىز بائودلائىر مۇنداق دىگەن: «ئالەم (كائىنات) گويا سىمۋوللاشقان ئورماندۇر. ئادەم قەلبى ئالەم بىلەن سەزگىلى بولمايدىغان بىر خىل يوشۇرۇن ۋاستە ئارقىلىق باغلانغان، شائىرنىڭ ۋەزىپىسى ئەنە شۇ ‹ئوبرازلىق يېزىق ئۇغىتى› نى ئوقۇپ چۈشىنىپ، ئالەم بىلەن قەلبنىڭ يوشۇرۇن باغلىنىشىنى ئىنسانىيەتكە ئېچىپ بېرىشتۇر. شۇڭا شېئىر تەبىئەتكە تەقلىد قىلىش بىلەنلا قانائەتلەنمەسلىكى، مۇھىمى، مەنزىرە تەسۋىرى ئارقىلىق ئىنسانلىقنىڭ ئىچكى دۇنياسىغا كىرەلىشى، شەخسىيەتنىڭ تۇيغۇسىنى (ماددا بىلەن ئادەم قەلبىنىڭ بىر-بىرىگە ئۆتۈشچانلىقىنى) ‹تەرجىمە› قىلىپ بېرىش كېرەك»، «كۆز بىلەن كۆرگىلى بولىدىغانلىكى ئالەم پەقەت ئوبراز بىلەن بەلگىنىڭ ئامبىرى، خالاس. ئەنە شۇ ئوبراز ۋە بەلگە شائىرنىڭ تۇيغۇسى بىلەن ئوخشاش ئورۇن ۋە قىممەتكە ئىگە، ئوبراز ۋە بەلگە تۇيغۇ (تەسەۋۋۇر) كۆچى ئارقىلىق ھەزىم قىلىنىشى ۋە ئۆزگەرتىلىشى لازىم.» مودېرنىزمچىلار، يازغۇچى ئۆز ۋۇجۇدىدىكى مەۋجۇت سېھرىي سېزىمنى قېزىشى، ئانالىز قىلىشى لازىم. چۈنكى سېھرىي سېزىمنى تېپىۋېلىش دۇنيانىڭ ئەسلىنى تېپىۋېلىش دېگەنلىكتۇر. دۇنيانىڭ ئوبرازى ئۆزىمىزنىڭ ۋۇجۇدىدا ساقلىنىدۇ. سۈبيېكتىپ سېھرىي سېزىم — شەيئىنىڭ تېخىمۇ چوڭقۇر قاتلاملىرىغا يوشۇرۇنغان ئوبرازى، شەيئىلەرنىڭ مۇتلەق، نوقۇل ھەقىقىدۇر، پەقەت ئۆزىمىزنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى، بولۇپمۇ ئەڭ خۇپىيانە، سىرلىق تۇيغۇ ھەم يوشۇرۇن ئاڭنى چوڭقۇر قازغاندىلا، ئاندىن ئەدەبىي ئەسەر يارىتىلىدۇ. قانچىلىك چوڭقۇر ۋە قانچىلىك ئىنچىكە قېزىلسا، ئەسەرنىڭ بەدىئىي قىممىتى شۇنچە زور بولىدۇ... دەپ قارايدۇ. ئەلۋەتتە، مودېرنىزم كاپىتالىستىك ئىگىلىك ئۇچقاندەك تەرەققىي قىلغان، جاھانگىر كۈچلەرنىڭ كۈچىيىشى نەتىجىسىدە ئىنسانىيەت جەمئىيىتى يوقىلىش خەۋپىگە دۇچ كەلگەن، ئىقتىسادىي زۇلۇم دەستىدىن كىشىلەرنىڭ شەخسىيىتى دەپسەندە قىلىنغان، ئۇلاردا ئېتىقاد، ئىشەنچ تۇيغۇسى يىمىرىلگەن بىر تارىخىي شارائىتتا مەيدانغا كەلگىنى ھەمدە نوقۇل بۇرژۇئا دۇنيا قارىشى بىلەن كىشىلىك جەمئىيەتنى كۆزىتىدىغان، دۇنيانى چۈشەندۈرىدىغان بۇرژۇئا پەلسەپىسىنى يېتەكچى قىلغىنى سەۋەبلىك مودېرنىزمچىلارنىڭ بىر قىسىم ئەسەرلىرى چەكسىز ئۈمىدسىزلىك، چۈشكۈنلۈك ئىچىدە يېزىلغان، ئىنسانىنىڭ تەبىئىتى، ئىنسانلار مۇناسىۋىتى، ئىنسانىنىڭ جەمئىيەت، تەبىئەت ۋە ئۆزى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى بۇرمىلانغان، ھەتتا «دۇنيا بىمەنىلىتىن باشقا نەرسە ئەمەس، ئادەملەرنىڭ تۇغۇلۇشىمۇ بىر بىمەنىلىك» دەيدىغان چۈشكۈنلىشىكەن كىشىلىك تۇرمۇش قارىشىنىڭ ئىسكەنجىسىگە چۈشۈپ قالغان. بۇ مودېرنىزمنىڭ پاسسىپ تەرىپى. بىز ئەلۋەتتە، ماركسىزملىق دۇنيا قاراش ۋە كىشىلىك تۇرمۇش قارىشى ئارقىلىق بۇ خىل سەپسەتىلەرنى رەت قىلىمىز. لېكىن ئۇ ئىنسانىيەت مەدەنىيەت خەزىنىسىنىڭ بىر بۆلۈكى ھەمدە ئەدەبىي ئىجادىيەتتە ئۆزگىچىلىككە ئىگە بىر خىل ئىجادىيەت ئۇسۇلى بولۇش سۈ-

پیتی بىلەن یەنە نۇرغۇن ئارتۇقچىلىق ۋە ئەۋزەللىكلەرگە ئىگە. بىز گەرچە مودىرنىزمچە پەلسەپە ۋە دۇنیا قاراشنى، تۇرمۇشنى كۆزىتىش ئۇسۇلىنى ئىنكار قىلساقمۇ، ئۇنىڭ ئىپادىلەش ئۇسۇلى جەھەتتىكى نۇرغۇن ئارتۇقچىلىقلىرىنى قورقماي قوبۇل قىلىشىمىز كېرەك. بۇ — بىزنىڭ رېئالىزمنى بېيىتىش، راۋاجلاندۇرۇش، ئۇنىڭ ئۆزگىرىش، مۇكەممەللىشىش قەدىمىنى تېزلىتىشىمىزدە، شۇبھىسىز پايدىلىق. شۇڭا بۇ جەھەتتە داددىل ئىزدىنىۋاتقان يازغۇچى ۋە شائىرلارنىڭ ئىزدىنىش روھىغا، ئۇلارنىڭ يېڭى شەكىلدىكى ئەسەرلىرىگە، ئۇلارنىڭ ئىزدىنىش ھوقۇقىغا ھۆرمەت قىلىشىمىز، قوللىشىمىز، ئۇلارغا مەتبۇئات ۋە نەشرىيات شارائىتى يارىتىپ بېرىشىمىز لازىمكى، كۆزىمىزنى يۇمۇۋېلىپ، قارىغۇلارچە ھۇجۇم قىلماسلىقىمىز كېرەك. ئەدەبىيات ئىنسانغا ئوخشاش كۆپ تىللىق نەرسە، بىر خىل تىلدىلا سۆزلەشكە بولمايدۇ، دېيىشكە ھېچكىمنىڭ ھەققى بولمىسا كېرەك. پەقەت پارتىيىمىزنىڭ «ئېچىلىش»، «سايراش» فاكىچىنى بويىچە ئىش قىلغاندىلا، ئوخشاش بولمىغان ئۇسۇل ۋە شەكىللەرنىڭ «تىنچلىقتا بىللە تۇرۇش» دىغا يول قويغاندىلا، ئەدەبىياتىمىزدا ئۇزۇنغا قالماي جانلىق، جۇشقۇن ۋەزىيەت يارىلىپ، گۈللەپ ياشناش مەنزىرىسى بارلىققا كېلىدۇ. خەنزۇ ۋە سوۋېت ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىنىڭ مۇۋەپپەقىيىتى بۇنى توۋۇق ئىسپاتلىدى.

ھازىر خېلى نۇرغۇن كىشىلەر «ئەدەبىيات دېگەن نېمە؟» دېگەن سوئال ئۈستىدە قايتا ئويلانماقتا. بۇ ئاقىللىقتۇر. بۇ — نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ قېتىپ قالغان چۈشەنچە ۋە ئۇقۇمىنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇشقا باشلىغانلىقىنىڭ ئالامىتى. ئەدەبىياتىمىزدا، بولۇۋېمۇ شېئىرىيىتىمىزدە، يىراق-يىراقلارغا كۆز تىكىپ، تىزگىن سىيرىپ، چاپچىپ تۇرغان توسۇن ئاتتەك جۇشقۇن بىر تۇركۈم ياش شائىرلىرىمىز مەيدانغا كەلدى. ئۇلارنىڭ شېئىرىيىتىمىزنىڭ گۈزەل ئەتىسىدىن بەلگە بېرىۋاتقان ئىزدىنىش خاراكتېرىدىكى جەلىبكار شېئىرلىرى كىتابخانىلاردا ۋە ئەدەبىيات ساھەسى ئىچىدە كۆچلۈك تەسىر قوزغىدى. ئۇلارنىڭ داددىل ئىزدىنىش روھىغا باركاللا! لېكىن بەزى ياشلار، غەلىتە بولسىلا، گۈزەل بولىدۇ، يېڭى بولىدۇ، دەپ قاراۋاتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ھېچقانداق بىلىم، ھېسسىيات ۋە تەپەككۇردىن ئىزنا ئالمىغان سۆز-تىزمىلىرىنى «يېڭىچە شېئىر» دەپ بازارغا تاشلاۋاتىدۇ. مېنىڭچە، بۇ خىل پوزىتسىيە تولىمۇ نادانلىق، بىلىمسىزلىك، ھورۇنلۇق. ئەدەبىيات ھەر قانچە يېڭىچە شەكىلدە بولسۇن، ئىنسان ئېڭىدىن تاشقىرى نەرسە ئەمەس ھەمدە خالىغانچە مايىمۇن ئويۇنى قىلىدىغان سورۇن ئەمەس، ئەدەبىيات سورۇنىغا قەدەم تاشلىغان ھەربىر ئادەم ئۇنىڭ مۇقەددەسلىكى، ئىلمىيلىكىگە ھۆرمەت قىلىشى لازىم.

6

پەن-تېخنىكا تەرەققىياتىنىڭ پارتلاش خاراكتېرىنى ئېلىشى، ماۋارىپىنىڭ كەڭ تۈردە ئومۇملىشىشى، ئىنفورماتسىيە قورۇلمىسىنىڭ مىسلسز كۆلەمدە كېڭىيىشى، تا-

ۋار، رىقابىتىنىڭ ۋە ئۇ پەيدا قىلغان ئەكىس تەسىرنىڭ ھەربىر ئادەمنىڭ روھىي دۇنياسىنى زىلزىلىگە سېلىشى نەتىجىسىدە ئادەملەرنىڭ ئەنئەنىۋى قىممەت قارىشىدا، ئەنئەنىۋى تارىخ قارىشىدا، ئەنئەنىۋى ئېستېتىكا قارىشىدا، ئەنئەنىۋى ئەخلاق قارىشىدا تۈپ ئۆزگىرىش مەيدانغا كەلمەكتە. دۆلەت بىلەن دۆلەتنىڭ، رايون بىلەن رايوننىڭ، مىللەت بىلەن مىللەتنىڭ، ئادەم بىلەن ئادەمنىڭ ئالاقە ئارىلىقى شىددەت بىلەن قىسقارماقتا. ئادەملەر ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇقى، ئۆزىنىڭ ياشاش بوشلۇقى توغرىسىدا يېڭىدىن - يېڭى چۈشەنچىلەرنى ئويلاپ تېپىشقا مەجبۇر بولماقتا. بۇ چۈشەنچىلەر پەلسەپە، پسىخولوگىيە، روھىي ئانالىز، سىياسىي، ئىقتىساد قاتارلىق ساھەلەردە نەزەرىيىلىشىپ، جەمئىيەتنىڭ ئومۇمىي ئىجتىمائىي ئېڭىغا، ئىجتىمائىي پسىخىكىسىغا تەسىر كۆرسىتىۋاتىدۇ. ئەنە شۇ ئىجتىمائىيەتنى تەشكىل قىلىۋاتقان ھەربىر شەخس، بىر تەرەپتىن، ماددىي ئادەم سۈپىتىدە جەمئىيەتكە چەمبەرچەس باغلانسا، يەنە بىر تەرەپتىن، مەنىۋى ئادەم سۈپىتىدە ئۆزىنىڭ تەبىئىتىگە، ئۆزىنىڭ ئىقتىدارىغا، كۈچ - قۇدۋىتىگە، روھىي خەزىنىسىگە ئىلگىرىكى ھەر قانداق ۋاقىتتىكىدىن مەھكەمرەك باغلىنىۋاتىدۇ. شۇ ئارقىلىق ئۆزىنى تولۇقلاپ، ئۆزى باغلانغان جەمئىيەتتە قىممەت يارىتىپ، ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى كاپالەتلەندۈرۈۋاتىدۇ. دېمەك، بۇگۈنكى ئەسىردىكى ئادەم ئۆزىنىڭ روھىي دۇنياسىغا، ئۆزىنىڭ ئەسلى تەبىئىتىگە ئەڭ يېقىن ئادەمدۇر. بۇ يېقىنلىق ھەرگىزمۇ مۇتلەق، تىپتىنچ، ئۆزگەرمەس ھالەتتىكى قېتىپ قالغان يېقىنلىق بولماستىن، ئۆزىدە ئەسلى بار بولغان كونا ئىجتىمائىي پسىخىكا بىلەن جەمئىيەتتە ۋە ئۆزىدە پەيدا بولۇۋاتقان يېڭى ئىجتىمائىي پسىخىكىنىڭ قىسىشى، تاسقىشى بىلەن داۋالغۇۋاتقان، قىينىلىۋاتقان، ئازابلىنىۋاتقان ئۆزگىرىشچان يېقىنلىقتۇر.

ئىجتىمائىي پسىخىكا ئىجتىمائىي ئاڭغا ئوخشايدۇ. ئوخشاش بىر دەۋردە ۋە ئوخشاش بىر مەزگىل ئىچىدە كونا ئىجتىمائىي پسىخىكا بىلەن يېڭى ئىجتىمائىي پسىخىكا، ئوخشاشلا مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. يېڭى ئىجتىمائىي پسىخىكا ئەنئەنىۋى پسىخىكىدىن ئايرىلىپ چىقىۋاتقان بولغاچقا، ئۇ ئاشۇ ئەنئەنىۋى پسىخىكىنىڭ چاڭگىللىدىن دەرھال قۇتۇلۇپ كېتەلمەيدۇ. شۇڭا يېڭى تۈزۈلمە بىلەن كونا تۈزۈلمىنىڭ ئورۇن ئالماشىشىغا ئىشتىراك قىلىۋاتقان ھەربىر ئادەم يېڭىچە قاراش بىلەن كونىچە قاراشنىڭ، يېڭى ئىجتىمائىي پسىخىكا بىلەن كونا ئىجتىمائىي پسىخىكىنىڭ زىددىيىتى ۋە كۆرىشىدىن مۇستەسنا بولالمايدۇ. مانا بۇ — ھازىرقى زامان ئادەملىرىنىڭ كۆپ قىرلىق، مۇرەككەپ، زىددىيەتلىك، دولقۇنسىمان خاراكتېرىنى يارىتىۋاتقان تۈپ ئامىل. يېقىنقى يىللاردىن بېرى ئەدەبىيات ساھەسىدە سادىر بولۇۋاتقان ھادىسىلەر مانا مۇشۇنداق مۇرەككەپ دەۋر ۋە ئادەم ئۇقۇمىنى ئارقا كۆرۈنۈش قىلغان. بۇگۈنكى زامان ئەدەبىياتى ئەنە شۇنداق مۇرەككەپ ئادەمنى تەتقىق قىلىۋاتقىنى ھەمدە ئەنە شۇنداق مۇرەككەپ ئادەمگە يۈزلەنگىنى سەۋەبلىك ئۆزىنىڭ نەزەرىيىسىدىن تارتىپ تەتقىقات ئۇسۇلىغىچە، ئىپادىلەش ئۇسۇلىدىن تارتىپ ئىجادىيەت خاھىشى ۋە ئەدەبىيات ئىدىيىسىگىچە چوڭقۇر ۋە مۇرەككەپ ئۆزگىرىش جەريانىنى باشتىن كەچۈرۈشكە مەجبۇر بولدى. بۇگۈنكى كۈندە

مانا مۇشۇنداق تاریخىي ئۆزگىرىشكە ئاكتىپ ماسلاشقان ئەدەبىيات ئۆزىنىڭ ھاياتىي كۈچىنى قۇدرەت بىلەن جارى قىلدۇرۇۋاتىدۇ. بۇ خىل ئۆزگىرىشكە ۋاقتىدا ماسلىشالمىغان ئەدەبىيات بىر ئىزدا توختاپ قېلىۋاتىدۇ. ئۇيغۇر يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىنىڭ بىر-دىنبىر چىقىش يولى — ئېچىۋېتىش، قوبۇل قىلىش، زامانىۋىلىشىشتۇر. شۇنداق قىلغاندىلا، ئەدەبىياتىمىز زامانىۋىلاشتۇرۇشنىڭ، زامانىۋىلاشقان تۇرمۇشنىڭ ئۇچقانىدەك قەدىمى بىلەن ماس قەدەمدە گۈللىنىپ بارىدۇ.

بۇ يەردە تولىمۇ مۇھىم ۋە ھەرگىزمۇ سەل قاراشقا بولمايدىغان بىر مەسىلە، يەنى تاللاش مەسىلىسى ۋە ئۇنىڭغا ماھىر بولۇش مەسىلىسى بار. چەت ئەلنىڭ ۋە باشقا مىللەتنىڭ ھەممىلا نەرسىسى ياخشى بولۇشى ناتايىن، ئۆزىمىزنىڭ ھەممىلا نەرسىسى ناچار،كېرەكسىز بولۇشى ناتايىن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزىمىزنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ نەرسىلىرىگە ھېسسىيات بىلەن ئەمەس، بەلكى ئەقىل ھەم ئىلىم بىلەن مۇئامىلە قىلىشىمىز زۆرۈر.

زامانىۋىلاشتۇرۇش دېگەنلىك، مېنىڭچە، ھەرگىزمۇ مەۋجۇت شەيئىنى باشقا بىر خىل شەيئىگە ئايلاندۇرۇۋېتىش دېگەنلىك ئەمەس. ئۇنى ئەسلىدىكى ھالىتىدىن تېخىمۇ يۇكسەكلىككە كۆتۈرۈپ، زامان، دەۋر تەلىپىگە ئۇيغۇنلاشتۇرۇش، تېخىمۇ ئىلمىيرەك، تېخىمۇ ياخشىراق قىلىپ قۇرۇپ چىقىش دېگەنلىكتۇر.

ئېچىۋېتىش ھەر تەرەپكە قارىتىلغان. چەت ئەلنىڭ، باشقا مىللەتلەرنىڭ ئىلغار، پايدىلىق نەرسىلىرىنى قوبۇل قىلىش ئېچىۋېتىشنىڭ پەقەت بىرلا قىسمى، يەنە بىر قىسمى بولسا، ئۆزىمىزنىڭ تاريخىغا، ئەنئەنىمىزدىكى ئېسىل، ھاياتىي كۈچكە ئىگە نەرسىلەرگە «مىللەت» ئۇقۇمىدىكى ئاكتىپ ئامىللارغا، ئۆزىمىزنىڭ يىلتىزىغا، تاريختىن ھازىرغىچە مىللىتىمىزنىڭ مەۋجۇتلۇقىغا تۈۋرۈك بولۇپ كېلىۋاتقان مىللىي روھىي خەزىنىمىزگە، مۇستەھكەم ۋە ئاكتىپ مىللىي مەدەنىيەت، مىللىي ئەخلاق قاتلىمىغا، باي ۋە يارقىن مىللىي روھىي مەنبەيىمىزگە ئىشىكنى تېخىمۇ يوغان ئېچىۋېتىشتىن ئىبارەتتۇر. قايتا ئويلىنىش، مىللىي روھنى ئويغىتىش، تاريخنى قايتا كۆزىتىش، يىلتىزىنى ئىزدەش قاتارلىقلار مۇشۇ خىل ئېچىۋېتىشنىڭ جۈملىسىگە كىرىدۇ. مىللەتنىڭ تۈپ - نېگىزلىك روھىي ئومۇرتقىسىنى باشقىلارنىڭ نەرسىسى ئارقىلىق بىراقلا ئۇشتۇپ تاشلىماي، ئۇنى ھازىرقى زامانىۋىلىشۋاتقان دەۋرىمىزنىڭ قېنى بىلەن پەرۋىش قىلىپ ۋە ياشارتىپ، مىللىي مەدەنىيىتىمىزنى دەۋرىمىزنىڭ مەدەنىيەت خەزىنىسىدە تېخىمۇ پارلىتىشىمىز لازىم. بىر خىل مەدەنىيەت چەتتىن كەلگەن مەدەنىيەتنىڭ ئاكتىپ، قوزغاتقۇچ تەسىرىنى مۇتلەق قوبۇل قىلمىسا، ئۇ ھالدا، قاتماللىشىپ كېتىدۇ ھەمدە مىللىي مەدەنىيەتنىڭ راۋاجلىنىشىغا خەۋپ يېتىدۇ. لېكىن ئۆزىنىڭ پۈتكۈل مەۋجۇتلۇقىدىن ۋاز كېچىپ، باشقىلارنىڭ مەدەنىيىتىگە ھېچنېمىسىنى تاللىماي ئۆزىنى ئاتسا، ئۇ خىل مەدەنىيەت ئۆزىنى يوقىتىپ قويىدۇ. بۇ ئىككى خىل خاھىشنىڭ نەتىجىسى ئوخشاش، ئەڭ مۇھىمى، قوبۇل قىلىشمۇ، چەتكە قېقىشمۇ لايىقىدا بولۇش كېرەك.

مەدەنىيەتنى ئىسلاھ قىلىش، ئۆزگەرتىش تاريخنىڭ تەقەززاسى، ئۆزى ئىسلاھ قىلىشقا قادىر بولمىغان مىللەتنىڭ مەدەنىيىتى ئۆزى ئاجىز چاغدا شىددەت بىلەن

تەسىر كۆرسىتۈاتقان باشقىلارنىڭ مەدەنىيىتى ئالدىدا ئىلاجسىز ئورۇنغا چۈشۈپ قالىدۇ، ئاخىردا باشقىلارنىڭ مەدەنىيىتى تەرىپىدىن يوق قىلىنىدۇ. پەقەت ئۆزىنىڭ مىللىي مەدەنىيىتى مەيداندا تۇرۇپ، باشقىلارنىڭ ئىلغار مەدەنىيىتىنى ئاكتىپ قوبۇل قىلغاندىلا، مىللىي روھنى، مىللىي مەدەنىيەتنى يېڭىلاش مەقسىتىگە يەتكىلى بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەدەبىياتىمىزنى زامانىۋىلاشتۇرۇشتا ئۆزىمىزنىڭ مىللىي ئۆزگىچىلىكىنى ساقلاپ قالغان ئاساستا زامانىۋىلاشتۇرۇشىمىز كېرەك. چىڭغىز ئايتماتوۋنىڭ ئىجادىيەت ئەمەلىيىتى بۇ خىل قاراشنىڭ توغرىلىقىنىڭ كۆچلۈك دەللىلى. ئۆزىنىڭ مەدەنىيەت ئۆزگىچىلىكىنى يوقىتىپ قويغان مىللەت ئۆزىنىڭ مىللىي ئىپتىخارىنى يوقاتقان مىللەتتۇر. مۇبادا مىللىي ئەدەبىيات ئۆزىدە دەۋر روھى ۋە زامانىۋىلىق بىلەن مىللىي ئۆزگىچىلىكىنى قانچىلىك زىچ جىپسلاشتۇرالسا، ئۇ ئەدەبىيات (سەنئەت) ئومۇملۇقنى، دەۋر روھىنى شۇنچە يارقىن ۋە شۇنچە تولۇق ئەكس ئەتتۈرگەن ئەدەبىيات (سەنئەت) بولىدۇ. قانچىكى مىللىي تۇس ئالسا (ئەلۋەتتە، بۇ ئۇقۇم دەۋر روھى بىلەن باغلانغان) شۇنچە دۇنياۋى، شۇنچە ئىنسانىي بولىدۇ ھەمدە شۇنچە قەدىرلىنىدۇ. مۇبادا ھىچنىمىسىنى ئىلغىماي باشقىلارنى دوراسا، ھەم ئۆزىنىڭ جاھان مەدەنىيەت (ئەدەبىيات - سەنئەت) تارىخىدىكى ئورنىنى يوقىتىپ قويىدۇ، ھەم باشقىلارنىڭ مەدەنىيەت (ئەدەبىيات) يۈكسەكلىكىگە يېتەلمەي، باشقىلار تەرىپىدىن تېخىمۇ كەمسىتىلىدۇ. بۇ كىشىنى چوڭقۇر ئويغا سالىدىغان مەسىلىدۇر.

7

ھەرقانداق نەزەرىيە ئۆز ئوبيېكتىنىڭ ئەمەلىيىتىدىن كېلىدۇ. ھەرقانداق بىر توغرا، ماتېرىيالىزمچە ئىلمىي يەكۈن مەۋجۇت پاكىتنى نەزەرنىڭ سىرتىدا قالدۇرالمايدۇ ۋە شۇ پاكىتنى زېمىن قىلىدۇ. ئۇ پاكىتنىڭ مەۋجۇت ھالىتىدىن ھالقىپ كەتكەن ھەرقانداق نەرسە پۈت دەسسەپ تۇرالمايدۇ. ئۆتكەن 10 يىللىق ئەدەبىياتىمىز توغرىسىدىكى باھامۇ، ئەلۋەتتە شۇنداق.

ئۇيغۇر يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىمىز ئۆتكەن 10 يىل ئىچىدە مەيلى سان ۋە سۈپەت جەھەتتىن بولسۇن، مۇئەييەن تەرەققىيات ۋە راۋاجلىنىش جەريانىنى باشتىن كەچۈردى. 3 - ئومۇمىيىغىدىن كېيىن ئىلان قىلىنغان ھەر خىل ژانىردىكى ئەسەرلەر ئىچىدە بىرقەدەر سەۋىيىلىك ئەسەرلەر مەلۇم نىسبەتنى ئىگىلەيدۇ. بۇ ئەسەرلەرنى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ۋە ئىگىدىن ئىلگىرىكى ھەرقانداق دەۋر ئەدەبىياتىغا سېلىشتۇرساق، ئۆزىنىڭ بىرمۇنچە ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن خېلىلا يارقىن جۈلالىنىپ تۇرىدۇ. ئاز بىر قىسىم پېشقەدەم، ئوتتۇرا ياش ۋە ياش يازغۇچى، شائىرلىرىمىزنىڭ مۇشۇ 10 يىل ئىچىدە ئەدەبىياتىمىزغا قوشقان تۆھپىسىگە كۆز يۇمالمايمىز. بۇ ــ پاكىت. مۇبادا بۇنداق پاكىت بولمىغاندا، ئەدەبىياتىمىزنىڭ بۈگۈنكى كۈنى بولمىغان بولاتتى ھەمدە ئەدە-

بىياتىمىزنى «يۇكسەلدۇرۇش»، «ئۆستۈرۈش» توغرىسىدا ئويلىنىشىنىڭمۇ ھاجىتى قالماس ئىدى. چۈنكى، پەقەت بار نەرسىنى، مەۋجۇت نەرسىنلا ئۆستۈرگىلى بولىدۇ، شۇ نەرسىنىڭ ئاساسىدا تۇرۇپ يۇكسەكلەشتۈرگىلى بولىدۇ. لىكىن بىز ئۆزىمىزنىڭ بۇگۈنكى ھالىتىگە ئىلمىي پوزىتسىيە بىلەن مۇئامىلە قىلىشىمىز لازىم. بىزنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلەر بىلەن مەست بولۇشىمىزغا تېخى ناھايىتى ئەتتىگەن!

يوقتىن بار بولغانلىق، كىچىكلىكتىن زورايغانلىق، ئاجىزلىقتىن كۈچەيگەنلىك — تەرەققىيات، ئەلۋەتتە. ئەپسۇسكى، دەۋرىنىڭ تەلىپى، ئەدەبىياتنىڭ (دۇنيا ۋە جۇڭگو ئەدەبىياتىنىڭ) تەرەققىيات - ئۆزگىرىش سۈرئىتىدىن قاريغاندا، بۇ تەرەققىيات تۆۋەن قاتلامدىكى، ھەر خىل مەنپەئەتدارلىق ۋە يېقىنچىلىق مۇناسىۋەت نۇقتىسىدىكى پاكىت سېلىشتۇرمىسىدىن كېلىپ چىققان بەكمۇ تۆۋەن، بەكمۇ ئاجىز ۋە تولىمۇ قانائەتچانلىق بىلەن چەكلەنگان بىر خىل يەكۈنىدىن ئىبارەت.

مەن يېڭى دەۋر ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغا مەنسۇپ بارلىق مەسىلىلەر ۋە ئۇنىڭ پەيدا بولۇش سەۋەبلىرى ھەمدە ئۇنى تۈزىتىش ئۇسۇللىرى ئۈستىدە توختالماقچى ئەمەسمەن، لېكىن «ئەدەبىياتىمىزنىڭ تەرەققىياتىغا توسقۇن بولۇۋاتىدۇ» دەپ ھېس قىلغان نۇقتىلار ئۈستىدە يۈزەكىلا توختىلىمەن. مېنىڭچە، ئەدەبىياتىمىزنىڭ بىر ئىزدا توختاپ قېلىشى ۋە قاتماللىقتىن قۇتۇلالماسلىقىدا تۆۋەندىكى سەۋەبلەر مەۋجۇت:

1. بىزنىڭ خېلى كۆپ يازغۇچى، شائىر ۋە تەھرىرلىرىمىزدە ئۆگىنىش روھىنىڭ كەمچىللىكى، ئۆزىمىزنىڭ قايسى بىر زامانلاردا ئالغان مەكتەپ بىلىمى ۋە كىتابىي بىلىمىنىڭ ئاللىقاچان كونىراپ، دەۋرنىڭ ئارقىسىدا قالغانلىقىنى ھېس قىلماي، ئەدەبىيات توغرىسىدىكى يېڭىچە ئۆزگىرىش ۋە دەۋر ئېڭىنى قوبۇل قىلماسلىق، ئىدىيىدە ئازاد بولالماسلىق، ئەدەبىيات بىلەن سىياسىينى بىر نەرسە دەپ چۈشىنىش، ئۆزىمىزنىڭ ۋە باشقا ئاپتورلارنىڭ ئەسەرلىرىگە ئاشۇ كونا كۆز قاراش ۋە «ئەدەبىيات ئۆلچىمى» بىلەن مۇئامىلە قىلىش، ئۆزىمىز بىلمىگەننى ۋە چۈشەنمىگەننى يەڭگىللىك بىلەن ئىنكار قىلىش قاتارلىق ئىللەتلەر بار.

2. ئۆتكەن 10 يىل ئىچىدە ئايرىم پارتىيە خادىملىرىنىڭ، رەھبەرلىك ئورگانلىرىنىڭ ئەدەبىياتقا مەمۇرىي ۋاستىلەر ئارقىلىق ھەددىدىن ئارتۇق ۋە قوپاللىق بىلەن ئارىلىشىۋالغانلىقى، نەشرىيات، گېزىت، ژورنال تەھرىر بۆلۈملىرىنىڭ ئەدەبىياتقا ھەر خىل مەنپەئەتدارلىق نۇقتىسىنى، بولۇپمۇ سىياسىنىڭ تەلەپ - ئېھتىياجىنى بىردىنبىر ئۆلچەم قىلىۋېلىپ، ئەدەبىيات بولمىغان ئەدەبىيات — «شان - شەرەپ ئەدەبىياتى»، «ماختاش ئەدەبىياتى»، «ھەشقالا ئەدەبىياتى»، «باي بولدۇم ئەدەبىياتى» — دىغا، سەنئەت قانۇنىيىتىگە خىلاپ غەيرىي ئەدەبىياتقا ئىلھام بەرگەنلىكى، قوللىغانلىقى، تەشەببۇس قىلغانلىقى، بەزى يازغۇچى شائىرلارنىڭ جاپالىق ئىزدىنىش خاراكتېرىدىكى ئەمگەكلىرى، «رېئالىزم»دىن غەيرىيرەك شەكىلدىكى، تولا چاينالغان تېمىلاردىن باشقىچىرەك تېمىدىكى، ئادەتلەنگەن تەپەككۇر ۋە تىل قۇرۇلمىسىدىن باشقىچىرەك تۈيۈلغان

تەپەككۇر ۋە تىل قۇرۇلمىسىدىكى ئەسەرلىرىنىڭ چەتكە قېقىلىشى، مەتبۇئات ھوقۇقىغا ئېرىشەلمەسلىكى، بۇ ئاپتور ۋە ئەسەرلەرگە تۇتۇلغان ئادالەتسىز مۇئامىلە...قاتارلىقلار— بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆزىمىز سۈنئىي ھالدا پەيدا قىلىۋالغان مەسىلىلەر بولۇپ، 10 يىلدىن بۇيان ئىنتايىن زىيانلىق رول ئوينىدى. ئەدەبىياتىمىزنىڭ زامانىۋىلىشىش قەدىمىگە پۇتلىكاشاك بولدى.

3. بىز ئادەتتە يازغۇچىلار جەمئىيىتىدە قانچىلىك ئەزا بار ئىكەنلىكى بىلەن پەخىرلىنىپ سۆزلىشىمىز. لېكىن مەن ئەنە شۇ نۇرغۇن ساندىن تەركىب تاپقان يازغۇچىلار ئەترىتىنىڭ تەركىبى توغرىسىدا پات - پات ۋە نۇرغۇن ئويلاپ قالىمەن. ئەلۋەتتە، ئەدەبىياتنىڭ گۈللىنىشىگە، يازغۇچىلار قوشۇنىنىڭ زورىيىشىغا، ئەڭ تۇپ مەنىدىن ئالغاندا، ئەڭ ھەل قىلغۇچ تەسىر كۆرسىتىدىغان كۈچ ئىقتىسادىي تەرەققىياتتۇر. پەن - تېخنىكىنىڭ ئۇچقاندەك تەرەققىي قىلىشى بىلەن ئادەملەرنىڭ ئىدراكىي ئېڭىنىڭ كۈنسېرى كۈچىيىپ بېرىشى، ئىنسانىيەتنىڭ مەۋجۇتلۇقى ئۈچۈن زۆرۈر بولغان بوشلۇققا نىسبەتەن كىشىلەردە پەيدا بولۇۋاتقان ئېھتىياج ۋە كىرىزىس تۇيغۇسى، ئون يىللىق بالايىئاپەتتىن كېيىن تەدرىجىي رەۋىشتە مەيدانغا كېلىۋاتقان مىللىي روھنىڭ ئويغىنىشى، ئىسلاھات ۋە ئېچىۋېتىش سىياسىتىنىڭ يۈرگۈزۈلۈشى نەتىجىسىدە شەكىللەنگەن جانلىق، جۇشقۇن، قايناق ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي ۋەزىيەت كىشىلەردە قۇدرەتلىك ئېستېتىكىلىق تەلەپ ھەمدە كۈچلۈك مەنىۋى ئېھتىياجنى كەلتۈرۈپ چىقاردى، شۇنىڭغا خاس ھالدا، ئەدەبىيات ۋە يازغۇچىلار قوشۇنى مىسلى كۆرۈلمىگەن كۆلەمدە تەرەققىيات بوشلۇقىغا ئىگە بولدى. ئەدەبىيات ۋە يازغۇچىلار قوشۇنىنىڭ گۈللىنىشى قارىماققا ئەدەبىيات ھادىسىسىدەك كۆرۈنسىمۇ، ئەمەلىيەتتە، ئۇ بىر ئىجتىمائىي ھادىسە بولغاچقا، ئىجتىمائىيەتتىكى گۈللىنىش، تەبىئىي ھالدا ئەدەبىيات ۋە ئۇنىڭ قوشۇنىغا گۈللىنىش ئېلىپ كەلدى. نەتىجىدە غايىلىك، قابىلىيەتلىك (ئەلۋەتتە، ئەدەبىي خىمىر تۇرۇچى بار) يازغۇچىلار تۈركۈمى پەيدا بولدى. بۇ يازغۇچىلار كەلگۈسىدىمۇ ئەدەبىياتىمىزنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدىغان كىشىلەردۇر. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا خېلى زور بىر تۈركۈم غەيرىي ئەدەبىياتچىلارمۇ پەيدا بولدى.

مېنىڭچە، بىز ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى ئومۇملاشتۇرۇش دەۋرىدە ئەمەس، بەلكى ئۇنى يۇقىرى كۆتۈرۈش دەۋرىدە تۇرۇۋاتىمىز. ھەممىلا ئادەمنىڭ ئەدەبىياتچى بولۇشىنىڭمۇ ھاجىتى يوق، بىزگە دەۋرىنىڭ تومۇرىنى تۇتالايدىغان، كۆزى شىنجاڭغىلا ئەمەس، ئىچكىرىگە، چەت ئەللىگە تىكىلگەن، غايىلىك، بىلىملىك، تىرىشچان، ئۆگىنىشكە، قوبۇل قىلىشقا ماھىر، ئۆز مىللىتىنىڭ روھىغا تەسىر كۆرسىتەلەيدىغان، مىللىتىنىڭ كۈلكىسى ۋە يىغىسىغا ھەرۋاقىت ھەمدەم بولالايدىغان جەڭگۋار يازغۇچىلار كېرەك. يازغۇچى ۋاڭ مېڭ خېلى بۇرۇنلا يازغۇچى بولىمىز دەپ، ھەپىلىشىپ جان قىيناپ يۈرگەنلەرنى «ئەدەبىياتنىڭ تارغىنە يولىغا قىستىلىۋەرمەڭلار!» دەپ ناھايىتىمۇ جايىدا ئاگاھلاندۇرغاندى. مېنىڭچە، بىزنىڭمۇ ئۆزىمىزنى سەل بېسۋېلىپ، ئۆزىمىزنى

دەكسەپ باقىدىغان ۋاقتىمىز بولۇپ قالدى.

يېزىش ھوقۇقىنى، ژۇرنال باشقۇرۇش ھوقۇقىنى، تەھرىرلىك ھوقۇقىنى ئۆزىمىز-نىڭ شەخسىي غەرىزىنىڭ قورالىغا، «تاپاۋەت» يولىغا ئايلاندۇرۇۋالمايلى، ئۇنى پارتىيە، خەلق بەرگەن. پارتىيە، خەلق بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ئۇنىڭ ھېسابىنى سورايدۇ. بىز مەيلى كىم بولمىسۇن، ئەدەبىياتنى چاكىنىلاشتۇرىدىغان نەرسىلەر ئارقىلىق كىشىلەرنى «ئەدەبىيات دېگەن مۇشۇنداق بىمەززە نەرسە ئوخشايدۇ» دېگەن خاتا چۈشەنچىگە كەلتۈرۈپ قويمايلى. ئادەملەر ئەدەبىياتنى تاللىۋالغاندەك، ئەدەبىياتنىمۇ ئادەملەرنى تاللىۋېلىش ھەققى بار. ئەدەبىياتنىڭ بۇ خىل ھەققى - ھوقۇقى ئىجتىمائىي مەدەنىيەت قۇرۇلمىسىدىكى ئۆزگىرىشلەر نەتىجىسىدە تېخىمۇ ئاشكارا ئىپادىلەنمەكتە. ئېستېتىكا پىسخىكىسىنىڭ ئۆزگىرىشى، كىنو - تېلېۋىزىيە سەنئىتىنىڭ شىددىتى ھەمدە ئەدەبىيات بازىرىدىكى ئۆلچەمنىڭ ئۆزگىرىپ بېرىشى قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئەدەبىياتتىكى رىقابەت كۈنسېرى ئۆتكۈرلىشىپ، مۇۋەپپەقىيەتلىك ئەدەبىيات قانچىلىك نۇرلانسا، مەغلۇپ ئەدەبىياتنىڭ كۈنى شۇنچىلىك پاجىئەلىك بولۇۋاتىدۇ. بۈگۈنكى كۈندە ئۆزىنىڭ ئۆزگىچىلىكى بىلەن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇرىدىغان، ئالاھىدە سۈپەتلىك ئەسەر يازمىسا، ئۇنى يازغۇچى دەپ ئېتىراپ قىلمايدىغان ھالەت شەكىللەنمەكتە، ئەدەبىيات يازغۇچىنى ھەقىقىي سەنئەت قانۇنىيىتىنىڭ ئۆزىدىن كېلىۋاتقان خىرىسنىڭ ئالدىغا تاشلاپ بەردى. بىر يازغۇچى ئۆز ھاياتىدا ئاددىي ئادەملەرنىڭ بېشىغا كېلىشى مۇمكىن بولىدىغان خىلمۇ خىل بوران - چاپقۇن، خىرىس ۋە ئېغىر سىناقلارغا دۇچ كېلىشى مۇمكىن. لېكىن، مېنىڭچە، سەنئەت قانۇنىيىتىنىڭ ئۆزىدىن كېلىدىغان خىرىس ۋە سىناقلار ئۇنىڭ ئۆچۈن ئەڭ ئېغىر ۋە ئەڭ شەپقەتسىز سىناقتۇر. پەقەت مۇشۇ خىرىسنىڭ ئالدىدىن ئۆرە قوپالىغىنىلا ھەقىقىي مەنىدىكى يازغۇچى بولالايدۇ.

بىر كىشىنىڭ سەنئەت قانۇنىيىتىگە ھەقىقىي رەۋىشتە يانداشالايدىغان يازغۇچى بولۇش ياكى بولالماسلىقى پۈتۈنلەيلا ئۇنىڭ شەخسىي ئىرادىسىنىڭ قانچىلىك قەيسەر ئىكەنلىكى ۋە ئۇنىڭ بېشىنى ئېچىگە تىقۋېلىپ ھارماي - تالماي يېزىش روھىغىلا باغلىق ئەمەس، بەلكى، مېنىڭ ھېس قىلىشىمچە، شۇ كىشىنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشىغا تۈپ - ئاساسىدىن زېمىن بولالايدىغان بىر خىل تۇغما خۇسۇسىيەت ياكى ئالاھىدىلىككە ئىگە ياكى ئىگە ئەمەسلىكىگىمۇ باغلىق. بۇ ھەرگىزمۇ كېيىنرەك شەكىللىنىدىغان بىلىم قۇرۇلمىسى، ئېستېتىك پىسخىكىسى قاتارلىق ئەقەللىي ئامىللارنى چەتكە قاققانلىق ئەمەس، بۇلارمۇ ئىنتايىن مۇھىم، ئەلۋەتتە، لېكىن شۇنىسى ئېنىقكى، بەزى ئادەملەردىكى ئوبرازلىق تەپەككۇر، تەسەۋۋۇر تەپەككۇرى ۋە ئىلھام تەپەككۇرىنىڭ ئۇشتۇمتۇت پارتلىشىدەك پەۋقۇلئادە ھالەت ھەمدە ئۇلترالىق، مۇستەقىل ئىجادچانلىق قاتارلىقلار ھەممىلا كىشىدە بولىۋەرمەيدۇ. بۇ ئالاھىدە ھالەت ۋە ئىقتىدار ئەمەلدە ئالاھىدىرەك شەكىللەنگەن چوڭ مېڭە سىستېمىسىنىڭ ئالاھىدە ئىقتىدارىدۇر. ھېسسىيات كەچۈرمىشىنىڭ مولىقى ۋە بەدىئىي سېزىمىنىڭ ئۆتكۈرلۈكى، سەزگۈرلۈكى، قىزىقىش نۇقتىلىرىنىڭ رەڭگارەڭلىكى جەھەتتە ھەممىلا ئادەم بىر خىل بولىۋەرمەيدۇ، چۈنكى، بۇلارمۇ ئالاھىدىرەك شەكىللەنگەن پىسخىك قۇرۇلمىسىنىڭ

ئالاهىده ئىقتىدارىدۇر.

بىر يازغۇچىنىڭ ئوبيېكتىپ دۇنياغا ۋە روهىي (ئىچكى) دۇنيا توغرىسىدا ئالاهىده تەسىرات هەم كەچۈرمىشكە ئىگە ياكى ئىگە ئەمەسلىكى، مانا مۇشۇ كەچۈرمىش ۋە تەسىراتلارنى ئۇستىلىق بىلەن تارقىتىپ (يەتكۈزۈپ) بېرىش ئىقتىدارىغا هەمدە ئاشۇ كەچۈرمىش ۋە تەسىراتلارنى قايتىلاش ۋە بولدۇرۇش قابىلىيىتىگە ئىگە بولۇش-بولماسلىقى ئۇنىڭ مۇكەممەل بەدىئىي سېزىمغائىگە ياكى ئىگە ئەمەسلىكىنىڭ ئۆلچىمىدۇر. بۇنداق بەدىئىي سېزىمنى تۇرمۇش، ئەمەلىيەتنى ۋە ئېستېتىكىلىق ئەمەلىيەت داۋامىدا رىغبەتلەندۈرگىلى ياكى پارتلاتقىلى بولۇشى مۇمكىن، لېكىن ئۇنى يوق يەردىن پەيدا قىلدۇرۇلۇش زادى مۇمكىن ئەمەس. مەن بايا ئېيتتىم ئۆتكەن بەدىئىي «خېمىرتۇرۇچ» دەل مۇشۇ تۇغما بەدىئىي سېزىمنى كۆرسىتىدۇ. يازغۇچىنىڭ ئەنە شۇ تۇغما خاسلىقىنى ئېتىراپ قىلىش، ئۇنىڭغا هۆرمەت قىلىش لازىم. شۇنداق قىلغاندا، بىر قىسىم كىشىلەرنى «يازغۇچىلىق چۈشى» بىلەن ئۆزىنى خورىتىدىغان بىهۇده ئاۋارىچىلىقتىن ساقلاپ قالغىلى ۋە ئەسلىدىلا تولمۇ «قىستاق» بولغان ئەدەبىيات سورۇنىنى تېگىشلىك بولمىغان مالىمانچىلىقتىن ساقلاپ قالغىلى بولىدۇ. ئۇسسۇل ئۇيناشنى بىلىدىغان هەممىلا ئاددىنىڭ سەهنىگە چىقۋېلىشىنىڭ هاجىتى يوق. سەهنىگە پەقەت هەقىقىي ئۇسسۇلچىلار چىقسۇن! هەربىر ۋىجدانلىق يازغۇچى، شائىر، تەهرىر ۋە كىتابخان 3 - ئومۇمىيغىددىن كېيىنكى ئەدەبىياتىمىزنىڭ ئاجىزلىقىتىن كۆچەيگەنلىكى، يازغۇچىلار قوشۇنىنىڭ ئازلىقتىن كۆپەيگەنلىكىدەك تەرەققىيات ۋە گۈللىنىشىنى كۆرۈش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئەدەبىياتىمىزدىكى كېلەڭسىزلىك، چېچىلاڭغۇلۇقنى، ئەسەرلەرنىڭ هەددىدىن تاشقىرى ساپاسىزلىقىنىمۇ كۆرۈشى ۋە ئۇنىڭغا جىددىي مۇئامىلە قىلىشى كېرەك، شۇنداق قىلغاندىلا، ساپاسىز ئەسەرلەر تۈپەيلىدىن پەيدا بولۇۋاتقان نەشرىيات-مەتبۇئات جىددىيچىلىكىنى، مالىيە جىددىيچىلىكىنى پەسەيتكىلى، خەلققە هەقىقىي ئوزۇق بېرىۋاتقان نادىر ئەسەرگە (يازغۇچىلارغا) نۇقتىلىق ئېتىبار بەرگىلى، نەتىجىدە، ئەدەبىياتىمىزنىڭ سۈپىتىنى هەقىقىي تۈردە ئۆستۈرگىلى بولىدۇ، مەن بۇ قارىشىمنى كەسپىي يازغۇچى نۇقتىسىدا تۇرۇپ ئېيتىۋاتقىنىم يوق، كەسپىي يازغۇچىلارنىڭ هەممىسىلا هەقىقىي يازغۇچى بولۇشى، ئىشتىن سىرتقى يازغۇچىلارنىڭ هەممىسىلا يازغۇچى بولالماسلىقى ناتايىن، ئەدەبىياتىمىزنىڭ ئاساسىي قوشۇنىنى كەسپىي ۋە ئىشتىن سىرتقى يازغۇچىلار ئىچىدىكى هەر خىل ياش قاتلىمىغا مەنسۇپ زەربىدارلار، ئاۋانگارتلار تەشكىل قىلىدۇ. ئەدەبىياتىمىزنىڭ ئەتىسى شۇلارنىڭ قولىدا!

گەپنىڭ قىسقىسى، ئەدەبىياتنى سۆيگۈچى هەربىر كىشى مىللىتىمىز ئەدەبىياتىنىڭ كەلگۈسىگە يۈكسەك مەسئۇلىيەتچانلىق پوزىتسىيىسىدە كۆڭۈل بۆلۈشى كېرەك، هەر بىرىمىزنىڭ ئەمەلىيەتتە ئەدەبىياتىمىزنىڭ پايدىسى هېسابىغا بولىشۇن. شۇ چاغدىلا ئەدەبىياتىمىزنى گۈللەندۈرۈپ، جۇڭگو ئەدەبىيات بېغىدا ئۇيغۇر ئەدەبىياتى گۈللىرىنىڭ باشقا گۈللەر بىلەن هۆسن تالىشىپ ئېچىلىشىنى قولغا كەلتۈرگىلى، ئەدەبىياتىمىزنىڭ مىللەتنىڭ روهىنى ئويغىتىش، مىللەتنى روهلاندۇرۇش، ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ باشقا ئىلغار مىللەتلەر قاتارىدا بەرجەس، قەددىم بىلەن ئالغا بېسىشىغا، گۈللىنىشىگە تۈرتكە بولۇش ئىقتىدارىنى هەقىقىي تۈردە جارى قىلدۇرغىلى بولىدۇ.

ئابدۇللا مەتقۇربان

«سىنتەبر خاتىرىلىرى» ھېكايىسى ھەققىدە

«تارىم» ژۇرنىلىنىڭ 1986 - يىللىق 12 - سانىدا ئېلان قىلىنغان «سىنتەبىر خاتىرىلىرى» ھېكايىسى ئاپتور مىرزىگۈل خۇدابەردىنىڭ تۇنجى ھېكايىسى بولۇپ، بىر-قەدەر ئۇتۇقلۇق چىققان. بۇ ھېكايىنىڭ ئارتۇقچىلىقى ئۇنىڭغا سىڭدۈرۈلگەن قايناق ھەم چوڭقۇر لىرىك ھېسسىياتتا ئىپادىلىنىدۇ.

سەنئەت ئەسەرلىرىنىڭ رېئاللىقنى تەسۋىرلەيدىغانلىقى، تارىخ ئەسەرلىرىنىڭ رېئاللىقنى خاتىرىلەيدىغانلىقى ھەممەيلەنگە ئايان. بۇ يەردىكى «تەسۋىرلەش» بىلەن «خاتىرىلەش» خېلى چوڭقۇر مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. گەرچە سەنئەت بىلەن تارىخنىڭ بايان قىلىش ئۇبىيېكتى ئوخشاشلا رېئاللىقتىن ئىبارەت بولسىمۇ، تارىخ ئەسەرلىرىدىكى رېئاللىق ئۆز ماھىيىتىنى ئەينەن ئىپادىلىگەندىلا ئاندىن ئۆز ۋەزىپىسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدۇ. سەنئەت ئەسەرلىرىمۇ ئوخشاشلا رېئاللىقنىڭ ماھىيىتىنى كۆرسىتىپ بېرىشنى مەقسەت قىلىدۇ، لېكىن سەنئەتكار بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن تۇرمۇشنى تارىخشۇناس نەزەرى بىلەن كۆزەتكەندىن تاشقىرى ئۇنى يەنە ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب بىلەن ئومۇملاشتۇرىدۇ، يىغىنچاقلايدۇ ۋە تىپىكلەشتۈرىدۇ. بۇ جەريياندا سەنئەتكار ئۆزى ئوبىيېكت قىلغان تۇرمۇشنى سالنامە تەرىزدە بايان قىلماستىن، بەلكى ئۇنى تەسۋىرلەيدۇ، سۈرەتلەيدۇ، قايتا يارىتىدۇ. بۇنداق تەسۋىرلەش، بۇنداق سۈرەتلەش ۋە قايتا يارىتىش سەنئەتكاردىن ئۆز ئوبىيېكتىغا قويۇق ھېسسىيات سىڭدۈرۈشنى تەلەپ قىلىدۇ. دېمەك، ئەينەن كۆرسىتىش بىلەن قايتا يارىتىش تارىخ بىلەن سەنئەتنىڭ تۈپ پەرقى ھېسابلىنىدۇ. بۇ ئىككىسىنىڭ پەرقىنى يەنە تارىخ ئەسەرلىرى كىشىلەرنى تارىختىكى ۋەقەلەر، ھادىسىلەر ئارقىلىق يېتەكلىسە، سەنئەت ئەسەرلىرى كىشىلەرنى ئۆزىگە سىڭدۈرگەن ھېسسىيات ئارقىلىق يېتەكلەيدۇ، دەپ ئىزاھلاشقىمۇ بولىدۇ. ھازىرقى زامان سەنئەت قاراشلىرىغا ئاساسلانغاندا، سەنئەت ھازىرقى ۋاقىتتا زور تارىخىي ۋەقەلەرنى نوقۇل ھالدا ئىپادىلەشنى تارىخشۇناسلىققا ئۆتۈنۈپ بېرىپ، ئادەملەرنىڭ ئەينەن تازىخىي ۋەقەلىككە، مۇئەييەن تۇرمۇش ھادىسىلىرىگە بولغان پوزىتسىيە ۋە مۇئامىلىلىرىنى ئىپادىلەشنى ئاساسىي ۋەزىپە قىلىۋالدى. تارىخ بىلەن

سەنئەتنىڭ ئىش تەقسىماتىدىكى بۇ خىل ئىنچىكە پەرق گەرچە ئىلگىرىدىن باشلاپلا مەۋجۇت بولسىمۇ، ئۇ ھازىرقى ۋاقىتتا تېخىمۇ روشەنلەشتى. بۇ يەردە ئېيتىلۋاتقان ئادەملەرنىڭ تارىخىي ۋەقەلىك بىلەن تۇرمۇش ھادىسىلىرىگە بولغان ھەقىقىي مۇئامىلە ھەم پوزىتسىيىلىرى چىن مەنىسى بىلەن ئادەملەرنىڭ قەلب چوڭقۇرلۇقىدىكى ھېسسىياتى، ئادەمنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتى بولغان ئىنسان تەبىئىتىنىڭ بۇۋاستە ئىنكاسىدىن ئىبارەت. بۇلارنى چوڭقۇر قېزىش، تولۇق ۋە ئەتراپلىق ئىپادىلەش ھازىرقى زامان سەنئەت ئەسەرلىرى، جۈملىدىن، ئەدەبىي ئەسەرلىرىنىڭ گۈزەللىك دەرىجىسىنى ئايرىشنىڭ مۇھىم ئۆلچىمى ھېسابلىنىدۇ. مۇشۇ نۇقتىدىن ئالغاندا، ھازىرقى ۋاقىتتا كۆپچىلىك كىشىلەرنى جەلب قىلىدىغان ئەسەرلەر ئادەملەرنىڭ كۆپ تەرەپلىمىلىككە ئېگە مۇرەككەپ روھىي دۇنياسى روشەن گەۋدىلەندۈرۈلگەن ئەسەرلەر بولۇپ قېلىۋاتىدۇ. مانا بۇ كىتابخانلارنىڭ ئەدەبىي ئەسەرلەرگە قويغان تەلىپىدىكى يېڭى تارىخىي يۈزلىنىش، رېئالىستىك ئەدەبىياتنىڭ يېڭى تارىخىي دەۋرىدىكى تەرەققىياتىغا تۈرتكە بولىدىغان مۇھىم ئامىلدىن ئىبارەت.

ئاپتور مىرزىگۈل خۇدابەردىنىڭ «سىنتەبىر خاتىرىلىرى» ھېكايىسى چوڭقۇر، قويۇق لىرىك ھېسسىياتقا ئېگە بولۇش سۈپىتى بىلەن پېرسوناژلارنىڭ روھىي دۇنياسىنى بىرقەدەر روشەن ئېچىپ بېرىش ئۇنۇمىگە ئېرىشكەن ۋە بۇ ئارقىلىق كەڭ كىتابخانلارنىڭ ھازىرقى زامان ئەدەبىي ئەسەرلىرىگە قويغان يېڭى تەلىپىگە خېلى يېقىنلاشقان.

بۇ ھېكايە ئىككى ئاددىيلىقتىن تەركىب تاپقان: ھېكايىچىلىق نۇقتىسىدىن قارىغاندا، ئۇنىڭدىكى سىيۇژىت بەكلا ئاددىي، يەنى ئۇنىڭدا بىر قىزنىڭ مۇھەببەتتىكى كەچۈرمىشلىرى تاق لىنىيىلىك سىيۇژىت ئارقىلىق بايان قىلىنغان؛ ئىككىنچىدىن، بۇ سىيۇژىتنى تەشكىل قىلغۇچى تۇرمۇش كۆرۈنۈشلىرى تېخىمۇ ئاددىي بولۇپ، ئۇنىڭدا باش قەھرىمان قىزنى ئوراپ تۇرغان تۇرمۇش مۇھىتى تەسۋىرلەنگەن. قىز - يىگىتلەرنىڭ بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈپ قېلىشى، بىر - بىرىدىن ۋاز كېچىشى ۋە قاتتىق روھىي ئازاب چېكىشى قاتارلىقلار كىشىلىك تۇرمۇشتا ھەر دائىم يۈز بېرىپ تۇرىدىغان، ھەتتا كونكرېت بىر ئادەم ئۈچۈنمۇ بىر نەچچە قېتىم تەكرارلىنىشى مۇمكىن بولغان ئاددىي ئىشلار. لېكىن ئۇلارنى سەنئەت نۇقتىسىدىن ھەقىقىي تەسىرلىك قىلىپ ئىپادىلەپ بېرىش ئاسان ئىش ئەمەس. بۇ ئىش پروزا ئىجادىيىتىگە ئەمدىلا قەدەم باسقان مىرزىگۈلدەك ھەۋەسكارلار ئۈچۈن تېخىمۇ تەس. بۇ ئىش ئەڭ ئالدى بىلەن كۆچلۈك بەدىئىي ئىقتىدار تەلەپ قىلىدۇ. مىرزىگۈل بۇ ھېكايىسىدا تۇرمۇشتا قارىماققا ئاشۇنداق ئاددىي، لېكىن ئەمەلىيەتتە ناھايىتى مۇرەككەپ بولغان مۇناسىۋەتتىن تاللۇۋېلىپ، ئۇنى ئۆزىنىڭ قايناق ھېسسىياتى بىلەن يۇغۇرۇپ، ئوقۇغۇچىنى قايىل قىلىدىغان رەڭدار بەدىئىي كەيپىيات ياراتقان.

ھېسسىيات — ئىنسانغا خاس يۈقىرى دەرىجىدىكى مۇرەككەپ روھىي پائالىيەت. ئۇ ھەربىر كىشىنىڭ ھاياتىي كۈچى، تەپەككۇر سالمىقى ۋە مەيىل - ئارزۇسىدىن ئىبارەت. بەدىئىي ئەسەرلەرگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ھېسسىيات بەدىئىي ئەسەرلەردىكى تۇرمۇش دائىرىسىنىڭ، ئەسەرلەردە يارىتىلغان پېرسوناژلار خاراكتېرىنىڭ، ئانالىز قىلىنـ

غان پېرسوناژ روهىي دۇنياسىنىڭ كەڭلىك ھەم چوڭقۇرلۇق دەرىجىسىنى ئايرىيدىغان ئاساسىي ئۆلچەم، بەدىئىي ئەسەرلەرنىڭ كىتابخانلارنى جەلپ قىلىشىدا مۇھىم رول ئوينايدىغان ئامىل، بەدىئىي ئەسەر بىلەن كىتابخان ئوتتۇرىسىدىكى مۇھىم ۋاسىتە ھەم بەدىئىي ئەسەرلەردىكى كىتابخانغا تەسىر قىلىدىغان سېھرىي كۈچتىن ئىبارەت. بۇ ھېكايىدىكى لىرىك ھېسسىيات ئەسەر باش قەھرىمانى ئىقبالنىڭ مول ھەم مۇرەككەپ روهىي دۇنياسى بىلەن زىچ بىرلىشىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇ خۇددى سىيۇژىتلىق مۇزىكىغا، كۈچلۈك ئاھاڭدارلىققا ئىگە شېئىرغا، چوڭقۇر سېھرىي كۈچكە ئىگە چوپان ناخشىسىغا ۋە ئوينىاق تاغ سۈيىگە ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدا باش قەھرىمان ئىقبالنىڭ تۇنجى پاك مۇھەببىتى كۈيلىنىدۇ؛ گۈزەل ھاياتقا، كەسىپكە، كەلگۈسىگە قىزغىن مەدھىيە ئوقۇلىدۇ؛ ساپ مۇھەببەت، سەمىمىي دوستلۇق قاتارلىق گۈزەل شەيئىلەر ئۇلۇغلىنىدۇ؛ شۇنىڭدەك ئىقبالنىڭ قىزلىق غۇرۇرى خورلانغان چاغدىكى ئازابلىق ھېسسىياتى ئىپادىلىنىدۇ. خاتىرە شەكلىدە بايان قىلىنغان يۇقىرىقى مەزمۇنلارنى ئوقۇغان كىتابخان تۇنجى مۇھەببەتنىڭ بەختىگە ئېرىشەلمىگەن ئىقبالغا چوڭقۇر ھېسداشلىق قىلسا، قەلب چۈشەنمەيدىغان سىرتقى گۈزەللىك مەستانىسى بولغان شەپقەتكە ئېچىنىدۇ. كىتابخاندا ئەسەر قەھرىمانلىرىغا نىسبەتەن قوزغالغان بۇ خىل ھېسسىيات يازغۇچىنىڭ ئۆز پېرسوناژلىرىغا قارىتا ئاددىي ھالدىكى ئاشكارا باھاسى ئارقىلىق ئەمەس، بەلكى ئەسەردىكى شەخسلەر خاراكتېرىنىڭ مەنتىقىلىق راۋاجى ئارقىلىق شەكىللىنىدۇ.

بۇ ھېكايە يەنە يارقىن قۇرۇلمىلىق گۈزەللىككە ئىگە. ئۇ قۇرۇلما جەھەتتە ئۇچ چوڭ بۆلەكتىن تەركىپ تاپقان. بۇ بۆلەكلەر ئوخشاش بولمىغان يىللارنىڭ ئوخشاش بىر پەسلى — سېنتەبىر ئېيى ئارقىلىق ئايرىلىغان بولۇپ، بۇ جەھەتتە ئۇ خۇددى ئۇچ كۆرۈنۈشلۈك درامىغا ئوخشايدۇ. ئەسەرنىڭ ئوخشاش بولمىغان بۇ كۆرۈنۈشلىرىدە باش قەھرىمان «مەن» ئوخشاش بولمىغان ھالدىكى ئۇچ خىل كەيپىياتتا مەيدانغا چىقىدۇ. بۇ ئۇچ خىل كەيپىيات ھېكايىدا تەبىئىي بىر خىل دراماتىكىلىق شەكىللەندۇرۇپ، ئەڭ مۇھىمى، ھېسسىياتنىڭ ئىزچىللىقىنى تەمىن ئېتىدۇ. مەسىلەن، ئىقبال ئەسەرنىڭ بىرىنچى بۆلىكىدە كىشىلىك، ھاياتقا، ھاياتتىكى ھەممە نەرسىلەرگە ياش قىزلارغا خاس قىزغىنلىق ۋە تولۇپ تاشقان ئۈمىدۋارلىق بىلەن مۇئامىلە قىلغان ھالدا مەيدانغا چىقىدۇ. بۇ چاغدا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن ھەممە نەرسىگە ئوتتەك مۇھەببەت ئۇرغۇپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭغا مۇھەببەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بارلىق ھايات ھادىسىلىرى شۇنچە گۈزەل كۆرۈنىدۇ. ئۇ، شەپقەتنىمۇ خۇددى ئۆزىگە ئوخشاش سەمىمىي، ئاقكۆڭۈل ھېسابلاپ، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ ئەڭ قىممەتلىك نەرسىسى بولغان تۇنجى مۇھەببىتىنى سوۋغا قىلىدۇ. بۇ چاغدا ئىقبال ھاياتتىكى گۈزەللىكتىن، مۇھەببەتتىن، شەپقەتنىڭ ۋۇجۇدىدىن كۈچ ھەم ئىلھام ئېلىپ، ھېدىتسىنا كەسپىگە قىزغىن ئىشتىياق باغلايدۇ. ئۇنىڭ نەزىرىدە، مۇھەببەت ئىنسان ۋۇجۇدىدىكى ئەڭ نازۇك ۋە ئەڭ يۇكسەك مەنىۋى پەزىلەتلەرنىڭ يىغىندىسى بولۇپ، ئۇنىڭغا تەلپۈنۈش ئەڭ ئالىي مەنىۋى گۈزەللىككە تەلپۈنۈش ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا ئىقبال ئۆزى ياخشى كۆرگەن كىشىگە بارلىقىنى تەقدىم قىلىشقا

تەييارلىنىدۇ. لېكىن كىشىلىك ھايات ئۇنىڭغا ھەر دېگەندىلا ئېغىر چاقچاقلارنى قىلىپ، ئادالەتسىزلىك قىلىدۇ، يەنى ئىقبال ئۆزىنىڭ ياخشى كۆرگەن كىشىسى تەرىپىدىن سەۋەبسىزلا تاشلۇۋېتىلىدۇ. ئەسەرنىڭ ئىككىنچى بۆلىكىدە ئىقبال شۇ ۋەقە تۈپەيلىدىن ھاياتنىڭ قاتتىق سىناقلىرىغا دۇچ كەلگەن ھالدا گەۋدىلىنىدۇ. ھاياتتا ئۆزى ھەممىدىن بەك قەدىرلىگەن، كۆچلۈك ئىنتىلگەن نەرسىسىدىن مەھرۇم بولغان ئىقبال كىتابخانلارنىڭ چوڭقۇر ھېسداشلىقىنى قوزغايدۇ. مۇشۇنداق ئېغىر سىناق ئالدىدا ئۇنىڭ ئاياغ ئاستى قىلىنغان قىزلىق نومۇسى ۋە ئىززەت-ھۆرمىتى بىلەن قىزلىق مۇھەببىتى ئوتتۇرىسىدا كەسكىن توقۇنۇش ۋە زىددىيەت يۈز بېرىدۇ. بۇ زىددىيەت ۋە توقۇنۇشتا ئاخىر يەنىلا ئۇنىڭ ئىشەنچلىك ۋە ساپ مۇھەببىتى غالىب كېلىپ، شەپقەتنىڭ ئادالەتسىزلىكىنى كەچۈرىدۇ. مەسىلىنىڭ بۇنداق بىر تەرەپ قىلىنىشى قانداقتۇ تاسادىپىيلىق ياكى ئاپتورنىڭ ئىقبالنىڭ تەقدىرىنى شەپقەتكە چېتىپ قويغانلىقى ئەمەس، بەلكى بۇ ئۆز مۇھەببىتىنى قەدىرلەيدىغان ئىقبال خاراكتېر تەرەققىياتىنىڭ مۇقەررەر تەلىپى ئىدى. چۈنكى ئىقبال شەپقەتنى ياخشى كۆرۈش مەسىلىسىدە ئەقىل بىلەن ھېسسىياتنى ئادالەت تارازىسىغا سېلىپ ئۆلچىگەندە شەپقەتنى ياخشى كۆرۈش ھېسسىياتى ئۇنىڭ ئەقلىنى بېسىپ چۈشكەنىدى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا ئەگەر ئىقبال شەپقەتكە قايتا ئۆيلىنىش پۇرسىتى بەرمىگەن، ئۇنى كەچۈرمىگەن بولسا، ئىقبالنىڭ شەپقەتكە بولغان مۇھەببىتى گۈمانلىق، ھەتتا مەلۇم مەندە ئىشەنچسىز مۇھەببەت بولغان بولاتتى، ھېچ بولمىسا، ئىقبال بۇ نۇقتىدا ئۆزىنى ئالدىغان بولاتتى. ئاق كۆڭۈل، ئۆزىنى چۈشىنىدىغان ئىقبال ئوبرازىنىڭ، ئۇنىڭ شەپقەتكە بولغان سەممىي مۇھەببىتىنىڭ چىنلىقى دەل مۇشۇ يەردە. ئەمما ئىقبالنىڭ ھەقىقىي مۇھەببىتىمۇ شەپقەتكە تەسىر قىلمايدۇ. بۇ خىل ئەھۋالدا ئىقبال ھاياتقا بولغان ئىشەنچىسىنى يوقىتىش ئورنىغا چوڭقۇر تۇرمۇش دەرسلىكىگە ئىگە بولىدۇ، شەپقەتكە ئوخشاش كىشىلەرنىڭ ماھىيىتىنى تونۇپ يېتىدۇ ۋە ھاياتقا چوڭقۇر ئىشتىياق باغلايدۇ. چۈنكى ئىقبال «ھەقىقىي مۇھەببەت ئۆز كەسپىنى سۆيۈشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ» غانلىقىنى ياخشى چۈشەنگەچكە، شەپقەتنىڭ مۇھەببىتىدىن مەھرۇم بولغانلىقىنى ھاياتتىن مەھرۇم بولغانلىق دەپ ھېسابلىمايدۇ، ئەكسىچە، ئەسەرنىڭ ئۈچىنچى بۆلىكىدە ئىقبال ۋەسلىگە ئېرىشكىلى بولمايدىغان مۇھەببەتتىن قول ئۈزۈپ، ئۆز ئالدىغا ناھايىتى مۇستەھكەم ۋە ھەر قانداق بېقىندىلىقتىن خالىي بولغان ياشاش يولىنى تاللۋالىدۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ ئىلگىرى ھاياتقا يۈزە قارىغانلىقىدىن ئىبارەت سەۋەنلىكىنى تۈزىتىپ، كىتابخانلار ئالدىدا يەنىمۇ تولۇپ تاشقان ھاياتىي كۈچ بىلەن گەۋدىلىنىدۇ ۋە ئۇنىڭ گۈزەل مەنىۋى دۇنياسى تېخىمۇ روشەنلىشىدۇ. بۇ ھېكايىنى ئوقۇپ تۈگەتكەن كىتابخان يۇقىرىقىلارغا ئاساسەن بۇ ھېكايە باش قەھرىمان ئىقبالنىڭ مەنىۋى جەھەتتە كامالەتكە يېتىش تارىخى ئىكەن، دېگەن تۈيغۇغا كېلىدۇ.

كىتابخانلار ئەسەرنىڭ يەنە بىر مۇھىم قەھرىمانى بولغان شەپقەت بىلەن بىۋاسىتە ئۇچراشمايدۇ. ئاپتور ئۇنى پەقەت يان تەرەپتىنلا تەسۋىرلىگەن. «مەن» نىڭ

شەپقەت ھەققىدىكى بايانلىرى كۆپ بولسىمۇ، لېكىن پۈتۈن ئەسەردە «مەن» نىڭ شەپقەت بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ئىنتايىن قويۇق بولۇپ، «مەن» نى ھەرگىزمۇ شەپقەتتىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ. مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئەسەردىكى «مەن» نىڭ گۈزەل خاراكتېرى، ئېسىل پەزىلەتلىرىنىڭ شەكىللىنىشىدە شەپقەت بىر خىل بىلەي تاشلىق رول ئوينايدۇ. بۇ ئاپتورنىڭ پېرسوناژ يارىتىشتا خاراكتېرلارنى سېلىشتۇرۇشتىن ئىبارەت بەدىئىي ئۇسۇلدىن ئۇنۇملۇك پايدىلانغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ. خاراكتېر يارىتىشتىكى سېلىشتۇرۇش ئۇسۇلى رەڭ پەرقلەندۈرۈشكە ئوخشاش بىرخىل ئۇسۇل بولۇپ، ئۇنىڭدا ئاقنىڭ ئاقلىقى سېلىشتۇرۇلۇش ئارقىلىق، قارىنىڭ قارىلىقىمۇ ئاققا سېلىشتۇرۇلۇش ئارقىلىق گەۋدىلەندۈرۈلىدۇ. دېمەك، بۇ ھېكايىدىكى شەپقەتنىڭ شاخىتىن شاخقا قونۇپ يۈرىدىغان تۇراقسىز خاراكتېرى ئىقبالنىڭ ئالىيجاناب خاراكتېرىنىڭ يېتىلىشى ۋە تەرەققىي قىلىشىنىڭ ئالدىنقى شەرتى ھېسابلىنىدۇ.

شەپقەت خاراكتېرىگە كېلىدىغان بولساق، ئۇ ئىقبال بىلەن بولغان مۇھەببەت مۇناسىۋىتىدە تۇراقسىزلىق ۋە مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىپ، مەنىۋى جەھەتتە ئىقبالنى ئازابقا دۇچار قىلىپلا قالماي، ئاخىرى ئۆزىمۇ زور بەدەل تۆلەشكە مەجبۇر بولىدۇ. مەسىلەن، ئىقبال بىلەن بولغان مۇھەببەتتە دەسلەپتە ئۆزى تەشەببۇسكار ئورۇندا تۇرسىمۇ، لېكىن ئاردىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي ئىقبالدىن سەۋەبسىزلا ۋاز كېچىدۇ. بۇ دەل شەپقەت خاراكتېرىدىكى تۇراقسىزلىق ۋە ئۆزىگە ئىشەنمەسلىكنىڭ ئالامىتى ھېسابلىنىدۇ. شەپقەتنىڭ بالىنىسىدا داۋالىنىۋاتقاندا ئىقبالغا ئېيتقان:

«ــ ئىقبال، تۇرمۇش ئاجايىب بولىدىكەن، ئەگەر بالىلىق ئەسلىگە كېلىپ، بىز بۇرۇنقىدەك ياخشى دوستلارغا ئايلانساق قانداق ياخشى بولاتتى-ھە؟ ھازىر شۇ دوستلۇققا قايتىش مۇمكىنمۇ؟» دېگەن سۆزلىرىدە ئۇنىڭ بىر مەزگىل سىرتقى گۈزەللىك مەستانىسى بولۇپ، ئەخمەقلىق قىلىپ يۈرگەنلىكىگە قارىتا مەلۇم پۇشايمانىمۇ ئىپادىلىنىدۇ، لېكىن شەپقەت بۇنى بەكمۇ كېچىكىپ ھېس قىلغان. ئۆتكەن ئىشلارنى پۇشايمان بىلەن ھەل قىلغىلى، ئورنىغا كەلتۈرگىلى بولمايتتى. بۇ نۇقتىدا شەپقەتمۇ ئۆز ئەمەلىيىتى ئارقىلىق چوڭقۇر بىر قىيىملىق ھايات دەرسى چۈشەنچىسىگە ئىگە بولىدۇ.

خۇلاسە قىلغاندا، يولداش مىرزىگۇلنىڭ «سېنتەبىر خاتىرىلىرى» ناملىق ھېكايىسىدا كىتابخانلار رازۇيىتكا قىلىملىرىدىكىدەك جىددىي ھالدىكى سىيۇژىت ياكى زور تارىخىي ۋەقەلەرنىڭ يۈز بېرىش سەۋەبلىرىنى سۈرۈشتە قىلىدىغان تارىخىي رومانلاردىكىدەك قىزىقارلىق ۋەقەلەر ئارقىلىق ئەمەس، ئەكسىچە قويۇق ھېسسىيات بىلەن سۈغىرىلغان ئادەتتىكى تۇرمۇش كۆرۈنۈشلىرى ئارقىلىق جەلب قىلىنىدۇ. جەمئىيەتتىكى كەڭ كىتابخانلارنىڭ بۇ ھېكايە ھەققىدىكى ئاغزاكى ياخشى باھا ھەم ئىنكاسلىرى مىرزىگۇلنىڭ ھېسسىيات ئارقىلىق كەيپىيات ۋە خاراكتېر يارىتىش سىنقىدا تۇنجى ئىسىرىدىلا بەلگىلىك نەتىجىگە ئېرىشكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. بۇ ھال ھازىرقى كىتابخانلارنىڭ زادى قانداق بەدىئىي ئەسەرلەرگە ئېھتىياجلىق ئىكەنلىكى ھەققىدىكى سوئالغىمۇ

لايىق جاۋاب بولالايدۇ.

ئەدەبىياتنىڭ ۋەزىپىسى دۇنيانى بىۋاسىتە ھالدا ئۆزگەرتىش ئەمەس، بۇ ئىش ئۇنىڭ قولىدىنمۇ كەلمەيدۇ. ئۇ پەقەت دۇنيانى ئۆزگەرتىش كۆرىشىگە قاتنىشىۋاتقان كىشىلەرنىڭ مەنىۋى قىياپەتلىرىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ، خالاس. كىشىلەرنىڭ مەنىۋى قىياپەتلىرى تەبىئەت قانۇنىيەتلىرىدىنمۇ مۇرەككەپ بولغان پىسخىك پائالىيەتلەردىن ئىبارەت. كىشىلەردىكى ئاشۇ مۇرەككەپ پىسخىك پائالىيەتنى چوڭقۇر ۋە ئەتراپلىق تەسۋىرلەپ، ئادەمنىڭ ماھىيىتى بولغان ئىنسان تەبىئىتىنى ئىپادىلەش، دۇنيانى ئۆزگەرتىۋاتقان ئىنسانىيەتكە سەنئەت نۇقتىسىدىن ئۆزئارا بىر-بىرىنى چۈشىنىش ئىمكانىيىتىنى يارىتىپ بېرىپ، ئۆزىنى ئۆزىگە تونۇتۇش دەل ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان مۇھىم ۋەزىپىسىدىن ئىبارەت. بۇ ئەدەبىياتنىڭ دۇنيانى ئۆزگەرتىشكە كۆرسەتكەن ۋاستىلىق تەسىرى بولۇپمو ھېسابلىنىدۇ. مەن يولداش مىرزىگۈل خۇدابەردىنىڭ پىروزا ئىجادىيىتىدە بىر ئۆتكۈنچى مېھمان بولماستىن، «سېنى تەبىر خاتىرىلىرى» غا ئوخشاش ئادەملەرنىڭ روھىي دۇنياسىنى چوڭقۇر ئىپادىلەيدىغان، كىشىلەرگە ھېسسىيات ئارقىلىق تەسىر كۆرسىتەلەيدىغان ئەسەرلەرنى يەنىمۇ تىرىشچانلىق بىلەن ئىجاد قىلىپ، ئۇيغۇر پىروزىچىلىقىنىڭ بۇ جەھەتتىكى ئاجىزلىقىنى تۈگىتىشكە ھەسسە قوشۇشنى ئۈمىد قىلىمەن، ئۇنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىجادىيىتىگە مۇۋەپپەقىيەت تىلەيمەن.

(بېشى 39 - بەتتە)

مايدۇ. ئون ئىككى يۈرۈشكە كىرىشىگەن يەككە شەكلى بويىچە ئېيتىلىپ كېلىۋاتقان ناخشىلارمۇ خېلى نۇرغۇن. بۇلارنىڭ تەتقىقاتى ئۈستىدە باشقىلارمۇ ئىزدىنىۋاتقاندۇ، مەنمۇ ئويلىنىۋاتىمەن.»

«ناخشا ئۇستازى»، «ئىلى ناخشىلىرىنىڭ بۇلىقى» دەپ ھۆرمەتلىك نامغا ئىگە بولغان، 1953 - يىلدىن تارتىپ دەم ئېلىشقا چىققانغا قەدەر ئىلى ۋىلايەتلىك ۋە ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمەكلىرىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولۇپ ئىشلىگەن، ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، جۇڭگو مۇزىكانتلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، ھازىرمۇ ئىلى ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمىكىنىڭ مەسلىھەتچىسى بولغان ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ ئاكا ياشىنىپ قالغان بولسىمۇ، يەنىلا ناخشا ئېيتماقتا، سەنئەت تەتقىقاتى ۋە جامائەت ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانماقتا. ياشلىق باھارىنى ئۇرغۇتۇپ، ئىسلاھات دەۋرىدىكى تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش سېپىدە بارماقتا. بىز ئۇنىڭغا ئۇزاق ئۆمۈر تىلەيمىز، بوغۇلماس ئاۋاز تىلەيمىز، گۈلدۇراس ئالقىشلىق سەھنە تىلەيمىز. شۇنداق، خەلقىمىز ئۇنىڭ بارماقلىرى بىلەن تىزىغا يېتىك چېكىپ ئولتۇرۇپ ئېيتىدىغان ئەرزان، مۇڭلۇق، ئىرىكلىق، پۈتمەس-تۈگىمەس ناخشىلىرىنى يەنە ئۇزاق يىللارغىچە زوقلىنىپ تىڭشىسۇن!

بىزنىڭ ئەدىبلىرىمىز

ئىقتىدارلىق ئەدەبىي تەنقىدچى مۇھەممەد پولات

مۇھەممەد پولات 1940 - يىلى كۈزدە تۇرپان ناھىيىسىنىڭ ئايدىڭكۆل يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. ئۇ 1959 - يىلى شىنجاڭ دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىنى تۈگىتىپ، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ جۇڭگو تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا كىرىپ ئوقۇدى. ئۇ 1964 - يىلدىن 1976 - يىلغىچە شىنجاڭ 1 - ئىيۇل پاختا توقۇمىچىلىق فابرىكىسىدا ئىشلىدى. 1976 - يىلى 5 - ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىگە ئالمىشىپ كېلىپ، دەسلەپ «تارىم» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمىدە، كېيىن «شىنجاڭ سەنئىتى» ۋە «ئەدەبىي تەرجىمىلەر» ژۇرناللىرى تەھرىر بۆلۈملىرىدە ئىشلىدى. 1985 - ۋە 1986 - يىللىرى جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ لۇشۈن ئەدەبىيات ئىنستىتۇتىدا ئوقۇدى. 1987 - يىلدىن ئېتىبارەن ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ ئەدەبىيات نەزەريىە تەتقىقات ئىشخانىسىدا كەسىپىي تەتقىقاتچى بولۇپ ئىشلەپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ ھازىر جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، ئەدەبىيات نەزەريىە تەتقىقاتى كەسپىي بويىچە كاندىدات ئالىي تەتقىقاتچى.

مۇھەممەد پولات بەدىئىي ئەدەبىياتقا باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئاخىرقى سىنىپىدا ئوقۇپ يۈرگەن چاغلىرىدىن باشلاپلا ئىشتىياق باغلىدى. بۇ يىللاردا ئۇ ئۆزى ياقتۇرىدىغان بىر قىسىم شېئىر ۋە قوشاقلارنى يادلاشقا ئادەتلەندى. ئۇنىڭ بۇ خىل ھەۋىسى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان مەزگىللىرىدە تېخىمۇ ئىزچىل، تېخىمۇ ئاڭلىق تۈسكە ئىگە بولۇشقا باشلىدى. ئەدەبىياتىمىزنىڭ شۇ يىللاردىكى كۆرۈنەرلىك ۋەكىللىرى بولغان زۇنۇن قادىر، تېيىپجان ئېلىيوپ، ئابدۇلھەي روزىلارنىڭ ھېكايە ۋە شېئىرلىرى ئۇنىڭ دائىملىق ئوقۇشلۇقلىرىغا ئايلىنىپ قالدى. 50 - يىللارنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدىن باشلاپ مۇھەممەد پولاتنىڭ ئەدەبىي ھەۋەس ۋە قىزىقىش دائىرىسى كۆرۈنەر-

لىك هالدا كېڭەيدى. ئۇنىڭ ئەدەبىي نۇقتىئىنەزەرى مىللىي ئەدەبىياتىمىزنىڭ دائىرىسىدىن ھالقىپ چىقىپ، باشقا خەلقلەر ئەدەبىياتى دائىرىسىگە، بولۇپمۇ رۇس ھەم ئۆزبېك ئەدەبىياتى دائىرىسىگە كېڭىيىشكە باشلىدى. كلاسسىك رۇس ئەدەبىياتىدا ۋە رۇس سوۋېت ئەدەبىياتىنىڭ مەشھۇر ۋەكىللىرىدىن پۇشكىن، گوگول، لېرمونتوۋ، تۇرگېنېۋ، تولستوي، چېخوۋ، گوركى، فادىيېۋ ۋە شولوخوۋلارنىڭ ئەسەرلىرىنى، ئۆزبېك سوۋېت ئەدەبىياتىنىڭ نامايەندىلىرىدىن بولغان ئابدۇللا قادىرى، غاپۇر غۇلام، ئايبېك، خەمىت ئالىمجان، ئابدۇللا قاھار، ئۇيغۇن، مىرتېمىرلەرنىڭ ئەسەرلىرىنى بېرىلىپ ئوقۇش ۋە ئاشۇ ئەسەرلەردىكى يېڭى مەزمۇن، يېڭى ئىدىيە، ئالىيجاناب ئىنسانىي ئەخلاق كۆرۈنۈشلىرى، شۇنداقلا كىشىنى مەھلىيا قىلىدىغان ئاجايىپ گۈزەل ھاياتىي سەنئەت بىلەن ئۇزۇلۇكسىز ئۇچرىشىش ياش مۇھەممەدنىڭ بەدىئىي ئەدەبىيات ھەققىدىكى ساددا، ئىپتىدائىي چۈشەنچىلىرىنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىۋەتتى. ئۇ بۇ ئەدىبلەرنىڭ ئەسەرلىرىدىن ئەدەبىيات بىلەن تۇرمۇشنى، بەدىئىي ئەدەبىياتنىڭ مۇقەددەس ۋە دائىملىق ئوبيېكتى بولغان ئادەم ھەم ئۇنىڭ ھاياتىنى تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشەندى.

كېيىنكى يىللاردا ئۇنىڭ ئەدەبىي ھەۋىسىگە ئەدەبىيات نەزەريىسى ۋە ئەدەبىي تەنقىدچىلىك ئىلمىگە بولغان ئىشتىياق قوشۇلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مەشھۇر رۇس ئەدەبىي تەنقىدچىلىرى بىلىنسكى ۋە چېرنىشېۋسكىيلارنىڭ ئەسەرلىرىنى، شۇنىڭ بىلەن بىللە رۇس سوۋېت ئەدەبىي تەنقىدچىلىكىنىڭ باشلىغۇچىلىرىدىن بولغان گوركى لوناچارسكى، بىلاگويلارنىڭ ئەدەبىي - تەنقىدىي ماقالىلىرىنى ئىشتىياق بىلەن ئوقۇشقا كىرىشتى. سوۋېت ئۆزبېك ئەدەبىي تەنقىدچىلىكىنىڭ تالانتلىق ۋەكىللىرىدىن بولغان ئىزىزەت سۇلتان، سەرۋەر ئەزىموۋ، ھاپىز ئابدۇسەمەتوۋ، مەتياقۇپ قوشجانوۋلارنىڭ ئەسەرلىرىدىن نۇرغۇن بىلىم ئالدى. ئومۇمەن ئالغاندا، ئۇنىڭ ئەدەبىي ئىجادىي ھەۋىسى بىلەن ئەدەبىي ئېستېتىك قاراشلىرى رۇس ۋە ئۆزبېك ئەدەبىياتىنىڭ ھەم ئەدەبىي تەنقىدچىلىكىنىڭ تەسىرىدە شەكىللەندى. كېيىنكى چاغلاردا ئېلىمىز ئەدەبىياتى ۋە ئەدەبىي تەنقىدچىلىكىدىن بىرمۇنچىلىغان جەۋھەرلەرنى قوبۇل قىلىش، ئۇلاردىكى ئىلمىي، ئەمەلىي كۆز قاراشلارنى ئۆزلەشتۈرۈش ئۇنى ئۆز ئىشىدا تېخىمۇ جانلىقلىق ھەم ئەمەلىيەتچانلىققا ئىگە قىلدى. لۇشۇننىڭ بەدىئىي ئەدەبىيات ۋە ئەدەبىي ئىجادىيەت قانۇنىيەتلىرى ھەققىدىكى ئىلمىي پىكىرلىرى، لېيۇ زەيفۇنىڭ ئەدەبىياتىنىڭ سۇبىيېكتلىقى بىلەن بىرىكمە خاراكتېر ھەققىدىكى نەزەريىلىرى، ئۇنىڭ ئەدەبىي-تەنقىدىي ئىزدىنىشلىرىدە زور رول ئوينىدى.

مۇھەممەد پولات 1959 - يىلى «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغان «دوستلۇقتىن يالداما» ناملىق ھېكايىسى بىلەن ئەدەبىي ئىجادىيەت سېپىگە كىرىپ كەلدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن خېلى بىر مەزگىلگىچە ھېكايە ئىجادىيىتى بىلەن ئىزچىل تۇردە شۇغۇللىنىپ، كىتابخانىلار ئارىسىدا بەلگىلىك تەسىر قوزغىغان «ئالتۇن چىش»، «ئانا»، «ئۆچ»، «سۆھبەتتىن كېيىن» قاتارلىق بىرمۇنچىلىغان ھېكايىلارنى يازدى. «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» تارماق قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇ نۇقتىلىق ھالدا ئەدەبىيات تارىخىي تەتقىقاتى ۋە ئەدەبىي تەنقىدچىلىك بىلەن شۇغۇللاندى. ئۇنىڭ شۇ چاغلاردا ئېلان قىلىـ

غان بىر قىسىم ماقالىلىرى ئىجادىيەت سېپىدە ئىددىينى ئازاد قىلىش، روھىي بويۇنتۇ-
رۇقلاردىن قوتۇلۇش، «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» نىڭ ئەدەبىيات نەزەريىسى ۋە ئەدەبىي
تەنقىدچىلىك ساھەسىدە تارقاتقان ھەر خىل سەپسەتىلىرىنىڭ تەسىرىنى تازىلاپ، ئە-
دەبىي ئىجادىيەت ئىشلىرىمىزنى ساغلام راۋاجلاندۇرۇشتا مۇئەييەن ئىجابىي رولىنى
ئوينىدى. كېيىنكى يىللاردا ئۇنىڭ ماقالىلىرىنىڭ تېما ۋە مەزمۇن دائىرىسى كۆرۈنەر-
لىك ھالدا كېڭەيدى. ئۇنىڭ ھازىرغىچە ئېلان قىلىنغان 65 پارچە ماقالىسىدە ئاسا-
سەن رېئالىستىك پروزىمىزنىڭ ھەم يېڭى زامان شېئىرىيىتىمىزنىڭ تەرەققىيات يولى،
ئەدەبىي تەنقىدچىلىكىمىزنىڭ يېقىنقى ئەھۋالى، شۇنىڭدەك ئەدەبىيات دەۋرى تەتقىقا-
تىغا ئائىت مەسىلىلەر مۇھاكىمە قىلىندى. ئۇ بۇ ماقالىلىردا دەل ۋە كونكرىت بو-
لۇشنى، ئىلمىي ۋە ئەمەلىي بولۇشنى ئاساسىي ئورۇنغا قويۇپ، ئەدەبىياتىمىزنىڭ ئاب-
دۇخالىق ئۇيغۇر، زۇنۇن قادىر، ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر، تېيىپجان ئېلىيوپ، رەخىم قاسىم،
مۇھەممەدجان سادىق، قەييۇم تۇردى، زوردۇن سابىر قاتارلىق يىگىرمىدىن ئوشۇق
ۋەكىلىنىڭ ئىجادىيىتى ئۈستىدە ئىلمىي ئىزدىنىش ئېلىپ باردى. ئۇنىڭ بۇ جەھەتتىكى
ئىجادىي ئەمگىكى تېما دائىرىسى، مەزمۇنى ۋە سالمىقى جەھەتتىن مىللىي ئەدەبىياتى-
مىزنىڭ، جۈملىدىن، مىللىي ئەدەبىي تەنقىدچىلىكىمىزنىڭ تەرەققىياتىدا مۇئەييەن ئەمە-
لىي ھەم ئىجابىي رولىنى ئوينىدى.

مۇھەممەد پولات ئۆزىنىڭ ئەدەبىي تەنقىدىي ئىزدىنىشلىرىدە پىكىر ۋە كۆز قاراش-
لىرىنىڭ ئىلمىي بولۇشىغا، يېڭى ۋە ئىجادىي بولۇشىغا، ھەرقانداق شەخسىي غەرەز ۋە
مۇددىئالاردىن خالىي بولۇشىغا دىققەت قىلىپ، ئەسەرنى تونۇش پرىنسىپىدا چىڭ تۇ-
رۇپ، مۇنەۋۋەر ئەسەر ھەم ئىقتىدارلىق ئاپتورلارنى ئۆز ۋاقتىدا سېزىپ ۋە مۇئەيـ
يەنلەشتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ ئىجادىيەت قىزغىنلىقىغا مۇناسىپ ئىلھام بەردى، زوردۇن
سابىر، بوغدا ئابدۇللا، ئوسمانجان ساۋۇت، ئارسلان، سەمەت دۇگايلى، ئەبەيدۇللا
ئىبراھىم، ئابلىكىم خېۋىر، مۇھەممەد باغراش قاتارلىق ئىقتىدارلىق ئاپتورلار ئۇنىڭ
دائىملىق تەتقىقات ئوبيېكتى بولۇپ كەلدى.

ھازىرغىچە ئۇنىڭ «چىن دوستلۇق» نامىلىق ھېكايىلار توپلىمى ۋە «ياخشىراق
يازايلى، قىسقىراق يازايلى»، «ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا پروزا»، «كىتابخانلىق تەسىراتلـ
رى» قاتارلىق ئۇچ پارچە ئوبزورلار توپلىمى نەشىر قىلىندى، «يازغۇچى ۋە دەۋر»
نامىلىق يىرىك ئوبزورلار توپلىمى نەشىرگە تاپشۇرۇلدى. «شېئىرىيىتىمىزنىڭ يېقىنقى
ئەھۋالى توغرىسىدا بەزى مۇلاھىزىلەر» نامىلىق ماقالىسى 1981 - يىلى ئاپتونوم رايو-
نىمىز بويىچە ئوتكۈزۈلگەن ئازسانلىق مىللەت يازغۇچىلىرىنىڭ 30 يىلدىن بۇيانقى مۇنەۋۋەر
ئەدەبىي ئەسەرلىرىنى باھالاش پائالىيىتىدە 1 - دەرىجىلىك ئوبزور مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

مۇھەممەد پولات ئەدەبىي تەنقىد بىلەن شۇغۇللىنىپلا قالماستىن، بەلكى يەنە
نەشرىياتچىلىق ھەم ئەدەبىي تەرجىمە پائالىيىتى بىلەنمۇ ئىزچىل تۇردە شۇغۇللىنىپ
كەلدى. ھازىرغىچە ئۇنىڭ ئۆزىمىك تىلىدىن نەشىرگە تەييارلىشى بىلەن ئۇلۇغ ئىنگلىز درا-
ماتۇرگى شېكسپىرنىڭ «رومىئو ژولىيتتا» نامىلىق تراگېدىيىسى، تەنقىدىي رېئالىزم ئەدەبى-

ياتىنىڭ باشلىغۇچىسى، مەشھۇر فرانسۇز يازغۇچىسى ستېندالنىڭ «قىزىل ۋە قارا» ناملىق رومانى (2 - كىتابى)، ئۇلۇغ رۇس شائىرى پۇشكىننىڭ «باغچا ساراي پونتانى» ناملىق مەشھۇر لىرىك داستانى، چېخوۋنىڭ «ئالتىنچى پالاتا» ناملىق پوۋېستى، مەشھۇر سوۋېت ئاۋار شائىرى رەسول ھەمزەتوۋنىڭ «مېنىڭ قەلبىم تاغلاردا» ناملىق داستانى، سوۋېت ئۆز-بېك دراماتورگلىرىدىن كامىل يەشىننىڭ مەشھۇر «نۇرخان» دراماسى بىلەن ئۆلمەس ئۆمەرىبەكوۋنىڭ «ئىلتىماسىغا يارىشا» ناملىق دراماسى نەشىر قىلىنىپ، كىتابخانلار بىلەن يۈز كۆرۈشتى. ئۇ يۇقىرىقىلاردىن تاشقىرى ئېلىمىزنىڭ گې باۋچۈەن، جياڭ پىڭ، ۋاڭ چىڭخەن، ۋېي جەنلىك، سۈۋ جىڭۋېن، لى باڭيۈەن، ۋاڭ مېڭ قاتارلىق يازغۇچى، تەنقىدچىلىرىنىڭ بەدىئىي ئەدەبىيات ۋە ئەدەبىي ئىجادىيەت ھەققىدىكى بىرمۇنچە ماقالە ھەم ئوبزورلىرىنى تەرجىمە قىلىپ، ئۇيغۇر كىتابخانلارغا تونۇشتۇردى. ئۇ ھازىرغىچە «ئۇيغۇر ئەدەبىياتى توغرىسىدا»، «ئەدەبىي ئىجادىيەت، ھەققىدە مۇلاھىزىلەر»، «ئەدەبىي ئوبزورلاردىن تاللانمىلار» قاتارلىق 8 پارچە ماقالە ھەم ئوبزورلار توپلىمى تۈزۈپ، تەھرىرلەپ، نەشىرگە تەييارلىدى. ئىقتىدارلىق ئەدەبىي تەنقىدچىمىز مۇھەممەد پولات ھازىر يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىمىزنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك راۋاجلىنىش ئەھۋالى، ئەدەبىياتىمىزنىڭ ھەرقايسى ژانىر ۋە تۈرلىرىنىڭ تەرەققىيات سەۋىيىسى ئومۇمىيۈزلۈك مۇھاكىمە قىلىنىدىغان مەخسۇس بىر كىتاب يېزىش ئۈستىدە ئىزدەنمەكتە. بىز ئۇنىڭ ئىجادىي پائالىيىتىگە يېڭى مۇۋەپپەقىيەت تىلەيمىز.

(بېشى 140 - بەتتە)

رى» ناملىق سېكىلى 1983 - يىلى «شىنجاڭ گېزىتى» ئۇيۇشتۇرغان يېزا ئىگىلىك تېمىسىدىكى ئەسەرلەرنى باھالاش پائالىيىتىدە 1 - دەرىجىلىك مۇنەۋۋەر ئىجادىيەت مۇكاپاتىغا، 1985 - يىلى شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى ئۇيۇشتۇرغان ناخشا قوبۇل قىلىش پائالىيىتىدە «گۈزەل باغچە ئۆيىمىز» ناملىق تېكىستى 2 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. شائىرنىڭ بىر قىسىم بالىلار شېئىرلىرى باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ، «ئۇجمە ھەققىدە مۇخەممەس»، «دېھقان» قاتارلىق شېئىرلىرى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ، «گۈلمىروي» نىڭ 2 - بابى بىر قىسىم ئالىي مەكتەپلەرنىڭ دەرسلىكلىرىگە كىرگۈزۈلدى. ئۇنىڭ ھازىرغىچە «كارۋان بۈيۈك نەزمىسى»، «خانتەڭرى قىزى»، «باھار قارلىغاچلىرى»، «سېنى كۆتىمەن»، «چارەك ئەسىر نەزمىسى»، «تەڭرىتاغ بۇلبۇلى» قاتارلىق شېئىرلار ۋە داستانلار توپلىمى نەشىر قىلىندى. ئوتتۇز يىلدىن بۇيان مەتبۇئاتلاردا ئۇنىڭ ھەر خىل تېما ۋە خىلمۇخىل شەكىلدە يېزىلغان 1500 پارچە شېئىرى، 25 پارچە داستان ھەم باللادىسى، 200 دىن ئارتۇق ناخشا تېكىستى، بىر شېئىرىي رومانى، 4 پارچە ئىلمىي ماقالىسى ۋە باشقا ئەسەرلىرى ئېلان قىلىندى. ئۇ يېقىندىن بۇيان «تارىم رىۋايەتلىرى»، «يىپەك يولىدا كارۋان» ناملىق رىۋايەت ھەم داستانلار توپلىمىنى، «زەر ئۈزۈككە ياقۇت كۆز» ناملىق ناخشا تېكىستلىرى توپلىمىنى نەشىرگە تەييارلىدى.

شائىر مامۇت زايىت 1988 - يىلى 6 - ئايدا جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىگە ئەزالىققا قوبۇل قىلىندى. ئۇ ھازىر خوتەن ۋىلايىتىنىڭ كەسپىي يازغۇچىسى، «يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلىنىڭ تەھرىر ھەيئەت ئەزاسى.

شائىر مامۇت زايىت

مامۇت زايىت 1942 - يىلى 4 - ئاينىڭ 8 - كۈنى خوتەننىڭ گۇما ناھىيىسىدە مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىدە دۇنياغا كەلدى. ئۇنىڭ ئاتا - بوۋىلىرى، تاريخ، تەزكىرە ۋە ئەدەبىيات بىلەن ئەۋلادمۇ ئەۋلاد شۇغۇللىنىپ كەلگەن ئۇلىما زاتلار ئىدى. مامۇتنىڭ ئاتىسى — زايىت ئاخۇنۇم ئىلىم - پەننىڭ قەدىر - قىممىتىنى بىلىدىغان ئادەم بولغاچقا، ئوغلى مامۇتنى كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپلا ئەستايىدىل تەربىيىلەشكە كىرىشتى.

زايىت ئاخۇنۇمنىڭ ئائىلىسى شۇ دەۋرنىڭ ئالىم، شائىر، تارىخچىلىرىدىن ئىسمايىل قارىي ھاجىم، سابىت داموللام، شائىر ئىسمايىل ھاجى، مەتتۇختى ئاخۇنۇم، ھىدايەت ھاجىم قاتارلىق ئىلىم ئەھلىلىرىنىڭ پات - پات يىغىلىپ، ئۆزئارا تاريخ، پەلسەپە، شېئىرىي ئىجادىيەت توغرىسىدا ئىلمىي مۇتالىئە ئېلىپ بارىدىغان سورۇنى بولۇپ، بۇ مۇتالىئە ۋە سۆھبەتلەر كىچىك مامۇتنىڭ سەبىي قەلبىدە ئىلىم - پەن ھەم ئەدەبىياتقا بولغان دەسلەپكى قىزىقىشىنى قوزغاتقانىدى. بۇ ئائىلىنىڭ كۈتۈپخانىسىدا تاريخ، ئەدەبىيات ۋە باشقا پەنلەرگە ئائىت كىتابلار جىق ئىدى. مامۇت كۈندۈزى مەدرىسىتە ئوقۇسا، كەچلىرى ئۆيىدىكى كۈتۈپخانىدا كىتاب ئوقۇيتتى. مامۇت خوتەنگە ئوقۇشقا بارغۇچە بولغان 7 يىل ئىچىدە كۈچلۈك ئىشتىياق بىلەن ناۋائىنىڭ «چاھار دىۋان» ھەم «خەمسە» سىنى، رابغۇزىنىڭ «قىسسەسۇل ئەنبىيا» سىنى، پىردەۋسىنىڭ «شاھنامە» سىنى، شەيخ سەئىدىنىڭ «گۈلىستان»، «بوستان» ناملىق ئەسەرلىرىنى، لۇتفى، فۇزۇلى، ھۇۋەيدا، ئەھمەد يەسنەۋى، خوجا ھاپىز، ئابدۇراخمان جامى، نۇبىتى قاتارلىق شائىرلارنىڭ «دىۋان» لىرىنى ئوقۇپ چىقتى.

مامۇتنىڭ ئائىلىسىنىڭ مۇناسىۋەت دائىرىسى كەڭ، ئۇرۇق - تۇغقانلىرى يېزىلاردا، يايلاقلاردا بولغاچقا، ئاتا - ئانىسى ئۇنى ئۇ جايلارغا پات - پات ئېلىپ چىقىپ، ھەپتىلەپ تۇراتتى. مامۇت ئاشۇنداق چاغلاردا خامانلاردا، قوناق سويغان جايلاردا، چارۋىچىلارنىڭ گۈلخېنى يېنىدا، تاغ ۋە يېزا مەشرەپلىرىدە دېھقانلاردىن، چارۋىچىلاردىن مۇ-

Altun9

قام، ناخشا - قوشاق، قىسسه - چۆچەكلەرنى كۆپ ئاڭلىدى، خەلق ناخشا، رىۋايەتلىرى ئۇنىڭ قەلبىگە چوڭقۇر تەسىر قىلدى. ئۇ، خوتەن قەغىزىدىن دەپتەر ياساپ، بېيىت، قوشاقلارنى توپلاشقا، ئۆزىمۇ ئانچە - مۇنچە قوشاق يېزىپ، ئاتا - ئانىسىغا ئوقۇپ بېرىپ، ئۇلارنى خۇشال قىلىشقا باشلىدى.

خوتەن دارىلمۇئەللىمىدە ئوقۇش ئۈنى يېڭى بىر هاياتقا — تەبىئىي ۋە ئىجتىماىي پەن دۇنياسىغا ئېلىپ كىردى. ئۇ، دەرسلەرنى تىرىشىپ ئوقۇش بىلەن بىرلىكتە شائىر ئۆمەر مۇهەممىدى، نىمشىهىت، ل. مۇتەللىپ، تېيىپجان ئېلىيوپ، ئەلقەم ئەختەم، تۇرغۇن ئالماسلارنىڭ شېئىر، داستانلىرىنى، ئايىبەك، مۇختار ئەۋىزوۋ، سابىت مۇقانوۋ، سەدرىدىن ئەينى، ئابدۇللا توقاي، هەمزە هېكىمزادە، غاپۇر غۇلام، پۇشكىن، لېرمونتوۋ، لۇشۇن، گوموروو، جاۋ شۇلى قاتارلىقلارنىڭ ئەسەرلىرىنى كۆچلۈك ئىشتىياق بىلەن ئوقۇدى ۋە ئۆزىمۇ ئىلهاملىنىپ شېئىر يېزىشقا كىرىشتى. مامۇت زايىتنىڭ شۇ چاغلاردا مەشق سۈپىتىدە يازغان بەزى شېئىرلىرى مەكتەپ هەم سىنىپنىڭ تام گېزىتلىرىگە چىقىپ، ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ قەلبىدە ئۈمىد پەيدا قىلدى.

مامۇت زايىت 1957 - يىلى 9 - ئايدا ئۇرۇمچىگە كېلىپ، شىنجاڭ پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا ئوقۇشقا باشلىدى. ئۇرۇمچىنىڭ، جۇملىدىن، ئالىي مەكتەپنىڭ قويۇق ئىلىم - مەرىپەت ۋە ئىجادىيەت هاۋاسى، شەرىپىدىن ئۆمەر، مۇهەممەدجان سادىق، مەسۇم باسىت، تۇرسۇن موللايوپ قاتارلىق ئۇستازلىرىنىڭ تەربىيىسى هەم رىغبەتلەندۈرۈشى ئۇنىڭ قەلبىدىكى ئىجادىيەت پىلتىسىنى ئوت ئالدۇردى.

مامۇت زايىت كىچىك چاغلىرىدىن باشلاپلا مەدرىسىدە هەم پەننىي مەكتەپلەردە تىل، ئەدەبىيات، لوگىكا، تاريخ، ماتېماتىكا، پەلسەپە، ئېستېتىكا، پسىخولوگىيە ۋە باشقا پەنلەرگە ئائىت بىلىملەرنى ئۆگىنىش، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ۋە خەلق تۇرمۇشى بىلەن تونۇشۇش، نۇرغۇنلىغان ئەدەبىي ئەسەرلەرنى ئوقۇش، ئىجادىيەت مەشقى بىلەن شۇغۇللىنىش قاتارلىق دەسلەپكى زۇرۇر باسقۇچلارنى بېسىپ ئۆتكەنلىكى ئۈچۈن، ئىجادىي پائالىيەتتە ناهايىتى تېزلا ستۇدېنت ساۋاقداشلىرى بىلەن ئۇستازلىرىنىڭ كۆزىگە چېلىقتى. ئۇنىڭ كىتابخانىلار بىلەن مەتبۇئات يۈزىدە تۇنجى قېتىم ئۇچراشقان شېئىرى — «مەن — باهار كۈيچىسى» 1959 - يىلى 3 - ئايدا «شىنجاڭ ياشلىرى» گېزىتىدە ئېلان قىلىندى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇنىڭ «تاڭ قۇياشى»، «ئانا»، «يىللار سىرى»، «غۇنچە»، «مەڭگۈ ياشاپ قال»، «زامان، بەخت بىزنىڭكى»، «قىز يەرگە باقتى» قاتارلىق شېئىرلىرى هەرقايسى گېزىت - ژۇرناللارغا ئارقا - ئارقىدىن بېسىلدى.

مامۇت زايىتنىڭ 60 - يىللاردىكى هاياتى خىزمەت بىلەن يېزىلاردا ئۆتكەچكە ئۇنىڭ بۇ يىللاردا يازغان شېئىرلىرىدا ئاساسەن يېزا تۇرمۇشى ئەكس ئەتتى. ئۇ بۇ مەزگىللەردە خەلق ئارىسىدىن مول ماتېرىيال توپلاپ، پېشقەدەم شائىرلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، جاپالىق مەنىۋى ئەمگەك بىلەن شۇغۇللىنىش ئارقىلىق «سادەت»، «زۇلىمەت ۋە يورۇقلۇق»، «مېهنەتكەش ئەۋلادى»، «قەشقەر ناخشىسى»، «ئامىنە» قاتارلىق داستانلارنى يازدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلىنىش بىلەنلا دىلى قاتتىق ئازار يېگەن ياش شائىر مامۇت زايىت 1972 - يىلغا قەدەر قولىغا ئاساسىي جەھەتتىن قەلەم ئالمىدى. 1973 - يىلغا كەلگەندە ئۇنىڭ ئىجادىي ھاياتىنىڭ ھەم مەغلۇبىيەتلىك، ھەم مۇۋەپپەقىيەتلىك 2 - دەۋرى باشلاندى. بۇ دەۋر ھاياتىدىكى ئېغىر «سول» چىللىق كېسىلى، ئەدەبىي ئىجادىيەتنى نوقۇل ھالدا كۆندىلىك سىياسەتنىڭ قورالىغا ئايلاندۇرۇش خاھىشى، تۆگىمەس سىنىپىي كۆرەش سەپسەتىسى، كالىندارچىلىق، قېلىپبازلىق، «ئۇچىنى گەۋدىلەندۇرۇش»، شوئارۋازلىق، ئۇقۇملاشتۇرۇش ئىللەتلىرى ئۇنىڭ شېئىرلىرىغا سىڭىپ كىرىپ، ياش شائىرنىڭ ئىجادىيىتىنى تۇيۇق يولغا باشلىدى. ئۇنىڭ بۇ دەۋرلەردە ئېلان قىلىنغان «يېڭى ئەۋلاد» داستانى، «غەزەللەر»، «جۇڭخۇا قىزلىرى»، «غەلىبە تەنتەنىسى»، «جەڭگىۋار خىتابنامە» قاتارلىق نۇرغۇنلىغان شېئىرلىرى مامۇت زايىت ئىجادىيىتىنىڭ «سول» لۇشيەن تەسىرىدە مەغلۇبىيەتلىك تەقدىرگە دۇچ كەلگەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. شائىر بىر قانچە يىللىق قايمۇقۇش ھەم گاڭگىراشتىن كېيىن، نىسپىي ھالدا ئۆز ئىجادىغا چىقىش يولى تاپتى، ئۇ 1974 - يىلدىن باشلاپ يىرىك ئەسەرلەر ئىجادىيىتىگە كۆچۈپ، ئۇچ يىل ئىچىدە «خانتەڭرى قىزى»، «خالۋاپ ھېكايىسى» قاتارلىق تۆت پارچە داستان، «گۇلىمروي» ناملىق بىر پاچە شېئىرىي رومان يازدى. شائىر ئۆزىنىڭ «گۇلىمروي» ناملىق شېئىرىي رومانىدا ئۇيغۇر داستانچىلىقى بىلەن شەرق رومانچىلىقىنىڭ جەۋھەرلىرىنى بىرلەشتۈرۈپ، خەلق ئەدەبىياتى بىلەن كلاسسىك ئەدەبىيات ئەنئەنىلىرىگە ئىجادىي ۋارىسلىق قىلىپ، ئۆزىگە خاس يېڭى شەكىل ۋە ئۇسلۇب يارىتىپ، ئەسەرنىڭ مەزمۇنى، قۇرۇلمىسى، بەدىئىي ئىپادىلەش سەنئىتى قاتارلىق جەھەتلەردە مۇئەييەن نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. بۇ رومان ئارۇز ۋەزىنىنىڭ مەسنەۋى، غەزەل شەكلىدە يېزىلغان بولۇپ، ھەر بىر بابنىڭ بېشىدا نەسرىي شەكلىدە قاراتما لىرىك خىتاب، ئاخىرىدا چوڭقۇر پەلسەپىۋى يەكۈن ۋە گۈزەل ساقىينامىلەر بېرىلگەن. «گۇلىمروي» نى مەزمۇن، شەكىل، ئۇسلۇب ۋە بەدىئىيلىك نۇقتىسىدىن مامۇت زايىت ئىجادىيىتىنىڭ 70 - يىللاردىكى كۆزگە كۆرۈنەرلىك مۇۋەپپەقىيەتلىرىدىن بىرى دېيىشكە بولىدۇ.

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنى شائىرنىڭ ئىجادىيىتىگە يېڭى باھار، يېڭى گۈللىنىش ئېلىپ كەلدى. مامۇت زايىت بۇ دەۋردە «سېنىڭ تويۇڭ — مېنىڭ ياشلىقىم»، «باھار قوشاقلىرى»، «ياز تەسىراتلىرى»، «قەشقەر مۇھەببىتى»، «دەردەملەر شادلىقى» قاتارلىق مىڭ پارچىدىن ئارتۇق شېئىر، «ئارخېئولوگ ھېكايىسى»، «بۇلاق بويىدىكى مۇھەببەت»، «خىسلەتلىك قول»، «بۇ — مېنىڭ ۋەتىنىم» قاتارلىق 12 پارچە داستان، «گۈزەللەر بەزمىسى»، «قىزىل يۇلغۇن» قاتارلىق 5 پارچە باللادا، 180 پارچە ناخشا تېكىستى، 300 پارچىدىن ئارتۇق باللار شېئىرى ۋە باشقا ئەسەرلەرنى يازدى.

مامۇت زايىتنىڭ «سېنىڭ تويۇڭ — مېنىڭ ياشلىقىم» ناملىق شېئىرى 1981 - يىلى ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئاز سانلىق مىللەت يازغۇچىلىرىنىڭ 30 يىلدىن بۇيانقى مۇنەۋۋەر ئەسەرلىرىنى باھالاش پائالىيىتىدە 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، «باتۇر يىللار ناخشىسى» ناملىق شېئىرى «تاريم» ژورنىلى 1980 - يىلى ئۇيۇشتۇرغان 30 يىللىق مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى باھالاشتا 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، «يېزا سۈرەتلىرى»

(ئاخىرى 138 - بەتتە)

سوۋېت ئۇيغۇر شائىرلىرى شېئىرلىرىدىن

ئابدۇلەھەي روزى

* (1984 — 1923) *

شائىر ئابدۇلەھەي روزى 1923 - يىلى ئالماۋتا ئوبلاستى ئۇيغۇر رايونىنىڭ كەتمەن يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1933 - يىلى ئاتا - ئانىسى بىلەن غۇلجا شەھىرىگە كۆچۈپ كەلگەن. 1942 - يىلى ئىلى گىمنازىيىسىنى پۈتتۈرگەن.

ئۇ شېئىرىيەت سېپىگە 1940 - يىلى قەدەم قويغان پېشقەدەملەردىن بىرى. ئۇنىڭ تۇنجى شېئىرلار توپلىمى — «شائىر ئىزىدىن» 1957 - يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشىر قىلىنغانىدى.

شائىر 1962 - يىلى س س س ر يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزالىقىغا قوبۇل قىلىندى. قازاقىستاندا چىقىدىغان «يازغۇچى» نەشرىياتى ئۇنىڭ «ئېتىز ناخشىلىرى»، «باھار چەشمىلىرى»، «زەپەر»، «شارقىراتمىلار ناخشىسى» قاتارلىق توپلاملىرىنى نەشىر قىلدى.

1983 - يىلى قازاقىستان يازغۇچىلار جەمئىيىتى تەرىپىدىن شائىرنىڭ 60 ياشقا تولغانلىقى خاتىرىلەندى.

كېچە

بىر ئۇ قاتقا، بىر بۇقاتقا قاتناپ تۇرىسەن،
ئىككى قىرغاق ئارىسىدا بۇتناپ تۇرىسەن.
شۇنچە يېقىن سەن قاتىغان ئاشۇ ئارىلىق،
زېرىكمەستىن ئىككى چەتنى يوقلاپ تۇرىسەن.

مۇساپەڭنىڭ قىسقىلىقى ياقمايدۇ ماڭا،
بىر ساھىلدىن نېرى كەتمەي قاراپ تۇرىسەن.
بىراق سېنىڭ شۇ مۇساپەڭ گويا كى تانا،
ئىككى قاتنىڭ يۈرەكلىرىن ئۇلاپ تۇرىسەن.

شوللار

سايە - سالقىن تاغ ئىچىنى ئارىلاپ،
پەسكە چۈشسەم باغ ئىچىنى ئارىلاپ،
بوستانلارنىڭ شاخ - شېخىنى ئارىلاپ،
نەگە بارسام ئەگىشىدۇ شوللار.

گۈلگە بارسام گۈلدە كۆزى پارقىراپ،
كۆلگە بارسام كۆلدە كۆزى يالتىراپ،
چۆلگە بارسام چۆلدە ئاپتاپ بار تەرەپ،
مېنىڭ بىلەن كۈندىشىدۇ شوللار.

ئۆيگە كىرسەم دېرىزىمدىن ماڭىلاپ،
تامغا چۈشسە گىلەملەردە موي تاراپ،

قوللىرىمنى، يۈزلىرىمنى ھەم يالاپ،
ياتشام - تۇرسام ئوينىشىدۇ شوللار.

ئارىلىسۇن شولا مېنىڭ قەلبىمنى،
قەلبىمدىكى يارغا دېگەن ئەھدىمنى،
ئارىلىسۇن ھەم يورۇتسۇن دەردىمنى
دەردىم بىلەن تونۇشىدۇ شوللار.

مەغرۇرلۇقۇم

كەتكەن قۇش يىراقلارغا كېتىۋەرسۇن،
قوغلىشىپ پەسىللەرنى ئۇچار ئۇلار.
ياتقان قۇش ئۆچەكلەردە يېتىۋەرسۇن،
بەختنى ئۇيقۇسىدىن ئۇتار ئۇلار.

غەپلەت ھەم ۋەتەنسىزلىك ئەڭ ئېغىر دەرد،
بۇ پەقەت قۇشلار ئۈچۈن ھاياتىي گەپ.
شۇنىڭدىن ئەسلى مېنىڭ مەغرۇرلۇقۇم،
شۇ ئىككى ئىللەتتىن مەن خالىي سەۋەب!

ياشاش ئۈچۈن

خۇشاللىقنىڭ تەرىپى كۆپ تۇگىمەس،
بىر خۇشاللىق توغرا بىر ياش دېسەم، بەس!
بىر خۇشاللىق مىڭ قايغۇنى كۆمىدۇ،
قايغۇ ئىچرە ئۆتىكەن مىڭ يىل — يىل
ياش ئەمەس.

«يارسىز ئۆمرۇم مېنىڭ مىڭ ياشىساڭ
بىر كۈنچە يوق!» دېگەن ھېكمەت بوش
ئەمەس!
ئەگەر ئۆمۇر خۇشاللىقتا ئۆلچەنسە،
تۇمەن ياشقا كىرىپتىمىز دېسەم، بەس!

پۇرسەت

ياشلىقىمنى چۈشەندىم قېرىلىقتا،
ياشلىقىمدا چۈشەنمىدىم قېرىلىقنى.

بۇ ئارمان ئەمەس ئەسلى زور پۇشايمان،
كۆردۈڭمۇ بۇ ئۆمۇرلۈك خىجىللىقنى؟

قولدىن قۇش ئۇچۇپ كەتسە كېلەر قايتىپ،
پۇرسەتتۇر كەتسە قولدىن كەلمەس قايتىپ.
ئۆمرۇمگە بەزى چاغدا مەمنۇن بولسام،
بەزىدە ئولتۇرىمەن كۆز ئالايتىپ!

مۇھىت ۋە ئادەم

ئۇپۇقتا جىيەك تارتىلغان كەبى،
قىرغاق تاشىدەك كۆرۈنەر غىلپال.
مۇھىت دولقۇنى بولمىسا، ئەمدى—
ئاسماندا لەيلەپ قالغاندەك بىر ھال.

يېنىپ - يېنىپلا قارايمەن ئارتقا،
ئاسمان گۈمبىزىدە يالغۇز بىر چېكىت.
كېتىپ بارىمەن ئادەملىكىمنى—
پالۋانلىقىمنى ئالەمگە يېقىپ.

ئادەم دېگەن شۇنداق كىچىككەن،
مۇھىتلارنىڭ مەۋجى ئالدىدا.
بىراق ئۇ شۇنداق ئۇلۇغ چېكىتكەن،
پۈتۈن كائىنات ئۇنىڭ يادىدا.

دېڭىزلار ئاستىن - ئۈستۈن كېلىدۇ،
قاچانكى پالاق ئۇنىڭ قولىدا.
قىتئەلەر تىك تۇرۇپ سالام بېرىدۇ،
مۇزلار تىترىشىپ ئۇڭۇ - سولىدا.

ئادەملىكنى ئەسلىگەن كىشى،
كىچىكلىكنى ئەسلىمەس ھېچ چاغ.
ئەگەر شۇ ئادەم تۇرسا قىرغاقتا،
مۇھىتتا كارۋان ئۆكسىمەس ھېچ چاغ.

ئاچچىق بىلەن تاتلىق

يۈزىنىڭ خۇنى كەتكەن شەخسلەر بار،
ئۇلارنىڭ قولى قانلىق كېلەر دەيدۇ.
يۈزسىزنىڭ يۈزىگە قان يۈگۈرمەيدۇ،
خۇنسىزنىڭ خۇنى ئەلگە يېتەر دەيدۇ.

يۈزۈڭگە قان يۈگۈرسە تەرىڭدىن دەر،
قولۇڭدىن قان يۈگۈرسە قەھرىڭدىن دەر.
بىر ئاچچىق مىڭ تاتلىقنى لاۋزا قىلار،
ئاچچىقتىن قان تۆكۈلسە، تاتلىقتىن تەر.

ئۆمۈر تاتقى

ئۇسسۇدۇم ئۇسساپ كەتتىم، تەشنالىقىم —
ئۇسسۇغان بۇركۈت كەبى ئاتتى چاك - چاك.
سۇ ئىچتىم، قىيام ئىچتىم، شىرنە ئىچتىم،
باسىمدى تەشنالىقنى ئانار ھەم ناك.

دەريالار بىر يۇتۇمدەك كۆرۈنىدۇ،
مۇھىتلار ئەسكە چۈشتى تاقىتىم تاق.
شۇ مەھەل ئوغلۇم كىرىپ كېلىۋىدى،
سۆيۈپلا ئۇسسۇلۇقۇم قاندى شۇنداق.

«ئۆمۈرنىڭ تاتقىنى ھېچ بىلمىدىم»دەر،
بەزىلەر، ئەسلىرىگە ئېلىپ قويىسۇن.
ئۆمۈرگە «تويىمغانلار، قانمىغانلار»
ئۆمۈرنىڭ تاتقى، — بالا، بىلىپ قويىسۇن.

تاغ تەرلىسە

ھايات تەپتى ئۆتۈپ كەتسە جان جېنىمدىن،
مەڭگۈ قارلار ئۈۋىگەندەك ئۈۋىپ كەتسەم.
تاغ تەرلىسە—مەن تەرلىسەم يان - يېنىمدىن،
تاغ ئېرىسە، مەنمۇ بىللە ئېرىپ كەتسەم!

ئىككى تاغدىن تەپچىرىگەن تەر قوشۇلۇپ،
جىلغىلاردىن چۇقان سېلىپ ئېقىپ كەتسە!
ساي - سالالار تاشنى تاشقا ئۇرۇپ -ئۇرۇپ،
قىقاس سېلىپ قاقشىغان سۇ چىقىپ كەتسە!

قولتۇقتىن - قولتۇقلارنى تاسقاپ - تاسقاپ،
كۆمۈلگەن بۇلاقلارنى ئېچىپ كەتسە.
قانسىراپ كەلگەن كىشىك داۋا ئىزدەپ،
كۆزىدىن بۇلاقلارنىڭ ئېچىپ كەتسە!

ھۇششەر! شېئىر دېگەن شۇنداق بولسا،
شائىرمۇ تاغدەك بولسا — تاغ تەرلىسە!
پارتلىغان ھەم تەرلىگەن ئىلھامىنى
قولىدىن ئۆمۈرۋايەت ھېچ بەرمىسە!

نەشرگە تەييارلىغۇچى: جاپپار ئەمەت.

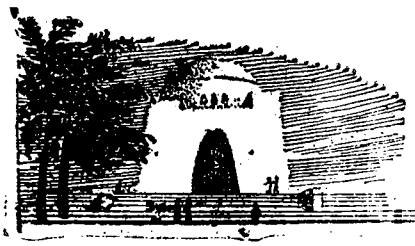

جاھان ئەدەبیاتی مۇنبىرى

تۈركىيە ئەدەبىياتى

تۈركىيە ئەدەبىياتى ئوسمانلى ئەدەبىياتى ۋە جۇمھۇرىيەت دەۋرى ئەدەبىياتى دېگەن ئىككى چوڭ ماۋزۇ ئاستىدا بايان قىلىنىدۇ.

ئوسمانلى ئەدەبىياتى

تۈركلەرنىڭ ۋىزانتىيە زېمىنلىرىنى ئېلىشى ئوتتۇرا ئاناتولى شەھەرلىرىنى مەدەنىيەت مەركىزى ھالىتىگە كەلتۈردى ۋە بۇ يەردە تۈركچىنىڭ مەدەنىيەت ۋە ئەدەبىيات تىلى بولۇپ راۋاجلىنىشىنى ئەمەلىيلەشتۈردى. ئۇنىڭدىن ئىلگىرى ئىسلام ۋە ئەدەبىيات ساھەلىرىدە ئەرەب، پارس تىللىرى ھۆكۈمران ئورۇندا ئىدى. XII ئەسىردە پارسچە ئەسەر يازغان سەنئەتكارلارنىڭ بەزىلىرى تۈركچە ئەسەرلەرنىمۇ يېزىشقا باشلىدى. مەسىلەن، پارسچە دىۋان ۋە ئۇچ مەسنەۋى يازغان سۇلتان ۋەلەد (1226 — 1312) نىڭ ئەسەرلىرى ئارىسىدا 367 بېيىتلىك تۈركچە تېكىستلەرمۇ بار، شۇنىڭدەك سەلچۇقىيلەر شاھنامىسىنى پارسچە يازغان، ئاناتولى دىۋان ئەدەبىياتىنىڭ ① دەسلەپكى ۋەكىلى ھېسابلىنىدىغان XIII ئەسىر سەنئەتكارى دەھھانىنىڭمۇ تۈركچە يېزىلغان بىر قەسىدە بىلەن توققۇز غەزىلى تېپىلغان. 87 بېيىتلىك «چارخنامە» قەسىدىسىنى ئىجاد قىلغان، ئاناتولى تۈركچىسىدە ئەڭ دەسلەپ ئەسەر يازغان ئەھمەد پاتىھ، يۇنۇس ئەمرەدىن بۇرۇنمۇ ھەم ئارۇز، ھەم بوغۇم ۋەزنى بىلەن ئەسەر يازغانلىقى مەلۇم بولغان سەييىد ھەمزە قاتارلىقلار سەلچۇقىيلەر ھاكىمىيىتىنىڭ ئاخىرلاشقان ۋە ئوسمانلىلار ھاكىمىيىتى قۇرۇلۇشقا باشلىغان ئارىلىقتا ئەسەر يازغان سەنئەتكارلاردۇر.

ئوسمانلى ئەدەبىياتى XIV ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلىنىدۇ. سەلچۇقىيلەر دۆلىتى يىقىلغاندىن كېيىن پەيدا بولغان يەرلىك بەگلىكلەرنىڭ ئەتراپىغا ئۇيۇشقان ئەدىبلەر ئىچىدە تەسەۋۋۇپ يوللىرىنى، تەرىقەت ئېتىقادلىرىنى تەرغىب قىلىدىغان چوڭ سوپىلارنىڭ ئەدەبىي ئەسەرلىرى ئالدىنقى ئورۇننى ئىگىلىگەنىدى. بۇ چاغلاردا ئومۇمەن ئىلمىي ئەسەرلەر ئەرەب تىلىدا، ئەدەبىي ئەسەرلەر پارس تىلىدا يېزىلاتتى. تەسەۋۋۇپچىلىق كەڭ تارقىلىپ، خانىقالار ئەتراپىغا توپلانغان كىشىلەرگە

خەلقنىڭ ئۆز تىلى بىلەن سۆزلەشكە مەجبۇر بولغان تەسەۋۋۇپچى شائىرلار تۈركچىنى قوللىنىشقا ئەھمىيەت بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئاناتولى تۈركچىسى پەيدىنپەيدە ئەدەبىيات تىلى بولۇپ راۋاجلاندى. تەسەۋۋۇپ تېمىلىرىنى ئىنسانىي تۇيغۇلار ۋە چوڭقۇر لىرىزم بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، خەلق تىلى بىلەن ئەسەر يېزىشقا تىرىشقان ئەدىبلەر مەيدانغا كەلدى. يۇنۇس ئەمرە (XII ئەسىر) شۇلارنىڭ تىپىك ۋەكىلىدۇر. ئەدەبىي ئىجادىيەتتە «دىۋان ئەدەبىياتى» يېتەكچى ئورۇندا ئىدى. لېكىن ئىران ئەدەبىياتىنىڭ تەسىرىدە راۋاجلانغان دىۋان ئەدەبىياتى تۈرك تىلىنىڭ ئەدەبىي تىل سۈپىتىدە قوللىنىلىشىغا توسقۇنلۇق قىلاتتى. ئوسمانلى بەگلىكى ئىستامبولنى ئالغاندىن كېيىن، ئىران مەدەنىيىتىنىڭ تەسىرىگە ئۆز ئىشىكنى كەڭ ئېچىۋەتتى. بۇنىڭ بىلەن ئىككى تىل ئوتتۇرىسىدىكى رىقابەت كۈچەيدى. يۇنۇس ئەمرەنىڭ ئىزىدىن ماڭغان دەسلەپكى تەسەۋۋۇپچىلار ② — ئاشىق پاشا (1272 — 1333)، نەسىمى (?—1404)، قازى بۇرھانىددىن (1344 — 1398)، ھاجى بايرام ۋەلى (1352 — 1429)، ئەھمەد دائى (XV ئەسىر). گۈلشەھرى (XV ئەسىر)... قاتارلىقلار خەلق تىلىغا بەك يېقىن بولغان ساپ تۈركچىنى قوللىنىپ، ئىران ئەدىبلىرىنىڭ ئىزىدىن ماڭغان دەسلەپكى دىۋان شائىرلىرى ئەھمەدى (1334 — 1413)، شەيخى ۋە باشقىلارنىڭ قولىلانغان تىلىغا قاتتىق تەسىر كۆرسەتتى.

XV ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىغىچە پارسچىنى رەسمىي تىل ھېسابلىغان سەلچۇقىيلەرنىڭ ئەنئەنىسى يەرلىك دىئالېكتلارنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە ئوتتۇرا ئاناتولى تۈركچىسى بىلەن پاراللېل قوللىنىلغاندى. XV ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاپ ئوسمانلى تۈركچىسىنى قوللانغۇچى دىۋان شائىرلىرى ياراتقان ئوسمانلى ئەدەبىياتى ئۆز تەرەققىياتىنى داۋاملاشتۇردى.

ئوسمانلى ئەدەبىياتىنى تەتقىق قىلىدىغان ئايرىم ئالىملارنىڭ قارىشىچە، ئوسمانلى سەلتەنەتى قۇرۇلۇشتىن (1299 - يىلى) ئىستامبولنىڭ ئېلىنىشىغىچە (1453 - يىلى) داۋام قىلغان يۈز ئەللىك يىللىق دەسلەپكى دەۋر ئوسمانلى ئەدەبىياتىنىڭ «شەكىللىنىش دەۋرى» دۇر. ئوسمانلى دۆلىتىنىڭ زېمىن ئىگىلەشلىرىگە ئەگىشىپ، ئوسمانلى ئەدەبىياتى ئوتتۇرا ۋە غەربىي ئاناتولى شەھەرلىرىدىمۇ ئومۇملىشىپ، ئاستا - ئاستا ئىستامبول ئەتراپىغا مەركەزلىشىدۇ. نەسىر ساھەسىدە خەلق ئېغىز تىلىنى قوللىنىشقا مايىل بولغان شائىرلار — ئاشىق پاشازادە (1393 — 1481)، مەرجىمەك ئەھمەد (XV ئەسىر)، يازىجىزادە ئەھمەدبىجان (? — 1455) قاتارلىقلاردىن كېيىن سىنان پاشا (1437 — 1485)، تاجىزادە جەپەر چەلەبى (? — 1551) قاتارلىق ئۇسلۇبچىلار مەيدانغا كېلىدۇ. ئوردا، مەدرىسە ۋە ساراي ئەتراپىدا شەكىللەنگەن دىۋان ئەدەبىياتى خەلق مەنبەلىرىدىن بارغانسېرى يىراقلاشتى. شۇڭا، تەسەۋۋۇپلۇق خانىقا شېئىرىيىتى بىلەن بىر قاتاردا، XVI ئەسىردىن باشلاپ خەلق ئەدەبىياتى (ئاشىقلار ئەدەبىياتى — ساز شائىرلىرى) تارقالدى، فولكلور مەھسۇلاتلىرى بارغانسېرى كۆپەيدى.

1450 - ، 1600 - يىللار ئارىلىقىدىكى ئىككىنچى دەۋردە ئوسمانلى ئەدەبىياتى

نىڭ نامايەندىلىرى پىردەۋسى، نىزامى، خوجا ئەتتار، سەئدى، سالمان ساۋەجى، كەمەل خوجەندى قاتارلىق پارس ئەدىبلىرىگە تەقلىد قىلىپ يېزىشتى. XVI ئەسىرغىچە بولغان دەۋردە مولاجامى (1414—1492) ئۇستات ھىسابلاندى. ئەلىشىر ناۋائىنىڭ ئەسەرلىرى ئۆرنەك قىلىندى. دۆلەتنىڭ تۈرلۈك خىزمەتلىرىنى ئۆتىگەن نەجاتى (?—1509) نىڭ ئىجادىي ئەمگىكى تىل جەھەتتىن ئاناتولى ئەنئەنىسىنى داۋام قىلدۇردى. مەسىھى، مېھرى، خاتۇن (? — 1506)، ھەمدۇللا ھەمدى (1449 — 1503) قاتارلىقلار مانا مۇشۇ ئەسىردىكى تۈركىيە ئەدەبىياتىنىڭ ئاساسىي ۋەكىللىرىدۇر. پاساھەتلىك سۆزلەش ۋە نەسىرگىمۇ شېئىرىي پۇراق كىرگۈزۈش ئارقىلىق دىۋان ئەدەبىياتىنى تېخىمۇ راۋاجلاندۇرغان ئەدىبلەرنىڭ ئالدىنقى قاتاردا تۇرغانلار باقى (1526 — 1600)، شاھىدى (?— 1550)، فۇزۇلى (1495 — 1556)، ھەيرىتى (? — 1554)، خاقانى (? — 1606)، خىيالى (? — 1534)، نەۋى (1533 - 1599)، رۇھى (? — 1605)، تاشلىجالىق يەھيا (? — 1582)، زاتى (1477 — 1546)، پائىزى (1589 — 1621) لاردىن ئىبارەتتۇر. ئارىلىقتا ئەدىرنەلىك نەزمى تۈركچىنى ئاددىيلاشتۇرۇش ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىشقا تىرىشقان بولسىمۇ مۇۋەپپەقىيەت قازىنالمىدى.

بۇ ئەسىردە نەسىر شېئىرغا قارىغاندا تېخىمۇ كۆپرەك بالاغەتكە يەتكەنىدى. پەرىدۇنبەك (?— 1583)، قىنالزادە ئەلى چەلەبى (1510 —1571)، لەتىپى (1491— 1583)، سەخىبەك (? — 1540)، ۋەيسى (1561 — 1628)، نەرگىسى (1592 — 1635) ۋە باشقىلار بۇ دەۋردىكى نەسىرچىلىكنىڭ ۋەكىللىرىدۇر.

ئىمپېراتورلۇقنىڭ چېگرىسى تازا كېڭەيگەن XVI ئەسىردە، قېلىپلاشقان دىۋان شېئىرىيىتىنىڭ ئۇستىلىرى بىلەن بىللە ئاناتولى ۋە رۇم ئېلى شەھەرلىرىدە ئاشىقلار ئەدەبىياتىنىڭ ۋەكىللىرىمۇ يېتىشىپ چىقتى.

XVII ئەسىردە ئەلىشىر ناۋائى ۋە جامىنىڭ ئۇسلۇبلىرىدىن تەدرىجى يىراقلاشقان بەزى ئوسمانلى سەنئەتكارلىرى زامانداش ئىران شائىرلىرىدىن ئۈرپى، سائىب ۋە پەيزى قاتارلىقلارنىڭ ئىزىدىن مېڭىشقا باشلىدى. بۇ ئوسمانلى شېئىرىيىتىنىڭ ئۈچىنچى دەۋرىنى تەشكىل قىلىدۇ. تىل سەنئىتى بىلەن تۈرلۈك مەنە ئىنچىكىلىكلىرىنى ئىپادىلەشكە يۈزلەنگەن بۇ سەنئەتكارلارنىڭ ئالدىنقى ۋەكىلى قەسىدە شەكلىنىڭ ئۇستىسى ھىسابلانغان نەفئىدۇر. بۇ دەۋردە ئوسمانلى ئەدەبىياتىدا ئىران تەسىرى قايتا كۈچەيدى، دىۋان ئەدەبىياتى ھايات ۋە جەمئىيەتتىن ئالاقىسىنى ئۈزۈپ، ئابستراكت مەزمۇننىلا بايان قىلىشنى ئەنئەنە قىلىۋالدى.

شۇنداقلا بۇ ئەسىرنىڭ شائىرلىرىدىن سابىت (1650 — 1712) نىڭ غەزەللىرىدە بەك مول قوللىنىلغان خەلق ماقاللىرى، ھېكمەتلەر ۋە كۆپ مەنىلىك سۆزلەر ئەكس ئەتكەن يەرلىك تۈرمۇش، شۇنىڭدەك يېڭى مەزمۇنلار ئۇستىدىكى ئىزدىنىش دىققەتنى جەلىپ قىلىدۇ.

بۇ ئەسىردە ئىران شائىرلىرى ئارقىلىق كىرگەن سەبكى ھىندى ئېقىمى دىۋان شېئىرىيىتىگە نازۇك خىياللار ۋە مەجازلارنى ئىپادىلەش ئۇسۇلىنى ئېلىپ كەلدى. ئەـ

دەبىي ئۇسلۇب ۋە شەكىل جەھەتتە ئوسمانلى شېئىرىيىتى ئومۇمەن ئەرەب - ئىران نەزمىچىلىكىنىڭ پۈتۈن ئامىللىرىنى ئەينەن قوللانغانىدى. لېكىن تاتاۋلالىق مەھـ رىمى، ئايدىنلىق ۋىسالى ۋە ئەدىرنەلىك نەزمىلەرنىڭ تۈركچە شېئىرىيەتكە ئاروز ۋەزـ نىنى تەتبىق قىلىشى مۇۋەپپەقىيەتلىك باشلىنىش بولدى. بەزى بىلىم - ساۋاتلار، ساياھەتنامە، خاتىرە، تاريخ ۋە تەزكىرىلەر تېخىمۇ ئاددىي ۋە چۈشىنىشلىك يېـزـ لىشقا باشلىدى. شاھنامىچىلىق ئەنئەنىسى ۋەقەنەۋىسلىك ③ نامى ئاستىدا قېلىپلاشـ قان تاريخچىلىق ئەدەبىياتىغا قاراپ ماڭدى. بۇ دەۋرنىڭ ئەڭ كۆزگە كۆرۈنگەن ئەـ دىبى ئەۋلىيا چەلەبى (1611 — 1682) دۇر. ئۇز زامانىنىڭ ئىنتايىن سەزگۈر كۆـ زەتكۈچىسى بولغان ئەۋلىيا چەلەبى ئىمپېرىيە دائىرىسىگە كىرگۈزۈلگەن بارلىق مەھـ لىكەتلەرنى ئايلاندى، ئۇ ساياھەت ئىزدىنىشلىرى جەريانىدا ھاسىل قىلغان ماتېرىيالـ لىرى ئاساسىدا يازغان ئەسەرلىرى تاريخ، بىئوگرافىيە، فولكلور جەھەتلىرىدىن بەرـ گەن مەلۇماتى بىلەن بىللە تىلىنىڭ جانلىقلىقى ۋە چۈشەنچىلىرىنىڭ مول لىقى بىلەنـ مۇ تۈركىيە ئەدەبىياتىنىڭ ئەڭ مۇھىم ئەسەرلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ.

XV ئەسىردىن كېيىن، خەلق ئەمگىكىنىڭ ئورتاق مەھسۇلى بولغان فولكلور ئەـ سەرلىرى (قوشاقلار، غەزەللەر، ئەللەيلەر، مەرسىيە ۋە باشقىلار) بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار خانىقا شائىرلىرى بىلەن بىر قاتاردا كۆرۈلۈشكە باشلىدى. ئۇلارنىڭ قاتارىغا ئاشىقلار، ساز شائىرلىرى، ھەربىي تەشكىلاتلاردا، يېزا - مەھەللىلەردە، شەھەر تەبىقىلىرىنىڭ تۆۋەن قاتلىمىدا ياشىغان، ساز چېلىپ ئۇتكەن سەنئەتچىلەر كىرىدۇ.

ئوسمانلى ئەدەبىياتىنىڭ تۆتىنچى دەۋرى XVII ئەسىردىن باشلىنىپ، XIX ئەسىرـ نىڭ ئوتتۇرىلىرىدىكى غەربلىشىش ھەرىكىتىنىڭ باشلىنىشىغىچە داۋام قىلىدۇ. تەنزـ مات ④ ئەدەبىياتى، جەددىدە ⑤ ئەدەبىياتلىرىمۇ ئوسمانلى ئەدەبىياتلىرىنىڭ بۇرۇـ لۇش نۇقتىلىرى ھېسابلىنىدۇ. بۇ دەۋردە مىللەتچىلىك ئېقىمى باشلىنىپ، ئىمپېرا ـ تورلۇق ئەدەبىياتىنىڭ ئورنىنى تۈركچىلىك خاھىشلىرى ئىگىلىدى. لالە دەۋرى ⑥ دەپ نام بېرىلگەن XVIII ئەسىرنىڭ باشلىرىدىكى بۇ دەۋردە يالغۇز بىر سەنئەتكارـ نىڭ ئىزىدىن مېڭىش ۋە ئىران ئەدەبىياتىنى ئۆزگەرمەس مەنبە ھېسابلاش چۈشەنچىسى ئۆزگۈچىنى يوقاتتى. XVIII ئەسىرنىڭ بېشىدا ياشىغان نەدىم (1680 — 1730) ئومىدـ ۋارلىق، خۇشاللىق، پەرۋاسىزلىق خاراكتېرىنى ئەكس ئەتتۈرگەن جۈشقۇن ئىشقىي شېـ ئىرلارنى يازدى. ئۇز ھاياتىغا خاس يەرلىك ئالاھىدىلىكنى ئۆز ئەسەرلىرىدە روشەن ئەكس ئەتتۈرگەن نەدىمنىڭ ئىزىدىن ئەندىرونلۇق ۋاسىپ (؟ — 1824)، ئەندىرونلۇق پازىل (1759 — 1810)، ناھىپى (؟— 1738) قاتارلىقلار ماڭدى ... بۇ ئەسىرنىڭ نەسـ رىي ئەسەرلىرى رەسىمىي ئەھمىد ئەپەندىنىڭ (1700 — 1783) «سەپەرنامە» سى، يىنگىرمە سەككىزىنچى مەھمەد چەلەبىنىڭ «سەپارەتنامە»سى، رەشىد ئاسىم، ۋاسىپ ۋە باشقىلارنىڭ تاريخلىرىدىن ئىبارەت. ئەزىز ئەپەندىنىڭ (؟ — 1798) «مۇھابىەلات» (خىياللار) نامىلىق ئەسىرى رومان ۋە ھېكايىچىلىقتىن بۇرۇنقى دەۋرنىڭ بۇ ساھەدىكى يىگانە ئۆرنىكى ھېسابلىنىدۇ. بۇ دەۋردە ئوسمانلى شائىرلىرىنىڭ ئىران تەسىرىدىن قۇـ تۇلۇشلىرىنىڭ سەۋەبلىرىدىن بىرى، ئارقىدىن ئىز بېسىپ كېلىۋاتقان ئۇلۇغ سەنئەتكارـ لارنىڭ يېتىشمىگەنلىكىدۇر. گەرچە شەۋكەتنىڭ ئىزىدىن شەيخ غالىب (1757 — 1799)

قا ئوخشاش ئەدەبلەر چىققان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ كۆچى يەنىلا چەكلىك ئىدى. بۇنداق ئارىلاشما تەسىرلەر XVII ئەسىردە دىۋان ئەدەبىياتىنىڭ كېيىنكى مۇھىم كىشىلىرىنى يېتىشتۈردى. تۆتىنچى دەۋرنىڭ ئاخىرقى باسقۇچى بولغان XIX ئەسىردە بۇ يولدا ماڭغۇدەك بىرەر يېرىك سەنئەتكار كۆرۈلمىدى. ساز شائىرلىرىدىن بىر قىسمى مەدەنىيەت مەركەزلىرىگە يېقىنلىشىپ، شالغۇت بىر ئەدەبىياتقا ھەۋەس قىلىشقا باشلىدى ۋە دىۋان تۈزۈش يولىدا ئەجىر سىڭدۈردى. ئۇلار زېھنى، سەيرانى، دەرتلى، ئەرزرۇملۇق ئەراھ ۋە باشقىلاردۇر. XIX ئەسىرنىڭ ئىككى ئورىگىنال شائىرى دادال ئوغلىدۇر ...

XIX ئەسىرنىڭ بېشىدا شىناسى، نامىق كامال ۋە باشقىلار بىلەن بىرلىكتە تەرەققىي قىلغان يېڭى ئەدەبىياتنىڭ يېنىدا قەدىمكى ئەدەبىياتنىڭ تەسىرىنى ساقلاشقا تىرىشقان كېيىنكى دىۋان شائىرلىرى يېتىشتى. شۇنى ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، بۇ كېيىنكى ئوسمانلى شائىرلىرىنىڭ ھەممىسىدىن دېگۈدەك يېڭى ھەرىكەتلەرنىڭ، غەربلىشىشنىڭ، ئىجتىمائىي ئۆزگىرىشلەرنىڭ ئىزلىرىنى، تەسىرلىرىنى كۆرۈش مۇمكىن. يېڭى ئەدەبىيات چۈشەنچىسى XIX ئەسىرنىڭ ئاخىرىدىن ئېتىبارەن كلاسسىك ئوسمانلى ئەدەبىياتىنىڭ ئورنىنى ئىگىلىدى.

ئوسمانلى ئەدەبىياتى — تۈركلەرنىڭ ئىسلاملىق تەسىرىدە ياشىغان ئۇممەت دەۋرىنىڭ مەھسۇلى، غەرب تۈركچىسى (ئوغۇزچە، ئاناتولى دىئالېكتى) ئەدەبىي ئەسەرلىرىنىڭ يىغىندىسى. بۇ دەۋرنىڭ كۆرۈنەرلىك خۇسۇسىيىتى دىننىڭ پۈتۈن جەمئىيەتكە تەسىر كۆرسەتكىنىدەك ئەدەبىياتقىمۇ تەسىر كۆرسەتكەنلىكىدە. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئەدەبىيات ئىسلام دۇنيا قارىشى بىلەن ئەرەب - ئىران سەنئەت ئەنئەنىسىگە، ۋەزىنگە، نەزىم شەكىللىرىگە، ئۇسلۇب ۋە مەنە خۇسۇسىيەتلىرىگە، ئوسمانلىچە يۇقىرى تەبەقىنىڭ مەدەنىيەت تىلىغا تايانىدى.

ئوسمانلى ئەدەبىياتى بىر ئىمپېراتورلۇقنىڭ مەركىزى ئەتراپىدا راۋاجلانغان كلاسسىك ئەدەبىيات ھېسابلىنىدۇ. مىللىي تىل زەۋقىنىڭ تەرەققىي تاپمىغان ئۇممەت چۈشەنچىسى ئىچىدە ئەڭ مۇكەممەل، ئەڭ قۇسۇرسىز گۈزەللىكنى يارىتىشنى مەقسەت قىلغان سەنئەتكارلار تەبىئەتتىن يىراقلاشقان، ئابستراكت مەزمۇننى ئىپادىلەشكە تىرىشقاندى. ئەپلاتۇن ئىدېئالىزم پەلسەپىسىنىڭ تەسىرى ھەم تەسەۋۋۇپ ئېقىمىدا، ھەم دىنىدىن سىرت تېمىلارنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇشىدا كۆرۈلىدۇ.

ئومۇمەن، ئەمەلىي ھاياتنى ئەكس ئەتتۈرمەيدىغان ئوسمانلى ئەدەبىياتىنىڭ بەزى ئەسەرلىرىدىن ئەينى دەۋرنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى تېپىش يەنىلا مۇمكىن. ئوسمانلى ئەدەبىياتى نەزىم ساھەسىدە دىۋانلار، مەسنەۋى ۋە خەمسىلەر (بەش مەسنەۋى ياكى بەش نەسىرىي ئەسەر) بىلەن يېتىلگەن. نەسىر ساھەسىدە تارىخلار، تەزكىرىلەر، مۇنشەئات ⑦ توپلامىلىرى، نامە دېگەن ئومۇمىي ماۋزۇدىن ئىبارەت تۈرلۈك ماۋزۇلاردىكى ئەسەرلەر (ساياھەتنامە، ساپارەتنامە، پەتىھنامىلەر) ئاساسىي تۈرلەردىن ئىبارەت. بۇ ئەدەبىياتتا رومان، ھېكايە، تىياترغا ئوخشاش زامانىۋى ئەدەبىياتلارنىڭ مەھسۇلاتلىرى ئۇچرىمايدۇ. ئوسمانلى ئەدەبىياتى شۇ نام بىلەن ئاتالغان ئىمپېراتورلۇقنىڭ كېيىنكى ئەسىردە قەدىمكى يىلتىزىدىن ئايرىلىپ، يېڭى بىر يۈنىلىشكە ئىگە بولغاندى.

Altun9

جۇمھۇرىيەت دەۋرى ئەدەبىياتى

تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاساسىي قانۇنىدا تۈرك تىلىنىڭ رەسمىي دۆلەت تىلى ئىكەنلىكى بەلگىلەنگەن. تۈركىيىدە 90% نوپۇسنىڭ ئانا تىلى بولغان تۈركچىدىن باشقا كورتچە، ئەرەبچە، زازاچە ۋە باشقا تىللارمۇ قوللىنىلىدۇ.

بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ۋە قۇتۇلۇش ئۇرۇشىدىن ⑧ كېيىن تۈركىيىدە مەيدانغا كەلگەن ئەڭ مۇھىم ۋەقە تاريخنا ئوسمانلى دۆلىتىدە ⑨ بەرپا قىلىنغان مۇئەسسەلەر، ئىجتىمائىي تەبەقىلەر، ھايات پەلسەپىسى، تىل ۋە ئۇسلۇبنىڭمۇ ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، يېڭى بىر تۈزۈمگە، ئاڭغا، ئىجتىمائىي نىزامغا ئاساسلانغان يېڭى بىر دۆلەتنىڭ قۇرۇلۇشىدۇر.

جۇمھۇرىيەت دەۋرى ⑩ تۈركىيىگە، خەلق ئىرادىسىگە تايانغان پارلامېنت تۈزۈمىنى ئېلىپ كەلدى. بۇ تۈزۈمنى قۇرغۇچى دەسلەپكى ئەۋلاد قۇتۇلۇش ئۇرۇشىدا غەلىبە قازانغان مۇنەۋۋەر ئوفېتسىرلار بىلەن ئىككىنچى مەشرۇتىيەت دەۋرىدە يېتىشكەن زىيالىلاردىن ئىبارەت ئىدى. يېڭى ۋە ئىلغار پىكىرلىك مۇستاپا كامال ئاتا تۈرك مانا مۇشۇ ئوفېتسىر ۋە پاراسەتلىك تەبىقىلەر بىلەن تۈركىيىنىڭ ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت تۈزۈلمىسىنى ئۆزگەرتكەن ئىنقىلابلارنى ئەمەلگە ئاشۇردى. بولۇپمۇ بۇ دەۋردە كەڭ ئىجتىمائىي ئاساسقا تايانغان ۋە داشۋالەرگىچە يۈكسەلگەن بىر مائارىپ سىستېمىسى ئىچىدە يېڭى بىر ئەۋلاد يېتىشتۈرۈلدى. بۇ ئەۋلادقا ئەسىرلەردىن بېرى ئىجتىمائىي ھاياتتىن مەھرۇم قالغان ياش قىزلارمۇ قوشۇلدى. زامانىۋى، لائىك ⑪، غەرب تەرىبىيە سىستېمىسى بويىچە يېتىشكەن بۇ يېڭى ئەۋلاد 1960 - ، 1970 - يىللارنىڭ ئاردىسىدا كامالەت يېشىغا ئۇلاشتى، ئىجتىمائىي ۋە سىياسىي ھاياتتا رول ئوينىناشقا باشلىدى.

جۇمھۇرىيەت دەۋرى ئەدەبىياتى مانا مۇشۇنداق سىياسىي ۋە مەدەنىي مۇھىتنىڭ تەسىرلىرىنى ئېلىپ كەلدى، ھەتتا بەزى تەرەپلەردىن ئۇلارغا يۈنىلىش كۆرسىتىپ بەردى. ئوسمانلىچە ۋە ئوسمانلىچىلىق ئىدىئولوگىيىسىگە قارشى باشلانغان تىلدا تۈركچىلەشتۈرۈش ھەرىكىتى بالقان ئۇرۇشى، بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ۋە قۇتۇلۇش ئۇرۇشى يىللىرىدا مىللىي ئەدەبىيات ئېقىمىنى تۇغدۇردى. مەۋجۇت ئاكتۇئال ھاياتنى ۋە مەملىكەتنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى بىلدۈرىدىغان بۇ ئېقىم جۇمھۇرىيەتنىڭ دەسلەپكى يىللىرىدا ئەڭ مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى ياراتتى. 1880 - يىللاردىن كېيىن تۇغۇلغان ئىككىنچى مەشرۇتىيەتنى، بالقان ئۇرۇشىنى ۋە قۇتۇلۇش ئۇرۇشىنى كۆرگەن ۋە زامانىۋى تۈركىيە جۇمھۇرىتىنىڭ زىيالىلىي تەبەقىسىنى مەيدانغا كەلتۈرگەن بۇ ئەۋلاد مول ھايات تەجرىبىلىرىگە ئىگە ئىدى. خەلققە تەسىر ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ئۇنىڭ تىلىنى قوللىنىش لازىملىقىغا ئىشەنگەن بۇ ئەۋلادتىن چىققان يازغۇچىلار ئۆز ئەسەرلىرىدە ئېغىز تىلىنى قوللاندى. «ياش قەلەملەر مەجمۇئەسى» دە باشلانغان بۇ پائالىيەتلەر دەسلەپتە يېڭى ئەدەبىياتچىلار جەمئىيىتىدە ئورۇن ئېلىپ ۋە ئىككىنچى مەشرۇتىيەت دەۋرىدە تۈركچىلىك ئېقىمىغا قوشۇلغان ئەھمەد ھىكمەت مۇقتۇ ئوغلى (1870 — 1927) بىلەن رەفىق خا-

لىدا قاراي (1888 — 1965)، ھەتتا ياقۇپ قەدرى قارا ئوسمان ئوغلىنىڭ ئەسەرلىرىدە ئەكس ئېتىدۇ. تىپ ۋە ماكان تەسۋىرى بىلەن پسىخولوگىيىلىك تەھلىلىگە ئەھمىيەت بەرگەن بۇ يازغۇچىلار بىر قاراشتا خالىدزىيا (ئۇشاقلىگىل) نىڭ ئۇسلۇبىنى ئاغزاكى تىلغا ئۇيغۇنلاشتۇرۇشاتتى. ئەمما ئەسەرلىردە ئىجتىمائىي ھاياتقا ۋە يۇرت ئەمەلىيىتىگە بەرگەن كەڭ ئورۇن بىلەن يېڭى ئەدەبىياتچىلاردىن پۇتۇنلەي ئايرىلغانىدى. يالغۇز مۇتاردىكە ⑫ دەۋرىنىڭلا ئەمەس، جۇمھۇرىيەت دەۋرىنىڭمۇ يېرىك يازغۇچىلىرىدىن بىرى بولغان ياقۇپ قەدرى قارا ئوسمان ئوغلى ئۆز ئەسەرلىردە تۇركىيىنىڭ تەنزىماتتىن باشلاپ باشتىن كەچۈرگەن ئىجتىمائىي، سىياسىي ۋە مەدەنىي ئۆزگىرىشلىرىنى ئىسپاتلىدى.

خالىدە ئەدىب ئادىۋار (1884 — 1964) مۇ ياقۇپ قەدرىگە ئوخشاش ئىككىنچى مەشرۇتىيەت دەۋرىدە يېزىقچىلىققا قەدەم تاشلاپ، مۇتاردىكە يىللىرى بىلەن جۇمھۇرىيەت دەۋرىدە ئەڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك ئەسەرلەرنى يازدى. ئوبيېكتىپ مەيداندا تۇرۇپ ھاياتقا سوغۇق تەنقىدىي كۆز بىلەن قارايدىغان ياقۇپ قەدرىنىڭ ئەكسىچە خالىدە ئەدىبنىڭ ئەسەرلىردە قىزغىنلىق، جانلىقلىق، ۋە ھاياجان ئەكس ئېتىدۇ. خالىدە ئەدىب ھاياتىنىڭ ۋە ئەسەرلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىم تەرىپى، تۇركىيىدە ئەنئەنىلەردىن ئازاد، ئويغانغان، غەربلىك بىر ئايال تىپىنى يارىتىشتا باشلامچى بولغانلىقىدا. خالىدە ئەدىب ھېكايە ۋە رومانلىرىدا ئىشق ۋە كىشىلىكنىڭ بەخت - سائادىتى بىلەن بىللە مەملىكەت ۋە دەۋرنىڭ مەدەنىيەت مەسىلىلىرىگىمۇ كەڭ ئورۇن بەرگەنىدى. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە ياش قىزلار ھەتتا ئەرلەرگە ئۆرنەك بولىدىغان يارامليق تىپلارمۇ بار. خالىدە ئەدىب ياقۇپ قەدرىدەك ھاياتنى تەنقىدلا قىلماي، بەلكى سۆيەتتى، تەربىيىلەيتتى ۋە يېتىشتۇرەتتى.

رەشات نۇرى گۇنتېكىن (1888 — 1956) بىلەن پايامى ساپمۇ (1899 — 1961) 1940 - يىللىدىن بۇرۇنلا شۆھرەت قازانغان يېرىك رومانچىلاردىندۇر. «چالىقۇشى» (1922) تۇركچىدە ئەڭ كۆپ ئوقۇلۇدىغان ئەسەرلەردىن بىرى. ساددا ۋە ئېنىق تىل بىلەن يېزىلغان بۇ رومانىنىڭ ئەڭ مۇھىم خۇسۇسىيىتى، جۇمھۇرىيەت دەۋرى ئەدەبىياتىدا ۋە ئىجتىمائىي ھاياتتا چوڭ ئورۇن ئىگىلىگەن مۇئەللىم تىپى بىلەن ئاناتولى خەلقىغە بولغان سۆيگۈ، ئالاقە ۋە ياخشىلىق تۇيغۇسىنى بىرلەشتۈرگەنلىكىدۇر. ئۇرغۇن ھېكايە ۋە پىيېسىلەر يازغان رەشات نۇرى گۇنتېكىننىڭ باشقا ئەسەرلىردە ئاناتولى خەلقى بىلەن ئۆزىگە بەك يېقىن بولغان ئوقۇتقۇچى ۋە مەئمور تەبەقىسى كەڭ ئورۇن ئىگىلەيدۇ.

پەيامى ساپا ئۆز رومانلىرىدا كۆپرەك چوڭ شەھەر (ئىستامبول) دا ياشىغان ياش ۋە ياشانغان ئادەملەرنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى، ئىجتىمائىي ۋە پسىخولوگىيىلىك بوھرانلىرىنى تەسۋىرلەيدۇ. تاشقى ھادىسىلەرگە قارىغاندا ئىچكى ھادىسىلەرگە كۆپرەك ئەھمىيەت بېرىدىغان پەيامى ساپانىڭ ئەسەرلىردە جىسمانىي ۋە روھىي كېسەللىكلەر چوڭ ئورۇن ئىگىلەيدۇ.

ئابدۇلھەق شىناسى ھېسار (1883 — 1963) بىلەن مەمدۇھ شەۋكەت ئەسەندال

(1883 — 1952) ۋە ئەھمەد ھەمدى تانىپىنار (1801 — 1902) قاتارلىقلار كۆز قاراشلىرى ۋە ئەسەرلىرىنى 1930 - يىللىرىدىن كېيىن ئوتتۇرىغا چىقاردى. مۇتاردىكە يىللىرىدىلا يەھيا كامالنىڭ تاريخقا قاراش ئۇسۇلى ۋە فرانسۇز رومانچىسى مارجىل پروست (1871 — 1922) نىڭ «ئۆتمۈش زامان» نامىلىق ئەسىرىنىڭ كۆچلۈك تەسىرى ئاستىدا قالغان ھىسار بىلەن تانىپىنار پىكىر ۋە ئۇسلۇبىنى يېڭى بىر شەكىلگە كىرگۈزدى. بۇ ئىككى يازغۇچىنىڭ ئۆتمۈشكە قاراش ئۇسۇلىغا نازۇك بىر ئىستىھزا بىلەن شېئىر ۋە مەسەل تۈيغۇسى ئارىلاشقان. ئۇلاردا يەھيا كامالنىڭ تاريخقا بولغان ئىشەنچى ۋە بۇيۇك لىرىزمى يوق. تاريخ ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىدە بىر ئىلھام مەنبەسى بولۇشقا قارىغاندا، كۆپرەك ئېستېتىك ماۋزۇ ھالىتىدە كېلىدۇ.

ياشىغان تاريخىي جەھەتتىن يەھيا كامال دەۋرىگە مەنسۇپ بولغان مەمدۇھ شەۋكەت ئەسەندال 1940 - يىلىدىن كېيىنلا ئۆزىنى بىر ھېكايىچى سۈپىتىدە تونۇتتى. ئۇسلۇبى جەھەتتىن رەشات نۇرىغا يېقىن بولغان ئەسەندالنىڭ ھېكايىلىرىدا زىكىر قىلىنغان شەخسلەرمۇ خەلقنىڭ ئوتتۇرا تەبەقىسىگە مەنسۇپتۇر.

1920 - 1940 - يىللىرى ئاردىسىدىكى شېئىرلار، ئەينى دەۋر ئېقىمى ۋە ئەينى ئىجتىمائىي شارائىتتا راۋاجلانغانلىقى ئۈچۈن، بۇ يىللاردا مەيدانغا كەلگەن رومان ۋە ھېكايىلار بىلەن ئورتاق خۇسۇسىيەتكە ئىگە. جۇمھۇرىيەت دەۋرى شائىرلىرى ساددا تىل ۋە بوغۇم ۋەزنىنى قوللاندى. ماتاردىكە يىللىرىدا شۆھرەت قازانغان بۇ غۇنچىلار ئۇرخان سەيفى ئورخون (1890 - يىلى تۇغۇلغان) ۋە يۇسۇپ زىيا ئورتاق (1896 — 1967) تىن كېيىن يېتىشكەن پاروق ناپىز چاملىبەل (1898 - يىلى تۇغۇلغان) بىلەن كامالىدىن قامۇ (1901 — 1948) جۇمھۇرىيەت دەۋرىنىڭ دەسلەپكى يىللىرىدا ئاناتولى ۋە ئاناتولى خەلقلىرىنى كۆيلىگەن شېئىرلارنى يازدى.

بوغۇم ۋەزنى بىلەن ئەركىن شەكىلدە شېئىرلار يازغان ئەنس بەخىچ قور يۇرەك (1892 — 1967) نىڭ شېئىرلىرىدا تاريخىي ۋە مىللىي روھ ئەكىس ئېتىدۇ. ئەلى مۇمتاز ئەرولات (1897 — 1967) ئەھمەد ھاشىمنىڭ تەسىرى بىلەن بوغۇم ۋەزنىدە سىمۋولىستىك ئۇسلۇبتا شېئىرلار يازدى.

1900 - يىلىدىن كېيىن مەيدانغا چىققان جۇمھۇرىيەتنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە ئۆتكەن ياش ۋە يېتىلگەن شائىرلار يەھيا كامال، ئەھمەد ھاشىملار بوغۇم ۋەزنىنى خەلق شېئىرلىرىنىڭ بىرلا خىل ئاھاڭىدىن قۇتقۇزدى، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ تەسىرىنى ئىپادىلەيدىغان يېڭى ئېستېتىك شەكىللەرنى كىرگۈزدى. ئەھمەد ھەمدى تانىپىنار (1901 — 1961) پائۇل ۋاللىرىنىڭ شېئىرىي قاراشلىرىنى تۇركچىگە تەتبىقلاپ، قويۇق، يېپىق، چوڭقۇر مەنىلىك شېئىرلارنى مەيدانغا كەلتۈردى. ئەھمەد قۇرسى تەجەر (1901 — 1967) كېيىنچە، يېزا تۇرمۇشىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان دەسلەپكى ئەسەرلىرىدە تانىپىنارنىڭ ئۇسلۇبىنى دوراپ فولكلور مەنبەلىك ئەسەرلەرنى يازدى. كامالىدىن قامۇ (1901 — 1948) بىلەن ئۆمەر بەدرىددىن ئوشاقلىنىڭ (1904 — 1946) شېئىرلىرى كۆپرەك چاروق ناپىز چاملىبەلنىڭ شېئىرلىرى شەكلىدە يېزىلغان. بۇ دەۋرگە مەنسۇپ

بولغان نەجىب پازىل قىسا كۆرەك (1905 - يىلى تۇغۇلغان) شېئىر ۋە پىيېسىلىرىدە ئاناتولى خەلقلىرىنىڭ مىستىك خاھىشلىرىنى ئورىگىنال ۋە زامانىۋى بىر ئۇسلۇب بىلەن ئىپادىلىدى. ياش ۋاقتىدا روسىيىگە كەتكەن ۋە ئۇ يەردىن ماركسىستىك ئېتىقاد بىلەن قايتقان نازىم ھېكمەت ران (1902 — 1963)مايا كوۋسكىنىڭ تەسىرى ئاستىدا تۈركچىنىڭ تاۋۇش ۋە ئىپادىلەش ئىمكانىيەتلىرىدىن يېڭى بىر شەكىلدە پايدىلىنىپ ئىنقىلابىي شېئىرلار يازدى. ئەھمەد مۇھىب دراناس (1900 - يىلى تۇغۇلغان) مۇ شېئىرغا ئەھمەد ھەمدى تانپىنارغا ئوخشاش پۇتۇنلەي ئېستېتىك كۆز بىلەن قارىغان بىر سەنئەتكاردۇر. ئەينى دەۋردە ياشىغان، شېئىرلىرى 1940 - يىللىدىن كېيىن تونۇلغان زەكى ئۆمەر دەپىنە (1904 - يىلى تۇغۇلغان) ئەسەرلىرىدە خەلق ئەنئەنىسى بىلەن فولكلور ئامىللىرىنى قوللاندى. سەئىت پائىق ئاباسىيا (1906 — 1954) بىلەن ساباھىددىن ئەلى (1906 —1948)نىڭ 1935 - يىلىدىن كېيىن نەشىر قىلغان ھېكايىلىرى بىر - بىرىدىن پەرقلىق ئىككى يول ئاچتى. سەئىت پائىق ۋەقەلىرى ئومۇمەن ئىستامبولدا ئۆتكەن ۋە شەخسىي ئىزدىنىشلىرىگە تايانغان، شېئىر تۈيغۇ بىلەن تولغان ھېكايىلەر يازدى. ماتېرىيالىستىك دۇنيا قاراشقا ئىگە بولغان ساباھىددىن ئەلى ماۋزۇلىرى ئاناتولىدىن ئېلىنغان، تاشقى تەسۋىرلەرگە ۋە ۋەقەلەرگە كۆپرەك ئەھمىيەت بەرگەن ھېكايىلەرنى يازدى. 1910-، 1915 - يىللارنىڭ ئارىلىقىدا تۇغۇلغان ۋە ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى يىللىرىدا ئۆزىنى تونۇتقان بىر ئەۋلاد ئەدەبىياتنىڭ پۇتۇن ژانىرلىرىغا يېڭىلىق ئېلىپ كەلدى.

1940 -، 1945 - يىللارنىڭ ئارىلىقىدا تۈركىيە سىياسىي ئىجتىمائىي، ھەتتا مەدەنىيەت جەھەتتىن چوڭ ئۆزگىرىشلەرگە ئۇچرىدى. ئىدىئولوگىيە جەھەتتە غەرب دېموكراتىيىسى تۈركىيىدە ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلىدى. شۇ يىللاردا راۋاجلانغان تەنقىد ۋە ئەركىنلىك ھاۋاسى ئىچىدە سوتسىيالىستىك ھەم ماركسىستىك قاراشلارمۇ تۈركىيىگە كىردى، شۇنداقلا دىنىي تۇيغۇلارمۇ ئۆزىنى ئەركىن ئىپادىلەش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى. تۈركىيە بۇ كۈچ تەڭپۇڭلۇقى ئىچىدە غەرب مەدەنىيىتىنى ئۆرنەك قىلغان غەرب دېموكراتىيىسىنى تاللىۋالدى.

شېئىرلىرىنى 1941 - يىلى «غەرىب» نامىلىق كىتابىغا توپلىغان، كېيىنچىرەك «غەربچىلەر» دەپ نام ئالغان ئۇرخان ۋەلى قانىق (1914 — 1950)، مەلىھ جەۋدەت ئاناداي (1915 - يىلى تۇغۇلغان) ۋە ئوكتاي رىپات (1914 - يىلى تۇغۇلغان) تۈركىيە شېئىرىيىتىدە مۇھىم بىر يېڭىلىق ياراتتى. بۇ ئېقىمنىڭ ئاساسچىلىرى شېئىرنى ئۆتمۈشتىن بېرى ۋاز كەچكىلى بولماس ئامىل دەپ ھېسابلىنىپ كەلگەن ۋەزىن، قافىيە ۋە ئوخشىتىشلاردىن ئايرىۋېلىپ، ساددا ئىپادىلەپ بېرىش ھالىتىگە كەلتۈردى، ۋەزىن ۋە قافىيىنىڭ ئورنىنى جۈملىنىڭ سۆزلىنىش شەكلى، ئوخشىتىشنىڭ ئورنىنى جانلىق ئىزدىنىش ۋە ئىملا بەلگىلىرى ئىگىلىدى. ئۇرخان ۋەلى بۇ شەكىلدىكى شېئىرلىرى بىلەن ئۆزىدىن كېيىنكىلەرگە كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە تەسىر ئۆتكۈزدى. جاھىت سىدىق تارانچى (1910 — 1956) بۇ ئۇسلۇبقا ساددا تىل بىلەن يېزىپ، ۋەزىن ۋە قافىيىگە باغلىنىپ قالماستىنلا يېتىشكەنىدى. تارانچى ۋەزىندە مىسرالار ئىچىدىكى مەلۇم تۇراقلار قالدۇرۇلۇپ قويۇلغانـ

دی. ئۇرۇش يىللىرى بىلەن ئەلەملىك ھاياتتىن كېلىپ چىققان كۆڭۈلسىزلىك ۋە ئۆ-
لۈم قەتئىي پىكىرلىك جاھىت سىدقىغا ھاياتنىڭ ھەر بىر پەيتىنى پەۋقۇلئادده پارلاق
قىلىپ كۆرسەتتى. ئەسەب ھالەت چەلەبى (1907 — 1958) بىلەن پازىل ھۆسنۈ داغلار-
جا (1914 - يىلى تۇغۇلغان) قاراڭغۇ، يېپىق، ئەركىن ئاسسوتسىئاتسىيىگە ⑬ ئاساس-
لانغان شېئىرلارنى يازدى. ئەسەب ھالەت چەلەبى بەزى شېئىرلىردا شەرق مىستىسزمى ⑭
بىلەن تەسەۋۋۇپنى بىرلەشتۈردى. دەسلەپكى شېئىرلىردە ئەركىن ئاسسوتسىئاتسىيىلەرگە
كەڭ ئورۇن بەرگەن داغلارجا ئاڭنىڭ قاراڭغۇ ئېقىملىرىنى ئىپادە قىلغان خىيال ۋە
سىمۋوللارغا تولغان ئورىگىنال شېئىرلار يازدى.

1940 - 1950 - يىللىرى شېئىرلىرى بىلەن ئۆزىنى تونۇتقان شائىرلاردىن بىرى
جاھىت كۆلەبى (1917 - يىلى تۇغۇلغان) دۇر. كۆلەبى ئۆز ئىشق، ھەسرەت ۋە ئەلەم-
لىرىنى بىلدۈرۈدىغان لىرىك شېئىرلارنى يازدى. ھېسسىياتچان بەھچەت نەجاتېگىل
(1916 - يىلى تۇغۇلغان) نىڭ شېئىرلىردا چوڭ شەھەرلەردە ئېزىلگەن ۋە ۋەيران بولغان
ئىنسانلارنىڭ چۈشكۈن، قاراڭغۇدا قالغان مۇرەككەپ تۇيغۇلىرى ئىپادىلەندى. شېئىرلىردا
ئاھاڭغا ئەھمىيەت بەرمىگەن نەجاتېگىل ئىنسانىيەت دۇنياسىدىكى ئادەتتىكى نەرسىلەرنى
ھايات تراگېدىيىسىنىڭ سىمۋولى قىلىپ قوللاندى. ئۇنىڭ شېئىرلىردا دۇئان شېئىرلىرىغا
ئوخشاش پىكىر قىلغانسېرى چوڭقۇرلىغىلى بولىدىغان تەسەۋۋۇر مەۋجۇت.

سەئىت پائىق ۋە ساباھىددىن ئەلىدىن كېيىن مەيدانغا كەلگەن تۇركىيە ھېكايە-
چى ۋە رومانچىلىرىنىڭ زور بىر قىسمى تۇرمۇش قاراشلىرىنى «ئىجتىمائىي ئەمەلىيەت»
نامى بىلەن ئەدەبىياتقا تەتبىق قىلدى. ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ ھەممىسىدىلا دېھقانلار
ۋە ئىشچىلارنىڭ ئارىسىدىكى ماددىي نامراتلىق، ناھەقچىلىق ۋە سىنىپىي كۆرەش ئىنتە-
لابىي پىكىرلەرنى ئويغىتىش مەقسىتى بىلەن تەسۋىرلەنگەن.

كامال تاھىرنىڭ (1910 - يىلى تۇغۇلغان) خۇسۇسىيىتى، ئىجتىمائىي تېمىلارنى تارىـ
خىي چۈشەنچە ئىچىدە يورۇتۇشتىن ئىبارەت. ئۇنىڭ رومانلىرى تەسۋىر ۋە ئۇسلۇب
جەھەتتىن قىممەتلىكتۇر. دراما، رومان ۋە ھېكايە يازىدىغان ئەزىز نەسىن (1915 -
يىلى تۇغۇلغان) جەمئىيەت ھاياتىنىڭ سەلبىي تەرەپلىرىنى پاش قىلىپ، ۋەقەلەرنى،
تىپلارنى كۈلكە يولى بىلەن كۆرسىتىپ، ئادەتنى مۇبالىغىلىق بىر ھەجۋىي ئۇسلۇب ياراتـ
تى. ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن يېتىشكەن ھېكايە ۋە رومان يازغۇچىلارنىڭ
بىرسى ياشار كامالدۇر. ياشار كامال دۇنيا قارىشى جەھەتتىن ماركسىست ھېسابلىنىدۇ.
ئەمما ئۇنىڭ ئەسەرلىردە ئىدىئولوگىيىنى ئۇنتۇلىدۇرۇدىغان كۈچلۈك بىر شېئىرىي
تۇيغۇ، تەبىئەت ۋە ئىنسان سۆيگۈسى بار. ياشار كامال رومانىنى داستانغا يېقىنلاشتۇ-
ردۇ. ئەسەرلىرى سەنئەت جەھەتتىن چوڭ ئەھمىيەتلىك بولمىغان تارىق بۇغرا (1918-
يىلى تۇغۇلغان) ئىنسانىنى ئۆز شەخسىيىتى ئىچىگە قويۇپ، دېموكراتىيە ۋە سەنئەتنىڭ
ئەسلىلىكىگە ئىشىنىشتە چىڭ تۇرغان يازغۇچىلاردىن بىرى. ئىجتىمائىي ماۋزۇلارنى يو-
رۇتۇشتا گۈزەللىك تۇيغۇسىنى ۋە ئىنسان سۆيگۈسىنى ئىدىئولوگىيىگە مەنسۇپ قىلـ
مىغان يازغۇچىلاردىن بىرى نەجاتى جۇمالى (1921 - يىلى تۇغۇلغان) دۇر. شا-

Altun9

ئىرلىقتا مۇۋەپپەقىيەت قازانغان جۇمالى ھىكايە ۋە پىيېسسىلىرى بىلەنمۇ مەشھۇر.

جۇمھۇرىيەت دەۋرىنىڭ ھىكايە ۋە رومانچىلىرى ئەسەرلىرىدە ھاياتنى مەيلى قايسى جەھەتتىن تەسۋىرلىگەن بولمىسۇن تۈز، ئېنىق، ساددا بىر شەكىل ياراتتى.

1950 - يىلدىن كېيىن تۈركىيە ئەدەبىياتىغا غەربتىن كەلگەن ئىككى ئېقىم — ئېكسىتېنتىئالىزم (مەۋجۇدىيەت پەلسەپىسى، بار بولۇشچىلىق) بىلەن سۈپېر رېئالىزم ⑮ تۇرمۇش قارىشى بىلەن بىرلىكتە ئەسەرلەرنىڭ كومپوزىتسىيە ۋە ئۇسلۇبىنىمۇ ئۆزگەرتتى. ئېكسىتېنتىئالىزممۇ، سۈپېر رېئالىزممۇ XIX ئەسىردىن قالغان دېتېرمىنىزمنىڭ ⑯ ئىنسان ھاياتىنىڭ مەلۇم قانۇنىيەت بويىچە ئالدىن بەلگىلەنگەنلىكى پىكىرىنى رەت قىلىدۇ.

تۈركىيە ئەدەبىياتىغا خېلىدىن بېرى يۈزە ۋە ئاددىي ئەمەلىيەتچىلىك پىكرى ھۆكۈمران بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ ئىككى ئېقىم 1960 - يىلدىن كېيىنكى يازغۇچىلار ئارىسىغا خېلى تارقالغان بولسىمۇ، ھازىرغىچە ۋەكىللىرىنى يارىتالمىدى. ئەھمەد ھەمدى تانپىنار 1943 - يىلىدىلا چىققان «ئابدۇللاھ ئەپەندىنىڭ چۈشلىرى» ناملىق كىتابىغا كىرگۈزگەن ھىكايىلىرى بىلەن باشقا ئەسەرلىرىدە چۈشكە ۋە چۈشەنچىگە ئىنتايىن ئەھمىيەت بەردى. سەئىت پائىق ئالەمداغمۇ «بار بىر يىلان» (1954) ناملىق كىتابىدا ئەمەلىيەت، چۈش ۋە خىيالنى چوڭقۇر بىرلەشتۈردى.

1960 - يىلدىن كېيىن تۈركىيىنىڭ كۆپ شائىرلىرى ئۇرخان ۋەلى دەۋرىنىڭ بەك ئېنىق، ئىنتايىن زور دەرىجىدىكى ساددا شېئىرىيىتىگە قارشى چۈشىنىش تەس، مەزمۇنى ۋە سېنتاكسىسى جەھەتتىن كومپلېكس ⑰ ۋە مۇرەككەپ بىر شېئىرىيەتنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشتى.

ئاتتىلا ئىلخان (1925 - يىلى تۇغۇلغان) بىلەن جامال سۈركىيا (1931 - يىلى تۇغۇلغان)، ئەدىب جانسېۋەر (1931 - يىلى تۇغۇلغان) قاتارلىقلار ئۆز شېئىرلىرىدا ئەركىن بىرشەكىلدەمارکسىستىك قاراش بىلەن سۈپېر رېئالىزمنى بىرلەشتۈرۈشكە تىرىشتى.

سالاي قارامۇچ (1933 - يىلى تۇغۇلغان) سۈپېر رېئالىزم ئۇسلۇبى بىلەن تۈرك - ئىسلام مىستىسىزمىنى ئىپادىلەيدىغان ئورىگىنال شېئىرلار يازدى. سۈپېر رېئالىزم ئېقىمى كېيىنچىرەك ئىنسان روھىنىڭ چوڭقۇرلۇقىنى ئېچىش غايىسىدىن يۈز ئۇرۇپ، پۈتۈنلەي سۆز ئويۇنلىرىغا ئاساسلانغان ئابستراكت بىر شەكىل ئالدى. ئۇرخان ۋەلى دەۋرىدىن كېيىن چىققان يازغۇچىلار پۈتۈنلەي تۈركىيە ئەدەبىياتى ئەنئەنىسى ئىچىدە ئۆزۈن ۋاقىت يېتىشكەنلىكتىن، ئورنىنى مۇتلەق بىر بوشلۇقنىڭ ئىچىدە ھېس قىلماقتا.

تىياتىر، مەددادچىلىق، قاراكۆز ⑱، ئورتا ⑲ ئويۇنىغا ئوخشاش ئويۇنلار بىلەن راۋاجلانغان تۈرك تىياترى تەنزىمات دەۋرىدىن ئېتىبارەن غەرب تىياترىدىن كەلگەن تەسىرلەر بىلەن بېيىدى، جۇمھۇرىيەت دەۋرىگە كەلگەندە بولسا، ئۇنۇملۇك تەرەققىياتقا ئېرىشتى.

ئىزاھلار:

① دۋان ئەدەبىياتى — ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغان تۈركىي خەلقلەرنىڭ XI ئەسىردە ماۋەرائۈننەھىردە، XIII ئەسىردىن كېيىن ئاناتولىدا ئەرەب ۋە پارس ئەدەبىياتلىرىنىڭ تەسىرىدە مەيدانغا كەلتۈرگەن ئىسلامى تۈرك ئەدەبىياتىنىڭ نامى.

② تەسەۋۋۇپچىلار — تەكىرىنىڭ ماھىيىتىنى ۋە كائىناتنىڭ شەكىللىنىشىنى مەۋجۇدىيەت بىرلىكى (ۋەھدەتى ۋۇجۇت) چۈشەنچىسى بىلەن ئىزاھلايدىغان دىنىي ۋە پەلسەپىۋى ئېقىمدىكىلەر. بۇلارنىڭ ئاساسىي كۆزقارىشى، كائىناتتا پەقەت بىرلا تاق ۋۇجۇدنىڭ بولغانلىقىدا ئىشىنىپ، باشقا مەۋجۇدىيەتلەرنى ئاشۇ ۋۇجۇدنىڭ كۆرۈنمە (تەجەللى)سىدىن ئىبارەت دەپ ھېسابلايدۇ.

③ ۋەقەنەۋىس — قەدىمكى زامان تارىخى بىلەن شۇغۇللانغۇچى دۆلەت تارىخچىسى.

④ تەنزىمات — 1839 - يىلى 31 - سۇلتان ئابدۇلمەجىت زامانىدا «گۈلخانەئى خەتتى ھۇمايۇنى» دەپ ئاتالغان بىر پەرمان بىلەن ئېلان قىلىنغان ئىدارە ئىشلىرىنى ياخشىلاش پىلانى ۋە بۇ پىلاننى يۈرگۈزگەن دەۋر.

⑤ ئەدەبىياتى جەددىدە ياكى سەرۋەتتى پۈتۈن ئەدەبىياتى — 1896 -، 1901 - يىللىرى ئارىسىدا «سەرۋەتتى پۈنۈن» مەجمۇئەسى ئەتراپىدىكى يازغۇچىلار باغلانغان يېڭىلىق ھەرىكىتى. ئەدەبىياتى جەددىدە ھەرىكىتى ئۇسلۇب ئىنچىكىلىكىگە ۋە پىسخولوگىك كۆزىتىشلەرگە ئەھمىيەت بەردى، لېكىن ئىجتىمائىي مەسىلىلەردىن يىراقلاشقانىدى.

⑥ لالە دەۋرى — ئوسمانلى دۆلىتىنىڭ 1718 -، 1730 - يىلغىچە بولغان دەۋرىگە تارىخچى ئەھمەد رەپىق تەرىپىدىن بېرىلگەن نام.

⑦ مۇنشەئان — قەلەمگە ئېلىنغان يازمىلار.

⑧ قۇتۇلۇش ئۇرۇشى — 1919 -، 1923 - يىللىرى ئارىسىدا مۇستاپا كامال ئاتا تۈرك رەھبەرلىكىدە تۈركىيىنىڭ مۇستەقىللىككە ئېرىشىش مەقسىتىدە پۈتۈن مىللەت تەرىپىدىن ئېلىپ بېرىلغان ھايات - ماماتلىق ئۇرۇشى.

⑨ ئوسمانلى دۆلىتى — 1299 - يىلى ئاناتولىدا قۇرۇلغان تۈرك دۆلىتى.

⑩ جۇمھۇرىيەت دەۋرى — تۈركىيىدە جۇمھۇرىيەت قۇتۇلۇش ئۇرۇشى غەلىبە بىلەن ئاياغلاشقاندىن كېيىن، 1923 - يىلى 29 - ئۆكتەبىردە ئېلان قىلىنىدى. جۇمھۇرىيەتنىڭ ئېلان قىلىنىشىدىن ھازىرغا قەدەر بولغان دەۋر جۇمھۇرىيەت دەۋرى دېيىلىدۇ.

⑪ لائىك — دىن ئىشلىرىنى دۇنيا ئىشلىرىغا ئارىلاشتۇرمايدىغان، دۇنيا ئىشلىرىنى دىندىن ئايرىم تۇتىدىغان.

⑫ مۇتارىكە (ئۇرۇش توختىتىش) — ئۇرۇشقۇچى ئىككى تەرەپنىڭ ئارزۇسى بىلەن ئۇرۇشنىڭ مەلۇم بىر مۇددەت توختىتىلىشى.

⑬ ئاسسوتسىئاتسىيە — ئايرىم پىسخولوگىك تەسەۋۋۇرلارنىڭ بىر - بىرىنى ئەسلىتىشى.

⑭ مىستىسىزم — تەبىئەتتىن تاشقىرى سىرلىق ئالەم بارلىقىغا ئىشىنىدىغان پەنگە قارشى دىنىي تەسەۋۋۇپ.

⑮ سۇپېر رېئالىزم — روھىي (مەنىۋى) ئاپتوماتىزم بىلەن سەنئەت ئىشلەش ئاساسىغا قۇرۇلغان زامانىۋى بىر سەنئەت ئېقىمى.

⑯ دېتېرمىنىزم — تەبىئەت ۋە جەمئىيەتتىكى بارلىق ھادىسىلەرنىڭ جۈملىدىن، كىشىنىڭ ئىرادىسى ۋە خۇي - پېئىلىنىڭ قانۇنىيەتلىرى ۋە ئۇلارنىڭ بىر - بىرىگە سەۋەب بولۇشى ھەققىدىكى تەلىماتى.

⑰ كومپلېكس — ھادىسىلەر ياكى خۇسۇسىيەتلەر يىغىندىسى.

⑱ قاراكۆز — قورچاق ئويۇنى.

⑲ ئورتا ئويۇنى — كوچا ئويۇنى.

نەشىرگە تەييارلىغۇچى: ھاجى ياقۇپ.

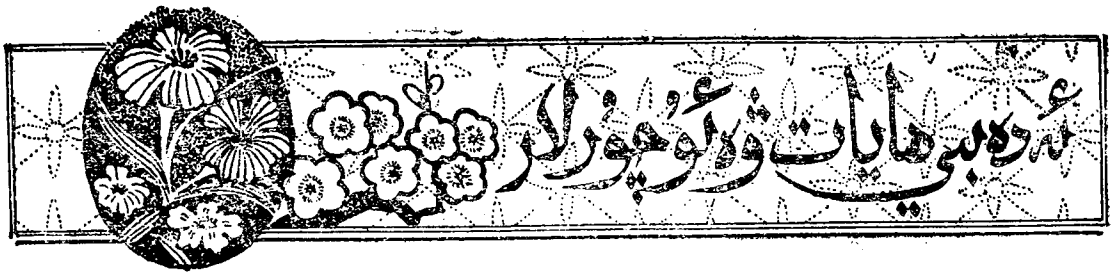

«شۇغىلا» ژۇرنىلى يېڭىن ئۆتكۈزۈپ، ژۇرنالنىڭ 300 سان چىققانلىقىنى تەبرىكلىدى

«شۇغىلا» قازاق تىلىدا چىقىدىغان ئەدەبىي ژۇرنال. بۇ ژۇرنال تەھرىر بۆلۈمى 10 - دېكابىر ئۇيۇمچىدە كاتتا يىغىلىش ئۆتكۈزۈپ، ژۇرنالنىڭ 300 سان چىققانلىقى ۋە نەشىر قىلىنغانلىقىغا 35 يىل تولغانلىقىنى تەبرىكلىدى. يىغىنغا ئۇيۇمچىدىكى يازغۇچى، شائىرلار، ئاخبارات، نەشرىيات خادىملىرى ۋە كىتابخانلاردىن بولۇپ 300 دىن ئوشۇق ئادەم قاتناشتى. يىغىندا ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ ماۋاۋىن شۇجىسى يولداش جانابىل مۇھىم سۆز قىلدى (سۆز ئايرىم بېرىلدى). جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ رەئىسى ئابلىز نازىرىمۇ سۆز قىلىپ مۇنداق دېدى: «‹شۇغىلا› تالانت ئىگىلىرىنى بايقاش، ئاپتورلارنى يېتىلدۇرۇش، ئاپتورلار توشۇنىنى كۆپەيتىش جەھەتلەردە بىر مەكتەپ بولۇپ، زور نەتىجىلەرگە ئېرىشتى. ئەدەبىياتنىڭ ئىچكى قانۇنىيىتى بويىچە ئىجادىيەتنى گۈللەندۈرۈش، يازغۇچى - ئاپتورلارنىڭ سان - ساپاسىنى ئۈستۈرۈش، كىتابخانلارغا پاك غايە تەقدىم ئېتىش، ئىسلاھات، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ۋە ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇش جەھەتلەردە ‹شۇغىلا› نىڭ كېيىنكى يىللاردىكى تۆھپىسى ئۆتكەن ھەر قانداق ۋاقىتلار بىلەن سېلىشتۇرغۇسىز زور.» يولداش ئابلىز نازىرى رايونىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەت ئەدەبىياتى ھەققىدە توختىلىپ: «ئېلىمىزدىكى ئالغا كەتكەن مىللەتلەرگە، خەنزۇ ئەدەبىياتىغا سېلىشتۇرغاندا بىز ئارقىدا قالدۇقمۇ - قانداق؟ ئىجادىيەتتە ھېلىمۇ كونا مۇقامدا توۋلاپ كېلىۋاتامدۇق - قانداق؟ ئۆزىمىز بۇرۇن ئۆگىنىپ قالغان كونا ئادەتتىن چىقالمايۋاتىمىزمۇ - يوق؟... ئەدەبىياتىمىزدا بىر خىل تۇرغۇنلۇق مەۋجۇت، ئالايلۇق، تېما جەھەتتە زور، ئەھمىيەتلىك تېمىلارنى كۆتۈرۈپ چىقىقان ‹ۋاھ› دېگۈدەك نەرسىلەر بەك كەم. مىللىي روھنى ئۇرغۇتۇش مەزمۇنىدىكى ئىجادىي ئەسەرلەر كەم. مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، بىزدە لۇشۇن روھى، ئاباي روھى تېخى كەم» دېدى.

يىغىندا يەنە جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ماۋاۋىن رەئىسى، «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ باش مۇھەررىرى شاكەن ئۇڭالبايېۋ دوكلات قىلىپ، ژۇرنالنىڭ 35 يىلدىن بۇيانقى نەتىجىلىرى ۋە تەجرىبە ساۋاقلىرىنى خۇلاسىلىدى.

تەبرىكلەش يىغىنىغا ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ دائىمىي ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى فىڭ داجىن، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مائاۋىن مۇدىرى قۇرمەنئەلى ئوسپان، ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكىتۈۋەنىنىڭ مائاۋىن سىلىگىيۇەنى بوتاي قاتارلىق مەسئۇل يولداشلار قاتناشتى.

△ هازىر مەملىكىتىمىزدە يولغا قويۇلۇۋاتقان قەلەم ھەققى ئۆلچىمى ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە بېكىتىلگەن بولۇپ، ئىجادىي ئەسەرلەرنىڭ مىڭ خېتى 8 يۈەندىن 18 يۈەنگىچە، تەرجىمە ئەسەرلەرنىڭ مىڭ خېتى 5 يۈەندىن 13 يۈەنگىچە بولغانىدى.

هازىرقى مال باھاسىنىڭ ئۆرلەپ كېتىشى نۆۋەتتە يولغا قويۇلۇۋاتقان قەلەم ھەققى ئۆلچىمىنىڭ تۆۋەن بولۇۋاتقانلىقىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ قويدى.

مەملىكىتىمىزدىكى مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار بۇ ئەھۋاللارنى كۆزدە تۇتۇپ، قەلەم ھەققىنى ئۆستۈرۈش ۋە قەلەم ھەققىدىن ئېلىنىدىغان تاپاۋەت بېجىنى ئازايتىشنىڭ دەسلەپكى لايىھىسىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

بۇ لايىھىدە، ئىجادىي ئەسەرلەرنىڭ مىڭ خېتى 10 يۈەندىن 30 يۈەنگىچە ئۆستۈرۈلىدۇ، مۇھىم ئىلمىي قىممەتكە ئىگە بولغان ئەسەرلەرگە قارىتا ئۆلچەمنى يەنە مۇۋاپىق كېڭەيتىشكە بولىدۇ. تەرجىمە ئەسەرلەرنىڭ مىڭ خېتى 8 يۈەندىن 24 يۈەنگىچە ئۆستۈرۈلىدۇ، تەرجىمە قىلىش تەس، ئەمما سۈپىتى ئالاھىدە ياخشى بولغان تەرجىمە ئەسەرلەرگىمۇ ئۆلچەمنى مۇۋاپىق كېڭەيتىشكە بولىدۇ، تىراژ ھەققى ئۆلچىمىمۇ مۇۋاپىق ئۆستۈرۈلىدۇ، دېيىلگەن.

△ ئاتاغلىق چەت ئەل ئەدەبىياتى تەتقىقاتچىسى يى تىڭفاڭ XX ئەسىردىكى جاھان ئەدەبىياتىنىڭ يۈزلىنىشى توغرىسىدا توختىلىپ مۇنداق دېگەن:

1. XX ئەسىر ئەدەبىياتىدىكى ئىنتايىن مۇھىم بولغان ئۆزگىرىش پەلسەپىنىڭ ئەدەبىياتقا سىڭىشىشى بولدى. غەربنىڭ ھازىرقى زامان پەلسەپىسى تەرەققىي قىلغاندىن كېيىن پەلسەپە بىلەن ئەدەبىياتنىڭ قوشۇلۇپ كېتىشى تېخىمۇ گەۋدىلىك بولدى. پەيلاسوپلار تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئەدەبىياتقا كىرىپ كەلدى. ئۇلار گۈزەللىك تەپەككۇرىغا موھتاج دەپ قاردى. بىمەنىچىلەر ئېقىمىدىكى ئەدەبىياتنىڭ پەلسەپىۋى پۇرىقى ئىنتايىن قويۇق. بىرىنچىنىڭ ئېستېتىكىسىدە دىئالېكتىك پەلسەپە قائىدىلىرى ئاساسىغا قۇرۇلغان.

2. گۈزەللىك قارىشى ئىچكى دۇنياغا يۈزلەندى. سەنئەت ئىچكى ئېھتىياجنىڭ تاشقى ئىپادىلىنىشى بولۇپ، گۈڭگا شېئىرلارمۇ ئىچكى دۇنياغا يۈزلەنگەن ئەدەبىياتنىڭ بىر خىل ئىپادىلىنىشى.

3. تېما ئەپسانىگە قايتتى. ئەمما ھازىرقى زامان ئەپسانىلىرى بىلەن قەدىمكى ئەپسانىلەر بىر - بىرىگە ئوخشىمايدۇ. ھازىرقى زامان ئەپسانىلىرى تەييار ئەنئەنىلەرنى ئېتىراپ قىلمايدۇ. ھازىرقى زامان يازغۇچىلىرى سۈبيېكتىپلىققا تۆتۈش قىلىشنى، ئىچكى تۇيغۇنى ئاساس قىلىپ دۇنيا ھەققىدە پىكىرباشتىن باش قاتۇرۇشنى تەكىتلەيدۇ.

4. كۆپ مەنبەلەشتۈرۈش ئۆزئارا ئالماشش ئىچىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. مېنىڭ ھېس قىلىشىمچە، كۆپ مەنبەلەشتۈرۈش تارىخنىڭ مۇقەررەرلىكى. شېللىر: «ئەقىل بىردەكلىكنى تەلەپ قىلسا، تەبىئىيلىك كۆپ خىللىقنى تەلەپ قىلىدۇ» دېگەنىدى. مەن بەزىلەرنىڭ يېزىقچىلىق شەخسىنىڭ ئىشى، دېگەنلىرىنى ئەمەس چۈشىنىۋاتىمەن.

ھازىر ئىككى خىل ئېستېتىكىلىق مىزان شەكىللەندى. بىر خىلى پان ئىپادىچىلىك،

يەنە بىر خىلى رىئالىزم. مېنىڭچە، بۇ ئىككى خىل مىزان بىللە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ، رىقابەتلىشىدۇ، ھەرگىزمۇ بىر - بىرىنى چەتكە قاقمايدۇ.

△ ياۋ شۆيىن «ئەدەبىيات - سەنئەت نەزەريىسى ۋە تەنقىدى» ژۇرنىلىنىڭ 88 - يىلىق 5 - سانىدا «تۆھمەتنى مۇنازىرىنىڭ ئورنىغا قويۇشقا بولمايدۇ» نامىلىق ماقالىسىنى ئېلان قىلدى. ئۇنىڭدا مۇنداق دېيىلىدۇ: مەن ليۇ زەيفۇنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ئىدىيىسىنى تەنقىد قىلىپ، ئۇنىڭ ماقالىلىرىدە نۇرغۇن قېتىم كۆرۈلگەن ساۋات خاراكتېرىدىكى خاتالىقلارنى كۆرسىتىپ بېرىش ئۈچۈن ئىككى پارچە ماقالە ئېلان قىلىپ قويغانىدىم. ليۇ زەيفۇ ئادەمنى ھەيران قالدۇرۇپ، بىر تەرەپتىن، «مەن ياۋ شۆيىن ئېپەندى بىلەن مۇنازىرە قىلىشنى خالىمايمەن، چۈنكى بۇنداق مۇنازىرىنىڭ ھېچقانداق ئىلمىي قىممىتى بولمايدۇ» دەپ داۋراڭ سالسا، يەنە بىر تەرەپتىن، بىرنەچچە جايدا مېنىڭ شەخسىيىتىمگە ھۇجۇم قىلدى. ئۇنىڭچە قانداق بولسا قىممىتى بولىدىكەن؟ بۇ يوشۇرۇن ئوق ئېتىش، خىلمۇخىل ھىيلە - مىكىرلەر بىلەن ئۆز رەقىبىنى باپلاش ۋە سېسىتىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

ليۇ زيفۇ ماقالىسىدە نۇرغۇن جايدا كەتكۈزۈپ قويغان. مەن بۇ يەردە بۇنى مۇھاكىمە قىلىپ ئولتۇرمايمەن، مەن ئۇنىڭ ماڭا تۆھمەت قىلغان ۋە قارا چاپلىغانلىقى ئۈستىدىلا توختىلىمەن:

1. ئۇ باشقىلارنى چۆكۈرىدىغان ۋاسىتىنى قوللىنىپ، مېنى «لى زېچىك» رومانىنىڭ «ئۇلۇغ»لىقىنى ئىسپاتلىدى، دەپ تۆھمەت چاپلىدى.

2. ئۇ مېنى يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىغا قارشى تۇردى، ئۇنىڭغا نىسبەتەن يامان كۆرۈش، ئۆچلۈك قىلىش كەيپىياتىدا بولدى

ھەمدە ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىش يولى بىلەن باشقىلارغا زىيان سالماقتا، ئەتراپىدىكى ساغلام ھاۋانى زەھەرلىمەكتە...دېدى.

3. ئۇ پاكىتنى بۇرمىلاپ، مېنى ئورنى ۋە نوپۇزى تۆۋەنلەپ كەتكەنلىكتىن گاڭگىراپ قېلىپ، ئازابلىنىپ، ياش ۋە ئوتتۇرا ياشلىقلارنى قاتتىق چەتكە قاقماقتا، دېدى.

4. ئۇ «لى زېچىك» نى مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا ئەڭ ئامەتى كەلگەن ئەسەر، بۇ ئەسەرنى «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» نىڭ «ئۇچىنى گەۋدىلەندۈرۈش» پرىنسىپى بويىچە ئىجاد قىلىنغان، دەپ تۆھمەت قىلدى.

يۇقىرىدىكىلەر ئۇنىڭ سۇبىيېكتىپ ھۆكۈمىنىڭ نامۇۋاپىق بولغانلىقىدىن ئېلىپ چىققان كەتكۈزۈپ قويۇش بولماستىن، بەلكى مەقسەتلىك ھالدا ئىغۋا تارقىتىش ۋە قارا چاپلىغانلىق. ئۇ مېنىڭ نامىمغا داغ تەككۈزدى. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاساسىي قانۇنىدىكى بەلگىلىمىلەرگە بىنائەن بۇ خىل قىلمىش قانۇنغا خىلاپ ھەرىكەت ھېسابلىنىدۇ. مەن بەزى گېزىت - ژۇرنالىلاردىكىلەرگە ھەيران قالىمەن. ئۇلار پىتنە - پاساتچىلارنى ئىغۋا تارقىتىپ، قارا چاپلايدىغان زېمىن بىلەن تەمىنلەپ، ئۇلارنىڭ قىلچە سەنئەت قىممىتى ۋە ئىلمىي قىممىتى بولمىغان ئۆسەك سۆزلىرىنى بەس - بەستە بېسىشتى. بۇ يىل 4 - ئايدا بېيجىڭ شەھىرىدىكى بىر ئەدەبىيات - سەنئەت ژۇرنىلى ماقالە ئېلان قىلىپ، ليۇ زەيفۇ بىلەن ھەمىمەپەس بولۇپ، ئۇنىڭ كىتابىنى پاچىقى، «ياۋ شۆيىن دېھقانلار قوزغىلىڭىنىڭ داھىيىسىنى يازماي، بىر ئىلاھنى يازغان»، «لى زېچىك — ئۇچىنى گەۋدىلەندۈرۈشتىن ئىبارەت تۇغۇت ئانىسى تۇغدۇرغان غەيرىي تەبىئىي تەنلىك بالا» دەپ ئالدىراپ ھۆكۈم چىقاردى. بۇ ماقالىنىڭ ئاپتورى بىر ژۇرنالنى باشقۇرۇۋاتقان ئادەم تۇرۇپ ھېچ ئويلىمايلا تۆھمەت

قىلىش، قارا چاپلاش پائالىيەتلىرى بىلەن شۇغۇللاندى. بۇنىڭغا ئوخشاش يولسىز تەھرىرلەر مەملىكىتىمىزدە ئاز ئەمەسكەن، مەن چوڭقۇر ئىشىنىمەنكى، بىر ھەقىقىي يازغۇچى ماختاشلار ئالدىدا ئۇچۇپمۇ كەتمەيدۇ، شۇنداقلا تىلىلاش - قاغاشلار ئالدىدىمۇ روھى چۈشۈپ كەتمەيدۇ.

△ 1988 - يىلى 10 - ئاينىڭ 13 - كۈنى شۆھرەتسىيە پادىشاھلىق پەنلەر ئاكادېمىيىسى 1988 - يىللىق نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىنىڭ مىسىر يازغۇچىسى نەجىب مەھبۇزغا بېرىلگەنلىكىنى ئېلان قىلدى. بۇ خەۋەر پۈتۈكۈل ئەرەب ۋە شەرق ئەللىرىنى زىلزىلىگە سالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھىندىستان يازغۇچىسى تاگور، ياپون يازغۇچىسى چۈەندۈەن كاۋچىڭدىن كېيىن نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن شەرقلىق ئۈچىنچى يازغۇچى بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ بۇ مۇكاپاتقا ئېرىشىشىنى شەرەپ دەپ بىلگەن مىسىر خەلقى 11 - ئاينىڭ 1 - كۈنى مەملىكەت بويىچە داغدۇغىلىق تەبرىكلەش پائالىيىتى ئۆتكۈزدى.

نەجىب مەھبۇز 1911 - يىلى قاھىرەدە تۇغۇلغان. 1934 - يىلى قاھىرە ئۇنىۋېرسىتېتى ئەدەبىيات ئىنستىتۇتىنىڭ پەلسەپە فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەن. ئۇ ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، دىنىي ئىشلار فوندى مىنىستىرلىكى، مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى قاتارلىق ئورۇنلاردا خىزمەت قىلغان. 1971 - يىلى پېنسىيىگە چىقىشتىن بۇرۇن مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى باشقۇرۇش كومىتېتىنىڭ رەئىسى ئىدى. كېيىن «ئەلئەھرام» گېزىتىنىڭ مەخسۇس ستون يازغۇچىلىقىغا تەكلىپ قىلىنغانىدى.

نەجىب مەھبۇز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان مەزگىلىدىلا ئەدەبىياتقا ئىشتىياق باغلىغان، 1929 - يىلىدىن ئېتىبارەن ھېكايە يېزىشقا كىرىشكەن.

نەجىب مەھبۇز دەۋرىدىن ھالقىغان يازغۇچى، ئۇ 1952 - يىلىدىكى مىسىر ئىنقىلابىدىن بۇرۇنلا «تەقدىرنىڭ كولدۇرلىتىشى»، «دېبىس ئۇرۇشى» قاتارلىق ئەسەرلەرنى ئېلان قىلغان بولسىمۇ، لېكىن نامى چىقمىغان. 50 - يىللاردا ئۇ «ئوردا ئىچىدىكى كوچا»، «ئوردا ئىچىدىكى كوچىنى سېغىنىش»، «كەۋسەر كوچىسى» ناملىق تىرىلوگىيىسىنى يېزىپ ئەدەبىيات ساھەسىدىكىلەرنىڭ دىققەت ئېتىبارىنى قوزغىغان ھەمدە بۇ ئەسەرلىرى بىلەن مىسىر ۋە ئەرەب ئەدەبىياتىدىكى ئورنىغا ئاساس سالغان. كېيىن ئۇنىڭ يەنە «يانچۇقچى ۋە ئىت»، «نىل دەرياسى بويىدىكى پاراڭلار»، «باش - ئاخىرى يوق ھېكايىلار»، «يامغۇرىدىكى سۆيگۈ»، «كالراك قەھۋەخانىسى»، «بۇقرالار داستانى» قاتارلىق 20 پارچىدىن ئوشۇق رومانى، 10 نەچچە ھېكايىلار توپلىمى نەشر قىلىنغان. ئۇ بىرنەچچە قېتىم دۆلەتلىك مۇكاپاتلارغا ئېرىشكەن، 60 - يىللاردىن باشلاپ ئۇنىڭ ئىجادىيىتىدە روشەن ئۆزگىرىش بولۇپ، غەرب مودېرنىزمىنىڭ بەزى ئىپادىلەش ئۇسۇللىرىنى قوللاندى.

نەجىب مەھبۇزنىڭ ئەسەرلىرى ئىنگلىز، فرانسۇز، نېمىس، رۇس تىللىرىغا تەرجىمە قىلىندى. مەملىكىتىمىز كىتابخانىلىرى ئۇنىڭ ئەسەرلىرى بىلەن خېلىدىن بېرى تونۇش. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىش 50 - يىللاردىن باشلانغان بولۇپ، ھازىرغىچە ئون نەچچە پارچە ئەسىرى تەرجىمە قىلىپ تونۇشتۇرۇلدى. مەملىكىتىمىزدە 1987 - يىلى 8 - ئايدا ئەرەب ئەدەبىياتى تەتقىقاتى ئورنى نەجىب مەھبۇز ئىجادىيىتى ھەققىدە مۇھاكىمە يىغىنى ئاچقانىدى.

تاریم

(عایلىۋى ئەدەبىي ژورنال)

2

1989

39-يىل نەشرى

بۇ ساندا

ئەخەت تۇردى

قەزىق ئىشلار

شۇنداق، تۇرمۇشتا ۋىجدان بىلەن ياشاشنى ئويلىغان سەممىي ئادەملەرنىڭ، كۆڭلىدە قارىسامۇ يوق پەزىلەت ئىگىلىرىنىڭ بەزىدە رىيازەت چېكىپ قېلىشى بولۇپ تۇرىدىغان ئىش، بۇمۇ خۇددى ناغىرىنىڭ گۈمبۇرلىشى تەمىۋرنىڭ يېقىملىق ئاۋازىنى ئاڭلاتقۇزمىغاندەك، سامساقنىڭ پۇرىقى ئىسپارنىڭ خۇش ھىدىنى بېسىپ كەتكەندەك بىر ئىش.

غەيرەت غوپۇرى

قەلبىم مېنىڭ كۆك دېڭىزدەك دولقۇنلۇق

ئاخشامقى چۈشلىرىمدەك يارقىن تېخى،
ئۇ چاغلار ھاياتىمنىڭ ئابىدىسى.
قەلبىمدە بالىلىقنىڭ كۈلكىسى بار،
ئۇ كۈلكە گويا تۆگە كولدۇرمىسى.
بورانلىق يوللىرىمدا ئاشۇ كۈلكە
سۆزلەيدۇ دالىلارغا شاھ قىسىسى.

ئالىمجان ئىسمايىل

سەھرا ئەقلار

سانىيە بەخت ۋە لەززەتتىن ھۇزۇرلىنىپ كۆزىنى يۇمدى، شۇ ھامان كۆز پەردىسىدە قىپقىزىل دۇنيا نامايان بولدى. ئالتۇن نۇرلار بىلەن تولغان بۇ دۇنيا ئۇنىڭغا تولىمۇ يېقىملىق، تولىمۇ مەنىلىك تۇيۇلۇپ، ۋۇجۇدى راھەتلەندى، كۆڭلى ئىمىن تاپتى.

بۇسساندا

نەسىرىي ئەسەرلەر

جانابىل ..... «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ 300 سان چىققانلىقىنى تەبرىكلەش يىغىندا سۆزلەنگەن سۆز 4

ئەخەت تۈردى ..... قىزىق ئىشلار (ھېكايە) 9
ماخموت مۇھەممەت ..... بۇركۈت قېرىمايدۇ (ئوچېرك)..... 34
ئابدۇرېھىم ئابلىمىت ..... كېچىكتە (ھېكايە) 40
ئالىمجان ئىسمايىل ..... سەھرالىقلار (پوۋېست) 60
ئابدۇرۇسۇل ئۆمەر ..... ھېكايىلار 92

شېئىرلار

غەيرەت غوپۇرى ..... قەلبىم مېنىڭ كۆڭ دېگىزدەك دولقۇنلۇق..... 24
ياقۇپجان قۇربان ..... ئويغاق تۇيغۇلار 26
ئابدۇكېرىم ئوسمان ..... شېئىرلار 27
يۇسۇپجان ئەخمىدى ..... زاراتگاھلىقتىكى خىياللار 29
ئەركىن روزى ..... شېئىرلار 30
مۇھەممەتجان ئەمەت ..... ئىككى غەزەل 32
مۇھەممەتتوختى ئەخمەت ..... دىلىرىمگە 33
ئابدۇكېرىم مەخسۇت ..... تۇيغۇلار گۈزەل، ھايات بىر دۇنيا 50
ياسىن زىلال ..... ئىككى شېئىر 53
مۇھەممەتجان سادىق ..... مۇھەببەت لىرىكىلىرى 54
ھوشۇر ئىبراھىم ..... ئىككى شېئىر 56
ئابلىكىم خېۋىر ..... ئۇدۇنيادىن كەلگەن باغاق..... 57
دىلشات سايىت ..... قەترىلىرىم چاچسا خۇش ئىپار 96

قۇربان ئىمىن ..... مۇھەببەتنامە 99
تۇردى سامساق ..... شېئىرلار 100
مۇھەممەت روزى ..... شېئىرلار 101
ئېلى زايىت ..... شېئىرلار 102
روزى نىياز ..... جۇشقۇن ھايات كۆلگەن ھەر تاڭدا 103
ئابلىكىم تۇردى ..... قىسقا شېئىرلار 105

مۇھاكىمە ۋە تەقرىز

مۇھەممەد باغراش ..... يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىمىزنىڭ 10 يىللىق ۋە مەن 106
ئابدۇللا مەتقۇربان ..... «سېنتەبر خاتىرىلىرى» ھېكايىسى ھەققىدە..... 129

بىز نىڭ ئەدىبلىرىمىز

ئىقتىدارلىق ئەدەبىي تەنقىدچى مۇھەممەت پولات 135
شائىر مامۇت زايىت..... 139

سوۋېت ئۇيغۇر شائىرلىرى شېئىرلىرىدىن

ئابدۇلھەي روزى 142

جاھان ئەدەبىياتى مۇنبىرى

تۈركىيە ئەدەبىياتى 145

ھۆسنىخەتنى مەمەت ئايۇپ يازغان، رەسىملەرنى مەمەت ئايۇپ سىزغان

جانابىل

«شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ 300 سان چىققانلىقىنى تەبرىكلەش يىغىنىدا سۆزلەنگەن سۆز

يولداشلار:

«شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ قىزغىن كىتابخىنى سۈپىتىدە، بۇگۈنكى يىغىنىڭىزلارغا قاتناشقانلىقىم ئۈچۈن ئىنتايىن خۇشالمەن. مەن ئالدى بىلەن «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ 300 سان چىققانلىقىنى، چىقىشقا باشلىغانلىقىغا 35 يىل تولغانلىقىنى قىزغىن تەبرىكلەيمەن.

ئۆتكەن ئوتتۇز نەچچە يىلدا «شۇغىلا» ژۇرنىلى ئېغىر كۈنلەردىن، تار يول، تايغاق كېچىكلەردىن ئۆتۈپ، ئۆزىگە خاس ئۆزگىچە مۇساپىنى بېسىپ ئۆتتى. پارتىيە رەھبەرلىكى بىلەن پارتىيىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت سىياسىتىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، كەڭ قازاق قەلەمكەشلىرىنىڭ جاپا-مۇشەققەتلىك ئەمگەك قىلىشى ئارقىسىدا، «شۇغىلا» ژۇرنىلى سوتسىيالىستىك ۋەتەنپەرۋەرلىك، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشنى، قازاق خەلقىنىڭ سوتسىيالىستىك ۋەتەنپەرۋەرلىك بۇيۇك ئائىلىسىدىكى بەختىيار ھاياتىنى مەدھىيىلەيدىغان نۇرغۇن مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى ئېلان قىلدى. قازاق خەلقىنىڭ سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش جەريانىدىكى كىشىنى ھاياجانغا سالىدىغان يالقۇنلۇق ئوبرازىنى ياراتتى. بولۇپمۇ 11 - نۆۋەتلىك پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىندىن بۇيان، قالايمىقانچىلىقنى ئوكشاش ئارقىلىق، يازغۇچىلىرىمىز روھىنى ئۇرغۇتۇپ، ئىجادىيەتكە ئوتتەك قىزغىنلىق بىلەن كىرىشىپ، يېپىيېڭى مەنىۋى قىياپەتكە كىرگەن ھالدا «شۇغىلا» ژۇرنىلىدا سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ۋە ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىشنىڭ يېڭى دەۋرىنى مەدھىيىلەيدىغان، قازاق خەلقىنىڭ يېڭى ھاياتىنى مەدھىيىلەيدىغان ئەسەرلەرنى كەيىنى-كەيىندىن ئېلان قىلدى. مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنىڭ تۇركۈم-تۇركۈملەپ بارلىققا كېلىشى، قازاق خەلقىنىڭ ھاياتىنى بېيىتتى، قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش قىزغىنلىقىغا ئىلھام بەردى. قازاق خەلقى باشقا قېرىنداش مىللەتلەر بىلەن بىللە ۋەتەنپەرۋەرلىك، جۇملىدىن شىنجاڭنىڭ سىياسىي، ئىقتىساد، مەدەنىيەت جەھەتتىكى تەرەققىياتىغا تېگىشلىك ھەسسە قوشتى. «شۇغىلا» ژۇرنىلى سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات - سەنئەتنى گۈللەندۈرۈش ۋە راۋاجلاندۇرۇشتا ئاكتىپ رول ئوينىدى. مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن مەن «شۇغىلا» ژۇرنىلى تەھريراتىدىكى بارلىق خىزمەتچىلەرگە، «شۇغىلا» ژۇرنىلىغا ئاكتىپلىق بىلەن ئەسەر ئەۋەتىپ تۇرۇۋاتقان كەسپىي ۋە كەسىپتىن سىرتقى ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرىغا، «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ كىتابخانلىرىغا چىن قەلبىمدىن مىننەتدارلىق بىلدۈرىمەن.

«شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ چىقىشقا باشلىغاندىن بۇيانقى قولغا كەلتۈرگەن مول نەتىجىلىرىگە نەزەر سېلىش بىلەن بىللە ئۆتمۈشنى ئەسلەپ قايتا ئويلىنىپ، ساقلىنىۋاتقان

پەرقلەر بىلەن يېتەرسىزلىكلەرنى كۆرۈپ، تەجرىبىلەرنى تەپسىلىي يەكۈنلىشىمىز لازىم. تېخىمۇ يۇقىرى ئۇلچەم بويىچە تەلەپ قويۇپ تاسقايىدىغان بولساق، مىنىڭچە، بىر نەچچە يىل مابەينىدە «شۇغىلا» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەرنىڭ سۈپىتى ئومۇمەن ئانچە يۇقىرى بولمىدى. ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەر رېئال سىياسىي ھايات، مەدەنىي ھايات، بولۇپمۇ ئىقتىسادىي ھايات بىلەن ئانچە زىچ ماسلىشالمىدى. يەنە چاقلاپ ئېيتساق، «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ ژۇرنالچىلىق مەقسىتى تېخى دېگۈدەك ئېنىق بولمايۋاتىدۇ. شۇڭا، مەن مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن «شۇغىلا» ژۇرنىلىدىن كۈتۈدىغان بىر نەچچە ئۈمىدىمنى ئېيتىپ ئۆتمەكچىمەن:

بىرىنچى، «شۇغىلا» ژۇرنىلى سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش، ئىسلاھات قىلىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش شارائىتىدا دەۋر قەدىمىگە زىچ ئەگىشىپ، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئىسلاھات ۋە قۇرۇلۇش يۈزلىنىشىنى پۈختا ئىگىلەپ، شىنجاڭدىكى سىپايان مۇنبىت زېمىنغا چوڭقۇر يىلتىز تارتىشى كېرەك. يېقىنقى بىر نەچچە يىلدىن بۇيان، مۇنداق بىر يۈزلىنىش بايقالماقتا: بىزنىڭ بەزى يازغۇچىلىرىمىز، بەزى ژۇرناللىرىمىز دەۋردىن ئايرىلغان، رېئال تۇرمۇشتىن ئايرىلغان ئەسەرلەرنى يېزىشقا، بېسىشقا خۇمار، بەزى يازغۇچىلار ئەدەبىيات - سەنئەتنى ئۆزىنى كۆرسىتىدىغان قورالغا ئايلاندۇرۇۋالغان، ئۆزىنى تار مىللىي نۇقتىئىنەزەر ۋە تار تۇرمۇش نۇقتىئىنەزەرى بىلەن چۈشەپ قويۇپ، پەقەت ئۆزى ئۈچۈنلا خىزمەت قىلىدۇ، ئۆزىنىلا كۆرسىتىدۇ. رېئال ھاياتنى چىقىش نۇقتا قىلمىغان بۇنداق ئەسەرلەرنىڭ، بۇنداق ژۇرناللارنىڭ ھاياتىي كۈچى بولمايدۇ، ئۇنى خەلق ئاممىسى قارشى ئالمايدۇ، قوبۇل قىلمايدۇ. «شۇغىلا» ژۇرنىلى بۇنداق يۈزلىنىشنىڭ ئالدىنى ئېلىشى، بۇنداق يۈزلىنىشنى تۈگىتىشكە تولۇق ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك. يېقىندا ئېچىلغان مەملىكەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ 5-قۇرۇلتىيىدا ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەرنىڭ شەرەپلىك ۋەزىپىسى ۋە ئالىيجاناب بۇرچى ئوتتۇرىغا قويۇلدى: ئەدەبىيات- سەنئەتچىلەر ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ۋە سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىشنىڭ ئۇلۇغۋار دولقۇنىغا ئاكتىپ قاتنىشىپ، شەخسىنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت جەھەتتىكى ئىزدىنىشى ۋە مىللەتنى روناق تاپقۇزۇشتەك تارىخىي ھەرىكەتنى بىرلەشتۈرۈپ، يۇقىرى سۈپەتلىك ئەدەبىي ئەسەرلەرنى يارىتىش ئارقىلىق ئىجتىمائىي غايىنى جەۋلان قىلدۇرۇپ، مىللەتىمىزنىڭ روھىنى ئۇرغۇتۇپ، خەلقنىڭ مەدەنىيەت سۈپىتىنى ئۆستۈرۈپ، كىشىلەرنىڭ ئەقىل - پاراسىتىنى ئېچىپ، كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنى ھۇزۇرلاندۇرۇپ، خەلق ئاممىسىنىڭ مەدەنىي ھاياتقا بولغان ھەر تەرەپلىمە، رەڭگارەڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇپ، شۇ ئارقىلىق تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش، جۇڭخۇانى گۈللەندۈرۈش، جۇڭگوچە ئالاھىدىلىككە ئىگە سوتسىيالىزم قۇرۇشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن قەھرىمانلارچە كۈرەش قىلىشى كېرەك. بۇ شەرەپلىك ۋەزىپە بىلەن ئالىيجاناب بۇرچنى ئۆز زىممىسىگە ئېلىش — «شۇغىلا» ژۇرنىلى تەھريراتىدىكى بارلىق خىزمەتچى خادىملار ۋە ئىجادكارلارنىڭ باش تارتقىلى بولمايدىغان مەسئۇلىيىتى ۋە شەرەپلىك ۋەزىپىسى.

«شۇغىلا» نىڭ نۇرى ئاستىدىكى ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر ۋە يازغۇچىلار قازاق مىللىتىنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىگە بولغان چوڭقۇر مېھرى - مۇھەببىتى بىلەن ئالىي

جاناب ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەت تۇيغۇسىنى ئورگانىك هالدا بىرلەشتۈرۈپ، قەلەم تەۋ-
رىتىشتە جەمئىيەت، ئاساسىي قاتلام، بىپايان دېهقانچىلىق، چارۋىچىلىق رايونلىرىنى
ئاساس قىلىش، هەر مىللەت خەلقى، جۈملىدىن قازاق خەلقىنىڭ ئىسلاهاتقا، سوتسىيا-
لىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا ئاكتىپ قاتناشقانلىقىنى ئىپادىلەيدىغان ئەسەر-
لەرنى، شىنجاڭدىكى هەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ چېگرا رايونىنى ئورتاق گۈل-
لەندۈرگەنلىكىنى، ئورتاق قوغدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدىغان ئەسەرلەرنى يېزىش، ئاز
سانلىق مىللەت خەلقلىرىنىڭ يېڭى تارىخىي دەۋرىدىكى يىپىيېڭى ئوبرازىنى يارىتىش
كېرەك. مانا بۇ «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ ژۇرناليستىكى ئاساسىي يېتەكچى ئىدىيىسى بو-
لۇشى لازىم. بۇ ئاساسىي يېتەكچى ئىدىيە «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ كېيىنكى خىزمەتلى-
رىدە تولۇق گەۋدىلىنىشى هەمدە ئەمەلىيلىشىشى لازىم.

ئىككىنچى، قازاق مىللىتىنىڭ ئېسىل ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنى جارى قىلدۇرۇش
بىلەن بىللە قازاق مىللىتىنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىدىكى نادانلىق، قالاقلىق، سۆرەل-
مىلىك تەرەپلىرىنمۇ كۆرۈش كېرەك. قازاق مىللىتى ئەمگەكچان، باتۇر، ئەقىللىق،
ئادىل ۋە ئوچۇق - يورۇق مىللەت. بۇ مىللىتىمىزنىڭ ئېسىل ئەنئەنىسى، بىز ئۇنىڭغا
يېڭى دەۋرگە خاس مەزمۇنلارنى بەخش ئېتىشىمىز، بۇ ئېسىل ئەنئەنىلەرنى جارى قىل-
دۇرۇشىمىز لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىللە كونىغا ئېسىلۋالىدىغان ۋە ئۆز ئەيىبىنى يا-
پىدىغان تار خاهىشلارنى يوقىتىشىمىز، ئىشلەپچىقىرىش كۈچىنىڭ ئازاد بولۇشىغا، راۋاج-
لىنىشىغا توسالغۇلۇق قىلىدىغان كونا نۇقتىئىنەزەرلەرنى مىللەتنىڭ ئۆرپ - ئادىتى
دەپ سەهۋەن قاراپ، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالارمىزمىكىن دەپ غەم يەيدىغان كەيپىياتـ
نى سۈپۈرۈپ تاشلىشىمىز لازىم. دىئالېكتىك ماتېرىيالىزملىق نۇقتىئىنەزەر بىلەن تا-
رىخىي ماتېرىيالىزملىق نۇقتىئىنەزەرنى قوللىنىپ، مىللىتىمىزنىڭ تەرەققىياتىنى تۆۋەنـ
كى باسقۇچتىن يۇقىرى باسقۇچقا تەرەققىي قىلىش جەريانى، مىللىتىمىزنىڭ مەدەنىيەت
ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ۋە ئۆسۈشىنى، تۆۋەن دەرىجىلىك مەدەنىيەتتىن پەيدىنپەي يۇ-
قىرى دەرىجىلىك مەدەنىيەتكە تەرەققىي قىلىش، ئۆسۈش جەريانى، دەپ قارىشىمىز كې-
رەك. ئالدى بىلەن مىللىتىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىدە نادانلىق، قالاقلىق، سۆ-
رەلمىلىك تەرەپلەرنىڭ بارلىقىنى ئېتىراپ قىلىشىمىز، ئاندىن مىللىتىمىزنىڭ مەدەنىيـ
تىدىكى نادانلىق، قالاقلىق، سۆرەلمىلىك تەرەپلەرگە دادىللىق بىلەن نەزەر سېلىش بى-
لەن بىللە، ئۇنىڭدىنمۇ مۇهىمى، بۇ نادانلىق، قالاقلىق، سۆرەلمىلىك تەرەپلەرنى ئىلـ
مىي، ئاكتىپ پوزىتسىيە ئارقىلىق تۈگىتىشىمىز كېرەك. بىر مىللەت ئۆز مەدەنىيىتىنى
دۇنيادىكى زامانىۋى مەدەنىيەت بىلەن ئۆزئارا سېلىشتۇرغاندا، ئۆز مەدەنىيىتىنى ئېلـ
مىزدىكى ئاساسىي گەۋدىلىك مەدەنىيەت بىلەن ئۆزئارا سېلىشتۇرغاندا، ئۆز مەدەنىيـ
تىنى باشقا قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتى بىلەن ئۆزئارا سېلىشتۇرغاندا، ئۆزۈ-
نىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنى ئۆز مىللىتىنىڭ زامانىۋى مەدەنىيەتكە دائىر كۈنسايىن
ئۆسۈۋاتقان ۋە كۈچىيىۋاتقان ئېهتىياجى، تەرەققىيات يۈزلىنىشى بىلەن ئۆزئارا سېلىشـ
تۇرغاندىلا ئاندىن ئۆز مىللىتىنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنىڭ تەرەققىيات جەهەتتىكى
پەرقلىرىنى ئىلمىي تۈردە ئېتىراپ قىلالايدۇ. مۇشۇنداق قىلغاندىلا، كونا ئەنئەنىۋى

مەدەنىيەتنى ئۇنۇملۇك ھالدا ئۆزگەرتكىلى، ھەقىقەتنى راۋاجلاندۇرغىلى، نادانلىق بىلەن قارا قورساقلىقنى تۈگەتكىلى، ئۆز مىللىتىنى مەدەنىيەتلىك ئىلغار مىللەتلەرنىڭ سېپىگە قوشقىلى بولىدۇ. «شۇغىلا» ژۇرنىلى مىللەتنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىگە يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەيدىغان، تاريخىي ماتېرىيالىزملىق نۇقتىسىنەزەر بىلەن ئىلمىي نۇقتىسىنەزەرنى تېخىمۇ مۇستەھكەم تۇرغۇزۇشى، قازاق مىللىتىنىڭ ئېسىل ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنى بايرىقى روشەن ھالدا تەشۋىق قىلىشى، مىللەتنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنىڭ سۆرەلمە تەركىبلىرىنى چۆرۈپ تاشلاپ، قېرىنداش مىللەتلەردىن قىزغىن ۋە كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىپ، قېرىنداش مىللەتلەر مەدەنىيىتىنىڭ مېغىزىنى ئېلىپ، ئۆز مىللىتىنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنى ئۇزلۇكسىز بېيىتىشى، راۋاجلاندۇرۇشى ۋە ئۆستۈرۈشى كېرەك. «شۇغىلا» ژۇرنىلى مىللەتنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىگە ئىلمىي نۇقتىسىنەزەر بىلەن قاراشنىڭ جارچىسى بولۇشقا، قازاق خەلقىنىڭ ئىلمىي - مەدەنىي ساپاسى بىلەن ئىدىيىۋى، ئەخلاقىي ساپاسىنى ئۆستۈرۈشنىڭ، يېڭى ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ راۋاجلىنىشىغا توسالغۇ بولىدىغان كونا ئۆرپ - ئادەتلەرنى ئۆزگەرتىشنىڭ ئوبدان دەرسخانىسى بولۇشى كېرەك.

ئۇچىنچى، «شۇغىلا» ژۇرنىلىدا يېڭى يول ئېچىش، ئىجادچانلىق روھى بولۇشى كېرەك. ئاپتونوم رايونىمىزدىكى قازاق مىللىتىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇشى بىلەن ھايات ئەمەلىيىتىنى ئىپادىلەش ئارقىلىق، ژۇرنالنىڭ ئۆزىگە خاس ئىستىلى بىلەن ئالاھىدىلىكىنى شەكىللەندۈرۈپ، ئاپتونوم رايونىمىزدىكى قازاق خەلقىنىڭ چىن قەلبىدىن ياقتۇرۇشى ۋە قارشى ئېلىشىغا ئىگە بولۇش لازىم. مەملىكىتىمىزدە ھەر قانداق بىر مىللەت ئەدەبىياتىنىڭ جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ بىر پۈتۈن گەۋدىلىك ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىيات دولقۇنىغا ئەگىشىپ ئۇزلۇكسىز تەرەققىي قىلىش - قىلالماسلىقىدىكى ھەل قىلغۇچ ئامىل — شۇ مىللەت ئەدەبىياتىنىڭ ئۆزىگە خاس روشەن ئالاھىدىلىكىنى ساقلىيالىغان - ساقلىيالمىغانلىقىدا بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ بىر پۈتۈن گەۋدىلىك ئەدەبىياتىدىن ئايرىلغان، ئۆز مىللىتىنىڭ رېئال تۇرمۇشىدىن ئايرىلغان، باشقىلارنى دوراشنىلا بىلىدىغان، شۇلارنىڭ كەينىدىن سوكۇلداپ ماڭىدىغان ئەدەبىيات ھاياتىي كۈچكە ئىگە بولالمايدۇ، راۋاجلانمايدۇ ھەمدە ئۆز مىللەت خەلق ئاممىسىنىڭ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشەلمەيدۇ. شىنجاڭدىكى قازاق خەلقىنىڭ ئەدەبىي ژۇرنىلى بولغان «شۇغىلا» ژۇرنىلى رايونىمىزدىكى قازاق خەلقىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇشى بىلەن ئەمەلىي تۇرمۇشىنى يۆنىلىش قىلىپ، بۇ رېئاللىقنى قىزغىنلىق بىلەن ھەقىقىي ئىپادىلەپ، ئېلىمىزنىڭ ئىجتىمائىي ھالىتىگە ئاساسلىنىپ، مىللەتكە مارکسنىڭ توغرا نۇقتىسىنەزەرى بويىچە قاراپ، چىن، ئىزگۈ، ئىجابىي نەرسىلەرنى تەشۋىق قىلىش، ساختا، ۋەھشىي، قەبىھ نەرسىلەرنى پاش قىلىشى ۋە ئۇنى تەنقىد قىلىشى كېرەك. ئېلىمىزنىڭ شارائىتىدىن، ئاپتونوم رايونىمىزدىكى قازاق خەلقىنىڭ ئەمەلىي تۇرمۇشىدىن ئايرىلىپ، باشقا ئەللەردىكى شۇ مىللەتنىڭ ئەدەبىيات مۇقامىغا تەقلىد قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئىجادچانلىقىنى ئېتىبارسىز قالدۇرىدىغان خاھىشلارنىڭ پەيدا بولۇشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش لازىم. بۇ چەت ئەلنىڭ ئېسىل ئەدەبىي - سەنئەت ئەسەرلىرىدىن، ئىلغار مەدەنىيىتىدىن ئۆگىنىشنى چەتكە قاقمايدۇ، ئەلۋەتتە. شۇنداق قىلغاندىلا،

ئەدەبىي ژۇرنىلىمىزنىڭ ئۆزىگە خاس روشەن ئالاھىدىلىكى، پۈت تىرەپ تۇرۇش ئاساسى بولىدۇ، شۇ چاغدىلا مىللىتىمىزنىڭ ئەدەبىياتى جۇڭخۇا مىللەتلىرى ئەدەبىياتىنىڭ سەل قاراشقا بولمايدىغان ئورگانىنىڭ تەركىبىي قىسمىغا ئايلىنىدۇ.

بۇنىڭدىن تاشقىرى مەن يەنە ماۋۇ ئىككى مەسىلىنى ئېيتىپ ئۆتىمەن: بىرىنچى، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەپ، جىددىي ئىلمىي پوزىتسىيە ئارقىلىق ژۇرنالنى كۆڭۈلدىكىدەك چىقىرىش لازىم. ئەدەبىيات بىر خىل پەن. ئۇنىڭ ئۆزىگە خاس قانۇنىيەتى ۋە ئوبيېكتىپ ئۆلچىمى بار، ئۇنىڭغا بىرئازمۇ يالغان ئارىلاشتۇرۇشقا بولمايدۇ. تەھرىرات خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان يولداشلار ئەدەبىي ئەسەرلەرنى تاللاش ئۆلچىمىگە قاتتىق بويسۇنۇپ، يۇقىرى سۈپەتلىك، يېڭى مەزمۇنلۇق، ئىدىيىسى ئىلغار ئەدەبىي ئەسەرلەرنى تاللاپ بېسىشى كېرەك. يۈز قاراشقا، كۆڭۈل ئىزدەشكە، ئاغىنىدارچىلىق، جەددى - جەمەتلىك مۇناسىۋەتكە ئاساسلىنىشقا، «غەمخورلۇق» قىلىشقا بولمايدۇ. ئۆزئارا سودىلىشىشقا، ئۆز نەپسىگە چوغ تارتىشقا تېخىمۇ بولمايدۇ. خەلققە، مىللەتكە يۈكسەك دەرىجىدە مەسئۇل بولۇپ، خىزمەتنى ئادىللىق بىلەن پۈختا ئىشلەش، ژۇرنالنى كۆڭۈلدىكىدەك چىقىرىش كېرەك.

ئىككىنچى، كەڭ كىتابخانىلار ئۆز مىللىتىمىزدىن ۋە باشقا مىللەتتىن چىققان يازغۇچىلارنىڭ مىللىتىمىزنىڭ ھاياتىنى ئەكس ئەتتۈرۈدىغان ئەسەرلىرىدە بايقالغان بەزى ئوبيېكتىپ ئەھۋالغا ماس كەلمەيدىغان، مىللىتىمىزنىڭ ئالغا بېسىش غەيرىتىنى قوزغاشقا پايدىسىز مەسىلىلەرگە ھەتتا مىللەتلەر ئىتتىپاقىغا پايدىسىز يا ئۇنداق، يا مۇنداق مەسىلىلەرگە مۇئامىلە قىلىشتا، تەمكىن پوزىتسىيە قوللىنىشى، ئۆز كۆز قاراشلىرىنى مۇۋاپىق ئۇسۇللار ئارقىلىق ئوتتۇرىغا قويۇشى كېرەك، تەنقىد يېزىش ئارقىلىق ئۆز پىكىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشقىمۇ بولىدۇ. بەزى ئەدەبىي ئەسەرلەر شۇ يازغۇچىنىڭ ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت ئىدىيىسى بىلەن سەنئەتتىكى ئىزدىنىشىنىلا ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ. بىز بۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرنى بەھۇدە چەكسىز پىرىنسىپقا كۆتۈرمەسلىكىمىز، بۇنى ھەرگىز بۇ مىللەت بىلەن ئۇ مىللەت ئوتتۇرىسىدىكى مەسىلە، دەپ قارىماسلىقىمىز كېرەك. بۇنداق قىلىش ئاپتونومىيە تەرىبىلىشكە، قايىل قىلىشقا پايدىسىز بولۇپلا قالماستىن، بەلكى جەمئىيەت ئامانلىقى بىلەن مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغىمۇ پايدىسىز.

يولداشلار! ئۇتۇق ئۆتمۈشكە مەنسۇپ. مەن «شۇغىلا» ژۇرنىلىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن تۆت ئاساسىي پىرىنسىپتا چىڭ تۇرۇپ خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ۋە سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ئۈچۈن خىزمەت قىلىش جەھەتلەردە ئۆزىنىڭ رولىنى تېخىمۇ جارى قىلدۇرۇپ، تېگىشلىك ھەسسە قوشۇشىنى چىن قەلبىمدىن ئۈمىد قىلىمەن. ئاپتونوم رايونىمىزدىكى مىللىتىمىزنىڭ كەسپىي ۋە كەسىپتىن سىرتقى ئەدەبىيات - سەنئەت خىزمەتچىلىرى بىلەن يازغۇچىلىرىنىڭ ھەر مىللەت ئەدەبىيات - سەنئەت خىزمەتچىلىرى بىلەن بىللە ئىدىيە ۋە بەدىئىيلىكى تېخىمۇ يۇقىرى، ئاممىا قىزغىن سۆيىدىغان ئىسىل ئەسەرلەرنى كۆپلەپ يېزىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ مەدەنىيەت جەھەتتىكى ئۇزلۇكسىز ئۆسۈۋاتقان ئېھتىياجىنى ئىمكان قەدەر قانائەتلەندۈرۈشنى تىلەيمەن. «شۇغىلا» ژۇرنىلى تەھرىراتىدىكى بارلىق تەھرىرلەرنىڭ روھىنى تېخىمۇ ئۇرغۇتۇپ، «شۇغىلا» ژۇرنىلىنى ئۆزىگە خاس ياخشى ئىستىلغا ئىگە ژۇرنال قىلىپ چىقىرىش ئۈچۈن تىرىشىپ خىزمەت قىلىشنى تىلەيمەن.

قىزىق ئىشلار

(ھېكايە)

ئەخەت تۇردى

قىزىق دۇنيادا قىزىق ئىش،
يازدا تۇرۇپ كۆردۇق قىش.
يۇلۇپ تاشلاندى ساق چىشلار،
دەرد كۆرمىدى ئاغرىق چىش.
(بىر دوستۇمنىڭ خاتىرىسىدىن)

شۇنداق، دۇنيادا قىزىق ئىشلار ناھايىتى كۆپ. ئالايلى، يېقىندا غەربىي گېرمانىيە ئالىملىرى چاشقان كۆچىدىن پايدىلىنىپ توك چىقىرىدىغان بىر خىل ئۇسكۇنە لايىھىلەپ چىقىپتۇ. كىشىلەر بۇنىڭغا ھەيران بولۇپ تۇرغاندا، ياپونىيىلىكلەرنىڭمۇ جەنۇبىي قۇتۇپتىكى قەدىمكى مۇزدىن پايدىلىنىپ، ئالىي سورتلۇق ھاراق ئىشلىگەنلىك خەۋىرى تارقالدى...

بۇ ھەقىقەتەنمۇ كىشىلەرنى قىزىقتۇرىدىغان ئىشلار، لېكىن بۇ ئىلىم - پەن ساھەسىدە بولۇۋاتىدۇ. مېنىڭ بۇ يەردە دېمەكچى بولغىنىم باشقا — كىشىلىك ھاياتتىكى قىزىق ئىشلار!

يېقىندا يۇرتىمىزنىڭ بىر بۇلۇڭىدا غەلىتە بىر ئىش بولۇپ ئۆتتى. بۇ غەلىتىلىك بارا - بارا كىشىلەرگە قىزىق تۇيۇلۇپ، چوڭ - كىچىك سورۇنلاردا ئېيتىلىدىغان لەتىپىگە ئوخشاش بىر نەرسىگە ئايلىنىپ قالدى...

* *

ئارۇپ ئەپەندى ئىشخانىسىغا ئەتىگەندە كەلدى. تۇنۇگۈن كۆرۈپ بولالمىغان

«تارىم مۇكاپاتى» خاقۇلۇل قەلەمغان ئەسەر

ماتىرىيالىلار خىلى بار ئىدى. ئۇ ستاتىستىكا جەدۋەللىرىنى قولىغا ئېلىپ، ئەمدى ۋاراقلاپ تۇرۇشىغا بىرسى ئىشىكتىن ئۇسۇپلا كىردى. ئاروپ ئەپەندى لەپىدە قاراپ ئۇنى تونۇدى. ئۆڭى قارامتۇل دوغلاق، سېمىزلىكتىن گەدەنلىرى تاختىلىشىپ كەتكەن بۇ ئادەمنى كىشىلەر لەقەمى بىلەن يۇغۇرۇپ «هاشى قوتاز» دەيتتى. ئاروپ ئەپەندى ئۇنىڭ بىلەن ھەپتە بۇرۇن بىر ئۇچراشقان، ئۇچراشقاندىمۇ ئۇنىڭ ئاغزىغا پاتماي چىقۋاتقان يوغان گەپلىرىنى ئاڭلاپ ھەيران قالغاندى. مانا، بۇگۈنمۇ ئۇنىڭ ئىشىكنى پۈتى بىلەن ئېچىپ كىرىشى، يىرتىپ قويغاندەك قىسىق كۆزلىرى بىلەن ئادەمگە بەزدەك تىكىلىشى ئاروپ ئەپەندىنىڭ سەل غىجىقىنى كەلتۈرگەندەك بولدى...

هاشى قوتاز ئىرغاڭلاپ مېڭىپ ئاروپ ئەپەندىنىڭ ئالدىغا كەلدى، جىيەكلىرى ياغلىشىپ كەتكەن سوكنۇ كەپكىسىنى بېگىز قولى بىلەن ئېگىزرەك كۆتۈرۈپ قويۇپ، قولىدىكى بىر ۋاراق قەغەزنى ئۇنىتىنسزلا ئاروپ ئەپەندىنىڭ ئالدىغا قويدى. ئاروپ ئەپەندىمۇ قەددىنى بۇزماستىن قەغەزگە يىراقتىن كۆز يۈگۈرتتى. قەغەزنىڭ يۇقىرىسىداھاشى قوتازنىڭ سالپى-سۈلپى خەتلەر بىلەن پۇل سوراپ يازغان تۆت ئىلىك ئىلتىماسى، تۆۋەندە يۈرت كاتىبىسى ھاۋاز چوڭنىڭ ئاروپ ئەپەندى نامىغا قارىتىپ سالغان تەستىقى بار ئىدى.

— 50 مىڭ يۈەن؟! — ئاروپ ئەپەندى خەتتىن كۆزىنى ئۈزۈپ تەئەججۈپ بىلەن سوردى.

— شۇنداق، 50 مىڭ يۈەن! — هاشى قوتاز خۇددى بەش موچەن ئۇستىدە دېيىشىۋاتقاندەك، گەپلىرىنى چىشىنىڭ ئارىسىدىن چىقىرىپ گېپىدىدى. ئاروپ ئەپەندىنىڭ تەرى تۇرۇلدى، ئۇ ئالدىدىكى قەغەزنى زەردە بىلەن نېرى ئىتتىرىپ قويدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇلار ئوتتۇرىسىدا مۇنداق گەپلەر بولۇپ ئۆتتى:

— بىزدە خەقىقە بەرگۈدەك مۇنچە پۇل يوق!

— ئۇنداق ئەمەستۇ، ئاروپ ئەپەندى؟ كارخانىنىڭ ھېساباتىدىن خەۋىرىمىز بار...

— قىزىق... قۇلىقىڭىز خېلى ئۇزۇنكەن - ھە؟! سىز سىرتتىكى بىر بوخوچى،① كارخانىمىز بىلەن نېمە ئالاقىڭىز بار؟!

— باشلىقىنىڭمۇ ئالاقىسى يوقما؟! مېنى تونۇمىسىڭىزمۇ ئۇنىڭ تەستىقىنىغۇ تونارسىز...

— ئۇنىڭ بىلەن سىزنىڭ چاتىقىڭىز بولمىسۇن، باشلىق بىلەن ئۆزۈم سۆزلىشىمەن! بۇ كارخانا خالىغان ئادەم سېغىپ ئىچۈۋېرىدىغان ئىگىسز سىيىر ئەمەس! مەن سىزگە 50 مىڭ يۈەن تۈگۈل، 50 يۈەنمۇ بېرەلمەيمەن!

— راستىما؟! — هاشى قوتازنىڭ جاۋغايلىرى تارتىشىپ، قىسىق كۆزلىرى تېخىمۇ قىسىلىپ كەتتى، — چاقچاق قىلىۋاتمايدىغانسىز، ئاروپ ئەپەندى؟!

— يوقسۇ! — ئاروپ ئەپەندىنىڭ چىرايىدىكى جىددىيلىك سەل يۇمشاپ، ئۇنىڭ ئورنىنى يۇمۇرلۇق بىر ئىپادە ئىگىلىدى، — مەن ئەزەلدىن ناتونۇش ئادەملەرگە چاقچاق قىلغان ئەمەس، شۇ تاپتا، سىز بىلەن چاقچاقلىشىدىغان ۋاقتىممۇ يوق.

هاشى قوتازنىڭ چىرايى ئۆزگەردى،

① بوخوچى — ھۆددىگەر، ئىش كۆتۈرە ئالغۇچى سۆزىنىڭ خەنزۇچە بۇزۇپ تەلەپپۇز قىلىنىشى.

قارامتۇل يۇزلىرى دەسلەپ كۆكىرىپ، كېيىن ئالا - پاساق بولۇپ كەتتى.

— يولداش ئاروپ ئەپەندى! — دېدى ئۇ سۆزىنى ئالاھىدە تەلەپپۇز بىلەن ئۇرغۇلۇق قىلىپ، — شۇ گەپلەرنى دەۋاتقان ۋاقتىڭىزدا، كەلگۈسى ئىستىقبالىڭىز، تەقدىرىڭىز ئۈستىدە ئويلاپ باقتىڭىزمۇ؟!

— نېمە؟! — ئاروپ ئەپەندى چاچراپ ئورنىدىن تۇردى، بايا ئاڭلىغان گەپلىرىنىڭ راستلىقىغا ئىشەنمىگەندەك، قۇلقىنى ھاشى قوتاز تەرەپكە سىڭايان قىلىپ زەردە بىلەن سوردى، — نېمە دېدىڭىز، يەنە بىر دەڭا؟!

ھاشى قوتاز مەنىستىمگەندەك چىراينى پۈرۈشتۈردى، قولىنى شىمىنىڭ يانچۇقىدىن ئېلىپ ئارقىغا تۇتتى، كۆكسى كېرىلىپ، قورسىقى دومبايىدى، ئەمدى ئۇ خۇددى بىرسىگە تەنبىھ بېرىۋاتقان مەغرۇر ئەمەلدارەك گىددىيىپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— يولداش ئاروپ ئەپەندى، بۇگۈن سىز ماڭىمۇ قىلدىڭىز، ئۆزىڭىزگىمۇ قىلدىڭىز، ئاخىرقى ھېسابتا، ئۆزىڭىزگە قىلدىڭىز! ئەسلىدە، مەن بۇگۈن سىزنى 50 مىڭ يۈەن قەرز ھېسابىغا چوڭ بىر پالاكەتتىن ساقلاپ قالماقچى ئىدىم، ئامال بولمىدى، ئەمدى سىز بۇ تەختىراۋاندا ئۈزۈن تۇرالمايسىز، ئۈزۈن بولسا يەنە ئۈچ كۈنلۈك ھۆكۈمرانلىقىڭىز قالدى!...

ئاروپ ئەپەندىنىڭ بىردىنلا جۇدۇنى تۇتتى. جەمئىيەتتە ئېقىپ يۈرگەن قارا قورساق بىر بىگانىنىڭ ئۆزىدەك بىر مەسىئۇل كادىرغا ھېيىقماي قىلۋاتقان بىمەنە گەپلىرى ئۇنىڭغا قاتتىق ھار كەلدى.

— چىقىڭ، ئىشخانىدىن چىقىڭ! — دېدى ئۇ زەردە بىلەن ئېغىر ھارسىنىپ، — مېنىڭ تەقدىرىمنى ھەل قىلىش سىزنىڭ قولىڭىزغا قالدىما؟! بىلىپ قويۇڭ: مەن ئالدى بىلەن دۆلەتنىڭ كادىرى، مەن پارتىيە تەشكىلى مۇشۇ ئوروننىغا قويغان بىر مەسئۇل كادىر!

— سىزمۇ بىلىپ قويۇڭ! — دېدى ھاشى قوتاز تېخىمۇ كۆرەڭلىك بىلەن، — ئاشۇ پارتىيە تەشكىلىنىڭ ھەممىنى ئۆرۈپ-چۆرەلەيدىغان باشلىقى بارلىقى ئېسىڭىزدىن چىقمىسۇن!...

ھاشى قوتاز ئالچاڭلاپ چىقىپ كەتتى، ئاروپ ئەپەندىنىڭ ئاچچىقى بېسىلمىدى، كاللىسى تېخىمۇ قوداڭشىپ كەتتى. ئۇ ئۆزىچە چېچىلاتتى، كىمگىدۇ كايىتتى، ئىچ - ئىچىدىن قاپساپ چىقۋاتقان بىر خورلۇق يۈرىكىنى مۇجۇيتتى.

توۋا!... ئۇنىڭ كارخانىسى بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوق بىر بىگانە تەلۋە ئەجەب ئۆرىلىك قىلدى - يا؟!... تېخى ئۇنىڭ، ئۇچ كۈندىن كېيىن ئاروپ ئەپەندىنىڭ بۇ يەردىن يوقىلىدىغانلىقىنى ئاگاھلاندۇرغىنى نېمىسى؟! ئۇنى شۇنچە ھۆركىرىتىۋاتقان، ھەتتا پارتىيە تەشكىلىنىڭ ئىچكى ئىشلىرى توغرىسىدا ئاشۇنداق كۆرەڭلىك بىلەن سۆزلىتىۋاتقان كۈچى زادى نېمە؟!...

ئاروپ ئەپەندى بۇ سوئاللارغا ھە دېگەندە جاۋاب تاپالمىدى، كېيىن ئۆزىنى بەزلىدى، ھاشى قوتازنىڭ بارلىق گەپلىرىنى قارا قورساقلارنىڭ پوچىلىقى، جۆيلۈش دەپ قاراپ، كۆڭلى - كۆكسىدىن پاك-پاكىزە چىقىرىۋەتتى، لېكىن ئۇ ساددىلىق قىلدى. ھاشى قوتازنىڭ ئۆزىدىن خېلى كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى، شۇ كۈنلەردە ھەممىنى ئۆز چاڭگىلىغا ئالغان پۇلنى — پەقەت

ئاشۇ سىھىرلىك پۇلنىلا دەسمايە قىلىپ ئۆزىنى بۇ يەردە ھەممە ئىنساندىن چوڭ، پەقەت خۇدادىنلا كىچىك ھېسابلايدىغانلىقىنى ئويلاپ باقمىدى...

* *

مەن ئاروپ ئەپەندىنى ئەزەلدىن بۇ ھالەتتە كۆروپ باقمىغانىدىم. ئۆيۈدىگە خېلى كەچتە ــ بىر بوتۇلكا ئاق ھاراقنىڭ يېرىمىنى ئىچكەن، يېرىمىنى كۆتۈرگەن پېتى كىرىپ كەلدى. چىراغ يورۇقىدا ئۇنىڭغا سەپ سالدىم، كۆزلىرىدە گويا تىپىتىنچ سۇغا تاش ئاتقاندا پەيدا بولىدىغان مەۋجىدەك بىر خىل سوغۇق دولقۇن ئەكس ئېتەتتى. ئۇ بىر تەرەپتىن ھاراقنى غۇرتۇلدىتىپ ئىچىپ، بىر تەرەپتىن سۆزلەشكە باشلىدى:

ــ ئاداش... مەن بۇگۈن ئىچتىم... مەن مەست ئەمەس... مېنى بۇگۈن... ۋەزىپەمدىن... ئېلىپ تاشلىدى... بىلەمسەن... بۇنى ماڭا ئۇچ كۈن بۇرۇن... بىر بوخوچى ئۇقتۇرغان... مانا ئۇچ كۈندىن كېيىن ئېلىپ تاشلىدى... تېخىمۇ ياخشى يەرگە يۆتكەرمىش... ھا... ھا... ھا!...

ئۇ كۈلدى، خېلى ئۇزۇنغىچە سىلكىنىپ، قاقاقلاپ كۈلدى، كېيىن بىردىنلا ئۆزىنى تۇتتى، كۆزلىرى سوغۇق پارقىردى، بايىقى ھاسىراشلىرى، شىر كەيپىلىكى ئاللىقاياقلارغا غايىب بولدى، قولىدىكى بوتۇلكىنى جوزا ئۈستىگە قويۇپ ئالدىمغا كەلدى ۋە يەلكەمدىن چىڭ قامالىلاپ تۇرۇپ، چوڭقۇر بىر ئىچكى تۇيغۇ بىلەن سۆزىنى داۋام قىلدى:

ــ ئاداش... بىز ئەمدى شۇ كۈنگە قاپتۇق، ھېلىمۇ شۇكرى، جېنىمزنى ئوغرى ئەپ كەتمەپتۇ! ئۇستىمىزدە تۇرغان بەزى ئادەملەر نېمىلەرگە ئايلىنىپ كەتكەنھە؟! مەن قايسىبىر كىتابتا: ئادەم ھايۋانغا ئايلانسا، ھايۋاندىن بەتتەر بولۇپ كېتىدۇ، دەپ ئوقۇغانىدىم. ھازىر بەزىلەر راستىنلا ھايۋانغا ئايلىنىپ بوپتۇ، ئايلانغاندىمۇ ئەڭ ۋەھشىيلىرىگە، يەپ تويماس بالاخورلىرىغا ئايلىنىپتۇ! لېكىن ئۇلار تېخى ئۆزلىرىنى «پالانچىمەن، پۇستانچىمەن» دەپ گىدىيىشىدىكەن. تۈۋفى!... كۆكتە قانات قاقىقانلىك ھەممىسى شۇڭقار بولامدۇ؟! ئۇنداقلارنى ئاخىر زېمىنىمۇ كۆتۈرمەيدۇ، ئۇلارنىڭ تىرىكى نانغا، ئۆلۈكى كېپەنگە زىيان!...

ئاروپ ئەپەندى خېلى ئۇزاق سۆزلىدى، سۆزلىگەندىمۇ، ئەلەم ۋە ئاغرىنىش بىلەن سۆزلىدى. مەن ئۇنىڭ سۆزلىرىنى باشتىن-ئاخىر تىمتاس ئولتۇروپ ئاڭلىدىم، كۆڭلۈمدە ئاشۇنداق بىر سۆزلىسە قورسىقى بوشاپ، دەردى يەڭگىپ قالار، دەپ ئويلىدىم. ئاخىر ئۇ ئېغىر بىر خورسىنىپ سۆزدىن توختىدى ۋە پۇشۇلدىغىنىچە بېشىنى ئېگىپ شۇكلەپ قالدى. ئەمدى مەن ئىشىنىڭ تېگى ـ تەكتىنى ئۇقۇش ئۈچۈن گەپ كوچىلىدىم:

ــ ئاداش، زادى نېمە ئىش بولدى؟ بايا «تۇلۇمدىن توقماق چىقىقان» دەكلا سۆزلەپ كەتتىڭ!...

ئۇ ئاستا بېشىنى كۆتۈردى، كۆز چانىقى لىقىدە ياشنا تولغاندى. كۆڭلۈم بىر قىسما بولۇپ قالدى، چوپچوك ئادەمنىڭ كۆزىدە ياش كۆرۈش كىشىگە ئېغىر تۇيۇلىدىكەن. مەن دەرھال ئۇنىڭ كۆڭلىگە تەسەللىي بېرىپ، گەپنى باشقا ياققا بۇراي، دەپ تۇرۇشۇمغا ئۇ يەنە ئۆ-

زى ئىغىز ئېچىپ قالدى:

— راست ئاداش... بايا ساڭا باش-ئايىغى يوقلا دەرد تۆكۈپ كېتىپتىمەن، خالىساڭ سۆزلەپ بېرەي...

شۇ ئارىلىقتا، ئايالىم سەي قورۇپ داستىخان تەييارلىدى، بىز بايىقى ھاراق-نى ئاز - ئازدىن ئېچىپ ئولتۇرۇپ، يېڭىباشتىن پاراڭغا چۈشتۈق...

* *

بۇ كارخانا ئانچە چوڭ بولمىسىمۇ، ئىگىلىكى كەڭ، ئىقتىسادى مول بولغاچقا، ھەممە ئادەمنىڭ باشقۇرغۇسى كېلەتتى.

بىر نەچچە يىل ئىچىدە ئۇچ - تۆت كادىر كېلىپ - كېتىپ بولدى، ئۇلارنىڭ بەزىسى بوشراق چىقتى، بەزىسى چىڭراق. ئىشقىلىپ، پۇلنىڭ ئۈستىدە تۇرغان ئادەمنىڭ يە قولى كۆيىدۇ، يە پۇتى، دېگەندەك، بۇ يەردە ئۇزاقراق بېغىر بېسىپ قالغاندىن بىرەرسى چىقمىدى. رەھبەرلىك يېقىندا يەنە بىر تەڭشەش ئېلىپ بېرىپ، بۇ يەرگە ماۋارىپ سىستېمىسىدىن ئاروۇپ ئەپەندىنى يۆتكەپ كەلدى. ئاروۇپ ئەپەندىنىڭ كېلىپلا تۇتقىنى كارخانىنىڭ ھېسابات دەپتىرى بىلەن پۇل بولدى.

ئۇ خىزمەتكە چۈشۈپ ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەندە، كارخانىنىڭ باش بوغالتىرىنى چاقىرىپ سۆزلەشتى. سوئال - جاۋاب قىسقىلا بولدى:

— ھېسابات دەپتىردە قانچىلىك نەخ پۇل بار؟

— 360 مىڭ يۈەن.

— ھەممىسى بانكىدىمۇ؟

— ياق، بانكىدا ئاران 72 مىڭ يۈەن بار...

— قالغىنىچۇ؟!

— بىر بوخوچىغا ئۆسۈمسىز ،قەرز بېرىلگەن...

— نېمە، قايسى بوخۇچىغا؟!

— ھېلىقى ھاشىي... ھە، كىشىلەر ئۇنى ھاشى قوتاز، دەيدىكەن...

— بۇ قانداق گەپ؟!

— شۇ... يۇقىرىدىكى باشلىقىنىڭ تەستىقى بار...

— قايسى باشلىقنىڭ؟

— ھاۋاز چوڭنىڭ...

ئاروۇپ ئەپەندىنىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى، ھەيرانلىقتا ئاغزىنى ئاچقىنىچە تۇرۇپ قالدى. بۇ گەپلەر گويا ئۇنىڭغا چۆچەك ئاڭلاۋاتقاندەك غەلىتە تۇيۇلغانىدى.

—مۇنداق دەڭ! ... — ئۇ ئۆز - ئۆزىگە سۆزلىگەندەك، بېشىنى سىلكىپ ئورنىدىن تۇردى، قولىنى بىر دەم شىمىنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ، بىردەم بېقىنىغا تىرەپ ئىشخانىدا ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى. بوغالتىر ئۇنىڭ چىرايىدىكى ھەر بىر ئۆزگىرىشكىچە سەپ سالدى، ئۇ توختىماي چىشىنى غۇچۇرلىتاتتى، ئېزىق چىشىنىڭ كىرىشىشىدىن جاغ سۆڭەكلىرى ھېلىلا مەڭزىنى تېشىپ چىقىدىغاندەك تومپىيىپ كەتكەن، دۈگىلەك كۆزلىرى كىرپىكلىرى قىسقىراپ تىكىدە بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ ئىشخانىنى يەنە بىر ئايلىنىپ، بوغالتىرنىڭ ئالدىغا كېلگەندە توختىدى:

— قانداق قىلىمىز؟! — دېدى بوغالتىرغا سوئال نەزىردە تىكىلىپ، — كارخانىنىڭ پۇلى مۇشۇنداق خامان سورىغاندەك ئۇدۇل كەلگەن تەرەپكە كېتىۋەرسە بولامدا؟!

— بىلمىدىم... — دېدى بوغالتىر

ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ، — بۇ ئىش ماڭىمۇ تەس كېلىۋاتىدۇ، بۇنداق كېتىۋەرسە كارخانىمىز راستىنلا لىكشىپ قالىدۇ. باشلىق دېگەن تەستىقنى سېلىۋېرىدىكەن، پۇل مېنىڭ قولۇمدىن چىققاچقا خەق مەندىن كۆرىدىكەن، ماڭىمۇ خۇددى «كېپىل بولساڭ، كېپىنىڭ كۆيەر» دېگەندەك ئىش بولۇۋاتىدۇ...

ئاروپ ئەپەندى قاشلىرىنى يىمىردى. كۆزلىرىنى قىسىپ ئويلاندى. ئازدىن كېيىن بىر قارارغا كەلگەندەك ئۆزۈپلا دېدى:

— سىز باش بوغالتىر، دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈملىرىنى ياخشى بىلمىسىز، بۇنداق قەرز بېرىش پۈتۈنلەي يولسىزلىق! قەرزنى كىم ئالغان بولۇشتىن قەتئىي نەزەر، ئۇچ كۈن ئىچىدە تېپىپ كېلىڭ!

بوغالتىر تەڭقىسلىقتا دۇدۇقلىدى:

— بۇ... بۇ... قانداق بولار؟

— تازا ئوبدان بولىدۇ!— دېدى ئاروپ ئەپەندى يەنە شۇ قەتئىيلىك بىلەن، — ئەگەر ئۇچ كۈن ئىچىدە تېپىپ كەلمىسەڭىز، مەن سوتقا ئەرز سۇنىمەن!

بوغالتىر بىلەن بولغان سۆھبەت شۇنچىلىك بولدى. ئەلۋەتتە بۇ سۆھبەتنىڭ نەتىجىسى بوغالتىر ئۈچۈن يېنىك بولمايدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. ئۇ ئىككى كۈنگىچە تىنىم تاپماي يۇقىرى - تۆۋەن قاتىردى، هاشى قوتازنىڭ ئالدىغا بىر نەچچە قېتىم بېرىپ سۆزلەشتى، هەتتا يېلىندى، لېكىن هاشى قوتازنىڭ بىر تال سېرىق تۈكىمۇ مىدراپ قويمىدى. ئۇ تېخى قانداقتۇر كۆتۈرە ئالغان قۇرۇلۇشۇمدىن زىيان چىقتى - يەي، باشلىق ماڭا مۇددەت بەلگىلەپ بەرمىگەن، قاچان تاپسام شۇ چاغدا بېرىمەنەي ... دېگەندەك گەپلەرنى قىلىدى. بوغالتىر ئىككى كۈن ئىچىدە بىرلىك ئېتىدىن چۈشۈپ كەتكۈدەك رىيازەت چەكتى، ئۇچىنچى كۈنى ئاروپ ئەپەندىگە ئەھۋال ئېيتىش ئۈچۈن ئىشخانىغا كەلدى، لېكىن ئۇنى تاپالمىدى، بۇ چاغدا ئاروپ ئەپەندى هاۋاز چوڭنىڭ هوزۇرىدا ئىدى.

باشلىق يۇمشاق ئورۇندۇقتا قاڭقىيىپ ئولتۇراتتى. قارىماقتا، ئۇنىڭ چىراي - شەكلى ئادەتتىكىچە، بوي - تۇرقى قەدرى ئەھۋال، ئورۇق - سېمىزلىكى ئۆزىگە لايىق ئاق سېرىق بىر ئادەم ئىدى. ئۇ ئاروپ ئەپەندىگە يىراقتىن نەزەر سالغاچ كۆڭلىدىكى گەپلىرىنى پىشىلدۇردى، كېيىن قاڭتايغان گەۋدىسىنى ئالدىغا سەل ئېگىپ، كىبىر بىلەن مۇنداق دېدى:

— خوش... بۇگۈن سىزنى نېمىگە چاقىرتقانلىقىمنى بىلەمسىز!؟

ئاروپ ئەپەندىمۇ ئۇدۇلدىكى سافاغا چۆكۈپ ئولتۇروپ قىسقىلا جاۋاب بەردى:

— ياق!...

— ئۇنداق بولسا، بىلىپ قويۇڭ، ئاروپ ئەپەندى! — باشلىق ئاۋازىنى كۆتۈردى، سۆزىگە ئامال بار بىر خىل سېھرىي كۈچ بېرىشكە تىرىشىپ داۋام قىلدى،— بىز سىزنى بۇ كارخانىغا بىرىنچىدىن، ئۆزئارا ماسلىشىش؛ ئىككىنچىدىن، خىزمەتلەرنى بۇرۇشتۇرۇش؛ ئۈچىنچىدىن، يۇقىرى بىلەن تۆۋەننىڭ مۇناسىۋىتىنى راۋانلاشتۇرۇش مەقسىتىدە يۆتكىگەن. ئەھۋالدىن قارىغاندا، رەھبەرلىكنىڭ مەقسىتىنى چۈشەنمىدىڭىزمۇ - قانداق؟

— مېنىڭ بۇ كارخانىغا كەلگىنىمگە ئەمدى تۆت كۈن بولدى، — دېدى ئاروپ ئەپەندى قەددىنى سەل - پەل رۇسلاپ،— تېخى رەھبەرلىكنىڭ مەقسىتىنى ئەمەلىيەتتە كۆرسەتكۈدەك ۋاقىت بولغىنى يوق...

Altun9

— كۆرسەتتىڭىز، ئاروپ ئەپەندى، — دېدى باشلىق ئالمان - تالمان ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — تامامەن ئەكسىنى كۆرسەتتىڭىز!

— مەسىلەن؟ — سورىدى ئاروپ ئەپەندى خۇددى سىنىپتا ئوقۇغۇچىلارغا سوئال قويغاندەك بىپەرۋالىق بىلەن.

باشلىق مىيقىدا كۆلدى، كۆلكىسى سوغۇق ھەم مەسخىرىلىك ئىدى.

— سىزگە ئۇجۇر - بۇجۇرىنى قويماي دېمىگۈچە بولمايدىكەن - دە! مەسىلەن، كارخانىغا بارغىنىڭىزغا تۆت كۈن بولماي تۇرۇپ، مېنىڭ ئۇستۇمدىن سوتقا ئەرز بەرمەكچى بوپسىز، قانداق؟

ئاروپ ئەپەندى بىرئاز جىددىيلەشتى.

— ئۇنداق گەپ يوق، يولداش ھاۋاز چوڭ! — دېدى ئۇ تۆكۈرۈكىنى يۇتقۇنۇپ، — مەن پەقەت كارخانىنىڭ پۈلى ئۈستىدە توختىلىپ شۇنداق دېگەنىدىم...

— ئوخشاش گەپ ئەمەسمۇ؟!

— قانداق ئوخشاش بولىدۇ؟!

ئىككىيلەن بىر - بىرىگە تىكىلگىنىچە تۇرۇپ قالدى. باشلىقنىڭ خۇنى قاچقان قوڭۇر كۆزلىرىدە بىر خىل مەنىستىمەسلىك بىلەن مەنمەنلىكنىڭ سوغۇق ئالامىتى، ئاروپ ئەپەندىنىڭ كۆزلىرىدە بولسا، بىر خىل تەئەججۇپ بىلەن ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنىڭ يارقىن ئىپادىسى ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. باشلىق بىر دەقىقىلىك تىكىلىشتىن كېيىن، ئاروپ ئەپەندىدىن كۆزىنى ئۈزۈپ مۇنداق دېدى:

— بولدى، ئاروپ ئەپەندى، بۇ ھەقتە تەگەشمەيلى، سىز ئۇ يەرگە يېڭى باردىڭىز، مېنىڭ مەسلىھەتىم: ئىشنى پۈلدىن باشلىماي، ئادەمدىن باشلاڭ. مېنىڭ تەستىقىم بويىچە سىرتقا قەرز بېرىلگەن پۈللارغا مەن ئىگە، مۇبادا، تۇتۇشقا توغرا كەلسە، مېنى تۇتسىڭىز بولىدۇ!

— ئۇنداق قىلساق بولماس، — ئاروپ ئەپەندى ئىككى يېنىغا قىمىدىنىپ قويدى، — كىم قەرز ئالغان بولسا، شۇ قايتۇرۇشقا تېگىشلىك. ھېلىمۇ ئالدىغا ئىككى يىل، كەينىگە بەش ئاي بوپتۇ. كارخانىنىڭ پۈلى مۇنداق چېچىلىپ كەتسە، ئىشنى قانداق يۈرۈشتۈرۈمەن؟!...

تېلېفون جىرىڭلاپ قالدى، ئاروپ ئەپەندىنىڭ سۆزى ئۈزۈلدى، باشلىق كىم بىلەندۇ ناھايىتى سۈلكەت بىلەن سۆزلەشتى، كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ، ئاروپ ئەپەندىگە يۈزلەندى:

— مۇھىم بىر ئىش چىقىپ قالدى، بۈگۈن سىز بىلەن مۇشۇنچىلىك سۆزلىشەيلى. كارخانىغا سىزدىن بۇرۇن كېلىپ كەتكەنلەرنىڭ ئەھۋالىنىمۇ ئۇقۇشۇپ باقارسىز. مېنىڭ پىكرىم: ھەر يەرنىڭ تۈلكىسىنى ئۆز تايىقى بىلەن ئوۋلىغان ياخشى. بولمىسا، ئادەم ئۆزىگە جاپا تېپىپ ئالىدۇ!...

ئۇلار خوشلاشتى. ئاروپ ئەپەندى شۇ كۈنى كەچكىچە خىيال بىلەن ئۆتتى. كاللىسى ئېلىشىپ، قۇلاقلىرى غوڭۇلدىدى. ئويلىغانسېرى خىياللىرى چېگىشلىنىپ كەتتى...

لېكىن ئۇ نىيىتىدىن يانمىدى، ئەزەلدىن ئۆزى تۇتقان يول بويىچە — ۋىجدانىغا تايىنىپ ئىش كۆرۈش قارارىغا كەلدى. شۇ مەقسەتتە، ھاشىر قوتاز بىلەن ئۆزى كۆرۈشمەكچى بولدى. مۇبادا، ئىش چىرايلىقچە پۈتمىسە، ئېھتىمالى بولغان

بەزى ئاقىۋەتلەرنىمۇ كۆڭلىگە پۈكۈپ قويدى ...

ئەتىسى بۇغالتىر بىلەن بىللە هاشى قوتازنى ئىزدىدى، لېكىن يېرىم كۈن يۈرۈپمۇ ئۇنى هېچىيەردىن تاپالمىدى. كەچقۇرۇن كۈتۈلمىگەن ئىش يۈز بەردى. ئارۇپ ئەپەندى بالىلىرى بىلەن تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرغاندا، هاشى قوتاز ئىككى ئاغىنىسىنى باشلاپ كىرىپ كەلدى. ئۇ ئۆزىنى ناهايىتى ئەركىن تۇتۇپ، مېهمانخانىغا كىرىپلا ئاغزىنى قويۇۋەتتى:

— ئاڭلىسام، كارخانىغا يېڭى كەلگەن باشلىق ئوخشايىسز، كېلىپلام پېقىرنىڭ ئىز-دېرەكىنى قىلىپسز، سىزنى ئاۋارە قىلماي دەپ ئۆزۈم كەلدىم ...

— ياخشى بوپتۇ ...— ئارۇپ ئەپەندى ئۆزىنى تۇتۇپ، ئېغىر - بېسىق بولۇۋالدى، ئۇلار نېمىلا بولمىسۇن ئۆيگە كەلگەن مېهمان بولغاچقا، قىزغىن مۇئامىلە قىلماي بولمايىتتى.

دەرهال داستىخان راسلاندى، سىنچاي قۇيۇلدى. ئارقىدىن ئارۇپ ئەپەندى ساهىبخانىغا خاس ئىلتىپات بىلەن سوردى:

— ئاز - پاز ئىچەمدۇق؟

بۇ قېتىم هاشى قوتازدىن بۇرۇن، ئۇنىڭ ئېگىز بويلۇق، ئاۋاق بىر هەمراهى ئېغىز ئاچتى:

— كۆڭۈللىرى پادىشاه ئارۇپ ئەپەندى، هاشىمكام ئوبدان هاراق بولسا، ئازدولا تېتىپ قويىدۇ.

ئارۇپ ئەپەندى ئىچكىرى ئۆيگە كىرىپ كېتىپ بىر بوتۇلكا هاراق بىلەن ئىككى دانە رۇمكا قويۇلغان كىچىك بىرپەتنۇسنى كۆتۈرۈپ چىقتى.

— ئۆيدە بارى مۇشۇ ئىكەن، — دېدى ئۇ پەتنۇسنى داستىخانغا قويۇۋېتىپ.

هاشى قوتازنىڭ ئوڭ يېنىدىكى ئالغاي كۆزلۈك هەمراهى كۆزلىرىنى ئۇچ بۇرجەك قىسىپ، يىراقتىن هاراقنىڭ مارکىسىغا زەن سالدى. «كۇئېنلۇن» مارکىلىق بۇ هاراق شۇ كۈنلەردە چوڭ - كىچىك سورۇنلاردا تالىشىپ ئىچىلىدىغان خېلى ئەتىۋار هاراقلاردىن ئىدى.

— قېنى، بۇنىدىغىنىمۇ بىر تېتىپ باقايلى، — دېدى هېلىقى ئالغاي مەنسىتىمگەندەك قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ.

رۇمكىلار يېنىك جىرىڭشىپ، ئۇچ قېتىمدىن ئايلاندى. كۈچلۈك هاراق هەممىنىڭ بەدىنىدە بىر خىل يېقىملىق هارارەت دولقۇنى قوزغىدى، مېهمانلارنىڭ كەيپى كۆتۈرۈلدى، ئالغاي بىلەن ئۇزۇنتۇرانىڭمۇ ئۇششاق تىللىرى چىقىپ، هەدەپ هاشى قوتازنى كۆككە كۆتۈرۈشكە باشلىدى، ئۇنىڭ ئابرۇيى، پۇلى، مەردلىكى توغرىسىدا ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ماختاشتى:

— هاشىمكام دېگەن ئالقىنى بىلەن ئاسماننى، تاپىنى بىلەن يەرنى تىرەپ ئالالايدىغان ئادەم، جۇما...

— لازىم بولسا، ئاينىمۇ يۇلۇپ ئىلىدۇ، تېخى ...

— ئارۇپ ئەپەندى، ئاڭلىغانمۇسىز، «تۆردە ئولتۇرغان هېساب ئەمەس، زەللە ئالغان هېساب» دېگەن بىر گەپ بار. بىزنىڭ هاشىمكام دېگەن ئەسكى چاپانىنىڭ ئىچىدە تۇرغان بىلەن بۇ شەهەردىكى تاجىسىز پادىشاه !...

— خېلى - خېلى باشلىقلارمۇ ئۇنىڭ قولىغا سۇ قۇيۇپ بېرەلمەيدۇ دېسىڭ ...

ئارۇپ ئەپەندى سۈكۈت ئىچىدە ئۇ-

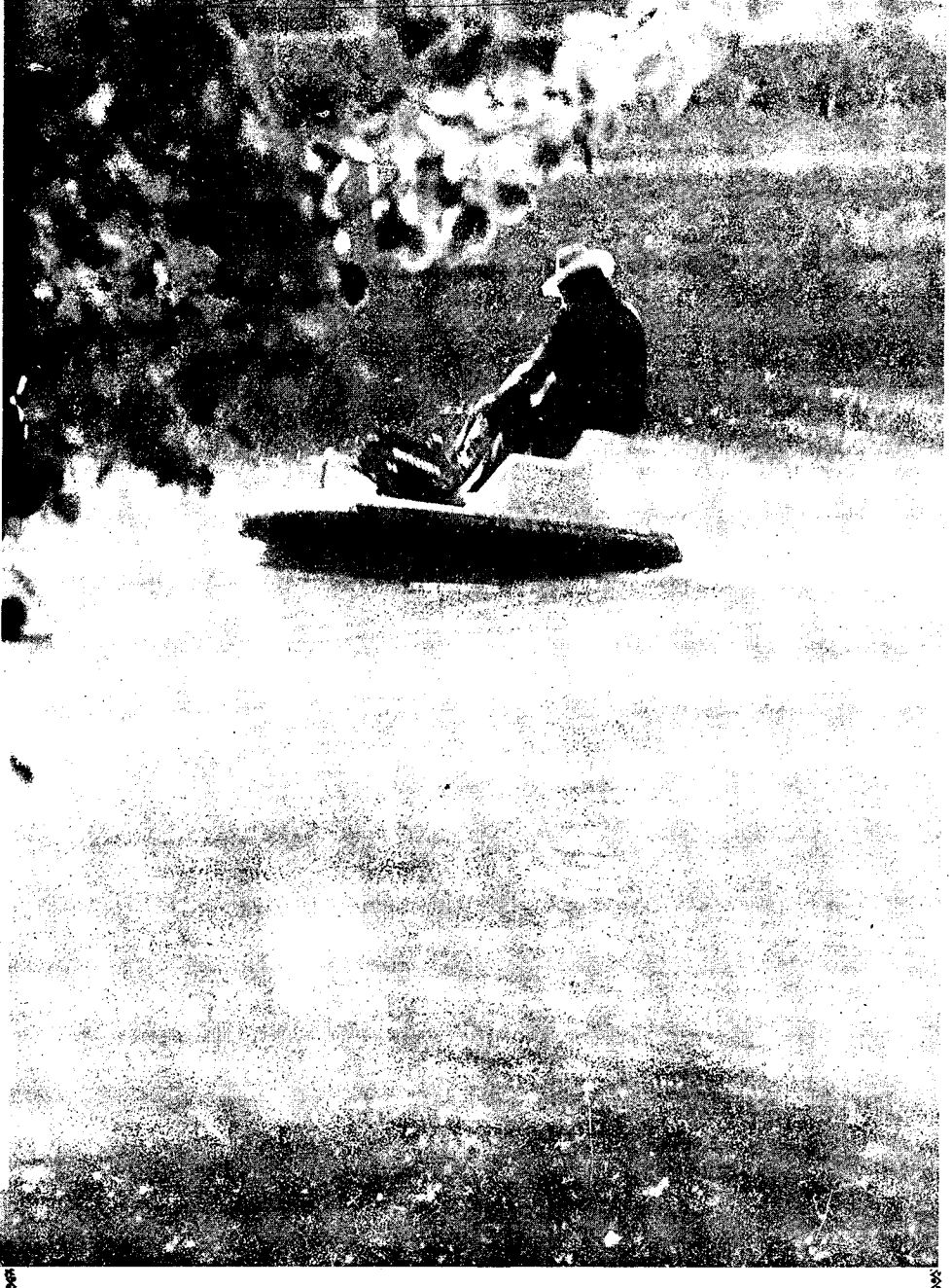

نېمىنى ئويلايدىغاندۇ؟

سۈرەتنى ئەرشىدىن توختى تارتقان.

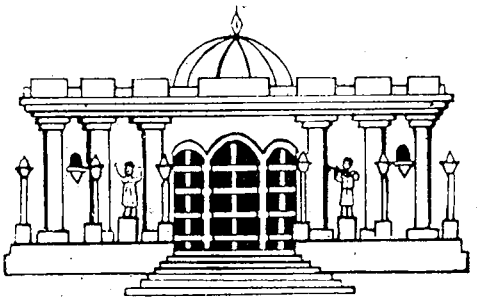

《塔里木》 文学月刊 （维吾尔文） TARIM A MONTHLY LITERATURE JOURNAL IN UIGHUR LANGUAGE تارىم

编　　辑：《塔里木》编辑部
出　　版：新疆人民出版社
印　　刷：新疆新华印刷厂
发　　行：乌鲁木齐市邮局
订阅、零售：各地邮局所

1989 - يىل 2 - سان (336 - سان) ، 39 - يىل نەشرى .
تۇزگۇچى «تارىم» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى .
ئۇرۇمچى دېموكراتىيە يولى 32 - قورو ، تېلىفون نومۇرى : 78784 .
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشىر قىلدى ، شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى .
ئۇرۇمچى بوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلدۇ ، مەملىكەت بويىچە ھەممە
جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇشتېرى قوبۇل قىلدۇ .

国内统一刊号： CN65－1010／I
本刊代号：58－66 定　价： 1.40元

مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى : CN 65 - 1010 / I .
ژۇرنال ۋاكالەت نومۇرى : 66 - 58 ، باسما تاۋاق : 10 ، باھاسى : 1.40 يۈەن .